# USTAWA

**z dnia . . . . . 196... r.**

# KODEKS CYWILNY

## KSIĘGA PIERWSZA

## CZĘŚĆ OGÓLNA

### Tytuł I. PRZEPISY WSTĘPNE

**Art. 1.** § 1. Kodeks niniejszy reguluje stosunki cywilnoprawne między osobami fizycznymi, między organizacjami zarówno socjalistycznymi, jak i niesocjalistycznymi oraz między takimi organizacjami a osobami fizycznymi.

§ 2. Organizacjami socjalistycznymi w rozumieniu niniejszego kodeksu są organizacje, których podstawę majątkową stanowi mienie społeczne, w szczególności przedsiębiorstwa państwowe i ich zjednoczenia, banki państwowe, instytucje państwowe, spółdzielnie i ich związki, związki zawodowe oraz inne organizacje społeczne ludu pracującego.

**Art. 2.** W wypadkach gdy wymagają tego szczególne potrzeby obrotu między organizacjami socjalistycznymi, Rada Ministrów lub z jej upoważnienia inny naczelny organ administracji państwowej może regulować stosunki tego obrotu w sposób odbiegający od przepisów niniejszego kodeksu.

**Art. 3.** Ustawa nie ma mocy wstecznej, chyba że to wynika z jej brzmienia lub celu.

**Art. 4.** Przepisy prawa cywilnego powinny być tłumaczone i stosowane zgodnie z zasadami ustroju i celami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

**Art. 5.** Nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego

prawa lub z zasadami współżycia społecznego w Państwie Ludowym. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony.

**Art. 6.** Ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne.

**Art. 7.** Jeżeli ustawa uzależnia skutki prawne od dobrej lub złej wiary, domniemywa się istnienie dobrej wiary.

## Tytuł II. OSOBY

### Dział I. OSOBY FIZYCZNE

#### Rozdział I

#### Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych

**Art. 8.** Każdy człowiek od chwili urodzenia ma zdolność prawną.

**Art. 9.** W razie urodzenia się dziecka domniemywa się, że przyszło ono na świat żywe.

**Art. 10.** § 1. Pełnoletnim jest, kto ukończył lat osiemnaście.

§ 2. Przez zawarcie małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletność. Nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa.

**Art. 11.** Pełną zdolność do czynności prawnych nabywa się z chwilą uzyskania pełnoletności.

**Art. 12.** Nie mają zdolności do czynności prawnych osoby, które nie ukończyły lat czternastu, oraz osoby ubezwłasnowolnione całkowicie.

**Art. 13.** § 1. Osoba, która ukończyła lat czternaście, może być ubezwłasnowolniona całkowicie, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem.

§ 2. Dla ubezwłasnowolnionego całkowicie ustanawia się opiekę, chyba że pozostaje on jeszcze pod władzą rodzicielską.

**Art. 14.** § 1. Czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest nieważna.

§ 2. Jednakże gdy osoba niezdolna do czynności prawnych zawarła umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, umowa taka staje się ważna z chwilą jej wykonania, chyba że pociąga za

sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych.

**Art. 15.** Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają małoletni, którzy ukończyli lat czternaście, oraz osoby ubezwłasnowolnione częściowo.

**Art. 16.** § 1. Osoba pełnoletnia może być ubezwłasnowolniona częściowo z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, jeżeli stan tej osoby nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw.

§ 2. Dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo ustanawia się kuratelę.

**Art. 17.** Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, do ważności czynności prawnej, przez którą osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych zaciąga zobowiązanie lub rozporządza swoim prawem, potrzebna jest zgoda jej przedstawiciela ustawowego.

**Art. 18.** § 1. Ważność umowy, która została zawarta przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnych bez wymaganej zgody przedstawiciela ustawowego, zależy od potwierdzenia umowy przez tego przedstawiciela.

§ 2. Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może sama potwierdzić umowę po uzyskaniu pełnej zdolności do czynności prawnych.

§ 3. Strona, która zawarła umowę z osobą ograniczoną w zdolności do czynności prawnych, nie może powoływać się na brak zgody jej przedstawiciela ustawowego. Może jednak wyznaczyć temu przedstawicielowi odpowiedni termin do potwierdzenia umowy; staje się wolna po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu.

**Art. 19.** Jeżeli osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych dokonała sama jednostronnej czynności prawnej, do której ustawa wymaga zgody przedstawiciela ustawowego, czynność jest nieważna.

**Art. 20.** Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego zawierać umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego.

**Art. 21.** Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego rozporządzać swoim zarobkiem, chyba że sąd opiekuńczy z ważnych powodów inaczej postanowi.

**Art. 22.** Jeżeli przedstawiciel ustawowy osoby ograniczonej w zdolności do czynności prawnych oddał jej określone przedmioty majątkowe do swobodnego użytku, osoba ta uzyskuje pełną zdolność w zakresie czynności prawnych, które tych przedmiotów dotyczą. Wyjątek stanowią czynności prawne, do których dokonania nie wystarcza według ustawy zgoda przedstawiciela ustawowego.

**Art. 23.** Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego.

**Art. 24.** § 1. Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie.

§ 2. Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych.

§ 3. Przepisy powyższe nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w prawie autorskim oraz w prawie wynalazczym.

## Rozdział II

### Miejsce zamieszkania

**Art. 25.** Miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu.

**Art. 26.** § 1. Miejscem zamieszkania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską jest miejsce zamieszkania rodziców albo tego z rodziców, któremu wyłącznie przysługuje władza rodzicielska lub któremu zostało powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej.

§ 2. Jeżeli władza rodzicielska przysługuje na równi obojgu rodzicom mającym osobne miejsca zamieszkania, miejsce zamieszkania dziecka jest u tego z rodziców, u którego dziecko stale przebywa. Jeżeli dziecko nie przebywa stale u żadnego z rodziców, jego miejsce zamieszkania określa sąd opiekuńczy.

**Art. 27.** Miejscem zamieszkania osoby pozostającej pod opieką jest miejsce zamieszkania opiekuna.

**Art. 28.** Można mieć tylko jedno miejsce zamieszkania.

## Rozdział III

### Uznanie za zmarłego

**Art. 29.** § 1. Zaginiony może być uznany za zmarłego, jeżeli upłynęło lat dziesięć od końca roku kalendarzowego, w którym według istniejących wiadomości jeszcze żył; jednakże gdyby w chwili uznania za zmarłego zaginiony ukończył lat siedemdziesiąt, wystarcza upływ lat pięciu.

§ 2. Uznanie za zmarłego nie może nastąpić przed końcem roku kalendarzowego, w którym zaginiony ukończyłby lat dwadzieścia cztery.

**Art. 30.** § 1. Kto zaginął w czasie podróży powietrznej lub morskiej w związku z katastrofą statku lub okrętu albo w związku z innym szczególnym zdarzeniem, ten może być uznany za zmarłego po upływie sześciu miesięcy od dnia, w którym nastąpiła katastrofa albo inne szczególne zdarzenie.

§ 2. Jeżeli nie można stwierdzić katastrofy statku lub okrętu, bieg terminu sześciomiesięcznego rozpoczyna się z upływem roku od dnia, w którym statek lub okręt miał przybyć do portu przeznaczenia, a jeżeli nie miał portu przeznaczenia — z upływem lat dwóch od dnia, w którym była ostatnia o nim wiadomość.

**Art. 31.** Kto w wypadkach nie wymienionych w artykule poprzedzającym zaginął w związku z bezpośrednim niebezpieczeństwem dla życia, ten może być uznany za zmarłego po upływie roku od dnia, w którym niebezpieczeństwo ustało albo według okoliczności powinno było ustać.

**Art. 32.** § 1. Domniemywa się, że zaginiony zmarł w chwili oznaczonej w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego.

§ 2. Jako chwilę domniemanej śmierci zaginionego oznacza się chwilę, która według okoliczności jest najbardziej prawdopodobna, a w braku wszelkich danych — pierwszy dzień terminu, z którego upływem uznanie za zmarłego stało się możliwe.

§ 3. Jeżeli w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego czas śmierci został oznaczony tylko datą dnia, za chwilę domniemanej śmierci zaginionego uważa się koniec tego dnia.

**Art. 33.** Jeżeli kilka osób utraciło życie podczas grożącego im wspólnie niebezpieczeństwa, domniemywa się, że zmarły jednocześnie.

**Art. 34.** § 1. Osobami prawnymi są następujące organizacje socjalistyczne:

1) Skarb Państwa,
2) przedsiębiorstwa państwowe i ich zjednoczenia oraz banki państwowe,
3) inne organizacje państwowe, którym przepisy szczególne przyznają osobowość prawną,
4) spółdzielnie i ich związki,
5) kółka rolnicze i ich związki,
6) inne socjalistyczne organizacje społeczne, którym ustawy szczególne albo rozporządzenia Rady Ministrów przyznają osobowość prawną.

§ 2. Organizacje niesocjalistyczne są osobami prawnymi, jeżeli przepisy szczególne przyznają im osobowość prawną.

**Art. 35.** Skarb Państwa uważany jest w stosunkach cywilnoprawnych za podmiot praw i obowiązków, które dotyczą części mienia ogólnonarodowego nie będących pod zarządem innych państwowych osób prawnych.

**Art. 36.** Powstanie, ustrój i ustanie osób prawnych określają właściwe przepisy i oparte na nich statuty.

**Art. 37.** Zdolność prawna osoby prawnej nie obejmuje praw i obowiązków wyłączonych przez ustawę lub przez oparty na niej statut. Nie obejmuje ona również praw i obowiązków, które nie są związane z zakresem zadań danej osoby prawnej; nie wpływa to jednak na ważność czynności prawnej, chyba że druga strona wiedziała lub z łatwością mogła się dowiedzieć, iż czynność dotyczy takich praw lub obowiązków.

**Art. 38.** § 1. Przedsiębiorstwa państwowe i ich zjednoczenia, spółdzielnie i ich związki, kółka rolnicze i ich związki, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne organizacje uzyskują osobowość prawną z chwilą wpisu do właściwych rejestrów.

§ 2. Rodzaje rejestrów oraz ich organizację i sposób prowadzenia regulują osobne przepisy.

**Art. 39.** Osoba prawna działa przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i w opartym na niej statucie.

**Art. 40.** § 1. Kto jako organ osoby prawnej zawarł umowę w jej imieniu nie będąc jej organem albo przekraczając zakres umocowania takiego organu, obowiązany jest do zwrotu tego, co otrzymał od drugiej strony w wykonaniu umowy, oraz do

naprawienia szkody, jaką druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę nie wiedząc o braku umocowania.

§ 2. Przepis powyższy stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy umowa została zawarta w imieniu osoby prawnej, która nie istnieje.

**Art. 41.** Skarb Państwa nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania przedsiębiorstw państwowych i ich zjednoczeń, banków państwowych oraz innych państwowych osób prawnych działających na zasadach rozrachunku gospodarczego, a organizacje te nie ponoszą odpowiedzialności za zobowiązania Skarbu Państwa. Odpowiedzialność Skarbu Państwa za zobowiązania innych państwowych osób prawnych regulują osobne przepisy.

**Art. 42.** Jeżeli ustawa lub oparty na niej statut nie stanowi inaczej, siedzibą osoby prawnej jest miejscowość, w której ma siedzibę jej organ zarządzający.

**Art. 43.** § 1. Jeżeli niesocjalistyczna osoba prawna nie może prowadzić swoich spraw z braku powołanych do tego organów, sąd ustanawia dla niej kuratora.

§ 2. Kurator powinien postarać się niezwłocznie o powołanie organów osoby prawnej, a w razie potrzeby o jej likwidację.

**Art. 44.** Przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych.

## Tytuł III. MIENIE

**Art. 45.** Prawa majątkowe są albo mieniem ogólnonarodowym (państwowym), albo mieniem organizacji spółdzielczych lub innych socjalistycznych organizacji społecznych, albo mieniem indywidualnym osób fizycznych lub organizacji niesocjalistycznych, albo mieniem osobistym osób fizycznych.

**Art. 46.** Rzeczami w rozumieniu niniejszego kodeksu są tylko przedmioty materialne.

**Art. 47.** Nieruchomościami są prawnie wyodrębnione części gruntu, jak również budynki trwale z gruntem związane lub części takich budynków, jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności.

**Art. 48.** § 1. Część składowa rzeczy nie może być odrębnym przedmiotem praw rzeczowych.

§ 2. Częścią składową rzeczy jest wszystko, co nie może być od niej odłączone bez uszkodzenia lub istotnej zmiany całości

albo bez uszkodzenia lub istotnej zmiany przedmiotu odłączonego.

§ 3. Przedmioty połączone z rzeczą tylko dla przemijającego użytku nie stanowią jej części składowych.

**Art. 49.** Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, do części składowych gruntu należą w szczególności budynki i inne urządzenia trwale z gruntem związane, jak również drzewa i inne rośliny od chwili zasadzenia lub zasiania.

**Art. 50.** Urządzenia służące do doprowadzania lub odprowadzania wody, pary, gazu, prądu elektrycznego oraz inne urządzenia podobne nie należą do części składowych gruntu lub budynku, jeżeli wchodzą w skład przedsiębiorstwa lub zakładu.

**Art. 51.** Za części składowe nieruchomości uważa się także prawa związane z jej własnością.

**Art. 52.** § 1. Przynależnościami są rzeczy ruchome potrzebne do korzystania z innej rzeczy (rzeczy głównej) zgodnie z jej przeznaczeniem, jeżeli pozostają z nią w faktycznym związku odpowiadającym temu celowi.

§ 2. Nie może być przynależnością rzecz nie należąca do właściciela rzeczy głównej.

§ 3. Przynależność nie traci tego charakteru przez przemijające pozbawienie jej faktycznego związku z rzeczą główną.

**Art. 53.** Czynność prawna mająca za przedmiot rzecz główną odnosi skutek także względem przynależności, chyba że co innego wynika z treści czynności albo z przepisów szczególnych.

**Art. 54.** § 1. Pożytkami naturalnymi rzeczy są jej płody i inne odłączone od niej części składowe, o ile według zasad prawidłowej gospodarki stanowią normalny dochód z rzeczy.

§ 2. Pożytkami cywilnymi rzeczy są dochody, które rzecz przynosi na podstawie stosunku prawnego.

**Art. 55.** Pożytkami prawa są dochody, które prawo przynosi zgodnie ze swym społeczno-gospodarczym przeznaczeniem.

**Art. 56.** § 1. Uprawnionemu do pobierania pożytków przypadają pożytki naturalne, które zostały odłączone od rzeczy w czasie trwania jego uprawnienia, a pożytki cywilne — w stosunku do czasu trwania tego uprawnienia.

§ 2. Jeżeli uprawniony do pobierania pożytków poczynił nakłady w celu uzyskania pożytków, które przypadły innej osobie, należy mu się od niej wynagrodzenie za te nakłady. Wynagrodzenie nie może przenosić wartości pożytków.

## Tytuł IV. CZYNNOŚCI PRAWNE

### Dział I. PRZEPISY OGÓLNE

**Art. 57.** Czynność prawna wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z ustawy, z zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów.

**Art. 58.** § 1. Nie można przez czynność prawną wyłączyć ani ograniczyć uprawnienia do przeniesienia, obciążenia, zmiany lub zniesienia prawa, jeżeli według ustawy prawo to jest zbywalne.

§ 2. Przepis powyższy nie wyłącza dopuszczalności zobowiązania, że uprawniony nie dokona oznaczonych rozporządzeń prawem.

**Art. 59.** § 1. Czynność prawna sprzeczna z ustawą albo mająca na celu obejście ustawy jest nieważna, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek, w szczególności ten, iż na miejsce nieważnych postanowień umowy wchodzą odpowiednie przepisy ustawy.

§ 2. Nieważna jest czynność prawna sprzeczna z zasadami współżycia społecznego.

§ 3. Jeżeli nieważnością jest dotknięta tylko część czynności prawnej, czynność pozostaje w mocy co do pozostałych części, chyba że z okoliczności wynika, iż bez postanowień dotkniętych nieważnością czynność nie zostałaby dokonana.

**Art. 60.** Jeżeli została zawarta umowa, której wykonanie czyni całkowicie lub częściowo niemożliwym zadośćuczynienie roszczeniu osoby trzeciej, osoba ta może żądać uznania umowy za bezskuteczną w stosunku do niej, jeżeli strony o jej roszczeniu wiedziały albo jeżeli umowa była nieodpłatna. Uznania umowy za bezskuteczną nie można żądać po upływie roku od jej zawarcia.

**Art. 61.** Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wola osoby dokonywającej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny (oświadczenie woli).

**Art. 62.** Oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie, jest złożone z chwilą, gdy doszło do niej w taki sposób, że mogła zapoznać się z jego treścią. Odwołanie takiego oświadczenia jest skuteczne, jeżeli doszło jednocześnie z tym oświadczeniem lub wcześniej.

**Art. 63.** Oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie, nie traci mocy wskutek tego, że zanim do tej osoby doszło,

składający je zmarł lub utracił zdolność do czynności prawnych, chyba że co innego wynika z treści oświadczenia, z ustawy lub z okoliczności.

**Art. 64.** § 1. Jeżeli do dokonania czynności prawnej potrzebna jest zgoda osoby trzeciej, osoba ta może wyrazić zgodę także przed złożeniem oświadczenia przez osoby dokonywające czynności albo po jego złożeniu. Zgoda wyrażona po złożeniu oświadczenia ma moc wsteczną od jego daty.

§ 2. Oświadczenie obejmujące zgodę osoby trzeciej nie wymaga zachowania szczególnej formy potrzebnej dla samej czynności.

**Art. 65.** § 1. Oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje.

§ 2. W umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu.

## Dział II. ZAWARCIE UMOWY

**Art. 66.** § 1. Kto oświadczył drugiej stronie wolę zawarcia umowy, określając w oświadczeniu jej istotne postanowienia (oferta), i oznaczył termin, w ciągu którego oczekiwać będzie odpowiedzi, ten jest ofertą związany aż do upływu oznaczonego terminu.

§ 2. Gdy termin nie był oznaczony, oferta złożona w obecności drugiej strony albo za pomocą telefonu lub innego środka bezpośredniego porozumiewania się na odległość przestaje wiązać, jeżeli nie zostanie przyjęta niezwłocznie; złożona w inny sposób przestaje wiązać po upływie czasu, w którym składający ofertę mógł w zwykłym toku czynności otrzymać odpowiedź wysłaną bez nie uzasadnionego opóźnienia.

**Art. 67.** Jeżeli oświadczenie o przyjęciu oferty nadeszło z opóźnieniem, lecz z jego treści lub z okoliczności wynika, że zostało wysłane w czasie właściwym, umowa dochodzi do skutku, chyba że składający ofertę zawiadomi niezwłocznie drugą stronę, iż wskutek opóźnienia odpowiedzi poczytuje umowę za nie zawartą.

**Art. 68.** Przyjęcie oferty dokonane z zastrzeżeniem zmiany lub uzupełnienia jej treści poczytuje się za nową ofertę.

**Art. 69.** Jeżeli według przyjętego w danych stosunkach zwyczaju lub według treści oferty dojście do składającego ofertę

oświadczenia drugiej strony o przyjęciu oferty nie jest potrzebne, w szczególności jeżeli składający ofertę żąda niezwłocznego wykonania umowy, umowa dochodzi do skutku, skoro druga strona w czasie właściwym przystąpi do jej wykonania; w przeciwnym razie oferta przestaje wiązać.

**Art. 70.** § 1. W razie wątpliwości poczytuje się umowę za zawartą w czasie otrzymania przez składającego ofertę oświadczenia o przyjęciu oferty, a jeżeli dojście do składającego ofertę oświadczenia o przyjęciu oferty nie jest potrzebne — w czasie przystąpienia przez drugą stronę do wykonania umowy.

§ 2. W razie wątpliwości poczytuje się umowę za zawartą w miejscu otrzymania przez składającego ofertę oświadczenia o przyjęciu oferty, a jeżeli dojście do składającego ofertę oświadczenia o przyjęciu oferty nie jest potrzebne — w miejscu zamieszkania składającego ofertę w czasie zawarcia umowy.

**Art. 71.** § 1. Ogłoszenia, reklamy, cenniki i inne informacje, skierowane do ogółu lub do poszczególnych osób, poczytuje się w razie wątpliwości nie za ofertę, lecz za zaproszenie do rozpoczęcia rokowań.

§ 2. Jeżeli ten, kto wystąpił z tego rodzaju zaproszeniem, odmawia bez uzasadnionego powodu zawarcia umowy, obowiązany jest do naprawienia szkody, jaką druga strona poniosła przez to, że umowa nie doszła do skutku.

**Art. 72.** Jeżeli strony prowadzą rokowania w celu zawarcia oznaczonej umowy, umowa zostaje zawarta, gdy strony dojdą do porozumienia co do wszystkich jej postanowień, które były przedmiotem rokowań.

## Dział III. FORMA CZYNNOŚCI PRAWNYCH

**Art. 73.** § 1. Jeżeli ustawa zastrzega dla czynności prawnej formę pisemną, czynność dokonana bez zachowania zastrzeżonej formy jest nieważna tylko wtedy, gdy ustawa przewiduje rygor nieważności.

§ 2. Jeżeli ustawa zastrzega dla czynności prawnej inną formę szczególną, czynność dokonana bez zachowania tej formy jest nieważna. Nie dotyczy to jednak wypadków, gdy zachowanie formy szczególnej jest zastrzeżone jedynie dla wywołania określonych skutków czynności prawnej.

**Art. 74.** § 1. Zastrzeżenie formy pisemnej bez rygoru nieważności ma ten skutek, że w razie niezachowania zastrzeżonej formy nie jest w sporze dopuszczalny dowód ze świadków ani

dowód z przesłuchania stron na fakt dokonania czynności. Nie dotyczy to jednak wypadków, gdy zachowanie formy pisemnej jest zastrzeżone jedynie dla wywołania określonych skutków czynności prawnej.

§ 2. Jednakże mimo niezachowania formy pisemnej przewidzianej dla celów dowodowych dowód ze świadków lub dowód z przesłuchania stron jest dopuszczalny, jeżeli obie strony wyrażą na to zgodę albo jeżeli fakt dokonania czynności prawnej będzie uprawdopodobniony za pomocą pisma. Sąd lub państwowa komisja arbitrażowa może również dopuścić wymienione dowody, jeżeli ze względu na szczególne okoliczności sprawy uzna to za celowe.

**Art. 75.** § 1. Czynność prawna obejmująca rozporządzenie prawem, którego wartość przenosi dziesięć tysięcy złotych, jak również czynność prawna, z której wynika zobowiązanie do świadczenia wartości przenoszącej dziesięć tysięcy złotych, powinna być stwierdzona pismem.

§ 2. Jeżeli przedmiotem czynności prawnej jest rozporządzenie prawem do świadczeń okresowych lub zobowiązanie się do takich świadczeń, wartością prawa lub zobowiązania jest wartość świadczeń za jeden rok, a jeżeli świadczenia mają trwać krócej niż rok — wartość za cały czas ich trwania.

**Art. 76.** Jeżeli strony zastrzegły w umowie, że określona czynność prawna między nimi powinna być dokonana w szczególnej formie, czynność ta dochodzi do skutku tylko przy zachowaniu zastrzeżonej formy. Jednakże gdy strony zastrzegły dokonanie czynności w formie pisemnej, nie określając skutków niezachowania tej formy, poczytuje się w razie wątpliwości, że była ona zastrzeżona wyłącznie dla celów dowodowych.

**Art. 77.** Jeżeli umowa została zawarta na piśmie, jej uzupełnienie, zmiana albo rozwiązanie za zgodą obu stron, jak również odstąpienie od niej powinno być stwierdzone pismem.

**Art. 78.** Do zachowania pisemnej formy czynności prawnej wystarcza złożenie własnoręcznego podpisu na dokumencie obejmującym treść oświadczenia woli. Do zawarcia umowy wystarcza wymiana dokumentów, z których każdy obejmuje treść oświadczenia woli jednej ze stron i jest przez nią podpisany.

**Art. 79.** Osoba nie mogąca pisać, lecz mogąca czytać może złożyć oświadcznie woli w formie pisemnej bądź w ten sposób, że uczyni na dokumencie tuszowy odcisk palca, a obok tego odcisku inna osoba wypisze jej imię i nazwisko umieszczając swój podpis, bądź też w ten sposób, że zamiast składającego oświadczenie podpisze się inna osoba, a jej podpis będzie

poświadczony przez państwowe biuro notarialne lub właściwy organ prezydium rady narodowej z zaznaczeniem, że został złożony na życzenie nie mogącego pisać, lecz mogącego czytać.

**Art. 80.** Jeżeli osoba nie mogąca czytać ma złożyć oświadczenie woli na piśmie, oświadczenie powinno być złożone w formie aktu notarialnego.

**Art. 81.** § 1. Jeżeli ustawa uzależnia ważność albo określone skutki czynności prawnej od urzędowego poświadczenia daty, poświadczenie takie jest skuteczne także względem osób nie uczestniczących w dokonaniu tej czynności prawnej (data pewna).

§ 2. Czynność prawna ma datę pewną także w wypadkach następujących:

1) w razie stwierdzenia dokonania czynności w jakimkolwiek dokumencie urzędowym — od daty dokumentu urzędowego;
2) w razie umieszczenia na obejmującym czynność dokumencie jakiejkolwiek wzmianki przez organ państwowy — od daty wzmianki.

§ 3. W razie śmierci jednej z osób podpisanych na dokumencie datę złożenia przez tę osobę podpisu na dokumencie uważa się za pewną od daty śmierci tej osoby.

## Dział IV. WADY OŚWIADCZENIA WOLI

**Art. 82.** Nieważne jest oświadczenie woli złożone przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Dotyczy to w szczególności choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego, chociażby nawet przemijającego, zaburzenia czynności psychicznych.

**Art. 83.** § 1. Nieważne jest oświadczenie woli złożone drugiej stronie za jej zgodą dla pozoru. Jeżeli oświadczenie takie zostało złożone dla ukrycia innej czynności prawnej, ważność oświadczenia ocenia się według właściwości tej czynności.

§ 2. Pozorność oświadczenia woli nie ma wpływu na skuteczność odpłatnej czynności prawnej, dokonanej na podstawie pozornego oświadczenia, jeżeli wskutek tej czynności osoba trzecia nabywa prawo lub zostaje zwolniona od obowiązku, chyba że działała w złej wierze.

**Art. 84.** § 1. W razie błędu co do treści czynności prawnej można uchylić się od skutków prawnych swego oświadczenia woli. Jeżeli jednak oświadczenie woli było złożone innej osobie,

uchylenie się od jego skutków prawnych dopuszczalne jest tylko wtedy, gdy błąd został wywołany przez tę osobę, chociażby bez jej winy, albo gdy wiedziała ona o błędzie lub mogła z łatwością błąd zauważyć; ograniczenie to nie dotyczy czynności prawnej nieodpłatnej.

§ 2. Można powoływać się tylko na błąd uzasadniający przypuszczenie, że gdyby składający oświadczenie woli nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, nie złożyłby oświadczenia tej treści (błąd istotny).

**Art. 85.** Zniekształcenie oświadczenia woli przez osobę użytą do jego przesłania ma takie same skutki, jak błąd przy złożeniu oświadczenia.

**Art. 86.** § 1. Jeżeli błąd wywołała druga strona podstępnie, uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu może nastąpić także wtedy, gdy błąd nie był istotny, jak również wtedy, gdy nie dotyczył treści czynności prawnej.

§ 2. Podstęp osoby trzeciej jest jednoznaczny z podstępem strony, jeżeli ta o podstępie wiedziała i nie zawiadomiła o nim drugiej strony albo jeżeli czynność prawna była nieodpłatna.

**Art. 87.** Kto złożył oświadczenie woli pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, ten może uchylić się od skutków prawnych swego oświadczenia, jeżeli z okoliczności wynika, że mógł się obawiać, iż jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe.

**Art. 88.** § 1. Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli, które zostało złożone innej osobie pod wpływem błędu lub groźby, następuje przez oświadczenie złożone tej osobie na piśmie.

§ 2. Uprawnienie do uchylenia się wygasa: w razie błędu — z upływem roku od jego wykrycia, a w razie groźby — z upływem roku od chwili, kiedy stan obawy ustał.

## Dział V. WARUNEK

**Art. 89.** Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych albo wynikających z właściwości czynności prawnej, powstanie lub groźby, następuje przez oświadczenie złożone tej osobie na zdarzenia przyszłego i niepewnego (warunek zawieszający lub rozwiązujący).

**Art. 90.** Ziszczenie się warunku nie ma mocy wstecznej, chyba że inaczej zastrzeżono.

**Art. 91.** Warunkowo uprawniony może wykonywać wszelkie czynności, które zmierzają do zachowania jego prawa.

**Art. 92.** § 1. Jeżeli czynność prawna obejmująca rozporządzenie prawem została dokonana pod warunkiem, późniejsze rozporządzenia tym prawem tracą moc z chwilą ziszczenia się warunku o tyle, o ile udaremniają lub ograniczają skutek ziszczenia się warunku.

§ 2. Jednakże gdy na podstawie takiego rozporządzenia osoba trzecia nabywa prawo lub zostaje zwolniona od obowiązku, stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie osób, które w dobrej wierze dokonały czynności prawnej z osobą nieuprawnioną do rozporządzania prawem.

**Art. 93.** § 1. Jeżeli strona, której zależy na nieziszczeniu się warunku, przeszkodzi w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego ziszczeniu się warunku, następują skutki takie, jak by warunek się ziścił.

§ 2. Jeżeli strona, której zależy na ziszczeniu się warunku, doprowadzi w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego do ziszczenia się warunku, następują skutki takie, jak by warunek się nie ziścił.

**Art. 94.** Warunek niemożliwy, jak również warunek przeciwny ustawie lub zasadom współżycia społecznego pociąga za sobą nieważność czynności prawnej, gdy jest zawieszający; uważa się za nie zastrzeżony, gdy jest rozwiązujący.

## Dział VI. PRZEDSTAWICIELSTWO

**Art. 95.** § 1. Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych albo wynikających z właściwości czynności prawnej, można dokonać czynności prawnej przez przedstawiciela.

§ 2. Czynność prawna dokonana przez przedstawiciela w granicach umocowania pociąga za sobą skutki bezpośrednio dla reprezentowanego.

**Art. 96.** Umocowanie do działania w cudzym imieniu może opierać się na ustawie (przedstawicielstwo ustawowe) albo na oświadczeniu reprezentowanego (pełnomocnictwo).

**Art. 97.** Osobę czynną w lokalu przedsiębiorstwa przeznaczonym do obsługiwania publiczności poczytuje się w razie wątpliwości za umocowaną do dokonywania czynności prawnych, które zazwyczaj bywają dokonywane w tego rodzaju lokalach przez korzystających z usług przedsiębiorstwa.

**Art. 98.** Pełnomocnictwo ogólne obejmuje umocowanie do

czynności zwykłego zarządu. Do czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu potrzebne jest pełnomocnictwo określające ich rodzaj, chyba że ustawa wymaga pełnomocnictwa do poszczególnej czynności.

**Art. 99.** § 1. Jeżeli do ważności czynności prawnej potrzebna jest szczególna forma, pełnomocnictwo do dokonania tej czynności powinno być udzielone w tej samej formie.

§ 2. Pełnomocnictwo ogólne powinno być pod rygorem nieważności udzielone na piśmie.

**Art. 100.** Okoliczność, że pełnomocnik jest ograniczony w zdolności do czynności prawnych, nie ma wpływu na ważność czynności dokonanej przez niego w imieniu mocodawcy.

**Art. 101.** § 1. Pełnomocnictwo może być w każdym czasie odwołane, chyba że mocodawca zrzekł się odwołania pełnomocnictwa z przyczyn uzasadnionych treścią stosunku prawnego będącego podstawą pełnomocnictwa.

§ 2. Umocowanie wygasa ze śmiercią mocodawcy lub pełnomocnika, chyba że w pełnomocnictwie inaczej zastrzeżono z przyczyn uzasadnionych treścią stosunku prawnego będącego podstawą pełnomocnictwa.

**Art. 102.** Po wygaśnięciu umocowania pełnomocnik obowiązany jest zwrócić mocodawcy dokument pełnomocnictwa. Może żądać poświadczonego odpisu tego dokumentu; wygaśnięcie umocowania powinno być na odpisie zaznaczone.

**Art. 103.** § 1. Jeżeli zawierający umowę jako pełnomocnik nie ma umocowania albo przekroczy jego zakres, ważność umowy zależy od jej potwierdzenia przez osobę, w której imieniu umowa została zawarta. Jeżeli do ważności czynności prawnej potrzebna jest szczególna forma, potwierdzenie powinno nastąpić w tej samej formie.

§ 2. Druga strona może wyznaczyć osobie, w której imieniu umowa została zawarta, odpowiedni termin do potwierdzenia umowy; staje się wolna po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu.

§ 3. W braku potwierdzenia ten, kto zawarł umowę w cudzym imieniu, obowiązany jest do zwrotu tego, co otrzymał od drugiej strony w wykonaniu umowy, oraz do naprawienia szkody, jaką druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę nie wiedząc o braku umocowania lub o przekroczeniu jego zakresu.

**Art. 104.** Jednostronna czynność prawna dokonana w cudzym imieniu bez umocowania lub z przekroczeniem jego zakresu jest nieważna. Jednakże gdy ten, komu zostało złożone oświadczenie

woli w cudzym imieniu, zgodził się na działanie bez umocowania, stosuje się odpowiednio przepisy o zawarciu umowy bez umocowania.

**Art. 105.** Jeżeli pełnomocnik po wygaśnięciu umocowania dokona w imieniu mocodawcy czynności prawnej w granicach pierwotnego umocowania, czynność prawna jest ważna, chyba że druga strona o wygaśnięciu umocowania wiedziała lub z łatwością mogła się dowiedzieć.

**Art. 106.** Pełnomocnik może ustanowić dla mocodawcy innych pełnomocników tylko wtedy, gdy umocowanie takie wynika z treści pełnomocnictwa, z ustawy lub ze stosunku prawnego będącego podstawą pełnomocnictwa.

**Art. 107.** Jeżeli mocodawca ustanowił kilku pełnomocników z takim samym zakresem umocowania, każdy z nich może działać samodzielnie, chyba że co innego wynika z treści pełnomocnictwa. Przepis ten stosuje się odpowiednio do pełnomocników, których pełnomocnik sam dla mocodawcy ustanowił.

**Art. 108.** Pełnomocnik nie może być drugą stroną czynności prawnej, której dokonywa w imieniu mocodawcy, chyba że co innego wynika z treści pełnomocnictwa albo że ze względu na treść czynności prawnej wyłączona jest możliwość naruszenia interesów mocodawcy. Przepis ten stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy pełnomocnik reprezentuje obie strony.

**Art. 109.** Przepisy działu niniejszego stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy oświadczenie woli ma być złożone przedstawicielowi.

## Tytuł V. TERMIN

**Art. 110.** Jeżeli ustawa, orzeczenie sądu lub państwowej komisji arbitrażowej, decyzja innego organu państwowego albo czynność prawna oznacza termin nie wskazując sposobu jego obliczania, stosuje się przepisy poniższe.

**Art. 111.** § 1. Termin oznaczony w dniach kończy się z upływem ostatniego dnia.

§ 2. Jeżeli początkiem terminu oznaczonego w dniach jest pewne zdarzenie, nie uwzględnia się przy obliczaniu terminu dnia, w którym zdarzenie nastąpiło.

**Art. 112.** Termin oznaczony w tygodniach, miesiącach lub latach kończy się z upływem dnia, który nazwą lub datą odpowiada początkowemu dniowi terminu, a gdyby takiego dnia w ostatnim miesiącu nie było — w ostatnim dniu tego miesiąca.

Jednakże przy obliczaniu wieku osoby fizycznej termin upływa z początkiem ostatniego dnia.

**Art. 113.** § 1. Jeżeli termin jest oznaczony na początek, środek lub koniec miesiąca, rozumie się przez to pierwszy, piętnasty lub ostatni dzień miesiąca.

§ 2. Termin półmiesięczny jest równy piętnastu dniom.

§ 3. Jeżeli termin jest oznaczony na jeden lub więcej miesięcy i pół miesiąca, oblicza się najpierw całe miesiące.

**Art. 114.** Jeżeli termin jest oznaczony w miesiącach lub latach, a ciągłość terminu nie jest wymagana, miesiąc liczy się za dni trzydzieści, a rok za dni trzysta sześćdziesiąt pięć.

**Art. 115.** Jeżeli koniec terminu do wykonania czynności przypada na dzień uznany ustawowo za wolny od pracy, termin upływa dnia następnego.

**Art. 116.** Termin do złożenia oświadczenia woli lub do dokonania zawiadomienia poczytuje się za zachowany, jeżeli pismo zawierające oświadczenie woli lub zawiadomienie zostało przed upływem tego terminu nadane w polskim urzędzie pocztowym.

**Art. 117.** § 1. Jeżeli skutki czynności prawnej mają powstać w oznaczonym terminie, stosuje się odpowiednio przepisy o warunku zawieszającym.

§ 2. Jeżeli skutki czynności prawnej mają ustać w oznaczonym terminie, stosuje się odpowiednio przepisy o warunku rozwiązującym.

## Tytuł VI. PRZEDAWNIENIE ROSZCZEŃ

**Art. 118.** § 1. Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych roszczenia majątkowe ulegają przedawnieniu.

§ 2. W stosunkach między organizacjami socjalistycznymi, wyjąwszy stosunki, w których chociażby tylko jedna ze stron nie podlega państwowemu arbitrażowi gospodarczemu, roszczenie przedawnione wygasa. W innych stosunkach nie można roszczenia przedawnionego dochodzić, chyba że ten, przeciwko komu roszczenie przysługuje, zrzeka się korzystania z przedawnienia roszczenia; zrzeczenie nie może nastąpić przed upływem przedawnienia.

§ 3. Sąd, państwowa komisja arbitrażowa lub inny organ powołany do rozpoznawania spraw danego rodzaju uwzględnia upływ przedawnienia z urzędu. Może jednak nie uwzględnić jego

upływu, jeżeli termin przedawnienia nie przekracza jednego roku, a wyjątkowe okoliczności usprawiedliwiają opóźnienie w dochodzeniu roszczenia.

**Art. 119.** W stosunkach między organizacjami socjalistycznymi, wyjąwszy stosunki, w których chociażby tylko jedna ze stron nie podlega państwowemu arbitrażowi gospodarczemu, termin przedawnienia wynosi jeden rok, chyba że dla roszczeń danego rodzaju przewidziany jest krótszy termin. W innych stosunkach termin przedawnienia wynosi lat dziesięć, a dla roszczeń o świadczenia okresowe lat trzy, chyba że przepis szczególny przewiduje krótszy termin.

**Art. 120.** Terminy przedawnienia nie mogą być skracane ani przedłużane przez czynność prawną.

**Art. 121.** § 1. Bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stało się wymagalne. Jeżeli wymagalność roszczenia zależy od podjęcia określonej czynności przez uprawnionego, bieg terminu rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony podjął czynność w najwcześniej możliwym terminie.

§ 2. Bieg przedawnienia roszczeń o zaniechanie rozpoczyna się od dnia, w którym ten, przeciwko komu roszczenie przysługuje, nie zastosował się do treści roszczenia.

**Art. 122.** Bieg przedawnienia nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu:

1) co do roszczeń, które przysługują dzieciom przeciwko rodzicom — przez czas trwania władzy rodzicielskiej;
2) co do roszczeń, które przysługują osobom nie mającym pełnej zdolności do czynności prawnych przeciwko osobom sprawującym opiekę lub kuratelę — przez czas sprawowania przez te osoby opieki lub kurateli;
3) co do roszczeń, które przysługują jednemu z małżonków przeciwko drugiemu — przez czas trwania małżeństwa;
4) co do wszelkich roszczeń, gdy z powodu siły wyższej uprawniony nie może ich dochodzić przed sądem, państwową komisją arbitrażową lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw danego rodzaju — przez czas trwania przeszkody.

**Art. 123.** § 1. Przedawnienie względem osoby, która nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych, nie może skończyć się wcześniej niż z upływem lat dwóch od ustanowienia dla niej przedstawiciela ustawowego albo od ustania przyczyny jego ustanowienia.

§ 2. Jeżeli termin przedawnienia jest krótszy niż dwa lata, jego bieg liczy się od dnia ustanowienia przedstawiciela ustawowego albo od dnia, w którym ustała przyczyna jego ustanowienia.

§ 3. Przepisy powyższe stosuje się odpowiednio do biegu przedawnienia przeciwko osobie, co do której istnieje podstawa do jej całkowitego ubezwłasnowolnienia.

**Art. 124.** § 1. Bieg przedawnienia przerywa się:

1) przez każdą czynność przed sądem, państwową komisją arbitrażową lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw danego rodzaju albo przed sądem polubownym, przedsięwziętą w celu dochodzenia lub ustalenia albo zaspokojenia lub zabezpieczenia roszczenia;
2) przez uznanie roszczenia przez osobę, przeciwko której roszczenie przysługuje.

§ 2. W stosunkach między organizacjami socjalistycznymi, wyjąwszy stosunki, w których chociażby tylko jedna ze stron nie podlega państwowemu arbitrażowi gospodarczemu, uznanie roszczenia nie przerywa biegu przedawnienia.

**Art. 125.** § 1. Po każdym przerwaniu przedawnienia biegnie ono na nowo.

§ 2. Jednakże w razie przerwania przedawnienia przez czynność w postępowaniu przed sądem, państwową komisją arbitrażową lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw danego rodzaju albo przed sądem polubownym przedawnienie nie biegnie na nowo, dopóki postępowanie nie zostanie zakończone.

**Art. 126.** § 1. Roszczenie stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądu lub innego organu powołanego do rozpoznawania spraw danego rodzaju albo orzeczeniem sądu polubownego, jak również roszczenie stwierdzone ugodą zawartą przed sądem albo przed sądem polubownym przedawnia się z upływem lat dziesięciu, chociażby termin przedawnienia roszczeń tego rodzaju był krótszy. Jeżeli stwierdzone w ten sposób roszczenie obejmuje świadczenia okresowe, roszczenie o świadczenia okresowe należne w przyszłości ulega przedawnieniu trzyletniemu.

§ 2. Jednakże roszczenie stwierdzone prawomocnym orzeczeniem państwowej komisji arbitrażowej przedawnia się z upływem roku od dnia, w którym orzeczenie stało się wykonalne.

## KSIĘGA DRUGA

# WŁASNOŚĆ I INNE PRAWA RZECZOWE

## Tytuł I. WŁASNOŚĆ

### Dział I. PRZEPISY OGÓLNE

**Art. 127.** Własność społeczna jest albo własnością ogólnonarodową (państwową), albo własnością organizacji spółdzielczych lub innych socjalistycznych organizacji społecznych.

**Art. 128.** § 1. Ochrona własności społecznej przed grożącą jej szkodą jest obowiązkiem każdego obywatela.

§ 2. Obywatel, który wskutek odpowiednich w danych okolicznościach działań mających na celu ochronę własności społecznej poniósł szkodę na osobie lub mieniu, może żądać odszkodowania. Jeżeli wskutek podjętych działań obywatel utracił życie, osoby, względem których ciążył na zmarłym ustawowy obowiązek alimentacyjny, oraz inne osoby bliskie, którym zmarły dobrowolnie i stale dostarczał środków utrzymania, mogą żądać odpowiedniej renty.

§ 3. W wypadku gdy podjęcie działań mających na celu ochronę własności społecznej było zawodowym lub służbowym obowiązkiem poszkodowanego, należne odszkodowanie określają osobne przepisy.

**Art. 129.** W granicach swej zdolności prawnej państwowe osoby prawne wykonywają w imieniu własnym względem zarządzanych przez nie części mienia ogólnonarodowego uprawnienia płynące z własności państwowej.

**Art. 130.** Przy tłumaczeniu i stosowaniu przepisów niniejszego kodeksu należy mieć na względzie, że własność społeczna, jako podstawa ustroju Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, pozostaje pod szczególną ochroną prawa.

**Art. 131.** Własnością indywidualną jest własność rzeczy należących do osób fizycznych, a nie stanowiących ich własności osobistej, oraz własność rzeczy należących do organizacji niesocjalistycznych.

**Art. 132.** Grunty, budynki i inne środki produkcji mogą stanowić przedmiot własności indywidualnej tylko w granicach w ustawie określonych.

**Art. 133.** Przy tłumaczeniu i stosowaniu przepisów niniejszego kodeksu należy mieć na względzie opiekę, którą Polska Rzeczpospolita Ludowa otacza własność indywidualną pracujących chłopów.

**Art. 134.** § 1. Własnością osobistą jest własność rzeczy przeznaczonych do zaspokajania osobistych potrzeb materialnych i kulturalnych właściciela i jego bliskich.

§ 2. Za własność osobistą uważa się także własność drobnych środków produkcji, które służą do wytwarzania przedmiotów przeznaczonych do zaspokajania osobistych potrzeb właściciela i jego bliskich.

**Art. 135.** § 1. Przedmiotem własności osobistej mogą być w szczególności: dom jednorodzinny wraz z potrzebnymi do korzystania z niego zabudowaniami gospodarczymi, lokal mieszkalny stanowiący odrębną nieruchomość, rzeczy należące do urządzenia i gospodarstwa domowego, odzież, pojazdy mechaniczne.

§ 2. W rolniczych spółdzielniach produkcyjnych przedmiotem własności osobistej są także, w granicach określonych statutem, budynki i urządzenia gospodarcze, inwentarz, drób, narzędzia oraz inne rzeczy przeznaczone do prowadzenia gospodarstwa na działce przyzagrodowej.

**Art. 136.** § 1. Domem jednorodzinnym jest dom albo samodzielna część domu bliźniaczego lub szeregowego o łącznej powierzchni użytkowej lokali mieszkalnych nie przekraczającej stu dziesięciu metrów kwadratowych.

§ 2. Lokalem mieszkalnym jest lokal w domu mieszkalnym o powierzchni użytkowej nie przekraczającej stu dziesięciu metrów kwadratowych.

§ 3. Przepisy powyższe nie uchybiają przepisom ustaw szczególnych.

**Art. 137.** Wynajęcie całości lub części domu jednorodzinnego albo lokalu mieszkalnego stanowiącego własność osobistą nie jest uważane za zmianę jego przeznaczenia, jeżeli nastąpiło z uzasadnionej przyczyny i z zachowaniem trybu postępowania określonego we właściwych przepisach.

**Art. 138.** Przy tłumaczeniu i stosowaniu przepisów niniejszego kodeksu należy mieć na względzie całkowitą ochronę, którą Polska Rzeczpospolita Ludowa poręcza własności osobistej.

## Dział II. TREŚĆ I WYKONYWANIE WŁASNOŚCI

**Art. 139.** W granicach określonych przez ustawy i zasady współżycia społecznego właściciel może, z wyłączeniem innych osób, korzystać z rzeczy zgodnie ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem swego prawa, w szczególności może pobierać pożytki i inne dochody z rzeczy. W tych samych granicach może rozporządzać rzeczą.

**Art. 140.** Kto sprawuje zarząd wydzielonych części mienia ogólnonarodowego, ten obowiązany jest zarządzać nimi w sposób zapewniający najlepsze wykonanie zadań, ze względu na które został mu powierzony zarząd.

**Art. 141.** § 1. Właściciel nie może się sprzeciwiać użyciu a nawet uszkodzeniu lub zniszczeniu rzeczy przez inną osobę, jeżeli to jest konieczne do odwrócenia niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio dobrom osobistym tej osoby lub osoby trzeciej. Może jednak żądać naprawienia wynikłej stąd szkody.

§ 2. Przepis powyższy stosuje się także w razie niebezpieczeństwa grożącego dobrom majątkowym, chyba że grożąca szkoda jest oczywiście i niewspółmiernie mniejsza aniżeli uszczerbek, który mógłby ponieść właściciel wskutek użycia, uszkodzenia lub zniszczenia rzeczy.

**Art. 142.** W granicach określonych przez społeczno-gospodarcze przeznaczenie gruntu własność gruntu rozciąga się na przestrzeń nad i pod jego powierzchnią. Przepis ten nie uchybia przepisom regulującym prawa do wód i kopalin.

**Art. 143.** Właściciel nieruchomości powinien przy wykonywaniu swego prawa powstrzymywać się od działań, które by zakłócały korzystanie z nieruchomości sąsiednich ponad przeciętną miarę, wynikającą ze społeczno-gospodarczego przeznaczenia nieruchomości i stosunków miejscowych.

**Art. 144.** § 1. Jeżeli nieruchomość nie ma odpowiedniego dostępu do drogi publicznej, właściciel może żądać od właścicieli gruntów sąsiednich ustanowienia za wynagrodzeniem potrzebnej służebności drogowej (droga konieczna).

§ 2. Przeprowadzenie drogi koniecznej nastąpi z uwzględnieniem potrzeb nieruchomości nie mającej dostępu do drogi publicznej oraz z najmniejszym obciążeniem gruntów, przez które droga ma prowadzić. Jeżeli potrzeba ustanowienia drogi jest następstwem sprzedaży gruntu albo następstwem umowy działowej lub innej czynności prawnej, a między interesowanymi nie dojdzie do porozumienia, sąd zarządzi, o ile to jest możliwe, przeprowadzenie drogi przez grunty, które były przedmiotem tej czynności prawnej.

§ 3. Przeprowadzenie drogi koniecznej powinno uwzględniać interes społeczno-gospodarczy.

**Art. 145.** Przepisy artykułu poprzedzającego stosuje się odpowiednio do samoistnego posiadacza nieruchomości; jednakże posiadacz może żądać tylko ustanowienia służebności osobistej.

**Art. 146.** Właścicielowi nie wolno dokonywać robót ziemnych w taki sposób, żeby to groziło nieruchomościom sąsiednim utratą oparcia.

**Art. 147.** Owoce spadające z drzewa lub krzewu na grunt sąsiedni stanowią jego pożytki. Przepisu tego nie stosuje się, gdy grunt sąsiedni jest przeznaczony na użytek publiczny.

**Art. 148.** Właściciel nie może sprzeciwić się temu, żeby sąsiad wszedł na jego grunt w celu usunięcia gałęzi lub owoców zwieszających się z sąsiedniego gruntu. Może jednak żądać naprawienia wynikłej stąd szkody.

**Art. 149.** Właściciel gruntu może obciąć i zachować dla siebie korzenie przechodzące z sąsiedniego gruntu. To samo dotyczy gałęzi i owoców zwieszających się z sąsiedniego gruntu, jednakże w tym wypadku właściciel powinien uprzednio wyznaczyć sąsiadowi odpowiedni termin do ich usunięcia.

**Art. 150.** Jeżeli przy wznoszeniu budynku lub innego urządzenia przekroczono bez winy umyślnej granice sąsiedniego gruntu, właściciel tego gruntu nie może żądać przywrócenia stanu poprzedniego, chyba że bez nie uzasadnionej zwłoki sprzeciwił się przekroczeniu granicy albo że grozi mu niewspółmiernie wielka szkoda. Może on żądać albo stosownego wynagrodzenia w zamian za ustanowienie odpowiedniej służebności gruntowej, albo wykupienia zajętych części gruntu, jak również tej części, która na skutek budowy straciła dla niego znaczenie gospodarcze.

**Art. 151.** Właściciele gruntów sąsiadujących obowiązani są do współdziałania przy rozgraniczeniu gruntów oraz przy utrzymywaniu stałych znaków granicznych; koszty rozgraniczenia oraz koszty urządzenia i utrzymywania stałych znaków granicznych ponoszą po połowie.

**Art. 152.** Jeżeli granice gruntów stały się sporne, a stanu prawnego nie można stwierdzić, ustala się granice według ostatniego spokojnego stanu posiadania. Gdyby również takiego stanu nie można było stwierdzić, a postępowanie rozgraniczeniowe nie doprowadziło do ugody między interesowanymi, sąd ustali granice z uwzględnieniem wszelkich okoliczności; może przy tym przyznać jednemu z właścicieli odpowiednią dopłatę pieniężną.

**Art. 153.** § 1. Domniemywa się, że mury, płoty, miedze, rowy i inne urządzenia podobne, znajdujące się na granicy gruntów sąsiadujących, służą do wspólnego użytku sąsiadów. To samo dotyczy drzew i krzewów na granicy.

§ 2. Korzystający z wymienionych urządzeń obowiązani są ponosić wspólnie koszty ich utrzymania.

**Art. 154.** § 1. Umowa sprzedaży, zamiany, darowizny lub inna umowa zobowiązująca do przeniesienia własności rzeczy co do tożsamości oznaczonej przenosi własność na nabywcę, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej albo że strony inaczej postanowiły.

§ 2. Jeżeli przedmiotem umowy zobowiązującej do przeniesienia własności są rzeczy oznaczone tylko co do gatunku, do przeniesienia własności potrzebne jest przeniesienie posiadania rzeczy. To samo dotyczy wypadku, gdy przedmiotem umowy zobowiązującej do przeniesienia własności są rzeczy przyszłe.

**Art. 155.** Jeżeli zawarcie umowy przenoszącej własność następuje w wykonaniu zobowiązania wynikającego z uprzednio zawartej umowy zobowiązującej do przeniesienia własności, z zapisu, z bezpodstawnego wzbogacenia lub z innego zdarzenia, ważność umowy przenoszącej własność zależy od istnienia tego zobowiązania.

**Art. 156.** § 1. Własność nieruchomości nie może być przeniesiona pod warunkiem ani z zastrzeżeniem terminu.

§ 2. Jeżeli umowa zobowiązująca do przeniesienia własności nieruchomości została zawarta pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu, własność przechodzi z chwilą zawarcia umowy przenoszącej własność.

**Art. 157.** Umowa zobowiązująca do przeniesienia własności nieruchomości powinna być zawarta w formie aktu notarialnego. To samo dotyczy umowy przenoszącej własność, jeżeli zostaje ona zawarta w celu wykonania istniejącego uprzednio zobowiązania do przeniesienia własności nieruchomości; zobowiązanie powinno być w akcie wymienione.

**Art. 158.** Przepisów o obowiązku zachowania formy aktu notarialnego nie stosuje się w wypadku, gdy grunty wniesione jako wkład do rolniczej spółdzielni produkcyjnej mają stać się współwłasnością dotychczasowych właścicieli.

**Art. 159.** W celu zapobieżenia nadmiernemu rozdrabnianiu gospodarstw rolnych Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia ograniczyć obrót nieruchomościami rolnymi.

**Art. 160.** § 1. Jeżeli osoba nieuprawniona do rozporządzania rzeczą ruchomą zbywa rzecz i wydaje ją nabywcy, nabywca uzyskuje własność z chwilą objęcia rzeczy w posiadanie, chyba że działa w złej wierze.

§ 2. Jednakże gdy rzecz zgubiona, skradziona lub w inny

sposób utracona przez właściciela zostaje zbyta przed upływem lat trzech od chwili jej zgubienia, skradzenia lub utraty, nabywca może uzyskać własność dopiero z upływem powyższego trzyletniego terminu. Ograniczenie to nie dotyczy pieniędzy i dokumentów na okaziciela ani rzeczy nabytych na urzędowej licytacji publicznej lub w toku postępowania egzekucyjnego.

**Art. 161.** W razie przeniesienia własności rzeczy ruchomej, która jest obciążona prawem osoby trzeciej, prawo to wygasa z chwilą wydania rzeczy nabywcy, chyba że ten działa w złej wierze. Przepis paragrafu drugiego artykułu poprzedzającego stosuje się odpowiednio.

**Art. 162.** Przepisów o ochronie nabywcy w dobrej wierze nie stosuje się w razie zbycia rzeczy ruchomej należącej do przedmiotów urządzenia trwałego organizacji państwowej.

**Art. 163.** § 1. Posiadacz nieruchomości nie będący jej właścicielem nabywa własność, jeżeli posiada nieruchomość nieprzerwanie od lat dziesięciu jako posiadacz samoistny (zasiedzenie), chyba że uzyskał posiadanie w złej wierze.

§ 2. Jeżeli posiadanie nieruchomości trwa od lat dwudziestu, nie można posiadaczowi zarzucać złej wiary.

**Art. 164.** Jeżeli właściciel nieruchomości, przeciwko któremu biegnie zasiedzenie, jest małoletni, zasiedzenie nie może skończyć się wcześniej niż z upływem dwóch lat od uzyskania pełnoletności przez właściciela.

**Art. 165.** Posiadacz rzeczy ruchomej nie będący jej właścicielem nabywa własność, jeżeli posiada rzecz nieprzerwanie od lat trzech jako posiadacz samoistny, chyba że posiada w złej wierze.

**Art. 166.** Do biegu zasiedzenia stosuje się odpowiednio przepisy o biegu przedawnienia roszczeń.

**Art. 167.** § 1. Jeżeli podczas biegu zasiedzenia nastąpiło przeniesienie posiadania, obecny posiadacz może doliczyć do czasu, przez który sam posiada, czas posiadania swego poprzednika. Jeżeli jednak poprzedni posiadacz uzyskał posiadanie nieruchomości w złej wierze, czas jego posiadania może być doliczony tylko wtedy, gdy łącznie z czasem posiadania obecnego posiadacza wynosi przynajmniej lat dwadzieścia.

§ 2. Przepisy powyższe stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy obecny posiadacz jest spadkobiercą poprzedniego posiadacza.

**Art. 168.** Przepisów o nabyciu własności przez zasiedzenie nie stosuje się, jeżeli nieruchomość jest przedmiotem własności państwowej.

**Art. 169.** § 1. Jeżeli nieruchomość jest przedmiotem własności indywidualnej albo osobistej, właściciel może wyzbyć się własności przez to, że się jej zrzeknie. Zrzeczenie się wymaga formy aktu notarialnego. Do zrzeczenia się własności nieruchomości rolnej potrzebna jest zgoda właściwego organu prezydium powiatowej rady narodowej.

§ 2. Nieruchomość, której własności właściciel się zrzekł, staje się własnością Skarbu Państwa. Skarb Państwa odpowiada z nieruchomości za jej obciążenia.

**Art. 170.** Właściciel może wyzbyć się własności rzeczy ruchomej przez to, że w tym zamiarze rzecz porzuci.

**Art. 171.** Własność niczyjej rzeczy ruchomej nabywa się przez objęcie jej w posiadanie.

**Art. 172.** § 1. Rój pszczół staje się niczyim, jeżeli właściciel nie odszukał go przed upływem trzech dni od dnia wyrojenia. Właścicielowi wolno w pościgu za rojem wejść na cudzy grunt, powinien jednak naprawić wynikłą stąd szkodę.

§ 2. Jeżeli rój osiadł w cudzym ulu nie zajętym, właściciel może domagać się wydania roju za zwrotem kosztów.

§ 3. Jeżeli rój osiadł w cudzym ulu zajętym, staje się on własnością tego, czyją własnością był rój, który się w ulu znajdował. Dotychczasowemu właścicielowi nie przysługuje w tym wypadku roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia.

**Art. 173.** § 1. Kto znalazł rzecz zgubioną, powinien niezwłocznie zawiadomić o tym osobę uprawnioną do odbioru rzeczy. Jeżeli znalazca nie wie, kto jest uprawniony do odbioru rzeczy, albo jeżeli nie zna miejsca zamieszkania osoby uprawnionej, powinien niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu organ państwowy, który jest właściwy do poszukiwania osób uprawnionych do odbioru.

§ 2. Przepisy o rzeczach znalezionych stosuje się odpowiednio do rzeczy porzuconych bez zamiaru wyzbycia się własności, jak również do zwierząt, które zabłąkały się lub uciekły.

**Art. 174.** § 1. Pieniądze, papiery wartościowe, kosztowności oraz rzeczy mające wartość naukową lub artystyczną znalazca powinien oddać niezwłocznie na przechowanie właściwemu organowi państwowemu, inne zaś rzeczy znalezione — tylko na żądanie tego organu.

§ 2. Jeżeli znalazca przechowuje rzecz u siebie, stosuje się odpowiednio przepisy o bezpłatnym przechowaniu.

**Art. 175.** Rozporządzenie Rady Ministrów określi organy właściwe do przechowywania rzeczy znalezionych i do poszukiwania osób uprawnionych do ich odbioru, zasady przechowywania

tych rzeczy oraz sposób poszukiwania osób uprawnionych do odbioru.

**Art. 176.** Znalazca, który uczynił zadość swoim obowiązkom, może żądać znaleźnego w wysokości jednej dziesiątej wartości rzeczy, jeżeli zgłosił swe roszczenie najpóźniej w chwili wydania rzeczy osobie uprawnionej do odbioru.

**Art. 177.** Pieniądze, papiery wartościowe, kosztowności oraz rzeczy mające wartość naukową lub artystyczną, które nie zostaną przez uprawnionego odebrane w ciągu roku od dnia wezwania go przez właściwy organ, a w razie niemożności wezwania — w ciągu dwóch lat od ich znalezienia, stają się własnością państwa. Inne rzeczy stają się po upływie tych samych terminów własnością znalazcy, jeżeli uczynił on zadość swoim obowiązkom; jeżeli rzeczy są przechowywane przez organ państwowy, znalazca może je odebrać za zwrotem kosztów.

**Art. 178.** Przepisów artykułów poprzedzających nie stosuje się w razie znalezienia rzeczy w budynku publicznym albo w innym budynku lub pomieszczeniu otwartym dla publiczności ani w razie znalezienia rzeczy w wagonie kolejowym, na statku lub innym środku transportu publicznego. Znalazca obowiązany jest w tych wypadkach oddać rzecz zarządcy budynku lub pomieszczenia albo właściwemu zarządcy środków transportu publicznego, a ten postąpi z rzeczą zgodnie z właściwymi przepisami.

**Art. 179.** Jeżeli rzecz mająca znaczniejszą wartość materialną albo wartość naukową lub artystyczną została znaleziona w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe (skarb), znalazca obowiązany jest oddać rzecz właściwemu organowi państwowemu. Rzecz znaleziona staje się własnością państwa, a znalazcy należy się odpowiednie wynagrodzenie.

**Art. 180.** Uprawniony do pobierania pożytków naturalnych rzeczy nabywa ich własność przez odłączenie ich od rzeczy.

**Art. 181.** Własność nieruchomości rozciąga się na rzecz ruchomą, która została połączona z nieruchomością w taki sposób, że stała się jej częścią składową.

**Art. 182.** § 1. Ten, kto wytworzył nową rzecz ruchomą z cudzych materiałów, staje się jej właścicielem, jeżeli wartość nakładu pracy jest większa od wartości materiałów.

§ 2. Jeżeli przetworzenie rzeczy było dokonane w złej wierze albo jeżeli wartość materiałów jest większa od wartości nakładu pracy, rzecz wytworzona staje się własnością właściciela materiałów.

**Art. 183.** § 1. Jeżeli rzeczy ruchome zostały połączone lub pomieszane w taki sposób, że przywrócenie stanu poprzedniego byłoby związane z nadmiernymi trudnościami lub kosztami, dotychczasowi właściciele stają się współwłaścicielami całości. Udziały we współwłasności oznacza się według stosunku wartości rzeczy połączonych lub pomieszanych.

§ 2. Jednakże gdy jedna z rzeczy połączonych ma wartość znacznie większą aniżeli pozostałe, rzeczy mniejszej wartości stają się jej częściami składowymi.

**Art. 184.** Przepisy o przetworzeniu, połączeniu i pomieszaniu nie uchybiają przepisom o obowiązku naprawienia szkody ani przepisom o bezpodstawnym wzbogaceniu.

## Dział IV. WSPÓŁWŁASNOŚĆ

**Art. 185.** Własność tej samej rzeczy może przysługiwać niepodzielnie kilku osobom (współwłasność).

**Art. 186.** § 1. Współwłasność jest albo współwłasnością łączną, albo współwłasnością w częściach ułamkowych.

§ 2. Współwłasność łączną regulują przepisy dotyczące stosunków, z których ona wynika. Do współwłasności w częściach ułamkowych stosuje się przepisy poniższe.

**Art. 187.** Domniemywa się, że udziały współwłaścicieli są równe.

**Art. 188.** Każdy ze współwłaścicieli może rozporządzać swoim udziałem bez zgody pozostałych współwłaścicieli.

**Art. 189.** Do rozporządzania rzeczą wspólną oraz do innych czynności, które przekraczają zakres zwykłego zarządu, potrzebna jest zgoda wszystkich współwłaścicieli. W braku takiej zgody większość współwłaścicieli może żądać rozstrzygnięcia przez sąd, który orzeknie mając na względzie cel rozporządzenia oraz interesy wszystkich współwłaścicieli; w wypadku gdy rzecz należy do dwóch współwłaścicieli, których udziały są równe, z żądaniem takim może wystąpić każdy ze współwłaścicieli.

**Art. 190.** Każdy ze współwłaścicieli jest obowiązany do współdziałania w zarządzie rzeczą wspólną.

**Art. 191.** Do czynności zwykłego zarządu rzeczą wspólną potrzebna jest zgoda większości współwłaścicieli. W braku takiej zgody każdy ze współwłaścicieli może żądać upoważnienia sądowego do dokonania czynności.

**Art. 192.** Jeżeli większość współwłaścicieli postanawia dokonać czynności rażąco sprzecznej z zasadami prawidłowego zarzą-

du rzeczą wspólną, każdy z pozostałych współwłaścicieli może żądać rozstrzygnięcia przez sąd.

**Art. 193.** Każdy ze współwłaścicieli może wystąpić do sądu o wyznaczenie zarządcy, jeżeli nie można uzyskać zgody większości współwłaścicieli w istotnych sprawach dotyczących zwykłego zarządu albo jeżeli większość współwłaścicieli narusza zasady prawidłowego zarządu lub krzywdzi mniejszość.

**Art. 194.** Większość współwłaścicieli oblicza się według wielkości udziałów.

**Art. 195.** W braku odmiennej umowy współwłaściciel sprawujący zarząd rzeczą wspólną może żądać od pozostałych współwłaścicieli wynagrodzenia odpowiadającego uzasadnionemu nakładowi jego pracy.

**Art. 196.** § 1. Każdy ze współwłaścicieli jest uprawniony do współposiadania rzeczy wspólnej oraz do korzystania z niej w takim zakresie, jaki daje się pogodzić ze współposiadaniem i korzystaniem z rzeczy przez pozostałych współwłaścicieli.

§ 2. Jeżeli współwłaściciele nieruchomości w drodze umowy wydzielili poszczególnym współwłaścicielom oznaczone części wspólnej nieruchomości do wyłącznego posiadania i korzystania z nich, posiadanie to nie może prowadzić do nabycia własności przez zasiedzenie.

**Art. 197.** Pożytki i inne przychody z rzeczy wspólnej przypadają współwłaścicielom w stosunku do wielkości udziałów; w takim samym stosunku współwłaściciele ponoszą wydatki i ciężary związane z rzeczą wspólną.

**Art. 198.** Każdy ze współwłaścicieli nie sprawujących zarządu rzeczą wspólną może żądać w odpowiednich terminach rachunku z zarządu.

**Art. 199.** Każdy ze współwłaścicieli może wykonywać wszelkie czynności i dochodzić wszelkich roszczeń, które zmierzają do zachowania wspólnego prawa.

**Art. 200.** Każdy ze współwłaścicieli może żądać zniesienia współwłasności. Uprawnienie to może być wyłączone przez czynność prawną na czas nie dłuższy niż lat pięć. Jednakże w ostatnim roku przed upływem zastrzeżonego terminu dopuszczalne jest jego przedłużenie na dalsze lat pięć; przedłużenie można ponowić.

**Art. 201.** Każdy ze współwłaścicieli może żądać, ażeby zniesienie współwłasności nastąpiło przez podział rzeczy wspólnej, chyba że podział byłby sprzeczny z przepisami ustawy lub ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem rzeczy albo że pociągał-

by za sobą istotną zmianę rzeczy lub znaczne zmniejszenie jej wartości.

**Art. 202.** § 1. Jeżeli zniesienie współwłasności następuje na mocy orzeczenia sądu, wartość poszczególnych udziałów może być wyrównana przez dopłaty pieniężne. Przy podziale gruntu sąd może obciążyć poszczególne części potrzebnymi służebnościami gruntowymi.

§ 2. Rzecz, która nie daje się podzielić, może być przyznana stosownie do okoliczności jednemu ze współwłaścicieli z obowiązkiem spłaty pozostałych albo sprzedana stosownie do przepisów kodeksu postępowania cywilnego.

§ 3. Jeżeli ustalone zostały dopłaty lub spłaty, sąd oznaczy termin i sposób ich uiszczenia, wysokość odsetek, a w razie potrzeby także sposób ich zabezpieczenia. W razie rozłożenia dopłat i spłat na raty terminy ich uiszczenia nie mogą łącznie przekraczać lat dziesięciu.

**Art. 203.** Roszczenie o zniesienie współwłasności nie ulega przedawnieniu.

**Art. 204.** Czynności prawne określające zarząd i sposób korzystania z rzeczy wspólnej albo wyłączające uprawnienie do zniesienia współwłasności odnoszą skutek także względem nabywcy udziału, jeżeli nabywca o nich wiedział lub z łatwością mógł się dowiedzieć. To samo dotyczy wypadku, gdy sposób korzystania z rzeczy został ustalony w orzeczeniu sądowym.

## Dział V. OCHRONA WŁASNOŚCI

**Art. 205.** Właściciel może żądać zarówno od posiadacza, jak i od dzierżyciela wydania rzeczy, chyba że posiadaczowi albo dzierżycielowi przysługuje skuteczne względem właściciela uprawnienie do władania rzeczą.

**Art. 206.** Przeciwko temu, kto narusza własność w inny sposób aniżeli przez pozbawienie właściciela władania rzeczą, przysługuje właścicielowi roszczenie o przywrócenie stanu zgodnego z prawem i o zaniechanie naruszeń.

**Art. 207.** § 1. Roszczenia przewidziane w dwóch artykułach poprzedzających nie ulegają przedawnieniu, jeżeli wynikają z własności nieruchomości.

§ 2. Roszczenie o wydanie rzeczy ruchomej nie ulega przedawnieniu, jeżeli wynika z własności państwowej, a przysługuje przeciwko osobie fizycznej lub organizacji niepaństwowej.

§ 3. W stosunkach między organizacjami socjalistycznymi

podlegającymi państwowemu arbitrażowi gospodarczemu roszczenie o wydanie rzeczy ruchomej stanowiącej przedmiot urządzenia trwałego przedawnia się z upływem lat dziesięciu.

**Art. 208.** § 1. Samoistny posiadacz w dobrej wierze nie jest obowiązany do wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy i nie jest odpowiedzialny ani za jej zużycie, ani za jej pogorszenie lub utratę. Nabywa własność pożytków naturalnych, które zostały od rzeczy odłączone w czasie jego posiadania, oraz zachowuje pobrane pożytki cywilne, jeżeli stały się w tym czasie wymagalne.

§ 2. Jednakże od chwili, w której samoistny posiadacz w dobrej wierze dowiedział się o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa o wydanie rzeczy, jest on obowiązany do wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy i jest odpowiedzialny za jej zużycie, pogorszenie lub utratę, chyba że pogorszenie lub utrata nastąpiła bez jego winy. Obowiązany jest zwrócić pobrane od powyższej chwili pożytki, których nie zużył, jak również uiścić wartość tych, które zużył.

**Art. 209.** Obowiązki samoistnego posiadacza w złej wierze względem właściciela są takie same jak obowiązki samoistnego posiadacza w dobrej wierze od chwili, w której ten dowiedział się o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa o wydanie rzeczy. Jednakże samoistny posiadacz w złej wierze obowiązany jest nadto zwrócić wartość pożytków, których z powodu złej gospodarki nie uzyskał, oraz jest odpowiedzialny za pogorszenie i utratę rzeczy, chyba że rzecz uległaby pogorszeniu lub utracie także wtedy, gdyby znajdowała się w posiadaniu uprawnionego.

**Art. 210.** § 1. Samoistny posiadacz w dobrej wierze może żądać zwrotu nakładów koniecznych o tyle, o ile nie mają pokrycia w korzyściach, które uzyskał z rzeczy. Zwrotu innych nakładów może żądać o tyle, o ile zwiększają wartość rzeczy w chwili jej wydania właścicielowi. Jednakże gdy nakłady zostały dokonane po chwili, w której samoistny posiadacz w dobrej wierze dowiedział się o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa o wydanie rzeczy, może on żądać zwrotu jedynie nakładów koniecznych.

§ 2. Samoistny posiadacz w złej wierze może żądać jedynie zwrotu nakładów koniecznych, i to tylko o tyle, o ile właściciel wzbogaciłby się bezpodstawnie jego kosztem.

**Art. 211.** § 1. Samoistny posiadacz może, przywracając stan poprzedni, zabrać przedmioty, które połączył z rzeczą, chociażby stały się jej częściami składowymi.

§ 2. Jednakże gdy połączenia dokonał samoistny posiadacz w złej wierze albo samoistny posiadacz w dobrej wierze po chwili, w której dowiedział się o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa

o wydanie rzeczy, właściciel może przyłączone przedmioty zatrzymać, zwracając samoistnemu posiadaczowi ich wartość i koszt robocizny albo sumę odpowiadającą zwiększeniu wartości rzeczy.

**Art. 212.** § 1. Roszczenia właściciela przeciwko samoistnemu posiadaczowi o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy, o zwrot pożytków lub o zapłatę ich wartości, jak również roszczenia o naprawienie szkody z powodu pogorszenia rzeczy przedawniają się z upływem roku od dnia zwrotu rzeczy. To samo dotyczy roszczeń samoistnego posiadacza przeciwko właścicielowi o zwrot nakładów na rzecz.

§ 2. Jednakże gdy roszczenie przysługuje organizacji socjalistycznej, termin przedawnienia wynosi lat pięć.

**Art. 213.** Przepisy pięciu artykułów poprzedzających stosuje się odpowiednio do stosunku między właścicielem rzeczy a posiadaczem niesamoistnym, o ile z przepisów dotyczących tego stosunku nie wynika nic innego.

**Art. 214.** § 1. Samoistny posiadacz gruntu w dobrej wierze, który wzniósł na powierzchni lub pod powierzchnią gruntu budynek lub inne urządzenie o wartości przenoszącej znacznie wartość zajętej na ten cel działki, może żądać, aby właściciel przeniósł na niego własność zajętej działki za odpowiednim wynagrodzeniem.

§ 2. Właściciel gruntu, na którym wzniesiono budynek lub inne urządzenie o wartości przenoszącej znacznie wartość zajętej na ten cel działki, może żądać, aby ten, kto wzniósł budynek lub inne urządzenie, nabył od niego własność działki za odpowiednim wynagrodzeniem.

§ 3. Przepisów paragrafów poprzedzających nie stosuje się, gdy budynek lub inne urządzenie zostało wzniesione na gruncie stanowiącym własność społeczną.

## Tytuł II. UŻYTKOWANIE WIECZYSTE

**Art. 215.** § 1. Grunty stanowiące własność państwa a położone w granicach administracyjnych miast lub osiedli oraz grunty państwowe położone poza tymi granicami, lecz włączone do planu zagospodarowania przestrzennego miasta lub osiedla i przekazane do realizacji zadań jego gospodarki (tereny państwowe), mogą być oddawane w użytkowanie wieczyste osobom fizycznym, jak również spółdzielniom budownictwa mieszkaniowego i innym osobom prawnym określonym w przepisach szczególnych.

§ 2. W wypadkach przewidzianych w przepisach szczegól-

nych przedmiotem użytkowania wieczystego mogą być także inne grunty państwowe.

**Art. 216.** § 1. W granicach, określonych przez ustawy i zasady współżycia społecznego oraz przez umowę o oddanie terenu państwowego w użytkowanie wieczyste, użytkownik może korzystać z terenu z wyłączeniem innych osób.

§ 2. Użytkowanie wieczyste podlega zbyciu i obciążeniu.

**Art. 217.** Do oddania terenu państwowego w użytkowanie wieczyste stosuje się odpowiednio przepisy o przeniesieniu własności nieruchomości.

**Art. 218.** § 1. Budynki i inne urządzenia wzniesione na terenie państwowym przez wieczystego użytkownika stanowią jego własność. To samo dotyczy budynków i innych urządzeń, które wieczysty użytkownik nabył zgodnie z właściwymi przepisami przy zawarciu umowy o oddanie terenu w użytkowanie wieczyste.

§ 2. Przysługująca wieczystemu użytkownikowi własność budynków i urządzeń na użytkowanym terenie jest prawem związanym z użytkowaniem wieczystym.

**Art. 219.** § 1. Oddanie terenu państwowego w użytkowanie wieczyste następuje na okres dziewięćdziesięciu dziewięciu lat. W wypadkach wyjątkowych, gdy cel gospodarczy użytkowania wieczystego nie wymaga oddania terenu na dziewięćdziesiąt dziewięć lat, dopuszczalne jest oddanie terenu na okres krótszy, co najmniej jednak na lat czterdzieści.

§ 2. W ciągu ostatnich pięciu lat przed upływem zastrzeżonego w umowie terminu wieczysty użytkownik może żądać jego przedłużenia na dalszy okres od czterdziestu do dziewięćdziesięciu dziewięciu lat. Odmowa przedłużenia jest dopuszczalna tylko ze względu na ważny interes społeczny.

§ 3. Umowa o przedłużenie wieczystego użytkowania powinna być zawarta w formie aktu notarialnego.

**Art. 220.** Do przeniesienia użytkowania wieczystego stosuje się odpowiednio przepisy o przeniesieniu własności nieruchomości.

**Art. 221.** Wieczysty użytkownik uiszcza przez czas trwania swego prawa opłatę roczną.

**Art. 222.** § 1. Sposób korzystania z terenu państwowego przez wieczystego użytkownika powinien być określony w umowie.

§ 2. Jeżeli oddanie terenu w użytkowanie wieczyste następuje w celu wzniesienia na gruncie budynków lub innych urządzeń, umowa powinna określać:

1) termin rozpoczęcia i zakończenia robót;

2) rodzaj budynków lub urządzeń oraz obowiązek ich utrzymywania w należytym stanie;
3) warunki i termin odbudowy w razie zniszczenia albo rozbiórki budynków lub urządzeń w czasie trwania użytkowania wieczystego;
4) wynagrodzenie należne wieczystemu użytkownikowi za budynki lub urządzenia istniejące na terenie w dniu wygaśnięcia użytkowania wieczystego.

**Art. 223.** Umowa o oddanie terenu państwowego w użytkowanie wieczyste może ulec rozwiązaniu przed upływem określonego w niej terminu, jeżeli wieczysty użytkownik korzysta z terenu w sposób oczywiście sprzeczny z jego przeznaczeniem określonym w umowie, w szczególności jeżeli wbrew umowie użytkownik nie wzniósł określonych w niej budynków lub urządzeń.

**Art. 224.** Wraz z wygaśnięciem użytkowania wieczystego wygasają ustanowione na nim obciążenia.

**Art. 225.** W razie wygaśnięcia użytkowania wieczystego należy się użytkownikowi ustalone w umowie wynagrodzenie za wzniesione przez niego lub nabyte na własność budynki i inne urządzenia istniejące w dniu wygaśnięcia użytkowania. W braku umownego ustalenia tego wynagrodzenia należy się wynagrodzenie w wysokości jednej czwartej części wartości budynków i innych urządzeń istniejących w dniu wygaśnięcia użytkowania wieczystego. Za budynki lub urządzenia wzniesione wbrew postanowieniom umowy wynagrodzenie się nie należy; wieczysty użytkownik obowiązany jest na żądanie odłączyć je od gruntu, przywracając teren do stanu poprzedniego.

**Art. 226.** Roszczenie przeciwko wieczystemu użytkownikowi o naprawienie szkód wynikłych z niewłaściwego korzystania z terenu państwowego, jak również roszczenie wieczystego użytkownika o wynagrodzenie za budynki i urządzenia istniejące w chwili wygaśnięcia jego prawa przedawniają się z upływem lat trzech od dnia zwrotu użytkowanego terenu.

## Tytuł III. PRAWA RZECZOWE OGRANICZONE

### Dział I. PRZEPISY OGÓLNE

**Art. 227.** § 1. Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, do ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego stosuje się odpowiednio przepisy o przeniesieniu własności.

§ 2. Jednakże do ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego na nieruchomości nie stosuje się przepisów o niedopuszczal-

ności warunku lub terminu. Forma aktu notarialnego jest potrzebna tylko dla oświadczenia właściciela, który prawo ustanawia.

**Art. 228.** Jeżeli uprawniony zrzeka się ograniczonego prawa rzeczowego, prawo wygasa. Oświadczenie o zrzeczeniu się prawa powinno być złożone właścicielowi rzeczy obciążonej.

**Art. 229.** Ograniczone prawo rzeczowe wygasa, jeżeli przejdzie na właściciela rzeczy obciążonej albo jeżeli ten, komu prawo takie przysługuje, nabędzie własność rzeczy obciążonej.

**Art. 230.** § 1. Do zmiany treści ograniczonego prawa rzeczowego potrzebna jest umowa między uprawnionym a właścicielem rzeczy obciążonej.

§ 2. Jeżeli zmiana treści prawa dotyka praw osoby trzeciej, do zmiany potrzebna jest zgoda tej osoby. Oświadczenie osoby trzeciej powinno być złożone jednej ze stron.

**Art. 231.** § 1. Jeżeli kilka ograniczonych praw rzeczowych obciąża tę samą rzecz, prawo powstałe później nie może być wykonywane z uszczerbkiem dla prawa powstałego wcześniej (pierwszeństwo).

§ 2. Przepis powyższy nie uchybia przepisom, które określają pierwszeństwo w sposób odmienny.

**Art. 232.** § 1. Pierwszeństwo ograniczonych praw rzeczowych może być zmienione. Zmiana nie narusza praw mających pierwszeństwo niższe aniżeli prawo ustępujące pierwszeństwa, a wyższe aniżeli prawo, które uzyskuje pierwszeństwo ustępującego prawa.

§ 2. Do zmiany pierwszeństwa praw rzeczowych ograniczonych potrzebna jest umowa między tym, czyje prawo ma ustąpić pierwszeństwa, a tym, czyje prawo ma uzyskać pierwszeństwo ustępującego prawa.

§ 3. Zmiana pierwszeństwa staje się bezskuteczna z chwilą wygaśnięcia prawa, które ustąpiło pierwszeństwa.

**Art. 233.** Do ochrony praw rzeczowych ograniczonych stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie własności.

## Dział II. UŻYTKOWANIE

### Rozdział I

### Przepisy ogólne

**Art. 234.** Rzecz można obciążyć prawem do jej używania i do pobierania jej pożytków (użytkowanie).

**Art. 235.** § 1. Zakres użytkowania można ograniczyć przez wyłączenie oznaczonych pożytków rzeczy.

§ 2. Wykonywanie użytkowania nieruchomości można ograniczyć do jej oznaczonej części.

**Art. 236.** Użytkowanie jest niezbywalne.

**Art. 237.** Użytkowanie wygasa wskutek niewykonywania przez lat dziesięć.

**Art. 238.** Użytkownik powinien wykonywać swoje prawo zgodnie z wymaganiami prawidłowej gospodarki.

**Art. 239.** § 1. Jeżeli użytkowanie obejmuje określony zespół środków produkcji, użytkownik może w granicach prawidłowej gospodarki zastępować poszczególne składniki innymi. Włączone w ten sposób przedmioty stają się własnością właściciela użytkowanego zespołu środków produkcji.

§ 2. Jeżeli użytkowany zespół środków produkcji ma być zwrócony według oszacowania, użytkownik nabywa własność jego poszczególnych składników z chwilą, gdy zostały mu wydane; po ustaniu użytkowania obowiązany jest zwrócić zespół tego samego rodzaju i tej samej wartości, chyba że inaczej zastrzeżono.

**Art. 240.** W stosunkach wzajemnych między użytkownikiem a właścicielem użytkownik ponosi ciężary, które zgodnie z wymaganiami prawidłowej gospodarki powinny być pokrywane z pożytków rzeczy.

**Art. 241.** Właściciel nie ma obowiązku czynić nakładów na rzecz obciążoną użytkowaniem. Jeżeli takie nakłady poczynił, może od użytkownika żądać ich zwrotu według przepisów o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia.

**Art. 242.** § 1. Użytkownik obowiązany jest dokonywać napraw i innych nakładów związanych ze zwykłym korzystaniem z rzeczy. O potrzebie innych napraw i nakładów powinien niezwłocznie zawiadomić właściciela i zezwolić mu na dokonanie potrzebnych robót.

§ 2. Jeżeli użytkownik poczynił nakłady, do których nie był obowiązany, stosuje się odpowiednio przepisy o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia.

**Art. 243.** Jeżeli osoba trzecia dochodzi przeciwko użytkownikowi roszczeń dotyczących własności rzeczy, użytkownik powinien niezwłocznie zawiadomić o tym właściciela.

**Art. 244.** Po wygaśnięciu użytkowania użytkownik obowiązany jest zwrócić rzecz właścicielowi w takim stanie, w jakim

powinna się znajdować stosownie do przepisów o wykonywaniu użytkowania.

**Art. 245.** § 1. Roszczenie właściciela przeciwko użytkownikowi o naprawienie szkody z powodu pogorszenia rzeczy albo o zwrot nakładów na rzecz, jak również roszczenie użytkownika przeciwko właścicielowi o zwrot nakładów na rzecz przedawniają się z upływem roku od dnia zwrotu rzeczy.

§ 2. Jednakże gdy roszczenie przysługuje organizacji socjalistycznej, termin przedawnienia wynosi lat pięć.

**Art. 246.** Jeżeli użytkowanie obejmuje pieniądze lub inne rzeczy oznaczone tylko co do gatunku, użytkownik staje się z chwilą wydania mu tych przedmiotów ich właścicielem. Po wygaśnięciu użytkowania obowiązany jest do zwrotu według przepisów o zwrocie pożyczki (użytkowanie nieprawidłowe).

**Art. 247.** § 1. Przedmiotem użytkowania mogą być także prawa.

§ 2. Do użytkowania praw stosuje się odpowiednio przepisy o użytkowaniu rzeczy.

§ 3. Do ustanowienia użytkowania na prawie stosuje się odpowiednio przepisy o przeniesieniu tego prawa.

## Rozdział II

### Użytkowanie przez osoby fizyczne

**Art. 248.** Użytkowanie ustanowione na rzecz osoby fizycznej nie może trwać dłużej niż do śmierci użytkownika.

**Art. 249.** § 1. Użytkownik obowiązany jest zachować substancję rzeczy oraz jej dotychczasowe przeznaczenie.

§ 2. Jednakże użytkownik gruntu może zbudować i eksploatować nowe urządzenia służące do wydobywania kamieni, żwiru, piasku, gliny oraz innych części składowych gruntu nie podlegających przepisom prawa górniczego.

§ 3. Przed przystąpieniem do robót użytkownik powinien w odpowiednim terminie zawiadomić właściciela o swym zamiarze. Jeżeli zamierzone urządzenia zmieniałyby przeznaczenie gruntu albo naruszały wymagania prawidłowej gospodarki, właściciel może żądać ich zaniechania albo zabezpieczenia roszczenia o naprawienie szkody.

**Art. 250.** Użytkownik może zakładać w pomieszczeniach nowe urządzenia w takich granicach jak najemca.

**Art. 251.** § 1. Właściciel może z ważnych powodów żądać od użytkownika zabezpieczenia, wyznaczając mu w tym celu odpo-

wiedni termin. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu właściciel może wystąpić do sądu o wyznaczenie zarządcy.

§ 2. Użytkownik może żądać uchylenia zarządu, jeżeli daje odpowiednie zabezpieczenie.

**Art. 252.** Właściciel może odmówić wydania przedmiotów objętych użytkowaniem nieprawidłowym, dopóki nie otrzyma odpowiedniego zabezpieczenia.

## Rozdział III

### Użytkowanie przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne

**Art. 253.** Użytkowanie gruntu stanowiącego własność państwa może być ustanowione na rzecz rolniczej spółdzielni produkcyjnej jako prawo terminowe lub jako prawo bezterminowe. W każdym razie użytkowanie takie wygasa wraz z likwidacją spółdzielni.

**Art. 254.** § 1. Jeżeli państwo przekazuje rolniczej spółdzielni produkcyjnej do użytkowania grunt zabudowany, przekazanie budynków i innych urządzeń może nastąpić albo do użytkowania, albo na własność. Przepis ten stosuje się odpowiednio do drzew i innych roślin.

§ 2. Budynki i inne urządzenia wzniesione przez rolniczą spółdzielnię produkcyjną na użytkowanym przez nią gruncie państwowym stanowią własność spółdzielni, chyba że w decyzji o przekazaniu gruntu zastrzeżono, iż mają się one stać własnością państwa. Przepis ten stosuje się odpowiednio do drzew i innych roślin.

§ 3. Odrębna własność budynków, urządzeń i roślin, przewidziana w paragrafach poprzedzających, jest prawem związanym z użytkowaniem gruntu.

**Art. 255.** Rolnicza spółdzielnia produkcyjna może zmienić przeznaczenie użytkowanych przez siebie gruntów państwowych albo naruszyć ich substancję, chyba że w decyzji o przekazaniu gruntu inaczej zastrzeżono.

**Art. 256.** § 1. Jeżeli użytkowanie gruntu państwowego przez rolniczą spółdzielnię produkcyjną wygasło, budynki i inne urządzenia trwale z gruntem związane a stanowiące własność spółdzielni stają się własnością państwa. Spółdzielnia może żądać zapłaty wartości tych budynków i urządzeń w chwili wygaśnięcia użytkowania, chyba że zostały wzniesione wbrew społeczno-gospodarczemu przeznaczeniu gruntu.

§ 2. Przepisy paragrafu poprzedzającego stosuje się odpowiednio do drzew i innych roślin.

**Art. 257.** Przekazywanie rolniczym spółdzielniom produkcyjnym gruntów państwowych do użytkowania reguluje rozporządzenie Rady Ministrów.

**Art. 258.** § 1. Jeżeli statut rolniczej spółdzielni produkcyjnej lub umowa z członkiem spółdzielni inaczej nie postanawia, spółdzielnia nabywa z chwilą przejęcia wniesionych przez członka wkładów gruntowych ich użytkowanie.

§ 2. Do wniesienia wkładów gruntowych nie stosuje się przepisów o obowiązku zachowania formy aktu notarialnego przy ustanowieniu użytkowania nieruchomości.

**Art. 259.** Statut rolniczej spółdzielni produkcyjnej może postanawiać, że gdy wymaga tego prawidłowe wykonanie zadań spółdzielni, przysługuje jej uprawnienie do zmiany przeznaczenia wkładów gruntowych oraz uprawnienie do naruszenia ich substancji albo jedno z tych uprawnień.

**Art. 260.** § 1. Budynki i inne urządzenia wzniesione przez rolniczą spółdzielnię produkcyjną na gruncie stanowiącym wkład gruntowy stają się jej własnością. To samo dotyczy drzew i innych roślin zasadzonych lub zasianych przez spółdzielnię.

§ 2. W razie wygaśnięcia użytkowania gruntu działka na której znajdują się budynki lub urządzenia będące własnością spółdzielni, może być przez spółdzielnię przejęta na własność za zapłatą wartości w chwili wygaśnięcia użytkowania. Drzewa i inne rośliny zasadzone lub zasiane przez spółdzielnię stają się własnością właściciela gruntu.

**Art. 261.** § 1. Statut rolniczej spółdzielni produkcyjnej może postanawiać, że użytkowanie przez spółdzielnię wkładów gruntowych będzie odpłatne. Jednakże gdy wkład przewyższa obszar piętnastu hektarów, zastrzeżenie statutu o odpłatności użytkowania nie może dotyczyć nadwyżki ponad ten obszar.

§ 2. W razie odpłatnego użytkowania wkładów gruntowych statut powinien postanawiać, czy zapłata będzie dokonywana w postaci udziału w podziale dochodów, czy też według ustalonych stawek; w ostatnim wypadku statut powinien określać zasady ustalania stawek.

**Art. 262.** Jeżeli członek rolniczej spółdzielni produkcyjnej wniósł do spółdzielni budynek lub wkład inwentarzowy, który zgodnie z postanowieniami statutu lub umowy ma być po ustaniu członkostwa zwrócony w naturze, spółdzielnia nabywa użytkowanie budynku lub przedmiotów stanowiących wkład inwentarzowy.

**Art. 263.** Użytkowanie przez rolniczą spółdzielnię produkcyjną budynków lub wkładów inwentarzowych, wniesionych jako

wkłady zwrotne, może być odpłatne. W razie odpłatności użytkowania takich wkładów statut powinien postanawiać, czy zapłata będzie dokonywana w postaci udziału w podziale dochodów spółdzielni, czy też według ustalonych stawek; w ostatnim wypadku statut powinien określać zasady ustalania stawek.

### Rozdział IV

### Użytkowanie przez inne organizacje

**Art. 264.** Do użytkowania gruntów państwowych przez organizacje socjalistyczne nie objęte przepisami rozdziału poprzedzającego stosuje się odpowiednio przepisy rozdziału I niniejszego działu, o ile użytkowanie to nie jest inaczej uregulowane odrębnymi przepisami.

**Art. 265.** § 1. Do użytkowania przez organizacje niesocjalistyczne stosuje się odpowiednio przepisy o użytkowaniu przez osoby fizyczne.

§ 2. Użytkowanie ustanowione na rzecz organizacji niesocjalistycznej nie może trwać dłużej niż lat dziesięć ani dłużej niż sama osoba prawna.

## Dział III. SŁUŻEBNOŚCI

### Rozdział I

### Służebności gruntowe

**Art. 266.** § 1. Nieruchomość można obciążyć na rzecz właściciela innej nieruchomości (nieruchomości władnącej) prawem, którego treść polega bądź na tym, że właściciel nieruchomości władnącej może korzystać w oznaczonym zakresie z nieruchomości obciążonej, bądź na tym, że właściciel nieruchomości obciążonej zostaje ograniczony w możności dokonywania w stosunku do niej określonych działań, bądź też na tym, że właścicielowi nieruchomości obciążonej nie wolno wykonywać określonych uprawnień, które mu względem nieruchomości władnącej przysługują na podstawie przepisów o treści i wykonywaniu własności (służebność gruntowa).

§ 2. Służebność gruntowa może mieć jedynie na celu zwiększenie użyteczności nieruchomości władnącej lub jej oznaczonej części.

**Art. 267.** Służebność gruntową można ustanowić także na rzecz rolniczej spółdzielni produkcyjnej.

**Art. 268.** Zakres służebności gruntowej i sposób jej wykonywania oznacza się, w braku innych danych, według zasad

współżycia społecznego przy uwzględnieniu zwyczajów miejscowych.

**Art. 269.** Służebność gruntowa powinna być wykonywana w taki sposób, żeby jak najmniej utrudniała korzystanie z nieruchomości obciążonej.

**Art. 270.** § 1. W braku odmiennej umowy obowiązek utrzymywania urządzeń potrzebnych do wykonywania służebności gruntowej obciąża właściciela nieruchomości władnącej.

§ 2. Jeżeli obowiązek utrzymywania takich urządzeń został włożony na właściciela nieruchomości obciążonej, właściciel odpowiedzialny jest także osobiście za wykonywanie tego obowiązku. Odpowiedzialność osobista współwłaścicieli jest solidarna.

**Art. 271.** § 1. W razie podziału nieruchomości władnącej służebność utrzymuje się w mocy na rzecz każdej z części utworzonych przez podział; jednakże gdy służebność zwiększa użyteczność tylko jednej lub kilku z nich, właściciel nieruchomości obciążonej może żądać zwolnienia jej od służebności względem części pozostałych.

§ 2. W razie podziału nieruchomości obciążonej służebność utrzymuje się w mocy na częściach utworzonych przez podział; jednakże gdy wykonywanie służebności ogranicza się do jednej lub kilku z nich, właściciele pozostałych części mogą żądać ich zwolnienia od służebności.

§ 3. Jeżeli wskutek podziału nieruchomości władnącej albo nieruchomości obciążonej sposób wykonywania służebności wymaga zmiany, sposób ten w braku porozumienia stron będzie ustalony przez sąd.

**Art. 272.** Jeżeli po ustanowieniu służebności gruntowej powstanie ważna potrzeba gospodarcza, właściciel nieruchomości obciążonej może żądać za wynagrodzeniem zmiany treści lub sposobu wykonywania służebności, chyba że żądana zmiana przyniosłaby niewspółmierny uszczerbek nieruchomości władnącej.

**Art. 273.** § 1. Nieuprawniony posiadacz służebności gruntowej, która polega na korzystaniu z trwałego i widocznego urządzenia, nabywa tę służebność, jeżeli posiada ją nieprzerwanie od lat dziesięciu, chyba że uzyskał posiadanie w złej wierze. Jeżeli posiadanie służebności trwa od lat dwudziestu, nie można posiadaczowi zarzucać złej wiary, chyba że nieruchomość stanowi własność państwową.

§ 2. Do nabycia służebności przez zasiedzenie stosuje się odpowiednio przepisy o nabyciu własności przez zasiedzenie.

**Art. 274.** § 1. Służebność gruntowa wygasa wskutek niewykonywania przez lat dziesięć.

§ 2. Jeżeli treść służebności gruntowej polega na obowiązku nieczynienia, przepis powyższy stosuje się tylko wtedy, gdy na nieruchomości obciążonej istnieje od lat dziesięciu stan rzeczy sprzeczny z treścią służebności.

**Art. 275.** Właściciel nieruchomości obciążonej może żądać zniesienia służebności gruntowej za wynagrodzeniem, jeżeli wskutek zmiany stosunków służebność stała się dla niego szczególnie uciążliwa, a nie jest konieczna do prawidłowego korzystania z nieruchomości władnącej.

**Art. 276.** Jeżeli służebność gruntowa utraciła dla nieruchomości władnącej wszelkie znaczenie, właściciel nieruchomości obciążonej może żądać zniesienia służebności bez wynagrodzenia.

## Rozdział II

### Służebności osobiste

**Art. 277.** Nieruchomość można obciążyć na rzecz oznaczonej osoby fizycznej prawem, którego treść odpowiada treści służebności gruntowej (służebność osobista).

**Art. 278.** Do służebności osobistych stosuje się odpowiednio przepisy o służebnościach gruntowych z zachowaniem przepisów poniższych.

**Art. 279.** Służebność osobista wygasa najpóźniej ze śmiercią uprawnionego.

**Art. 280.** Służebności osobiste są niezbywalne. Nie można również przenieść uprawnienia do ich wykonywania.

**Art. 281.** § 1. Mający służebność mieszkania może przyjąć na mieszkanie małżonka i dzieci małoletnie. Inne osoby może przyjąć tylko wtedy, gdy są przez niego utrzymywane albo potrzebne przy prowadzeniu gospodarstwa domowego. Dzieci przyjęte jako małoletnie mogą pozostać w mieszkaniu także po uzyskaniu pełnoletności.

§ 2. Można się umówić, że po śmierci uprawnionego służebność mieszkania przysługiwać będzie jego dzieciom, rodzicom i małżonkowi.

**Art. 282.** § 1. Mający służebność mieszkania może korzystać z pomieszczeń i urządzeń przeznaczonych do wspólnego użytku mieszkańców budynku.

§ 2. Do wzajemnych stosunków między mającym służebność

mieszkania a właścicielem nieruchomości obciążonej stosuje się odpowiednio przepisy o użytkowaniu przez osoby fizyczne.

**Art. 283.** Jeżeli uprawniony z tytułu służebności osobistej dopuszcza się rażących uchybień przy wykonywaniu swego prawa, właściciel nieruchomości obciążonej może żądać zamiany służebności na rentę.

**Art. 284.** Służebności osobistej nie można nabyć przez zasiedzenie.

**Art. 285.** Jeżeli nieruchomość obciążona służebnością osobistą została wniesiona jako wkład do rolniczej spółdzielni produkcyjnej, spółdzielnia może z ważnych powodów żądać zmiany sposobu wykonywania służebności albo jej zamiany na rentę.

## Dział IV. ZASTAW

### Rozdział I

### Zastaw na rzeczach ruchomych

**Art. 286.** § 1. W celu zabezpieczenia oznaczonej wierzytelności można rzecz ruchomą obciążyć prawem, na mocy którego wierzyciel będzie mógł dochodzić zaspokojenia z rzeczy bez względu na to, czyją stała się własnością, i z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi właściciela rzeczy, wyjąwszy tych, którym z mocy ustawy przysługuje pierwszeństwo szczególne.

§ 2. Zastaw można ustanowić także w celu zabezpieczenia wierzytelności przyszłej lub warunkowej.

**Art. 287.** § 1. Do ustanowienia zastawu potrzebna jest umowa między właścicielem a wierzycielem oraz, z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wydanie rzeczy wierzycielowi albo osobie trzeciej, na którą strony się zgodziły.

§ 2. Jeżeli rzecz znajduje się w dzierżeniu wierzyciela, do ustanowienia zastawu wystarcza sama umowa.

**Art. 288.** § 1. W celu zabezpieczenia udzielonych przez bank państwowy kredytów można ustanowić na rzecz banku zastaw na rzeczach ruchomych zastawcy z pozostawieniem ich w posiadaniu zastawcy lub osoby trzeciej.

§ 2. Zastaw pozostaje w mocy na rzeczach obciążonych bez względu na zmiany, którym przedmiot zastawu może ulec w toku przetwarzania, a w razie połączenia rzeczy obciążonej z innymi rzeczami zastaw obejmuje również te inne rzeczy.

§ 3. Umowa o ustanowienie takiego zastawu powinna być pod rygorem nieważności zawarta na piśmie i określać przedmiot zastawu w sposób odpowiadający jego właściwościom. Umowa powinna być wpisana do rejestru zastawów prowadzonego przez bank. Zastaw powstaje z chwilą wpisania umowy do rejestru.

**Art. 289.** Przepisy o nabyciu własności rzeczy ruchomej od osoby nieuprawnionej do rozporządzania rzeczą stosuje się odpowiednio do ustanowienia zastawu.

**Art. 290.** Jeżeli w chwili ustanowienia zastawu rzecz jest już obciążona innym prawem rzeczowym, zastaw powstały później ma pierwszeństwo przed prawem powstałym wcześniej, chyba że zastawnik działał w złej wierze.

**Art. 291.** Nieważne jest zastrzeżenie, przez które zastawca zobowiązuje się względem zastawnika, że nie dokona zbycia lub obciążenia rzeczy przed wygaśnięciem zastawu.

**Art. 292.** Zaspokojenie zastawnika z rzeczy obciążonej następuje według przepisów o sądowym postępowaniu egzekucyjnym. Statuty instytucji kredytowych mogą wprowadzić inny tryb zaspokojenia zastawnika.

**Art. 293.** Jeżeli przedmiotem zastawu są rzeczy mające określoną przez zarządzenie właściwego organu państwowego cenę sztywną, można się umówić, że w razie zwłoki z zapłatą długu przypadną one w odpowiednim stosunku zastawnikowi na własność zamiast zapłaty, według ceny z dnia wymagalności wierzytelności zabezpieczonej.

**Art. 294.** W granicach przewidzianych w kodeksie postępowania cywilnego zastaw zabezpiecza także roszczenia związane z wierzytelnością zabezpieczoną, w szczególności roszczenie o odsetki nie przedawnione, o odszkodowanie z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, o zwrot nakładów na rzecz oraz o przyznane koszty zaspokojenia wierzytelności.

**Art. 295.** Zastawca nie będący dłużnikiem może niezależnie od zarzutów, które mu przysługują osobiście przeciwko zastawnikowi, przeciwstawić zarzuty, które przysługują dłużnikowi, jak również te, których dłużnik zrzekł się po ustanowieniu zastawu.

**Art. 296.** Zastawnik może dochodzić zaspokojenia z rzeczy obciążonej zastawem bez względu na ograniczenie odpowiedzialności dłużnika wynikające z przepisów prawa spadkowego.

**Art. 297.** Przedawnienie wierzytelności zabezpieczonej zastawem nie narusza uprawnienia zastawnika do uzyskania zaspokojenia z rzeczy obciążonej. Przepisu powyższego nie stosuje się do roszczenia o odsetki lub inne świadczenia uboczne.

**Art. 298.** Zastawnik, któremu rzecz została wydana, powinien czuwać nad jej zachowaniem stosownie do przepisów o przechowaniu za wynagrodzeniem. Po wygaśnięciu zastawu powinien zwrócić rzecz zastawcy.

**Art. 299.** Jeżeli rzecz obciążona zastawem przynosi pożytki, zastawnik powinien, w braku odmiennej umowy, pobierać je i zaliczać na poczet wierzytelności i związanych z nią roszczeń. Po wygaśnięciu zastawu obowiązany jest złożyć zastawcy rachunek.

**Art. 300.** Jeżeli zastawnik poczynił nakłady na rzecz, do których nie był obowiązany, stosuje się odpowiednio przepisy o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia.

**Art. 301.** § 1. Jeżeli rzecz obciążona zastawem zostaje narażona na utratę lub uszkodzenie, zastawca może żądać bądź złożenia rzeczy do depozytu sądowego, bądź zwrotu rzeczy za jednoczesnym ustanowieniem innego zabezpieczenia wierzytelności, bądź sprzedaży rzeczy.

§ 2. W razie sprzedaży rzeczy zastaw przechodzi na uzyskaną cenę, która powinna być złożona do depozytu sądowego.

**Art. 302.** § 1. Roszczenie zastawcy przeciwko zastawnikowi o naprawienie szkody z powodu pogorszenia rzeczy, jak również roszczenie zastawnika przeciwko zastawcy o zwrot nakładów na rzecz przedawniają się z upływem roku od dnia zwrotu rzeczy.

§ 2. Jednakże gdy roszczenie przysługuje organizacji socjalistycznej, termin przedawnienia wynosi lat pięć.

**Art. 303.** § 1. Przeniesienie wierzytelności zabezpieczonej zastawem pociąga za sobą przeniesienie zastawu. W razie przeniesienia wierzytelności z wyłączeniem zastawu, zastaw wygasa.

§ 2. Zastaw nie może być przeniesiony bez wierzytelności, którą zabezpiecza.

**Art. 304.** Nabywca wierzytelności zabezpieczonej zastawem może żądać od zbywcy wydania rzeczy obciążonej, jeżeli zastawca wyrazi na to zgodę. W braku takiej zgody nabywca może żądać złożenia rzeczy do depozytu sądowego.

**Art. 305.** § 1. Jeżeli zastawnik zwróci rzecz zastawcy, zastaw wygasa bez względu na zastrzeżenia przeciwne.

§ 2. Zastaw nie wygasa pomimo nabycia rzeczy obciążonej przez zastawnika na własność, jeżeli wierzytelność zabezpieczona zastawem jest obciążona prawem osoby trzeciej lub na jej rzecz zajęta.

**Art. 306.** Przepisy rozdziału niniejszego stosuje się odpowiednio do zastawu, który powstaje z mocy ustawy.

## Rozdział II

### Zastaw na prawach

**Art. 307.** Przedmiotem zastawu mogą być także prawa, jeżeli są zbywalne.

**Art. 308.** Do zastawu na prawach stosuje się odpowiednio przepisy o zastawie na rzeczach ruchomych z zachowaniem przepisów poniższych.

**Art. 309.** § 1. Do ustanowienia zastawu na prawie stosuje się odpowiednio przepisy o przeniesieniu tego prawa. Jednakże umowa o ustanowienie zastawu powinna być zawarta na piśmie z datą pewną, chociażby umowa o przeniesienie prawa nie wymagała takiej formy.

§ 2. Jeżeli ustanowienie zastawu na wierzytelności nie następuje przez wydanie dokumentu ani przez indos, do ustanowienia zastawu potrzebne jest pisemne zawiadomienie dłużnika wierzytelności przez zastawcę.

**Art. 310.** Zastawnik może wykonywać wszelkie czynności i dochodzić wszelkich roszczeń, które zmierzają do zachowania prawa obciążonego zastawem.

**Art. 311.** § 1. Jeżeli wymagalność wierzytelności obciążonej zależy od wypowiedzenia przez wierzyciela, zastawca może dokonać wypowiedzenia bez zgody zastawnika. Jeżeli wierzytelność zabezpieczona zastawem jest już wymagalna, zastawnik może wierzytelność obciążoną wypowiedzieć do wysokości wierzytelności zabezpieczonej.

§ 2. Jeżeli wymagalność wierzytelności obciążonej zastawem zależy od wypowiedzenia przez dłużnika, wypowiedzenie powinno nastąpić także względem zastawnika.

**Art. 312.** W razie spełnienia świadczenia zastaw na wierzytelności przechodzi na przedmiot świadczenia.

**Art. 313.** Do odbioru świadczenia uprawnieni są zastawca wierzytelności i zastawnik łącznie. Każdy z nich może żądać spełnienia świadczenia do rąk ich obu łącznie albo złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego.

**Art. 314.** Jeżeli dłużnik wierzytelności obciążonej zastawem spełnia świadczenie, zanim wierzytelność zabezpieczona stała się wymagalna, zarówno zastawca, jak i zastawnik może żądać złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego.

**Art. 315.** Jeżeli wierzytelność pieniężna zastawem zabezpieczona jest już wymagalna, zastawnik może żądać zamiast zapłaty, ażeby zastawca przeniósł na niego wierzytelność obcią-

żoną, jeżeli jest pieniężna, do wysokości wierzytelności zabezpieczonej zastawem. Zastawnik może dochodzić przypadłej mu z tego tytułu części wierzytelności z pierwszeństwem przed częścią przysługującą zastawcy.

## Tytuł IV. POSIADANIE

**Art. 316.** Posiadaczem rzeczy jest zarówno ten, kto rzeczą faktycznie włada w zakresie odpowiadającym treści własności (posiadanie samoistne), jak i ten, kto nią faktycznie włada w zakresie odpowiadającym treści jakiegokolwiek innego prawa, z którym łączy się władza nad rzeczą (posiadanie niesamoistne).

**Art. 317.** Posiadacz samoistny nie traci posiadania przez to, że oddaje drugiemu rzecz w posiadanie niesamoistne.

**Art. 318.** Kto rzeczą faktycznie włada za kogo innego, jest dzierżycielem.

**Art. 319.** Domniemywa się, że ten, kto rzeczą faktycznie włada, jest posiadaczem samoistnym.

**Art. 320.** Domniemywa się ciągłość posiadania. Niemożność posiadania wywołana przez przeszkodę przemijającą nie przerywa posiadania.

**Art. 321.** Domniemywa się, że posiadacz samoistny jest właścicielem rzeczy oraz że posiadaczowi niesamoistnemu przysługuje prawo, którego treści jego posiadanie odpowiada. Domniemania powyższe dotyczą również poprzednich posiadaczy.

**Art. 322.** Nie wolno naruszać samowolnie posiadania, chociażby posiadacz był w złej wierze.

**Art. 323.** § 1. Posiadacz może zastosować obronę konieczną, ażeby odeprzeć samowolne naruszenie posiadania.

§ 2. Jeżeli grozi niebezpieczeństwo niepowetowanej szkody, posiadacz rzeczy ruchomej może natychmiast po samowolnym naruszeniu posiadania zastosować niezbędną samopomoc w celu przywrócenia stanu poprzedniego.

§ 3. Posiadacz nieruchomości może, niezwłocznie po naruszeniu polegającym na pozbawieniu go posiadania nieruchomości, przywrócić własnym działaniem stan poprzedni. Nie wolno mu jednak przy tym stosować przemocy względem osób.

**Art. 324.** Przepisy artykułu poprzedzającego stosuje się odpowiednio do dzierżyciela.

**Art. 325.** § 1. Przeciwko temu, kto samowolnie naruszył posiadanie, jak również przeciwko temu, na czyją korzyść naru-

szenie nastąpiło, przysługuje posiadaczowi roszczenie o przywrócenie stanu poprzedniego i o zaniechanie naruszeń. Roszczenie to nie jest zależne od dobrej wiary posiadacza ani od zgodności posiadania ze stanem prawnym, chyba że prawomocne orzeczenie sądu lub innego powołanego do rozpoznawania spraw tego rodzaju organu państwowego stwierdziło, że stan posiadania powstały na skutek naruszenia jest zgodny z prawem.

§ 2. Roszczenie wygasa, jeżeli nie będzie dochodzone w ciągu roku od chwili naruszenia.

**Art. 326.** Posiadanie przywrócone poczytuje się za nie przerwane.

**Art. 327.** Roszczenie o ochronę posiadania nie przysługuje w stosunkach pomiędzy współposiadaczami tej samej rzeczy, jeżeli nie da się ustalić zakresu współposiadania.

**Art. 328.** § 1. Posiadaczowi nieruchomości przysługuje roszczenie o wstrzymanie budowy, jeżeli budowa mogłaby naruszyć jego posiadanie albo grozić wyrządzeniem mu szkody.

§ 2. Roszczenie może być dochodzone przed rozpoczęciem budowy; wygasa ono, jeżeli nie będzie dochodzone w ciągu miesiąca od rozpoczęcia budowy.

**Art. 329.** Przeniesienie posiadania następuje przez wydanie rzeczy. Wydanie dokumentów, które umożliwiają rozporządzanie rzeczą, jak również wydanie środków, które dają faktyczną władzę nad rzeczą, jest jednoznaczne z wydaniem samej rzeczy.

**Art. 330.** Przeniesienie posiadania samoistnego może nastąpić także w ten sposób, że dotychczasowy posiadacz samoistny zachowa rzecz w swoim władaniu jako posiadacz niesamoistny albo jako dzierżyciel na podstawie stosunku prawnego, który strony jednocześnie ustalą.

**Art. 331.** Jeżeli rzecz znajduje się w posiadaniu niesamoistnym albo w dzierżeniu osoby trzeciej, przeniesienie posiadania samoistnego następuje przez umowę między stronami i przez zawiadomienie posiadacza niesamoistnego albo dzierżyciela.

**Art. 332.** Przeniesienie posiadania samoistnego na posiadacza niesamoistnego albo na dzierżyciela następuje na mocy samej umowy między stronami.

**Art. 333.** § 1. Kto faktycznie korzysta z cudzej nieruchomości w zakresie odpowiadającym treści służebności, jest posiadaczem służebności.

§ 2. Do posiadania służebności stosuje się odpowiednio przepisy o posiadaniu rzeczy.

## KSIĘGA TRZECIA

# ZOBOWIĄZANIA

## Tytuł I. PRZEPISY OGÓLNE

**Art. 334.** § 1. Zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić.

§ 2. Świadczenie może polegać na działaniu albo na zaniechaniu.

**Art. 335.** § 1. Dłużnik powinien wykonać zobowiązanie zgodnie z jego treścią i w sposób odpowiadający jego celowi społeczno-gospodarczemu oraz zasadom współżycia społecznego, a jeżeli istnieją w tym zakresie ustalone zwyczaje — także w sposób odpowiadający tym zwyczajom.

§ 2. W taki sam sposób powinien współdziałać przy wykonaniu zobowiązania wierzyciel.

**Art. 336.** § 1. Dłużnik obowiązany jest do staranności ogólnie wymaganej w stosunkach danego rodzaju (należyta staranność).

§ 2. Jeżeli zobowiązanie dotyczy mienia społecznego, stopień staranności określa się przy uwzględnieniu obowiązku szczególnej ochrony tego mienia.

**Art. 337.** § 1. Dłużnik może przez umowę przyjąć odpowiedzialność za niewykonanie lub za nienależyte wykonanie zobowiązania z powodu oznaczonych okoliczności, za które na mocy ustawy odpowiedzialności nie ponosi.

§ 2. Nieważne jest zastrzeżenie, iż dłużnik nie będzie odpowiedzialny za szkodę, którą może wyrządzić wierzycielowi umyślnie.

**Art. 338.** Dłużnik odpowiedzialny jest jak za własne działanie lub zaniechanie za działania i zaniechania osób, z których pomocą zobowiązanie wykonywa, jak również osób, którym wykonanie zobowiązania powierza. Przepis powyższy stosuje się także w wypadku, gdy zobowiązanie wykonywa przedstawiciel ustawowy dłużnika.

**Art. 339.** § 1. Wierzyciel może żądać osobistego świadczenia dłużnika tylko wtedy, gdy to wynika z treści czynności prawnej, z ustawy albo z właściwości świadczenia.

§ 2. Jeżeli wierzytelność pieniężna jest wymagalna, wierzyciel nie może odmówić przyjęcia świadczenia od osoby trzeciej, chociażby działała bez wiedzy dłużnika.

**Art. 340.** Jeżeli dłużnik jest zobowiązany do świadczenia rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku, a jakość rzeczy nie jest oznaczona przez właściwe przepisy lub przez czynność prawną ani nie wynika z okoliczności, dłużnik powinien świadczyć rzeczy średniej jakości.

**Art. 341.** § 1. Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, zobowiązania pieniężne mogą być w Polsce wyrażone tylko w pieniądzu polskim.

§ 2. Spełnienie świadczenia pieniężnego następuje przez zapłatę jego sumy nominalnej.

**Art. 342.** § 1. Odsetki od sumy pieniężnej należą się tylko wtedy, gdy to wynika z czynności prawnej albo z ustawy, z orzeczenia sądu, państwowej komisji arbitrażowej lub z decyzji innego właściwego organu.

§ 2. Jeżeli wysokość odsetek nie jest w inny sposób określona, należą się odsetki ustawowe.

§ 3. Wysokość odsetek ustawowych określa rozporządzenie Rady Ministrów. Rozporządzenie to może również wprowadzić zakaz zastrzegania odsetek wyższych od tych, które są w nim określone.

**Art. 343.** W braku odmiennego zastrzeżenia co do terminu płatności odsetek są one płatne półrocznie z dołu, a jeżeli termin płatności sumy pieniężnej jest krótszy niż sześć miesięcy — jednocześnie z zapłatą tej sumy.

**Art. 344.** § 1. Zobowiązany do odszkodowania ponosi odpowiedzialność tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła.

§ 2. W powyższych granicach, w braku odmiennego przepisu ustawy lub postanowienia umowy, naprawienie szkody obejmuje straty, które poszkodowany poniósł, oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono.

**Art. 345.** Jeżeli poszkodowany przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody, obowiązek jej naprawienia ulega odpowiedniemu zmniejszeniu stosownie do okoliczności, a zwłaszcza do stopnia winy obu stron.

**Art. 346.** § 1. Naprawienie szkody powinno nastąpić, według wyboru poszkodowanego, bądź przez przywrócenie stanu poprzedniego, bądź przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej. Jednakże gdyby przywrócenie stanu poprzedniego było niemożliwe albo gdyby pociągało za sobą dla zobowiązanego nadmierne trudności lub koszty, roszczenie poszkodowanego ogranicza się do świadczenia w pieniądzu.

§ 2. Jeżeli naprawienie szkody ma nastąpić w pieniądzu, wy-

sokość odszkodowania powinna być ustalona według cen z daty ustalenia odszkodowania, chyba że uzasadnione interesy obu stron wymagają przyjęcia za podstawę cen istniejących w innej chwili.

**Art. 347.** § 1. Ilekroć ustawa przewiduje obowiązek zabezpieczenia, zabezpieczenie powinno nastąpić przez złożenie pieniędzy do depozytu sądowego.

§ 2. Z ważnych powodów zabezpieczenie może nastąpić w inny sposób.

**Art. 348.** § 1. Jeżeli dłużnik jest zobowiązany w ten sposób, że wykonanie zobowiązania może nastąpić przez spełnienie jednego z kilku świadczeń (zobowiązanie przemienne), wybór świadczenia należy do dłużnika, chyba że z umowy, z ustawy lub z okoliczności wynika, iż uprawnionym do wyboru jest wierzyciel lub osoba trzecia.

§ 2. Wyboru dokonywa się przez złożenie oświadczenia drugiej stronie. Jeżeli uprawnionym do wyboru jest dłużnik, może on dokonać wyboru także przez spełnienie świadczenia.

§ 3. Jeżeli strona uprawniona do wyboru świadczenia wyboru nie dokona, druga strona może jej wyznaczyć w tym celu odpowiedni termin. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu uprawnienie do dokonania wyboru przechodzi na stronę drugą.

## Tytuł II. WIELOŚĆ DŁUŻNIKÓW ALBO WIERZYCIELI

### Dział I. ZOBOWIĄZANIA SOLIDARNE

**Art. 349.** § 1. Kilku dłużników może być zobowiązanych w ten sposób, że wierzyciel może żądać całości lub części świadczenia od wszystkich dłużników łącznie, od kilku z nich lub od każdego z osobna, a zaspokojenie wierzyciela przez któregokolwiek z dłużników zwalnia pozostałych (solidarność dłużników).

§ 2. Aż do zupełnego zaspokojenia wierzyciela wszyscy dłużnicy solidarni pozostają zobowiązani.

**Art. 350.** § 1. Kilku wierzycieli może być uprawnionych w ten sposób, że dłużnik może spełnić całe świadczenie do rąk jednego z nich, a przez zaspokojenie któregokolwiek z wierzycieli dług wygasa względem wszystkich (solidarność wierzycieli).

§ 2. Dłużnik może spełnić świadczenie, według swego wyboru, do rąk któregokolwiek z wierzycieli solidarnych. Jednakże w razie wytoczenia powództwa przez jednego z wierzycieli dłużnik powinien spełnić świadczenie do jego rąk.

**Art. 351.** Zobowiązanie może być solidarne, chociażby każdy z dłużników był zobowiązany w sposób odmienny albo chociażby wspólny dłużnik był zobowiązany w sposób odmienny względem każdego z wierzycieli.

**Art. 352.** Zobowiązanie jest solidarne, jeżeli to wynika z ustawy lub z czynności prawnej.

**Art. 353.** Jeżeli kilka osób zaciągnęło zobowiązanie dotyczące ich wspólnego mienia, są one zobowiązane solidarnie, chyba że umówiono się inaczej.

**Art. 354.** Działania i zaniechania jednego z dłużników solidarnych nie mogą szkodzić współdłużnikom.

**Art. 355.** Przerwanie lub zawieszenie biegu przedawnienia w stosunku do jednego z dłużników solidarnych nie ma skutku względem współdłużników.

**Art. 356.** Zwolnienie z długu lub zrzeczenie się solidarności przez wierzyciela względem jednego z dłużników solidarnych nie ma skutku względem współdłużników.

**Art. 357.** § 1. Odnowienie dokonane między wierzycielem a jednym z dłużników solidarnych zwalnia współdłużników, chybaby wierzyciel zastrzegł, iż zachowuje przeciwko nim swe prawa.

§ 2. Zwłoka wierzyciela względem jednego z dłużników solidarnych ma skutek także względem współdłużników.

**Art. 358.** § 1. Jeżeli jeden z dłużników solidarnych spełnił świadczenie, treść istniejącego między współdłużnikami stosunku prawnego rozstrzyga o tym, czy i w jakich częściach może on żądać zwrotu od współdłużników. Jeżeli z treści tego stosunku nie wynika nic innego, dłużnik, który świadczenie spełnił, może żądać zwrotu w częściach równych.

§ 2. Część przypadająca na dłużnika niewypłacalnego rozkłada się między współdłużników.

**Art. 359.** Zwłoka dłużnika, jak również przerwanie lub zawieszenie biegu przedawnienia względem jednego z wierzycieli solidarnych ma skutek także względem współwierzycieli.

**Art. 360.** Jeżeli jeden z wierzycieli solidarnych przyjął świadczenie, treść istniejącego między współwierzycielami stosunku prawnego rozstrzyga o tym, czy i w jakich częściach jest on odpowiedzialny względem współwierzycieli. Jeżeli z treści tego stosunku nie wynika nic innego, wierzyciel przyjmujący świadczenie jest odpowiedzialny w częściach równych.

**Art. 361.** § 1. Jeżeli jest kilku dłużników albo kilku wierzycieli, a świadczenie jest podzielne, zarówno dług, jak i wierzytelność dzieli się na tyle niezależnych od siebie części, ilu jest dłużników albo wierzycieli. Części te są równe, jeżeli z okoliczności nie wynika nic innego.

§ 2. Świadczenie jest podzielne, jeżeli może być spełnione częściowo bez istotnej zmiany przedmiotu lub wartości.

**Art. 362.** § 1. Dłużnicy zobowiązani do świadczenia niepodzielnego są odpowiedzialni za spełnienie świadczenia jak dłużnicy solidarni.

§ 2. W braku odmiennej umowy dłużnicy zobowiązani do świadczenia podzielnego są odpowiedzialni za jego spełnienie solidarnie, jeżeli wzajemne świadczenie wierzyciela jest niepodzielne.

§ 3. Dłużnik, który spełnił świadczenie niepodzielne, może żądać od pozostałych dłużników zwrotu wartości świadczenia według tych samych zasad co dłużnik solidarny.

**Art. 363.** § 1. Jeżeli jest kilku wierzycieli uprawnionych do świadczenia niepodzielnego, każdy z nich może żądać spełnienia całego świadczenia.

§ 2. Jednakże w razie sprzeciwu chociażby jednego z wierzycieli, dłużnik obowiązany jest świadczyć wszystkim wierzycielom łącznie albo złożyć przedmiot świadczenia do depozytu sądowego.

**Art. 364.** § 1. Zwolnienie dłużnika z długu przez jednego z wierzycieli uprawnionych do świadczenia niepodzielnego nie ma skutku względem pozostałych wierzycieli.

§ 2. Zwłoka dłużnika, jak również przerwanie lub zawieszenie biegu przedawnienia względem jednego z wierzycieli uprawnionych do świadczenia niepodzielnego ma skutek względem pozostałych wierzycieli.

**Art. 365.** Jeżeli jeden z wierzycieli uprawnionych do świadczenia niepodzielnego przyjął świadczenie, jest on odpowiedzialny względem pozostałych wierzycieli według tych samych zasad co wierzyciel solidarny.

## Tytuł III. OGÓLNE PRZEPISY O ZOBOWIĄZANIACH UMOWNYCH

**Art. 366.** § 1. Rada Ministrów lub z jej upoważnienia inny naczelny organ administracji państwowej może ustalać ogólne warunki lub wzory umów dla określonej kategorii umów między

organizacjami socjalistycznymi albo między tymi organizacjami a innymi osobami.

§ 2. Przepisy przewidziane w paragrafie poprzedzającym mogą określać, w jakich granicach nie będą dopuszczalne postanowienia umowne odbiegające od ogólnych warunków lub wzorów umów.

**Art. 367.** § 1. Regulamin wydany przez stronę upoważnioną do tego przez właściwe przepisy i w granicach tych przepisów, jak również regulamin zatwierdzony przez właściwy organ państwowy wiąże drugą stronę, jeżeli został jej doręczony przy zawarciu umowy, a jeżeli posługiwanie się regulaminem jest w stosunkach danego rodzaju zwyczajowo przyjęte — także wtedy, gdy druga strona mogła z łatwością dowiedzieć się o treści regulaminu.

§ 2. Regulamin wydany w czasie trwania stosunku prawnego o charakterze ciągłym wiąże drugą stronę, jeżeli zostały zachowane przepisy paragrafu poprzedzającego, a druga strona nie wypowiedziała umowy z najbliższym terminem wypowiedzenia.

§ 3. Regulamin nie może być sprzeczny z umową.

**Art. 368.** Organizacje socjalistyczne obowiązane są współdziałać ze sobą zarówno przy zawieraniu umów, jak i przy ich wykonywaniu, mając na względzie wpływ swego postępowania na wykonanie umowy przez drugą stronę, na należyte zaspokojenie potrzeb życia gospodarczego, ekonomiczność produkcji i obrotu oraz na zabezpieczenie gospodarki narodowej przed stratami.

**Art. 369.** § 1. Umowa o świadczenie niemożliwe jest nieważna.

§ 2. Strona, która w chwili zawarcia umowy wiedziała o niemożliwości świadczenia, a drugiej strony z błędu nie wyprowadziła, obowiązana jest do naprawienia szkody, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę nie wiedząc o niemożliwości świadczenia.

**Art. 370.** § 1. Jeżeli jedna ze stron, wyzyskując przymusowe położenie, niedołęstwo lub niedoświadczenie drugiej strony, w zamian za swoje świadczenie przyjmuje lub zastrzega dla siebie lub dla osoby trzeciej świadczenie, którego wartość w chwili zawarcia umowy przewyższa w rażącym stopniu wartość jej własnego świadczenia, druga strona może żądać zmniejszenia swego świadczenia lub zwiększenia należnego jej świadczenia, a gdyby jedno i drugie było nadmiernie utrudnione, może żądać unieważnienia zawartej umowy.

§ 2. Uprawnienia powyższe wygasają z upływem lat dwóch od dnia zawarcia umowy.

**Art. 371.** Umowa, przez którą jedna ze stron lub obie zobowiązują się do zawarcia oznaczonej umowy (umowa przedwstępna), powinna określać istotne postanowienia umowy przyrzeczonej oraz termin, w ciągu którego ma ona być zawarta.

**Art. 372.** § 1. Jeżeli strona zobowiązana do zawarcia umowy przyrzeczonej uchyla się od jej zawarcia, druga strona może żądać naprawienia szkody, którą poniosła przez to, że liczyła na zawarcie umowy przyrzeczonej.

§ 2. Jednakże gdy umowa przedwstępna czyni zadość wymaganiom, od których zależy ważność umowy przyrzeczonej, w szczególności wymaganiom co do formy, strona uprawniona może dochodzić zawarcia umowy przyrzeczonej.

§ 3. Roszczenia powyższe przedawniają się z upływem roku od dnia, w którym umowa przyrzeczona miała być zawarta. Jeżeli sąd lub państwowa komisja arbitrażowa odmówi żądaniu zawarcia umowy przyrzeczonej, roszczenie o naprawienie szkody przedawnia się z upływem roku od dnia, w którym orzeczenie stało się prawomocne.

**Art. 373.** Jeżeli w umowie zastrzeżono, że osoba trzecia zaciągnie określone zobowiązanie albo spełni określone świadczenie, ten, kto takie przyrzeczenie uczynił, odpowiedzialny jest za szkodę, którą druga strona ponosi przez to, że osoba trzecia odmawia zaciągnięcia zobowiązania albo nie spełnia świadczenia. Może jednak zwolnić się od obowiązku naprawienia szkody spełniając przyrzeczone świadczenie, chyba że sprzeciwia się to umowie lub właściwości świadczenia.

**Art. 374.** Jeżeli osoba trzecia zobowiązała się przez umowę z dłużnikiem zwolnić go od obowiązku świadczenia, jest ona odpowiedzialna względem dłużnika za to, że wierzyciel nie będzie od niego żądał spełnienia świadczenia (umowa o przejęcie wykonania).

**Art. 375.** § 1. Jeżeli w umowie zastrzeżono, że dłużnik spełni świadczenie na rzecz osoby trzeciej, osoba ta, w braku odmiennego postanowienia umowy, może żądać bezpośrednio od dłużnika spełnienia zastrzeżonego świadczenia.

§ 2. Zastrzeżenie co do obowiązku świadczenia na rzecz osoby trzeciej nie może być odwołane ani zmienione, jeżeli osoba trzecia oświadczyła którejkolwiek ze stron, że chce z zastrzeżenia skorzystać.

§ 3. Dłużnik może podnieść zarzuty z umowy także przeciwko osobie trzeciej.

**Art. 376.** W braku odmiennego zastrzeżenia umownego albo zwyczaju zadatek dany przy zawarciu umowy ma to znaczenie,

że w razie niewykonania umowy przez jedną ze stron druga strona może bez wyznaczenia terminu dodatkowego od umowy odstąpić i otrzymany zadatek zachować, a jeżeli sama go dała, może żądać sumy dwukrotnie wyższej.

**Art. 377.** § 1. W razie wykonania umowy zadatek ulega zaliczeniu na poczet świadczenia strony, która go dała; jeżeli zaliczenie nie jest możliwe, zadatek ulega zwrotowi.

§ 2. W razie rozwiązania umowy zadatek powinien być zwrócony, a obowiązek zapłaty sumy dwukrotnie wyższej odpada. To samo dotyczy wypadku, gdy niewykonanie umowy nastąpiło wskutek okoliczności, za które żadna ze stron nie ponosi odpowiedzialności albo za które ponoszą odpowiedzialność obie strony.

**Art. 378.** § 1. Można zastrzec, że jednej lub obu stronom przysługiwać będzie w ciągu oznaczonego terminu prawo odstąpienia od umowy.

§ 2. Prawo odstąpienia od umowy wykonywa się przez oświadczenie złożone drugiej stronie.

**Art. 379.** § 1. W razie wykonania prawa odstąpienia od umowy uważa się umowę za nie zawartą.

§ 2. To, co strony już świadczyły, ulega zwrotowi w stanie nie zmienionym, chyba że zmiana była konieczna w granicach zwykłego zarządu.

§ 3. Za świadczone usługi oraz za korzystanie z rzeczy należy się drugiej stronie odpowiednie wynagrodzenie.

**Art. 380.** Jeżeli zostało zastrzeżone, że jednej lub obu stronom wolno od umowy odstąpić za zapłatą oznaczonej sumy (odstępne), oświadczenie o odstąpieniu jest skuteczne tylko wtedy, gdy zostało złożone jednocześnie z zapłatą odstępnego.

## Tytuł IV. OBOWIĄZEK ZAWIERANIA UMÓW MIĘDZY ORGANIZACJAMI SOCJALISTYCZNYMI

**Art. 381.** Jeżeli na podstawie właściwych przepisów włożony został na oznaczoną organizację socjalistyczną obowiązek zawarcia z inną oznaczoną organizacją socjalistyczną umowy o dostawę lub o inne świadczenie z jednoczesnym określeniem przedmiotu umowy oraz terminu, w ciągu którego umowa ma być zawarta, drugiej stronie przysługuje roszczenie o zawarcie tej umowy.

**Art. 382.** § 1. Jeżeli organizacja socjalistyczna zobowiązana do zawarcia umowy odmawia przyjęcia oferty złożonej przez uprawnioną organizację socjalistyczną, organizacja uprawniona

może wystąpić do państwowej komisji arbitrażowej o ustalenie treści umowy (spór przedumowny).

§ 2. Roszczenie o zawarcie umowy wygasa, jeżeli organizacja uprawniona nie złoży oferty w terminie, a w razie odmowy przyjęcia oferty przez organizację zobowiązaną, jeżeli organizacja uprawniona nie wystąpi ze sporem przedumownym w ciągu czternastu dni od otrzymania odpowiedzi odmownej.

**Art. 383.** § 1. Jeżeli organizacja socjalistyczna zobowiązana do zawarcia umowy przyjmuje ofertę czyniąc zastrzeżenia co do jej poszczególnych postanowień, powinna ona stwierdzić treść swych zastrzeżeń w protokole rozbieżności i przesłać niezwłocznie protokół organizacji, która ofertę złożyła.

§ 2. Jeżeli organizacja, która złożyła ofertę, nie godzi się z zastrzeżeniami zawartymi w protokole, może ona w ciągu dni czternastu od dnia otrzymania tego protokołu wystąpić ze sporem przedumownym. W razie bezskutecznego upływu tego terminu umowę poczytuje się za zawartą na warunkach określonych w protokole rozbieżności.

**Art. 384.** Jeżeli organizacja socjalistyczna zobowiązana do zawarcia umowy nie odpowiada na złożoną jej ofertę, jej milczenie uważa się za przyjęcie oferty. W wypadku takim umowę poczytuje się za zawartą z upływem czternastu dni od otrzymania oferty.

**Art. 385.** Przepisy artykułów poprzedzających stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy obowiązek zawarcia umowy został włożony na obie oznaczone organizacje socjalistyczne.

**Art. 386.** Jeżeli organizacja socjalistyczna, której inna organizacja socjalistyczna złożyła ofertę, nie jest zobowiązana do zawarcia umowy, powinna ona zawiadomić o tym składającego ofertę niezwłocznie po otrzymaniu oferty. W razie zaniedbania zawiadomienia ponosi odpowiedzialność za wynikłą stąd szkodę.

**Art. 387.** § 1. Jeżeli na podstawie właściwych przepisów włożony został na oznaczoną organizację socjalistyczną obowiązek określonego świadczenia na rzecz innej oznaczonej organizacji socjalistycznej, powstaje między tymi organizacjami stosunek zobowiązaniowy, do którego stosuje się odpowiednio przepisy o zobowiązaniach umownych.

§ 2. W razie wątpliwości poczytuje się, że decyzja, która wkłada na oznaczoną organizację obowiązek świadczenia na rzecz innej oznaczonej organizacji, zobowiązuje tylko do zawarcia określonej umowy.

**Art. 388.** Przepisy artykułów poprzedzających stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy na organizację socjalistyczną włożony

został obowiązek zmiany lub rozwiązania już zawartej umowy albo zmiany lub zaniechania wykonania świadczenia wynikającego z istniejącego stosunku zobowiązaniowego.

## Tytuł V. WYKONANIE ZOBOWIĄZAŃ I SKUTKI ICH NIEWYKONANIA

### Dział I. WYKONANIE ZOBOWIĄZAŃ

**Art. 389.** Wierzyciel nie może odmówić przyjęcia świadczenia częściowego, chociażby cała wierzytelność była już wymagalna, chyba że przyjęcie takiego świadczenia narusza jego uzasadniony interes.

**Art. 390.** § 1. Dłużnik mający względem tego samego wierzyciela kilka długów tego samego rodzaju może przy spełnieniu świadczenia wskazać, który dług chce zaspokoić. Jednakże to, co przypada na poczet danego długu, wierzyciel może przede wszystkim zaliczyć na związane z tym długiem zaległe należności uboczne oraz na zalegające świadczenia główne.

§ 2. Jeżeli dłużnik nie wskazał, który z kilku długów chce zaspokoić, a przyjął pokwitowanie, w którym wierzyciel zaliczył otrzymane świadczenie na poczet jednego z tych długów, dłużnik nie może już żądać zaliczenia na poczet innego długu.

§ 3. W braku oświadczenia dłużnika lub wierzyciela spełnione świadczenie zalicza się przede wszystkim na poczet długu wymagalnego, a jeżeli jest kilka długów wymagalnych — na poczet najdawniejszego.

**Art. 391.** Jeżeli świadczenie zostało spełnione do rąk osoby nieuprawnionej do jego przyjęcia, a przyjęcie świadczenia nie zostało potwierdzone przez wierzyciela, dłużnik jest zwolniony w takim zakresie, w jakim wierzyciel ze świadczenia skorzystał. Przepis ten stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy świadczenie zostało spełnione do rąk wierzyciela, który był niezdolny do jego przyjęcia.

**Art. 392.** Jeżeli dłużnik w celu zwolnienia się z zobowiązania spełnia za zgodą wierzyciela inne świadczenie, zobowiązanie wygasa. Jednakże gdy przedmiot świadczenia ma wady, dłużnik obowiązany jest do rękojmi według przepisów o rękojmi przy sprzedaży.

**Art. 393.** § 1. Jeżeli miejsce spełnienia świadczenia nie jest oznaczone ani nie wynika z właściwości zobowiązania, świadczenie powinno być spełnione w miejscu, gdzie w chwili powstania zobowiązania dłużnik miał zamieszkanie lub siedzibę. Jednakże

świadczenie pieniężne powinno być spełnione w miejscu zamieszkania lub w siedzibie wierzyciela w chwili spełnienia świadczenia; jeżeli wierzyciel zmienił miejsce zamieszkania lub siedzibę po powstaniu zobowiązania, ponosi spowodowaną przez tę zmianę nadwyżkę kosztów przesłania.

§ 2. Jeżeli zobowiązanie ma związek z przedsiębiorstwem dłużnika lub wierzyciela, o miejscu spełnienia świadczenia rozstrzyga siedziba przedsiębiorstwa.

**Art. 394.** Jeżeli termin spełnienia świadczenia nie jest oznaczony ani nie wynika z właściwości zobowiązania, świadczenie powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania.

**Art. 395.** Jeżeli w stosunkach między organizacjami socjalistycznymi strony zastrzegły w umowie, że spełnienie świadczenia następować będzie częściami w ciągu określonego czasu, ale nie ustaliły wielkości poszczególnych świadczeń częściowych albo terminów, w których ma nastąpić spełnienie każdego z tych świadczeń, wierzyciel może przez oświadczenie, złożone dłużnikowi w czasie właściwym, ustalić zarówno wielkość poszczególnych świadczeń częściowych, jak i termin spełnienia każdego z nich, jednakże powinien uwzględnić możliwości dłużnika oraz sposób spełnienia świadczenia.

**Art. 396.** Termin spełnienia świadczenia oznaczony przez czynność prawną poczytuje się w razie wątpliwości za zastrzeżony na korzyść dłużnika.

**Art. 397.** Jeżeli dłużnik stał się niewypłacalny albo jeżeli wskutek okoliczności, za które ponosi odpowiedzialność, zabezpieczenie wierzytelności uległo znacznemu zmniejszeniu, wierzyciel może żądać spełnienia świadczenia bez względu na zastrzeżony termin.

**Art. 398.** § 1. Zobowiązany do wydania zbioru rzeczy lub masy majątkowej albo do udzielenia wiadomości o zbiorze rzeczy lub o masie majątkowej powinien przedstawić wierzycielowi spis rzeczy należących do zbioru lub spis przedmiotów wchodzących w skład masy majątkowej.

§ 2. Jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że przedstawiony spis nie jest rzetelny lub dokładny, wierzyciel może żądać, ażeby dłużnik złożył zapewnienie przed sądem, iż sporządził spis według swojej najlepszej wiedzy.

**Art. 399.** § 1. Zobowiązany do złożenia rachunku z zarządu powinien przedstawić wierzycielowi na piśmie zestawienie wpływów i wydatków wraz z potrzebnymi dowodami.

§ 2. Jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że przedstawione zestawienie wpływów nie jest rzetelne lub dokładne, wie-

rzyciel może żądać, ażeby dłużnik złożył zapewnienie przed sądem, iż sporządził zestawienie według swojej najlepszej wiedzy.

**Art. 400.** § 1. Zobowiązany do wydania cudzej rzeczy może ją zatrzymać aż do chwili zaspokojenia lub zabezpieczenia przysługujących mu roszczeń o zwrot nakładów na rzecz oraz roszczeń o naprawienie szkody przez rzecz wyrządzonej (prawo zatrzymania).

§ 2. Przepisu powyższego nie stosuje się, gdy obowiązek wydania rzeczy wynika z czynu niedozwolonego albo gdy chodzi o zwrot rzeczy wynajętych, wydzierżawionych lub użyczonych.

§ 3. Prawo zatrzymania nie przysługuje względem organizacji państwowych.

**Art. 401.** § 1. W stosunkach obrotu zagranicznego wierzycielowi przysługuje na zabezpieczenie wymagalnej wierzytelności pieniężnej, która wynikła z czynności prawnej związanej z prowadzeniem przedsiębiorstwa, prawo zatrzymania na rzeczach ruchomych i papierach wartościowych dłużnika, jeżeli znalazły się one w dzierżeniu przedsiębiorstwa za wiedzą i wolą dłużnika na podstawie czynności prawnej związanej z prowadzeniem przedsiębiorstwa.

§ 2. Prawo zatrzymania nie przysługuje wierzycielowi, jeżeli dłużnik przed oddaniem lub przy oddaniu rzeczy zlecił wierzycielowi, ażeby postąpił z nimi w oznaczony sposób, albo jeżeli wierzyciel, chociażby w czasie późniejszym, takie zobowiązanie przyjął, a wykonanie prawa zatrzymania byłoby z tym zobowiązaniem sprzeczne.

**Art. 402.** Jeżeli dłużnik wstrzymał wypłaty albo jeżeli egzekucja z jego ruchomości pozostała bezskuteczna, prawo zatrzymania przysługuje w stosunkach obrotu zagranicznego także na zabezpieczenie wierzytelności pieniężnej jeszcze niewymagalnej.

**Art. 403.** W stosunkach obrotu zagranicznego wierzyciel, który po otrzymaniu od dłużnika zlecenia postąpienia z oddanymi rzeczami w oznaczony sposób albo po przyjęciu takiego zobowiązania dowiedział się o tym, że dłużnik wstrzymał wypłaty albo że egzekucja z jego ruchomości pozostała bezskuteczna, może wykonać prawo zatrzymania bez względu na takie zlecenie lub zobowiązanie.

**Art. 404.** W stosunkach obrotu zagranicznego przedmiotem zatrzymania mogą być również rzeczy należące do wierzyciela, jeżeli jest on obowiązany do wydania ich dłużnikowi.

**Art. 405.** W stosunkach obrotu zagranicznego prawo zatrzymania przysługuje wierzycielowi, dopóki przedmioty tego prawa znajdują się u niego lub u osoby, która je dzierży w jego imieniu, albo dopóki wierzyciel może nimi rozporządzać za pomocą

dokumentów. Prawo to jest skuteczne także względem dłużnika i wierzycieli dłużnika oraz względem osób trzecich, które na przedmiocie zatrzymanym nabyły prawa dopiero po powstaniu prawa zatrzymania.

**Art. 406.** W stosunkach obrotu zagranicznego wierzyciel obowiązany jest o dokonanym zatrzymaniu zawiadomić dłużnika listem poleconym, chyba że zawiadomienie napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody. W razie zaniedbania zawiadomienia wierzyciel ponosi odpowiedzialność za wynikłą stąd szkodę.

**Art. 407.** W stosunkach obrotu zagranicznego wierzyciel nie może wykonać prawa zatrzymania, jeżeli ma lub otrzyma należyte zabezpieczenie.

**Art. 408.** Niezależnie od prawa zatrzymania przysługuje wierzycielowi w stosunkach obrotu zagranicznego dla wymagalnych wierzytelności pieniężnych uprawnienie do uzyskania zaspokojenia z zatrzymanych przedmiotów według przepisów o uzyskaniu zaspokojenia z przedmiotu zastawu. Przysługuje mu przy tym pierwszeństwo przed osobami, względem których prawo zatrzymania jest skuteczne.

**Art. 409.** § 1. Dłużnik, spełniając świadczenie, może żądać od wierzyciela pokwitowania.

§ 2. Dłużnik może żądać pokwitowania w szczególnej formie, jeżeli ma w tym interes.

§ 3. Koszty pokwitowania ponosi dłużnik, chyba że umówiono się inaczej.

**Art. 410.** Jeżeli wierzyciel odmawia pokwitowania, dłużnik może powstrzymać się ze spełnieniem świadczenia albo złożyć przedmiot świadczenia do depozytu sądowego.

**Art. 411.** Świadczenie do rąk osoby, która okazuje pokwitowanie wystawione przez wierzyciela, zwalnia dłużnika, chybaby było zastrzeżone, iż świadczenie ma nastąpić do rąk własnych wierzyciela, albo chybaby dłużnik działał w złej wierze.

**Art. 412.** § 1. Jeżeli istnieje dokument stwierdzający zobowiązanie, dłużnik spełniając świadczenie może żądać zwrotu dokumentu. Jednakże gdy wierzyciel ma interes w zachowaniu dokumentu, w szczególności gdy świadczenie zostało spełnione tylko częściowo, dłużnik może żądać uczynienia odpowiedniej wzmianki na dokumencie.

§ 2. W razie utraty dokumentu dłużnik może, niezależnie od pokwitowania, żądać od wierzyciela oświadczenia na piśmie, że dokument został utracony.

§ 3. Jeżeli wierzyciel odmawia zwrotu dokumentu lub uczynienia na nim odpowiedniej wzmianki albo pisemnego oświad-

czenia o utracie dokumentu, dłużnik może powstrzymać się ze spełnieniem świadczenia albo złożyć jego przedmiot do depozytu sądowego.

**Art. 413.** Z pokwitowania zapłaty dłużnej sumy wynika domniemanie zapłaty należności ubocznych. Z pokwitowania świadczenia okresowego wynika domniemanie, że spełnione zostały również świadczenia okresowe wymagalne wcześniej.

**Art. 414.** Poza wypadkami przewidzianymi w innych przepisach dłużnik może złożyć przedmiot świadczenia do depozytu sądowego:

1) jeżeli wskutek okoliczności, za które nie ponosi odpowiedzialności, nie wie, kto jest wierzycielem, albo nie zna zamieszkania wierzyciela;
2) jeżeli wierzyciel nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych ani przedstawiciela uprawnionego do przyjęcia świadczenia;
3) jeżeli powstał spór, kto jest wierzycielem;
4) jeżeli z powodu innych okoliczności dotyczących osoby wierzyciela świadczenie nie może być spełnione.

**Art. 415.** § 1. O złożeniu przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego dłużnik powinien niezwłocznie zawiadomić wierzyciela, chyba że zawiadomienie napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody. Zawiadomienie powinno nastąpić na piśmie.

§ 2. W razie niewykonania powyższego obowiązku dłużnik jest odpowiedzialny za wynikłą stąd szkodę.

**Art. 416.** § 1. Dopóki wierzyciel nie zażądał wydania przedmiotu świadczenia z depozytu sądowego, dłużnik może przedmiot złożony odebrać.

§ 2. Jeżeli dłużnik odbierze przedmiot świadczenia z depozytu sądowego, złożenie do depozytu uważa się za niebyłe.

**Art. 417.** Ważne złożenie do depozytu sądowego ma takie same skutki jak spełnienie świadczenia i zobowiązuje wierzyciela do zwrotu dłużnikowi kosztów złożenia.

## Dział II. SKUTKI NIEWYKONANIA ZOBOWIĄZAŃ

**Art. 418.** Dłużnik obowiązany jest do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi.

**Art. 419.** § 1. Jeżeli świadczenie stało się niemożliwe skutkiem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi, zobowiązanie wygasa.

§ 2. Jeżeli rzecz będąca przedmiotem świadczenia została zbyta, utracona lub uszkodzona, dłużnik obowiązany jest wydać wszystko, co uzyskał w zamian za tę rzecz albo jako naprawienie szkody.

**Art. 420.** Dłużnik dopuszcza się zwłoki, gdy nie spełnia świadczenia w terminie, a jeżeli termin nie jest oznaczony, gdy nie spełnia świadczenia niezwłocznie po wezwaniu przez wierzyciela. Nie dotyczy to wypadku, gdy opóźnienie w spełnieniu świadczenia jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi.

**Art. 421.** § 1. W razie zwłoki dłużnika wierzyciel może żądać, niezależnie od wykonania zobowiązania, naprawienia szkody wynikłej ze zwłoki.

§ 2. Jednakże gdy wskutek zwłoki dłużnika świadczenie utraciło dla wierzyciela całkowicie lub w przeważającym stopniu znaczenie, wierzyciel może świadczenia nie przyjąć i żądać naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania.

**Art. 422.** Jeżeli przedmiotem świadczenia jest rzecz oznaczona co do tożsamości, dłużnik będący w zwłoce odpowiedzialny jest za utratę lub uszkodzenie przedmiotu świadczenia, chyba że utrata lub uszkodzenie nastąpiłoby także wtedy, gdyby świadczenie zostało spełnione w czasie właściwym.

**Art. 423.** Jeżeli przedmiotem świadczenia jest określona ilość rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku, wierzyciel może w razie zwłoki dłużnika nabyć na jego koszt taką samą ilość rzeczy tego samego gatunku albo żądać od dłużnika zapłaty ich wartości, zachowując w obu wypadkach roszczenie o naprawienie szkody wynikłej ze zwłoki.

**Art. 424.** § 1. W razie zwłoki dłużnika w wykonaniu zobowiązania czynienia, wierzyciel może, zachowując roszczenie o naprawienie szkody, żądać upoważnienia przez sąd lub państwową komisję arbitrażową do wykonania czynności na koszt dłużnika.

§ 2. Jeżeli świadczenie polega na zaniechaniu, wierzyciel może, zachowując roszczenie o naprawienie szkody, żądać upoważnienia przez sąd lub państwową komisję arbitrażową do usunięcia na koszt dłużnika wszystkiego, co dłużnik wbrew zobowiązaniu uczynił.

§ 3. W wypadkach nagłych wierzyciel może, zachowując roszczenie o naprawienie szkody, wykonać bez upoważnienia sądu lub państwowej komisji arbitrażowej czynność na koszt dłużnika lub usunąć na jego koszt to, co dłużnik wbrew zobowiązaniu uczynił.

**Art. 425.** § 1. Jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, wierzyciel może żądać odsetek za czas opóźnienia, chociażby nie poniósł żadnej szkody i chociażby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi.

§ 2. Jeżeli stopa odsetek za opóźnienie nie była z góry oznaczona, należą się odsetki ustawowe. Jednakże gdy wierzytelność jest oprocentowana według stopy wyższej niż stopa ustawowa, wierzyciel może żądać odsetek za opóźnienie według tej wyższej stopy.

§ 3. W razie zwłoki dłużnika wierzyciel może nadto żądać naprawienia szkody na zasadach ogólnych.

**Art. 426.** § 1. Od zaległych odsetek można żądać odsetek za opóźnienie dopiero od chwili wytoczenia o nie powództwa, chyba że po powstaniu zaległości strony zgodziły się na doliczenie zaległych odsetek do dłużnej sumy.

§ 2. Przepis paragrafu poprzedzającego nie dotyczy pożyczek długoterminowych udzielanych przez instytucje kredytowe.

**Art. 427.** § 1. Można zastrzec w umowie, że naprawienie szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego nastąpi przez zapłatę określonej sumy (kara umowna).

§ 2. Dłużnik nie może bez zgody wierzyciela zwolnić się z zobowiązania przez zapłatę kary umownej.

**Art. 428.** § 1. W razie niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania kara umowna należy się wierzycielowi w zastrzeżonej na ten wypadek wysokości bez względu na wysokość poniesionej szkody. Żądanie odszkodowania przenoszącego wysokość zastrzeżonej kary nie jest dopuszczalne, chyba że strony inaczej postanowiły.

§ 2. Jeżeli zobowiązanie zostało w znacznej części wykonane, dłużnik może żądać zmniejszenia kary umownej; to samo dotyczy wypadku, gdy kara umowna jest rażąco wygórowana. W stosunkach obrotu zagranicznego dopuszczalne jest zastrzeżenie przeciwne.

**Art. 429.** Jeżeli przepis szczególny stanowi, że w razie niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego dłużnik, nawet bez umownego zastrzeżenia, obowiązany jest zapłacić wierzycielowi określoną sumę, stosuje się odpowiednio przepisy o karze umownej.

**Art. 430.** § 1. W razie zwłoki wierzyciela dłużnik może żądać naprawienia wynikłej stąd szkody; może również złożyć przedmiot świadczenia do depozytu sądowego.

§ 2. Wierzyciel dopuszcza się zwłoki, gdy bez uzasadnionego powodu bądź uchyla się od przyjęcia zaofiarowanego świadczenia, bądź odmawia dokonania czynności, bez której świadczenie nie może być spełnione, bądź oświadcza dłużnikowi, że świadczenia nie przyjmie.

## Dział III. WYKONANIE I SKUTKI NIEWYKONANIA ZOBOWIĄZAŃ Z UMÓW WZAJEMNYCH

**Art. 431.** § 1. Wykonanie i skutki niewykonania zobowiązań z umów wzajemnych podlegają przepisom działów poprzedzających niniejszego tytułu, o ile przepisy poniższe nie stanowią inaczej.

§ 2. Umowa jest wzajemna, gdy obie strony zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej z nich ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej.

**Art. 432.** § 1. Świadczenia będące przedmiotem zobowiązań z umów wzajemnych (świadczenia wzajemne) powinny być spełnione jednocześnie, chyba że z umowy, z ustawy albo z orzeczenia sądu, państwowej komisji arbitrażowej lub decyzji innego właściwego organu wynika, iż jedna ze stron obowiązana jest do wcześniejszego świadczenia.

§ 2. Jeżeli świadczenia wzajemne powinny być spełnione jednocześnie, każda ze stron może powstrzymać się ze spełnieniem świadczenia, dopóki druga strona nie zaofiaruje świadczenia wzajemnego.

**Art. 433.** W stosunkach między organizacjami socjalistycznymi strona zobowiązana do świadczenia wzajemnego niepieniężnego powinna spełnić świadczenie wcześniej, chyba że zgodnie z przepisami o rozliczeniach zapłata ma nastąpić gotówką albo że przepisy szczególne inaczej regulują kolejność świadczeń. Odmienna kolejność świadczeń może być ustalona również przez umowę, chyba że przepis szczególny wyłącza dopuszczalność takiego zastrzeżenia umownego. Jednakże w razie istotnego uchybienia zobowiązaniu przez drugą stronę, strona zobowiązana do świadczenia niepieniężnego może powstrzymać się z jego spełnieniem, dopóki druga strona nie zaofiaruje świadczenia wzajemnego lub nie da zabezpieczenia.

**Art. 434.** § 1. Jeżeli jedna ze stron obowiązana jest spełnić świadczenie wzajemne wcześniej, a spełnienie świadczenia przez drugą stronę jest wątpliwe ze względu na jej stan majątkowy, strona zobowiązana do wcześniejszego świadczenia może powstrzymać się z jego spełnieniem, dopóki druga strona nie zaofiaruje świadczenia wzajemnego lub nie da zabezpieczenia.

§ 2. Uprawnienia powyższe nie przysługują stronie, która

w chwili zawarcia umowy wiedziała o złym stanie majątkowym drugiej strony.

§ 3. Przepisów powyższych nie stosuje się, jeżeli stroną, która ma spełnić świadczenie później, jest organizacja państwowa.

**Art. 435.** § 1. Jeżeli jedna ze stron dopuszcza się zwłoki w wykonaniu zobowiązania z umowy wzajemnej, druga strona może wyznaczyć jej odpowiedni dodatkowy termin do wykonania z zagrożeniem, iż w razie bezskutecznego upływu wyznaczonego terminu będzie uprawniona do odstąpienia od umowy. Może również, bądź bez wyznaczenia terminu dodatkowego, bądź też po jego bezskutecznym upływie, żądać wykonania zobowiązania i naprawienia szkody wynikłej ze zwłoki.

§ 2. Jeżeli świadczenia obu stron są podzielne, a jedna ze stron dopuszcza się zwłoki tylko co do części świadczenia, uprawnienie do odstąpienia od umowy przysługujące drugiej stronie ogranicza się, według jej wyboru, albo do tej części, albo do całej reszty nie spełnionego świadczenia. Strona ta może także odstąpić od umowy w całości, jeżeli wykonanie częściowe nie miałoby dla niej znaczenia ze względu na zamierzony przez nią cel umowy, wiadomy stronie będącej w zwłoce.

**Art. 436.** Jeżeli uprawnienie do odstąpienia od umowy wzajemnej zostało zastrzeżone na wypadek niewykonania zobowiązania w terminie ściśle określonym, strona uprawniona może w razie zwłoki drugiej strony odstąpić od umowy bez wyznaczenia terminu dodatkowego. To samo dotyczy wypadku, gdy wykonanie zobowiązania przez jedną ze stron po terminie nie miałoby dla drugiej strony znaczenia ze względu na właściwości zobowiązania albo ze względu na niemożność osiągnięcia przez tę stronę zamierzonego celu umowy, wiadomego stronie będącej w zwłoce.

**Art. 437.** § 1. Jeżeli jedno ze świadczeń wzajemnych stało się niemożliwe wskutek okoliczności, za które ponosi odpowiedzialność strona zobowiązana, druga strona może według swego wyboru albo żądać naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania, albo od umowy odstąpić.

§ 2. W razie częściowej niemożliwości świadczenia jednej ze stron druga strona może od umowy odstąpić, jeżeli wykonanie częściowe nie miałoby dla niej znaczenia ze względu na właściwości zobowiązania albo ze względu na zamierzony przez tę stronę cel umowy wiadomy stronie, której świadczenie stało się częściowo niemożliwe.

**Art. 438.** Strona, która odstępuje od umowy wzajemnej, obowiązana jest zwrócić drugiej stronie wszystko, co otrzymała od niej na mocy umowy; może żądać nie tylko zwrotu tego, co

świadczyła, lecz również naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania.

**Art. 439.** § 1. Jeżeli jedno ze świadczeń wzajemnych stało się niemożliwe wskutek okoliczności, za które żadna ze stron odpowiedzialności nie ponosi, strona, która miała to świadczenie spełnić, nie może żądać świadczenia wzajemnego, a w wypadku, gdy je już otrzymała, obowiązana jest do zwrotu według przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu.

§ 2. Jeżeli świadczenie jednej ze stron stało się niemożliwe tylko częściowo, strona ta traci prawo do odpowiedniej części świadczenia wzajemnego. Jednakże druga strona może od umowy odstąpić, jeżeli wykonanie częściowe nie miałoby dla niej znaczenia ze względu na właściwości zobowiązania albo ze względu na zamierzony przez tę stronę cel umowy, wiadomy stronie, której świadczenie stało się częściowo niemożliwe.

**Art. 440.** Jeżeli wskutek odstąpienia od umowy strony mają dokonać zwrotu świadczeń wzajemnych, każdej z nich przysługuje prawo zatrzymania, dopóki druga strona nie zaofiaruje zwrotu otrzymanego świadczenia albo nie zabezpieczy roszczenia o zwrot. Jednakże prawo zatrzymania nie przysługuje względem organizacji państwowej.

**Art. 441.** Przepis artykułu poprzedzającego stosuje się odpowiednio w razie rozwiązania lub nieważności umowy wzajemnej.

## Tytuł VI. POTRĄCENIE. ODNOWIENIE. ZWOLNIENIE Z DŁUGU

**Art. 442.** § 1. Gdy dwie osoby są jednocześnie względem siebie dłużnikami i wierzycielami, każda z nich może potrącić swoją wierzytelność z wierzytelności drugiej strony, jeżeli przedmiotem obu wierzytelności są pieniądze lub rzeczy tej samej jakości oznaczone tylko co do gatunku, a obie wierzytelności są wymagalne i mogą być dochodzone przed sądem, przed państwową komisją arbitrażową lub przed innym organem państwowym.

§ 2. Wskutek potrącenia obie wierzytelności umarzają się nawzajem do wysokości wierzytelności niższej.

**Art. 443.** Potrącenia dokonywa się przez oświadczenie złożone drugiej stronie. Oświadczenie ma moc wsteczną od chwili, kiedy potrącenie stało się możliwe.

**Art. 444.** Jeżeli przedmiotem potrącenia są wierzytelności, których miejsca spełnienia świadczeń są różne, strona korzystająca z możności potrącenia obowiązana jest uiścić drugiej stronie sumę potrzebną do pokrycia wynikającego dla niej uszczerbku.

**Art. 445.** Odroczenie wykonania zobowiązania udzielone przez sąd, przez państwową komisję arbitrażową albo bezpłatnie przez wierzyciela nie wyłącza potrącenia.

**Art. 446.** Wierzytelność przedawniona, która mimo upływu przedawnienia nie wygasła, może być potrącona, jeżeli w chwili, gdy potrącenie stało się możliwe, przedawnienie jeszcze nie nastąpiło.

**Art. 447.** Przepisy o zaliczeniu zapłaty stosuje się odpowiednio do potrącenia.

**Art. 448.** Zajęcie wierzytelności przez osobę trzecią wyłącza umorzenie tej wierzytelności przez potrącenie tylko wtedy, gdy dłużnik stał się wierzycielem swego wierzyciela dopiero po dokonaniu zajęcia albo gdy jego wierzytelność stała się wymagalna po tej chwili, a przy tym dopiero później aniżeli wierzytelność zajęta.

**Art. 449.** Nie mogą być umorzone przez potrącenie:

1) wierzytelności nie ulegające zajęciu;
2) wierzytelności o dostarczenie środków utrzymania;
3) wierzytelności wynikające z czynów niedozwolonych;
4) wierzytelności, co do których potrącenie jest wyłączone przez przepisy szczególne.

**Art. 450.** § 1. Jeżeli w celu umorzenia zobowiązania dłużnik zobowiązuje się za zgodą wierzyciela spełnić inne świadczenie albo nawet to samo świadczenie, lecz z innej podstawy prawnej, zobowiązanie dotychczasowe wygasa (odnowienie).

§ 2. W razie wątpliwości poczytuje się, że zmiana treści dotychczasowego zobowiązania nie stanowi odnowienia. Dotyczy to w szczególności wypadku, gdy wierzyciel otrzymuje od dłużnika weksel lub czek.

**Art. 451.** Jeżeli wierzytelność była zabezpieczona poręczeniem lub ograniczonym prawem rzeczowym ustanowionym przez osobę trzecią, poręczenie lub ograniczone prawo rzeczowe wygasa z chwilą odnowienia, chyba że poręczyciel lub osoba trzecia wyrazi zgodę na dalsze trwanie zabezpieczenia.

**Art. 452.** Zobowiązanie wygasa, gdy wierzyciel zwalnia dłużnika z długu, a dłużnik zwolnienie przyjmuje.

## Tytuł VII. ZMIANA WIERZYCIELA LUB DŁUŻNIKA

### Dział I. ZMIANA WIERZYCIELA

**Art. 453.** § 1. Wierzyciel może bez zgody dłużnika przenieść wierzytelność na osobę trzecią (przelew), chyba że sprzeciwiałoby się to ustawie, zastrzeżeniu umownemu albo właściwości zobowiązania.

§ 2. Wraz z wierzytelnością przechodzą na nabywcę wszelkie związane z nią prawa, w szczególności roszczenie o zaległe odsetki.

**Art. 454.** § 1. Umowa sprzedaży, zamiany, darowizny lub inna umowa zobowiązująca do przeniesienia wierzytelności przenosi wierzytelność na nabywcę, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej albo że strony inaczej postanowiły.

§ 2. Jeżeli zawarcie umowy przelewu następuje w wykonaniu zobowiązania wynikającego z uprzednio zawartej umowy zobowiązującej do przeniesienia wierzytelności, z zapisu, bezpodstawnego wzbogacenia lub innego zdarzenia, ważność umowy przelewu zależy od istnienia tego zobowiązania.

**Art. 455.** Dopóki zbywca nie zawiadomił dłużnika o przelewie, spełnienie świadczenia do rąk poprzedniego wierzyciela ma skutek względem nabywcy, chyba że w chwili spełnienia świadczenia dłużnik wiedział o przelewie. Przepis ten stosuje się odpowiednio do innych czynności prawnych dokonanych między dłużnikiem a poprzednim wierzycielem.

**Art. 456.** § 1. Dłużnikowi przysługują przeciwko nabywcy wierzytelności wszelkie zarzuty, które miał przeciwko zbywcy w chwili powzięcia wiadomości o przelewie.

§ 2. Dłużnik może z przelanej wierzytelności potrącić wierzytelność, która mu przysługuje względem zbywcy, chociażby stała się wymagalna dopiero po otrzymaniu przez dłużnika zawiadomienia o przelewie. Nie dotyczy to jednak wypadku, gdy wierzytelność przysługująca względem zbywcy stała się wymagalna później niż wierzytelność będąca przedmiotem przelewu.

**Art. 457.** Jeżeli wierzytelność jest stwierdzona pismem, zastrzeżenie umowne, iż przelew nie może nastąpić bez zgody dłużnika, jest skuteczne względem nabywcy tylko wtedy, gdy pismo zawiera wzmiankę o tym zastrzeżeniu, chyba że nabywca w chwili przelewu o zastrzeżeniu wiedział.

**Art. 458.** Jeżeli dłużnik, który otrzymał o przelewie pisemne zawiadomienie pochodzące od zbywcy, spełnił świadczenie do rąk nabywcy wierzytelności, zbywca może powołać się wobec dłużnika na nieważność przelewu oraz na zarzuty wynikające z jego podstawy prawnej tylko wtedy, gdy w chwili spełnienia świadczenia były one dłużnikowi wiadome. Przepis ten stosuje się odpowiednio do innych czynności prawnych dokonanych między dłużnikiem a nabywcą wierzytelności.

**Art. 459.** Zbywca wierzytelności ponosi odpowiedzialność za jej istnienie i za swój przymiot wierzyciela. Za wypłacalność dłużnika w chwili przelewu ponosi odpowiedzialność tylko o tyle, o ile tę odpowiedzialność na siebie przyjął.

**Art. 460.** § 1. Przepisów o przelewie nie stosuje się do wierzytelności związanych z dokumentem na okaziciela lub z dokumentem zbywalnym przez indos.

§ 2. Przeniesienie wierzytelności z dokumentu na okaziciela następuje przez przeniesienie własności dokumentu. Do przeniesienia własności dokumentu potrzebne jest jego wydanie.

**Art. 461.** § 1. Osoba trzecia, która spłaca wierzyciela, nabywa spłaconą wierzytelność do wysokości dokonanej zapłaty:

1) jeżeli płaci cudzy dług, za który jest odpowiedzialna osobiście albo pewnymi przedmiotami majątkowymi;
2) jeżeli przysługuje jej prawo, przed którym spłacona wierzytelność ma pierwszeństwo zaspokojenia;
3) jeżeli działa za zgodą dłużnika w celu wstąpienia w prawa wierzyciela; zgoda dłużnika powinna być pod nieważnością wyrażona na piśmie;
4) jeżeli to przewidują przepisy szczególne.

§ 2. W wypadkach powyższych wierzyciel nie może odmówić przyjęcia świadczenia, które jest już wymagalne.

**Art. 462.** Jeżeli wierzyciel został spłacony przez osobę trzecią tylko w części, przysługuje mu co do pozostałej części pierwszeństwo zaspokojenia przed wierzytelnością, która przeszła na osobę trzecią wskutek zapłaty częściowej.

### Dział II. ZMIANA DŁUŻNIKA

**Art. 463.** § 1. Osoba trzecia może wstąpić na miejsce dłużnika, który zostaje z długu zwolniony (przejęcie długu).

§ 2. Przejęcie długu może nastąpić:

1) przez umowę między wierzycielem a osobą trzecią za zgodą dłużnika; oświadczenie dłużnika może być złożone którejkolwiek ze stron;
2) przez umowę między dłużnikiem a osobą trzecią za zgodą wierzyciela; oświadczenie wierzyciela może być złożone którejkolwiek ze stron; jest ono bezskuteczne, jeżeli wierzyciel nie wiedział, że osoba przejmująca dług jest niewypłacalna.

**Art. 464.** Każda ze stron, które zawarły umowę o przejęcie długu, może wyznaczyć osobie, której zgoda jest potrzebna do skuteczności przejęcia, odpowiedni termin do wyrażenia zgody; bezskuteczny upływ wyznaczonego terminu jest jednoznaczny z odmówieniem zgody.

**Art. 465.** § 1. Jeżeli skuteczność umowy o przejęcie długu zależy od zgody dłużnika, a dłużnik zgody odmówił, umowę uważa się za nie zawartą.

§ 2. Jeżeli skuteczność umowy o przejęcie długu zależy od zgody wierzyciela, a wierzyciel zgody odmówił, umowa ma skutki umowy o przejęcie wykonania.

**Art. 466.** Umowa o przejęcie długu powinna być pod nieważnością zawarta na piśmie. To samo dotyczy zgody wierzyciela na przejęcie długu.

**Art. 467.** Jeżeli w umowie o przeniesienie własności nieruchomości nabywca zobowiązał się zwolnić zbywcę od związanych z własnością długów, poczytuje się w razie wątpliwości, że strony zawarły umowę o przejęcie tych długów przez nabywcę.

**Art. 468.** § 1. Przejmującemu dług przysługują przeciwko wierzycielowi wszelkie zarzuty, które miał dotychczasowy dłużnik, z wyjątkiem zarzutu potrącenia z wierzytelności dotychczasowego dłużnika.

§ 2. Przejmujący dług nie może powoływać się względem wierzyciela na zarzuty wynikające z istniejącego między przejmującym dług a dotychczasowym dłużnikiem stosunku prawnego, będącego podstawą prawną przejęcia długu; nie dotyczy to jednak zarzutów, o których wierzyciel wiedział.

**Art. 469.** Jeżeli wierzytelność była zabezpieczona poręczeniem lub ograniczonym prawem rzeczowym ustanowionym przez osobę trzecią, poręczenie lub ograniczone prawo rzeczowe wygasa z chwilą przejęcia długu, chyba że poręczyciel lub osoba trzecia wyrazi zgodę na dalsze trwanie zabezpieczenia.

**Art. 470.** Nabywca przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego jest odpowiedzialny solidarnie ze zbywcą za jego zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa lub gospodarstwa, chyba że w chwili nabycia nie wiedział o tych zobowiązaniach mimo zachowania należytej staranności. Odpowiedzialność nabywcy ogranicza się do wartości nabytego przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego według stanu w chwili nabycia, a według cen w chwili zaspokojenia wierzyciela. Odpowiedzialności tej nie można bez zgody wierzycieli wyłączyć ani ograniczyć.

## Tytuł VIII. OCHRONA WIERZYCIELA W RAZIE NIEWYPŁACALNOŚCI DŁUŻNIKA

**Art. 471.** § 1. Gdy wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową, każdy z wierzycieli może żądać uznania tej

czynności za bezskuteczną w stosunku do niego, jeżeli dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, a osoba trzecia o tym wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć.

§ 2. Czynność prawna dłużnika jest dokonana z pokrzywdzeniem wierzycieli, jeżeli wskutek tej czynności dłużnik stał się niewypłacalny albo stał się niewypłacalny w wyższym stopniu, niż był przed dokonaniem czynności.

§ 3. Jeżeli wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli uzyskała korzyść majątkową osoba będąca w bliskim z nim stosunku, domniemywa się, że osoba ta wiedziała, iż dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli.

**Art. 472.** Jeżeli wskutek czynności prawnej dokonanej przez dłużnika z pokrzywdzeniem wierzycieli osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową bezpłatnie, wierzyciel może żądać uznania czynności za bezskuteczną, chociażby osoba ta nie wiedziała i nawet przy zachowaniu należytej staranności nie mogła się dowiedzieć, że dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli.

**Art. 473.** Jeżeli w chwili darowizny dłużnik był niewypłacalny, domniemywa się, iż działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. To samo dotyczy wypadku, gdy dłużnik stał się niewypłacalny wskutek dokonania darowizny.

**Art. 474.** Przepisy artykułów poprzedzających stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy dłużnik działał w zamiarze pokrzywdzenia przyszłych wierzycieli. Jeżeli jednak osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową odpłatnie, wierzyciel może żądać uznania czynności za bezskuteczną tylko wtedy, gdy osoba trzecia o zamiarze dłużnika wiedziała.

**Art. 475.** § 1. Uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli następuje w drodze powództwa lub zarzutu przeciwko osobie trzeciej, która wskutek tej czynności uzyskała korzyść majątkową.

§ 2. W wypadku gdy osoba trzecia rozporządziła uzyskaną korzyścią, wierzyciel może wystąpić bezpośrednio przeciwko osobie, na której rzecz rozporządzenie nastąpiło, jeżeli osoba ta wiedziała o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną albo jeżeli rozporządzenie było bezpłatne.

**Art. 476.** Wierzyciel, względem którego czynność prawna dłużnika została uznana za bezskuteczną, może z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej dochodzić zaspokojenia z przedmiotów majątkowych, które wskutek czynności

uznanej za bezskuteczną wyszły z majątku dłużnika albo do niego nie weszły.

**Art. 477.** Osoba trzecia, która uzyskała korzyść majątkową wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli, może zwolnić się od zadośćuczynienia roszczeniu wierzyciela żądającego uznania czynności za bezskuteczną, jeżeli zaspokoi tego wierzyciela albo wskaże mu wystarczające do jego zaspokojenia mienie dłużnika.

**Art. 478.** Uznania za bezskuteczną czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli nie można żądać po upływie lat pięciu od daty tej czynności.

## Tytuł IX. SPRZEDAŻ

### Dział I. PRZEPISY OGÓLNE

**Art. 479.** § 1. Przez umowę sprzedaży sprzedawca zobowiązuje się przenieść na kupującego własność rzeczy i wydać mu rzecz, a kupujący zobowiązuje się rzecz odebrać i zapłacić sprzedawcy cenę.

§ 2. W razie sprzedaży między organizacjami państwowymi sprzedawca zobowiązuje się wydać kupującemu rzecz i pozostawić ją do jego wyłącznej dyspozycji, a kupujący zobowiązuje się rzecz odebrać i zapłacić sprzedawcy cenę.

**Art. 480.** § 1. Cenę można określić przez wskazanie podstaw do jej ustalenia.

§ 2. Jeżeli z okoliczności wynika, że strony miały na myśli cenę przyjętą w stosunkach danego rodzaju, poczytuje się w razie wątpliwości, że chodziło o cenę w miejscu i czasie, w którym rzecz ma być kupującemu wydana.

**Art. 481.** § 1. Jeżeli w miejscu i czasie zawarcia umowy sprzedaży obowiązuje zarządzenie, według którego za rzeczy danego rodzaju lub gatunku może być zapłacona jedynie cena ściśle określona (cena sztywna), cena ta wiąże strony bez względu na to, jaką cenę w umowie ustaliły.

§ 2. Sprzedawca, który otrzymał cenę wyższą od ceny sztywnej, obowiązany jest zwrócić kupującemu pobraną rożnicę.

§ 3. W stosunkach między organizacjami socjalistycznymi oraz w stosunkach między tymi organizacjami a innymi osobami kupujący, który według umowy miał zapłacić cenę niższą od ceny sztywnej, a rzecz zużył lub odprzedał po cenie ob-

liczonej na podstawie ceny umówionej, obowiązany jest zapłacić cenę sztywną tylko wtedy, gdy przed zużyciem lub odprzedaniem rzeczy znał cenę sztywną lub mógł ją znać przy zachowaniu należytej staranności. Kupujący, który rzeczy nie zużył ani nie odprzedał, może od umowy odstąpić.

**Art. 482.** Jeżeli w miejscu i czasie zawarcia umowy sprzedaży obowiązuje zarządzenie, według którego za rzeczy danego rodzaju lub gatunku nie może być zapłacona cena wyższa od ceny określonej (cena maksymalna), kupujący nie jest obowiązany do zapłaty ceny wyższej, a sprzedawca, który otrzymał cenę wyższą, obowiązany jest zwrócić kupującemu pobraną różnicę.

**Art. 483.** § 1. Jeżeli właściwy organ państwowy ustalił, w jaki sposób sprzedawca ma obliczyć cenę za rzeczy danego rodzaju lub gatunku (cena wynikowa), stosuje się, zależnie od właściwości takiej ceny bądź przepisy o cenie sztywnej, bądź przepisy o cenie maksymalnej.

§ 2. W razie sporu co do prawidłowości obliczenia ceny wynikowej cenę tę ustali sąd lub państwowa komisja arbitrażowa.

**Art. 484.** Wynikające z przepisów o cenie sztywnej, maksymalnej lub wynikowej roszczenie sprzedawcy o dopłatę różnicy ceny, jak również roszczenie kupującego o zwrot tej różnicy przedawnia się z upływem roku od dnia zapłaty.

**Art. 485.** § 1. Jeżeli po zawarciu umowy sprzedaży nastąpiło ustalenie ceny sztywnej, maksymalnej lub wynikowej albo zmiana takich cen, to w stosunkach między organizacjami socjalistycznymi kupujący powinien zapłacić cenę obowiązującą w chwili wydania rzeczy kupującemu, chyba że zarządzenie o cenie stanowi inaczej.

§ 2. Jeżeli na skutek przewidzianego w paragrafie poprzedzającym ustalenia lub zmiany ceny wykonanie umowy byłoby połączone z nadmiernymi trudnościami albo groziłoby jednej ze stron rażącą stratą, sąd lub państwowa komisja arbitrażowa może obniżyć ilość rzeczy, którą strona obowiązana jest dostarczyć lub przyjąć, a nawet umowę rozwiązać.

**Art. 486.** Wystawienie rzeczy w miejscu sprzedaży na widok publiczny z oznaczeniem ceny uważa się za ofertę sprzedaży.

**Art. 487.** § 1. Jeżeli rzecz sprzedana ma być przesłana przez sprzedawcę do miejsca, które nie jest miejscem spełnienia świadczenia, poczytuje się w razie wątpliwości, że wydanie zostało dokonane z chwilą, gdy w celu dostarczenia rzeczy na miejsce przeznaczenia sprzedawca powierzył ją przewoźnikowi trudniącemu się przewozem rzeczy tego rodzaju.

§ 2. Jednakże kupujący obowiązany jest zapłacić cenę dopiero

po nadejściu rzeczy na miejsce przeznaczenia i po umożliwieniu mu zbadania rzeczy.

**Art. 488.** § 1. Sposób wydania i odebrania rzeczy sprzedanej powinien zapewnić jej całość i nienaruszalność; w szczególności sposób opakowania i przewozu powinien odpowiadać właściwościom rzeczy.

§ 2. W razie przesłania rzeczy sprzedanej na miejsce przeznaczenia za pośrednictwem przewoźnika, kupujący obowiązany jest zbadać przesyłkę w czasie i w sposób przyjęty przy przesyłkach tego rodzaju; jeżeli stwierdził, że w czasie przewozu nastąpił ubytek lub uszkodzenie rzeczy, obowiązany jest dokonać wszelkich czynności niezbędnych do ustalenia odpowiedzialności przewoźnika.

**Art. 489.** § 1. Sprzedawca obowiązany jest udzielić kupującemu potrzebnych wyjaśnień o stosunkach prawnych i faktycznych dotyczących rzeczy sprzedanej oraz wydać posiadane przez siebie dokumenty, które jej dotyczą. Jeżeli treść takiego dokumentu dotyczy także innych rzeczy, sprzedawca obowiązany jest wydać uwierzytelniony wyciąg z dokumentu.

§ 2. Jeżeli jest to potrzebne do należytego korzystania z rzeczy zgodnie z jej przeznaczeniem, sprzedawca powinien załączyć instrukcję dotyczącą sposobu korzystania z rzeczy.

**Art. 490.** § 1. Jeżeli ani z umowy, ani z zarządzeń określających cenę nie wynika, kogo obciążają koszty wydania i odebrania rzeczy, sprzedawca ponosi koszty wydania, w szczególności koszty zmierzenia lub zważenia, opakowania, ubezpieczenia za czas przewozu i przesłania rzeczy, a koszty odebrania ponosi kupujący.

§ 2. Jeżeli rzecz ma być przesłana do miejsca, które nie jest miejscem spełnienia świadczenia, koszty ubezpieczenia i przesłania ponosi kupujący.

§ 3. Koszty nie wymienione w paragrafach poprzedzających ponoszą obie strony po połowie.

**Art. 491.** § 1. Z chwilą wydania rzeczy sprzedanej przechodzą na kupującego korzyści i ciężary związane z rzeczą oraz niebezpieczeństwo przypadkowej utraty lub uszkodzenia rzeczy.

§ 2. Jeżeli strony zastrzegły inną chwilę przejścia korzyści i ciężarów, poczytuje się w razie wątpliwości, że niebezpieczeństwo przypadkowej utraty lub uszkodzenia rzeczy przechodzi na kupującego z tą samą chwilą.

**Art. 492.** Jeżeli kupujący zastrzegł sobie oznaczenie kształtu, wymiaru lub innych właściwości rzeczy albo terminu i miejsca

wydania, a dopuszcza się zwłoki z dokonaniem oznaczenia, sprzedawca może:

1) wykonać uprawnienia, które przysługują wierzycielowi w razie zwłoki dłużnika ze spełnieniem świadczenia wzajemnego, albo
2) dokonać sam oznaczenia i podać je do wiadomości kupującego wyznaczając mu odpowiedni termin do odmiennego oznaczenia; po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu oznaczenie dokonane przez sprzedawcę staje się dla kupującego wiążące.

**Art. 493.** § 1. Jeżeli kupujący dopuścił się zwłoki z odebraniem rzeczy sprzedanej, sprzedawca może oddać rzecz na przechowanie na koszt i niebezpieczeństwo kupującego.

§ 2. Sprzedawca może również sprzedać rzecz na rachunek kupującego, powinien jednak uprzednio wyznaczyć kupującemu dodatkowy termin do odebrania, chyba że wyznaczenie terminu nie jest możliwe albo że rzecz jest narażona na zepsucie, albo że z innych względów groziłaby szkoda. O dokonaniu sprzedaży sprzedawca obowiązany jest niezwłocznie zawiadomić kupującego.

**Art. 494.** W stosunkach między organizacjami socjalistycznymi a innymi osobami oraz w stosunkach między osobami, z których żadna nie jest organizacją socjalistyczną, roszczenia z tytułu sprzedaży dokonanej w zakresie działalności przedsiębiorstwa sprzedawcy, roszczenia rzemieślników z takiego tytułu oraz roszczenia prowadzących gospodarstwa rolne z tytułu sprzedaży płodów rolnych i leśnych przedawniają się z upływem lat dwóch.

**Art. 495.** Przepisy o sprzedaży rzeczy stosuje się odpowiednio do sprzedaży energii oraz do sprzedaży praw.

### Dział II. RĘKOJMIA ZA WADY

**Art. 496.** § 1. Sprzedawca jest odpowiedzialny względem kupującego, jeżeli rzecz sprzedana ma wadę zmniejszającą jej wartość lub użyteczność ze względu na cel w umowie oznaczony albo wynikający z okoliczności lub z przeznaczenia rzeczy, jeżeli rzecz nie ma właściwości, o których istnieniu zapewnił kupującego, albo jeżeli rzecz została kupującemu wydana w stanie niezupełnym (rękojmia za wady fizyczne).

§ 2. Sprzedawca jest odpowiedzialny względem kupującego, jeżeli rzecz sprzedana stanowi własność osoby trzeciej albo jeżeli jest obciążona prawem osoby trzeciej (rękojmia za wady prawne).

**Art. 497.** § 1. Sprzedawca jest zwolniony od odpowiedzialności z tytułu rękojmi, jeżeli kupujący wiedział o wadzie w chwili zawarcia umowy.

§ 2. Gdy przedmiotem sprzedaży są rzeczy oznaczone tylko co do gatunku albo rzeczy mające powstać w przyszłości, sprzedawca jest zwolniony od odpowiedzialności z tytułu rękojmi, jeżeli kupujący wiedział o wadzie w chwili wydania rzeczy.

**Art. 498.** § 1. Strony mogą odpowiedzialność z tytułu rękojmi rozszerzyć, ograniczyć lub wyłączyć. Jednakże w stosunkach między organizacjami socjalistycznymi oraz między tymi organizacjami a innymi osobami ograniczenie lub wyłączenie odpowiedzialności z tytułu rękojmi jest dopuszczalne tylko w wypadkach przewidzianych przez przepisy szczególne.

§ 2. Wyłączenie lub ograniczenie odpowiedzialności z tytułu rękojmi jest bezskuteczne, jeżeli sprzedawca zataił podstępnie wadę przed kupującym.

**Art. 499.** Sprzedawca nie jest odpowiedzialny z tytułu rękojmi za wady fizyczne, które powstały po przejściu niebezpieczeństwa na kupującego, chyba że wady wynikły z przyczyny tkwiącej już poprzednio w rzeczy sprzedanej.

**Art. 500.** § 1. Jeżeli rzecz sprzedana ma wady, kupujący może od umowy odstąpić albo żądać obniżenia ceny.

§ 2. Jeżeli kupujący odstępuje od umowy z powodu wady rzeczy sprzedanej, strony powinny sobie nawzajem zwrócić otrzymane świadczenia według przepisów o odstąpieniu od umowy wzajemnej.

§ 3. Jeżeli kupujący żąda obniżenia ceny z powodu wady rzeczy sprzedanej, obniżenie powinno nastąpić w takim stosunku, w jakim wartość rzeczy wolnej od wad pozostaje do jej wartości obliczonej z uwzględnieniem istniejących wad. Jeżeli jednak w zarządzeniu właściwego organu państwowego określona została cena za rzeczy danego rodzaju lub gatunku, kupujący obowiązany jest za rzecz wadliwą zapłacić cenę wynikającą z tego zarządzenia.

**Art. 501.** § 1. Jeżeli przedmiotem sprzedaży są rzeczy oznaczone tylko co do gatunku, kupujący może żądać dostarczenia zamiast rzeczy wadliwych takiej samej ilości rzeczy wolnych od wad oraz naprawienia szkody wynikłej z opóźnienia.

§ 2. Jeżeli przedmiotem sprzedaży jest rzecz określona co do tożsamości, a sprzedawcą jest wytwórca tej rzeczy, kupujący może żądać usunięcia wady, wyznaczając w tym celu sprzedawcy odpowiedni termin z zagrożeniem, że po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu od umowy odstąpi. Sprzedawca może

odmówić usunięcia wady, gdyby wymagało ono nadmiernych kosztów.

§ 3. Przepisy powyższe nie wyłączają uprawnienia do odstąpienia od umowy lub do żądania obniżenia ceny.

**Art. 502.** § 1. Kupujący traci uprawnienia z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy, jeżeli nie zawiadomi sprzedawcy o wadzie w ciągu miesiąca od jej wykrycia, a w wypadku gdy zbadanie rzeczy jest przyjęte, jeżeli nie zawiadomi sprzedawcy o wadzie w ciągu miesiąca po upływie czasu, w którym przy zachowaniu należytej staranności mógł ją wykryć.

§ 2. Jednakże przy sprzedaży dokonanej bądź między organizacjami socjalistycznymi, bądź między innymi osobami w zakresie działalności ich przedsiębiorstwa, bądź wreszcie między organizacją socjalistyczną a inną osobą w zakresie działalności jej przedsiębiorstwa, utrata uprawnień z tytułu rękojmi następuje, jeżeli kupujący nie zbadał rzeczy w czasie i w sposób przyjęty przy rzeczach tego rodzaju i nie zawiadomił niezwłocznie sprzedawcy o dostrzeżonej wadzie, a w wypadku gdy wada wyszła na jaw dopiero później — jeżeli nie zawiadomił sprzedawcy niezwłocznie po jej wykryciu.

§ 3. Do zachowania terminów zawiadomienia o wadach rzeczy sprzedanej wystarczy wysłanie przed upływem tych terminów listu poleconego.

**Art. 503.** W wypadkach przewidzianych w artykule poprzedzającym utrata uprawnień z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy nie następuje mimo niezachowania terminów do zbadania rzeczy przez kupującego i do zawiadomienia sprzedawcy o wadach, jeżeli sprzedawca wadę podstępnie zataił albo zapewnił kupującego, że wady nie istnieją.

**Art. 504.** Jeżeli spośród rzeczy sprzedanych tylko niektóre są wadliwe i dają się odłączyć od rzeczy wolnych od wad, bez szkody dla stron obu, uprawnienie kupującego do odstąpienia od umowy ogranicza się do rzeczy wadliwych.

**Art. 505.** § 1. Jeżeli z powodu wady fizycznej rzeczy sprzedanej kupujący odstępuje od umowy albo żąda obniżenia ceny, może on żądać naprawienia szkody poniesionej wskutek istnienia wady, chyba że szkoda jest następstwem okoliczności, za które sprzedawca nie ponosi odpowiedzialności. W ostatnim wypadku kupujący może żądać tylko naprawienia szkody, jaką poniósł przez to, że zawarł umowę, nie wiedząc o istnieniu wady; w szczególności może żądać zwrotu kosztów zawarcia umowy, kosztów odebrania, przewozu, przechowania i ubezpieczenia rzeczy oraz zwrotu dokonanych nakładów w takim zakresie, w jakim nie odniósł korzyści z tych nakładów.

§ 2. Przepisy powyższe stosuje się odpowiednio, gdy kupujący żąda dostarczenia rzeczy wolnych od wad zamiast rzeczy wadliwych albo usunięcia wady przez sprzedawcę.

**Art. 506.** § 1. Jeżeli z powodu wady fizycznej rzeczy nadesłanej z innej miejscowości kupujący odstępuje od umowy albo żąda dostarczenia rzeczy wolnej od wad zamiast rzeczy wadliwej, nie może on odesłać rzeczy bez uprzedniego porozumienia się ze sprzedawcą i obowiązany jest postarać się o jej przechowanie na koszt sprzedawcy dopóty, dopóki w normalnym toku czynności sprzedawca nie będzie mógł postąpić z rzeczą według swego uznania.

§ 2. Jeżeli istnieje niebezpieczeństwo pogorszenia rzeczy, kupujący jest uprawniony, a gdy interes sprzedawcy tego wymaga — obowiązany sprzedać rzecz z zachowaniem należytej staranności. Powyższe uprawnienie przysługuje kupującemu także wtedy, gdy sprzedawca zwleka z wydaniem dyspozycji albo gdy przechowanie rzeczy wymaga znacznych kosztów lub jest nadmiernie utrudnione; w tych wypadkach kupujący może również odesłać rzecz sprzedawcy na jego koszt i niebezpieczeństwo.

§ 3. O zamiarze sprzedaży kupujący powinien w miarę możności zawiadomić sprzedawcę, w każdym zaś razie powinien wysłać mu zawiadomienie niezwłocznie po dokonaniu sprzedaży.

**Art. 507.** § 1. Uprawnienia z tytułu rękojmi za wady fizyczne wygasają po upływie roku, a gdy chodzi o wady budynku — po upływie lat trzech, licząc od dnia, kiedy rzecz została kupującemu wydana.

§ 2. Upływ powyższych terminów nie wyłącza wykonania uprawnień z tytułu rękojmi, jeżeli sprzedawca wadę podstępnie zataił.

§ 3. Zarzut z tytułu rękojmi może być podniesiony także po upływie powyższych terminów, jeżeli przed ich upływem kupujący zawiadomił sprzedawcę o wadzie.

**Art. 508.** W stosunkach między organizacjami socjalistycznymi przepisy o terminach zbadania rzeczy, zawiadomienia sprzedawcy oraz wykonania uprawnień z tytułu rękojmi za wady fizyczne stosuje się odpowiednio w wypadkach, gdy ilość rzeczy otrzymanych przez kupującego jest mniejsza od ilości, która zgodnie z zobowiązaniem sprzedawcy miała być wydana (braki ilościowe).

**Art. 509.** Do sprzedaży zwierząt, które wymienia rozporządzenie właściwych ministrów, stosuje się przepisy o rękojmi za wady fizyczne ze zmianami wskazanymi w dwóch artykułach poniższych.

**Art. 510.** § 1. Sprzedawca zwierzęcia jest odpowiedzialny tylko za wady główne i jedynie wtedy, gdy wyjdą one na jaw przed upływem oznaczonego terminu. Wady główne i terminy określi rozporządzenie właściwych ministrów.

§ 2. Za wady, które nie zostały uznane za główne, sprzedawca ponosi odpowiedzialność tylko wtedy, gdy to było w umowie zastrzeżone.

§ 3. Jeżeli w ciągu terminu oznaczonego w rozporządzeniu wyjdzie na jaw wada główna, domniemywa się, że istniała ona już w chwili wydania zwierzęcia.

**Art. 511.** § 1. Termin do zawiadomienia sprzedawcy o wadzie głównej wynosi tydzień. Do zachowania tego terminu wystarcza wysłanie przed jego upływem listu poleconego.

§ 2. Rozporządzenie właściwych ministrów może postanawiać, że uprawnienia z tytułu rękojmi wygasają, jeżeli kupujący w określonym przez rozporządzenie terminie nie zgłosi choroby zwierzęcia właściwemu organowi państwowemu lub nie podda chorego zwierzęcia zbadaniu we właściwej placówce lekarsko-weterynaryjnej.

§ 3. Uprawnienia z tytułu rękojmi za wady główne wygasają z upływem trzech miesięcy, licząc od końca terminu rękojmi, przewidzianego w rozporządzeniu właściwych ministrów.

**Art. 512.** Kupujący, przeciwko któremu osoba trzecia dochodzi roszczeń dotyczących rzeczy sprzedanej, obowiązany jest niezwłocznie zawiadomić o tym sprzedawcę. Jeżeli zawiadomienia zaniechał, a osoba trzecia uzyskała orzeczenie dla siebie korzystne, sprzedawca zostaje zwolniony od odpowiedzialności z tytułu rękojmi za wadę prawną o tyle, o ile jego udział w postępowaniu był potrzebny do wykazania, że roszczenia osoby trzeciej były całkowicie lub częściowo bezzasadne.

**Art. 513.** Jeżeli z powodu wady prawnej rzeczy sprzedanej kupujący odstępuje od umowy albo żąda obniżenia ceny, może on żądać naprawienia szkody poniesionej wskutek istnienia wady, chyba że szkoda jest następstwem okoliczności, za którą sprzedawca odpowiedzialności nie ponosi. W ostatnim wypadku kupujący może żądać tylko naprawienia szkody, jaką poniósł przez to, że zawarł umowę nie wiedząc o istnieniu wady; w szczególności może on żądać zwrotu kosztów zawarcia umowy, kosztów odebrania, przewozu, przechowania i ubezpieczenia rzeczy oraz zwrotu dokonanych nakładów w takim zakresie, w jakim nie odniósł z nich korzyści, a nie otrzymał ich zwrotu od osoby trzeciej. Może również żądać zwrotu kosztów procesu.

**Art. 514.** Jeżeli z powodu wady prawnej rzeczy sprzedanej kupujący jest zmuszony wydać rzecz osobie trzeciej, umowne wyłączenie odpowiedzialności z tytułu rękojmi nie zwalnia sprzedawcy od obowiązku zwrotu otrzymanej ceny, chyba że kupujący wiedział, iż prawa sprzedawcy były sporne, albo że nabył rzecz na własne niebezpieczeństwo.

**Art. 515.** § 1. Uprawnienia z tytułu rękojmi za wady prawne rzeczy sprzedanej wygasają po upływie roku od chwili, kiedy kupujący dowiedział się o istnieniu wady. Jeżeli kupujący dowiedział się o istnieniu wady prawnej dopiero na skutek powództwa osoby trzeciej, termin ten biegnie od dnia, w którym orzeczenie wydane w sporze z osobą trzecią stało się prawomocne.

§ 2. Upływ powyższego terminu nie wyłącza wykonania uprawnień z tytułu rękojmi, jeżeli sprzedawca wadę podstępnie zataił.

§ 3. Zarzut z tytułu rękojmi może być podniesiony także po upływie powyższego terminu, jeżeli przed jego upływem kupujący zawiadomił sprzedawcę o wadzie.

## Dział III. GWARANCJA

**Art. 516.** § 1. W wypadku gdy sprzedawca udzielił kupującemu na piśmie gwarancji co do jakości rzeczy sprzedanej, poczytuje się w razie wątpliwości, że sprzedawca jest obowiązany do usunięcia wad fizycznych rzeczy lub do dostarczenia rzeczy wolnej od wad, jeżeli wady te ujawnią się w ciągu terminu określonego w gwarancji.

§ 2. Jeżeli w gwarancji nie zastrzeżono innego terminu, termin wynosi jeden rok.

**Art. 517.** Jeżeli w gwarancji inaczej nie zastrzeżono, sprzedawca ponosi odpowiedzialność z tytułu gwarancji tylko wtedy, gdy wada powstała z przyczyny tkwiącej w rzeczy sprzedanej.

**Art. 518.** Kupujący, który otrzymał gwarancję, może wykonać uprawnienia z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy dopiero wtedy, gdy sprzedawca we właściwym czasie nie uczyni zadość obowiązkom wynikającym z gwarancji. Ograniczenie to nie dotyczy obowiązku naprawienia szkody poniesionej wskutek istnienia wady.

**Art. 519.** § 1. Kupujący, który wykonuje uprawnienia wynikające z gwarancji, obowiązany jest dostarczyć rzecz na koszt sprzedawcy do miejsca wskazanego w gwarancji lub do miejsca, w którym rzecz została mu wydana, chyba że z okoliczności wy-

nika, iż wada powinna być usunięta w miejscu, w którym rzecz znajdowała się w chwili ujawnienia wady.

§ 2. Sprzedawca powinien wykonać obowiązki wynikające z gwarancji w odpowiednim terminie i dostarczyć kupującemu na swój koszt rzecz do miejsca wskazanego w paragrafie poprzedzającym.

§ 3. Niebezpieczeństwo przypadkowej utraty rzeczy w czasie od wydania jej sprzedawcy do jej odbioru przez kupującego ponosi sprzedawca.

**Art. 520.** § 1. Jeżeli w wykonaniu obowiązków z tytułu gwarancji sprzedawca dostarczył kupującemu zamiast rzeczy wadliwej rzecz wolną od wad albo dokonał istotnych napraw rzeczy sprzedanej, termin gwarancji biegnie na nowo od chwili dostarczenia rzeczy wolnej od wad lub zwrócenia rzeczy naprawionej. Jeżeli sprzedawca wymienił część rzeczy sprzedanej, przepis powyższy stosuje się odpowiednio do części wymienionej.

§ 2. W innych wypadkach termin gwarancji ulega przedłużeniu o czas, w ciągu którego kupujący wskutek wady rzeczy sprzedanej nie mógł z niej korzystać.

§ 3. Termin do wykonania uprawnień z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy nie może skończyć się wcześniej jak w trzy miesiące po upływie terminu gwarancji.

**Art. 521.** Przepisy działu niniejszego stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy sprzedawca, który nie jest wytwórcą rzeczy sprzedanej, dał kupującemu dokument gwarancyjny wystawiony przez wytwórcę. W wypadku takim kupujący może wykonać uprawnienia z tytułu gwarancji tylko względem wytwórcy, a uprawnienia z tytułu rękojmi za wady fizyczne rzeczy tylko względem sprzedawcy.

## Dział IV. SZCZEGÓLNE RODZAJE SPRZEDAŻY

### Rozdział I

### Sprzedaż na raty

**Art. 522.** § 1. Sprzedażą na raty jest dokonana w zakresie działalności przedsiębiorstwa sprzedaż rzeczy ruchomej osobie fizycznej za cenę, płatną w określonych ratach, jeżeli według umowy rzecz ma być kupującemu wydana przed całkowitym zapłaceniem ceny.

§ 2. Wystawienie przez kupującego weksli na pokrycie lub

zabezpieczenie ceny kupna nie wyłącza stosowania przepisów rozdziału niniejszego.

**Art. 523.** § 1. Odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi za wady rzeczy sprzedanej na raty nie może być przez umowę wyłączona ani ograniczona.

§ 2. Umowa nie może utrudnić kupującemu wykonania uprawnień z tytułu rękojmi.

**Art. 524.** Kupujący może płacić raty przed terminem płatności. W razie przedterminowej zapłaty kupujący może odliczyć kwotę, która odpowiada wysokości stopy procentowej obowiązującej dla danego rodzaju kredytów Narodowego Banku Polskiego.

**Art. 525.** § 1. Zastrzeżenie natychmiastowej wymagalności nie uiszczonej ceny na wypadek uchybienia terminom poszczególnych rat jest skuteczne tylko wtedy, gdy było uczynione na piśmie przy zawarciu umowy, a kupujący jest w zwłoce z zapłatą co najmniej dwóch rat, łączna zaś suma zaległych rat przewyższa jedną piątą część umówionej ceny.

§ 2. Sprzedawca może odstąpić od umowy z powodu niezapłacenia ceny tylko wtedy, gdy kupujący jest w zwłoce z zapłatą co najmniej dwóch rat, a łączna suma zaległych rat przewyższa jedną piątą część umówionej ceny. W wypadku takim sprzedawca powinien wyznaczyć kupującemu odpowiedni termin dodatkowy do zapłacenia zaległości z zagrożeniem, iż w razie bezskutecznego upływu wyznaczonego terminu będzie uprawniony do odstąpienia od umowy.

§ 3. Postanowienia umowne mniej korzystne dla kupującego są nieważne. Zamiast nich stosuje się przepisy niniejszego artykułu.

**Art. 526.** Przepisów rozdziału niniejszego nie stosuje się do sprzedaży na raty, jeżeli kupujący nabył rzecz w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa.

**Art. 527.** § 1. Przepisy działu niniejszego stosuje się odpowiednio w wypadkach, gdy organizacja socjalistyczna sprzedaje rzecz ruchomą osobie fizycznej na podstawie udzielonego w tym celu przez inną organizację socjalistyczną kredytu, jeżeli kredyt ten ma być spłacony ratami, a rzecz zostaje kupującemu wydana przed całkowitą spłatą kredytu.

§ 2. Dla zabezpieczenia roszczeń organizacji, która kredytu udziela, przysługuje jej ustawowe prawo zastawu na rzeczy sprzedanej, dopóki rzecz znajduje się u kupującego.

§ 3. Odpowiedzialność z tytułu rękojmi za wady rzeczy ponosi wyłacznie sprzedawca.

## Rozdział II

### Zastrzeżenie własności rzeczy sprzedanej

### Sprzedaż na próbę

**Art. 528.** Jeżeli sprzedawca zastrzegł sobie własność sprzedanej rzeczy ruchomej aż do uiszczenia ceny, poczytuje się w razie wątpliwości, że przeniesienie własności rzeczy nastąpiło pod warunkiem zawieszającym.

**Art. 529.** Jeżeli rzecz zostaje kupującemu wydana, zastrzeżenie własności powinno być stwierdzone pismem. Jest ono skuteczne względem wierzycieli kupującego, jeżeli pismo ma datę pewną.

**Art. 530.** W razie zastrzeżenia prawa własności sprzedawca odbierając rzecz może żądać odpowiedniego wynagrodzenia za zużycie lub uszkodzenie rzeczy.

**Art. 531.** § 1. Sprzedaż na próbę albo z zastrzeżeniem zbadania rzeczy przez kupującego poczytuje się w razie wątpliwości za zawartą pod warunkiem zawieszającym, że kupujący uzna przedmiot sprzedaży za dobry. W braku oznaczenia w umowie terminu próby lub zbadania rzeczy sprzedawca może wyznaczyć kupującemu odpowiedni termin.

§ 2. Jeżeli kupujący rzecz odebrał i nie złożył oświadczenia przed upływem umówionego przez strony lub wyznaczonego przez sprzedawcę terminu, uważa się, że uznał przedmiot sprzedaży za dobry.

## Rozdział III

### Prawo odkupu

**Art. 532.** § 1. Prawo odkupu może być zastrzeżone na czas nie przenoszący lat pięciu; termin dłuższy ulega skróceniu do lat pięciu.

§ 2. Prawo odkupu wykonywa się przez oświadczenie sprzedawcy złożone kupującemu. Jeżeli zawarcie umowy sprzedaży wymagało zachowania szczególnej formy, oświadczenie o wykonaniu prawa odkupu powinno być złożone w tej samej formie.

**Art. 533.** § 1. Z chwilą wykonania prawa odkupu kupujący obowiązany jest przenieść z powrotem na sprzedawcę własność kupionej rzeczy za zwrotem ceny i kosztów sprzedaży oraz za zwrotem nakładów; jednakże zwrot nakładów, które nie stano-

wiły nakładów koniecznych, należy się kupującemu tylko w granicach istniejącego zwiększenia wartości rzeczy.

§ 2. Jeżeli określona w umowie sprzedaży cena odkupu przenosi cenę i koszty sprzedaży, sprzedawca może żądać obniżenia ceny odkupu do wartości rzeczy w chwili wykonania prawa odkupu, jednakże nie niżej sumy obliczonej według paragrafu poprzedzającego.

**Art. 534.** § 1. Prawo odkupu jest niezbywalne i niepodzielne.

§ 2. Jeżeli jest kilku uprawnionych do odkupu, a niektórzy z nich nie wykonywają tego prawa, pozostali mogą je wykonać w całości.

## Rozdział IV

### Prawo pierwokupu

**Art. 535.** Jeżeli czynność prawna lub ustawa zastrzega dla jednej ze stron pierwszeństwo kupna oznaczonej rzeczy na wypadek, gdyby druga strona sprzedała rzecz osobie trzeciej (prawo pierwokupu), stosuje się w braku przepisów szczególnych przepisy poniższe.

**Art. 536.** § 1. Rzecz, której dotyczy prawo pierwokupu, może być sprzedana osobie trzeciej tylko pod warunkiem, że uprawniony do pierwokupu swego prawa nie wykona.

§ 2. Prawo pierwokupu wykonywa się przez oświadczenie złożone zobowiązanemu. Jeżeli zawarcie umowy sprzedaży rzeczy, której dotyczy prawo pierwokupu, wymaga zachowania szczególnej formy, oświadczenie o wykonaniu prawa pierwokupu powinno być złożone w tej samej formie.

**Art. 537.** § 1. Zobowiązany z tytułu prawa pierwokupu powinien niezwłocznie zawiadomić uprawnionego o treści umowy sprzedaży zawartej z osobą trzecią.

§ 2. Prawo pierwokupu co do nieruchomości można wykonać w ciągu miesiąca, a co do innych rzeczy — w ciągu tygodnia od otrzymania zawiadomienia o sprzedaży, chyba że zostały zastrzeżone inne terminy.

**Art. 538.** Jeżeli zobowiązany z tytułu prawa pierwokupu sprzedał rzecz osobie trzeciej bezwarunkowo albo jeżeli nie zawiadomił uprawnionego o sprzedaży lub podał mu do wiadomości istotne postanowienia umowy sprzedaży niezgodnie z rzeczywistością, ponosi on odpowiedzialność za wynikłą stąd szkodę.

**Art. 539.** § 1. Przez wykonanie prawa pierwokupu dochodzi do skutku między zobowiązanym a uprawnionym umowa sprze-

daży tej samej treści, co umowa zawarta przez zobowiązanego z osobą trzecią. Jednakże postanowienia umowy z osobą trzecią, mające na celu udaremnienie prawa pierwokupu, są względem uprawnionego bezskuteczne.

§ 2. Jeżeli umowa sprzedaży zawarta z osobą trzecią przewiduje świadczenia dodatkowe, których uprawniony do pierwokupu nie mógłby spełnić, może on swe prawo wykonać uiszczając wartość tych świadczeń.

**Art. 540.** Jeżeli według umowy sprzedaży zawartej z osobą trzecią cena ma być zapłacona w terminie późniejszym, uprawniony do pierwokupu może z tego terminu skorzystać tylko wtedy, gdy zabezpieczy zapłatę ceny. Przepisu tego nie stosuje się, gdy uprawnionym jest organizacja państwowa.

**Art. 541.** § 1. Prawo pierwokupu jest niepodzielne i niezbywalne.

§ 2. Jeżeli jest kilku uprawnionych, a niektórzy z nich nie wykonywają prawa pierwokupu, pozostali mogą wykonać je w całości.

## Tytuł X. ZAMIANA

**Art. 542.** Przez umowę zamiany każda ze stron zobowiązuje się przenieść na drugą stronę własność rzeczy albo inne prawo majątkowe w zamian za zobowiązanie się do przeniesienia na nią własności rzeczy albo innego prawa majątkowego.

**Art. 543.** Do zamiany stosuje się odpowiednio przepisy o sprzedaży.

## Tytuł XI. DOSTAWA

**Art. 544.** Przez umowę dostawy organizacja socjalistyczna (dostawca) zobowiązuje się do wytworzenia rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku oraz do ich dostarczania częściami albo periodycznie, a druga organizacja socjalistyczna (odbiorca) zobowiązuje się do odebrania tych rzeczy i do zapłacenia ceny.

**Art. 545.** Umowa dostawy powinna być stwierdzona pismem.

**Art. 546.** Jeżeli surowce lub materiały niezbędne do wykonania przedmiotu dostawy a dostarczane przez odbiorcę są nieprzydatne do prawidłowego wykonania przedmiotu dostawy, dostawca obowiązany jest niezwłocznie zawiadomić o tym odbiorcę.

**Art. 547.** § 1. Jeżeli w umowie zastrzeżono, że wytworzenie zamówionych rzeczy ma nastąpić z surowców określonego gatun-

ku lub pochodzenia, dostawca powinien zawiadomić odbiorcę o ich przygotowaniu do produkcji i jest obowiązany zezwolić odbiorcy na sprawdzenie ich jakości.

§ 2. Jeżeli w umowie zastrzeżono, że wytworzenie zamówionych rzeczy ma nastąpić w określony sposób, dostawca jest obowiązany zezwolić odbiorcy na sprawdzenie procesu produkcji.

**Art. 548.** Jeżeli w umowie dostawy zastrzeżona została na rzecz odbiorcy wyłączność bądź w ten sposób, że dostawca nie będzie dostarczał rzeczy określonego rodzaju innym odbiorcom, bądź też w ten sposób, że odbiorca będzie jedynym odprzedawcą zamówionych rzeczy na oznaczonym obszarze, dostawca nie może w zakresie, w którym wyłączność została zastrzeżona, ani bezpośrednio, ani pośrednio wykonywać dostaw, które mogłyby naruszyć wyłączność przysługującą odbiorcy.

**Art. 549.** Dostawca ponosi odpowiedzialność z tytułu rękojmi za wady fizyczne dostarczonych rzeczy także w tym wypadku, gdy wytworzenie rzeczy nastąpiło w sposób określony przez odbiorcę lub według dostarczonej przez niego dokumentacji technologicznej, chyba że dostawca, mimo zachowania należytej staranności, nie mógł wykryć wadliwości sposobu produkcji lub dokumentacji technologicznej albo że odbiorca, mimo zwrócenia przez dostawcę uwagi na powyższe wadliwości, obstawał przy podanym przez siebie sposobie produkcji lub dokumentacji technologicznej.

**Art. 550.** § 1. Gdy w umowie dostawy zastrzeżono, że dostarczenie przedmiotu dostawy ma nastąpić częściami, a dostawca mimo żądania odbiorcy nie dostarczył zamiast rzeczy wadliwych takiej samej ilości rzeczy wolnych od wad, odbiorca może od umowy odstąpić także co do części, które mają być dostarczone później.

§ 2. Gdy w umowie dostawy zastrzeżono, że dostarczenie przedmiotu dostawy ma nastąpić częściami, odbiorca nie może wykonać uprawnień z tytułu rękojmi za wady fizyczne co do części dostarczonej później, jeżeli część dostarczona wcześniej miała te same wady, a ich ujawnienie mogło przy zachowaniu należytej staranności nastąpić po odebraniu tej części. Przepisu tego nie stosuje się, gdy wady fizyczne są następstwem naruszenia przepisów o sposobie wytwarzania rzeczy danego rodzaju.

**Art. 551.** Jeżeli odbiorca dopuścił się zwłoki z zapłatą ceny za dostarczoną część przedmiotu dostawy albo jeżeli ze względu na jego stan majątkowy jest wątpliwe, czy zapłata ceny za części, które mają być dostarczone później, nastąpi w terminie, dostawca może powstrzymać się z dostarczeniem dalszych części przedmiotu dostawy wyznaczając odbiorcy odpowiedni termin do za-

bezpieczenia zapłaty, a po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu od umowy odstąpić.

**Art. 552.** Jeżeli dostawca opóźnia się z rozpoczęciem wytwarzania przedmiotu dostawy lub poszczególnych jego części tak dalece, że nie jest prawdopodobne, żeby zdołał je dostarczyć w czasie umówionym, odbiorca może nie wyznaczając terminu dodatkowego od umowy odstąpić jeszcze przed upływem terminu do dostarczenia przedmiotu dostawy.

**Art. 553.** Jeżeli w toku wytwarzania przedmiotu dostawy okaże się, że dostawca wykonywa ten przedmiot w sposób wadliwy albo sprzeczny z umową, odbiorca może wezwać dostawcę do zmiany sposobu wykonania wyznaczając dostawcy w tym celu odpowiedni termin, a po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu od umowy odstąpić.

**Art. 554.** Z ważnych powodów odbiorca może przed terminem dostarczenia przedmiotu dostawy lub jego części odstąpić od umowy co do całości przedmiotu dostawy lub co do jego części, jednakże obowiązany jest naprawić szkodę, którą dostawca poniósł wskutek nakładów poczynionych w celu wytworzenia przedmiotu dostawy lub jego części, jak również wskutek utraty normalnego zysku.

**Art. 555.** W sprawach nie uregulowanych przepisami niniejszego tytułu, do praw i obowiązków dostawcy i odbiorcy stosuje się odpowiednio przepisy o sprzedaży.

## Tytuł XII. KONTRAKTACJA

**Art. 556.** § 1. Przez umowę kontraktacji prowadzący gospodarstwo rolne, ogrodnicze lub hodowlane (producent) zobowiązuje się wytworzyć i dostarczyć organizacji socjalistycznej (kontraktującemu) oznaczoną ilość produktów rolnych lub hodowlanych określonego rodzaju, a kontraktujący zobowiązuje się te produkty odebrać w terminie umówionym, zapłacić umówioną cenę oraz spełnić określone świadczenia dodatkowe, jeżeli umowa lub przepisy szczególne przewidują obowiązek spełnienia takich świadczeń.

§ 2. Przepisy dotyczące sprzedaży według cen sztywnych, maksymalnych i wynikowych stosuje się odpowiednio.

**Art. 557.** Jeżeli przedmiot kontraktacji ma być wytworzony w gospodarstwie prowadzonym przez kilka osób wspólnie, odpowiedzialność tych osób względem kontraktującego jest solidarna.

**Art. 558.** Świadczeniami dodatkowymi ze strony kontraktującego mogą być w szczególności:

1) zapewnienie producentowi możności nabycia określonych środków produkcji i uzyskania pomocy finansowej;
2) pomoc agrotechniczna i zootechniczna;
3) premie pieniężne;
4) premie rzeczowe.

**Art. 559.** Umowa kontraktacyjna powinna być pod nieważnością zawarta na piśmie.

**Art. 560.** Kontraktujący jest uprawniony do nadzoru i kontroli nad wykonywaniem umowy kontraktacji przez producenta.

**Art. 561.** Producent obowiązany jest dostarczyć na własny koszt przedmiot kontraktacji do punktu odbioru wyznaczonego przez kontraktującego dla obszaru gromady, w której jest położone gospodarstwo producenta.

**Art. 562.** Jeżeli po zawarciu umowy kontraktacji zostały wydane przepisy, które przewidują dodatkowe świadczenia kontraktującego w rozmiarze większym, aniżeli to w umowie zastrzeżono, kontraktujący powinien spełniać świadczenia w rozmiarze przewidzianym przez te przepisy.

**Art. 563.** Jeżeli przedmiot kontraktacji jest podzielny, kontraktujący nie może odmówić przyjęcia świadczenia częściowego, chyba że inaczej zastrzeżono.

**Art. 564.** Do rękojmi za wady fizyczne i prawne przedmiotu kontraktacji stosuje się odpowiednio przepisy o rękojmi przy sprzedaży z tą zmianą, że prawo odstąpienia od umowy z powodu wad fizycznych przysługuje kontraktującemu wtedy, gdy wady są istotne.

**Art. 565.** Jeżeli wskutek okoliczności, za które żadna ze stron odpowiedzialności nie ponosi, producent nie może dostarczyć przedmiotu kontraktacji, obowiązany jest on tylko do zwrotu pobranych zaliczek i kredytów bankowych.

**Art. 566.** Jeżeli umowa kontraktacji wkłada na producenta obowiązek zgłoszenia w określonym terminie niemożności dostarczenia przedmiotu kontraktacji wskutek okoliczności, za które producent odpowiedzialności nie ponosi, niedopełnienie tego obowiązku z winy producenta wyłącza możność powoływania się na te okoliczności. Nie dotyczy to jednak wypadku, gdy kontraktujący o powyższych okolicznościach wiedział albo gdy były one powszechnie znane.

**Art. 567.** § 1. Wzajemne roszczenia producenta i kontraktującego przedawniają się z upływem lat dwóch od dnia spełnienia świadczenia przez producenta, a jeżeli świadczenie producenta

nie zostało spełnione — od dnia, w którym powinno było być spełnione.

§ 2. Jeżeli świadczenie producenta było spełniane częściami, przedawnienie biegnie od dnia, w którym zostało spełnione ostatnie świadczenie częściowe.

§ 3. Przepisy powyższe nie uchybiają przepisom, które przewidują krótsze terminy do wykonania uprawnień z tytułu rękojmi za wady.

**Art. 568.** Jeżeli po zawarciu umowy kontraktacji gospodarstwo producenta przeszło w posiadanie innej osoby, prawa i obowiązki z tej umowy wynikające przechodzą na nowego posiadacza. Nie dotyczy to jednak wypadku, gdy przejście posiadania było następstwem odpłatnego nabycia gospodarstwa, a nabywca nie wiedział i mimo zachowania należytej staranności nie mógł się dowiedzieć o istnieniu umowy kontraktacji.

**Art. 569.** § 1. Jeżeli po zawarciu umowy kontraktacji producent wniósł posiadane gospodarstwo jako wkład do rolniczej spółdzielni produkcyjnej, spółdzielnia wstępuje w prawa i obowiązki producenta, chyba że stan gospodarstwa stoi temu na przeszkodzie.

§ 2. Jeżeli stan gospodarstwa producenta w chwili jego przystąpienia do spółdzielni nie pozwala na wykonanie umowy kontraktacji przez spółdzielnię, umowa wygasa, a producent obowiązany jest zwrócić pobrane zaliczki i kredyty bankowe; inne korzyści wynikające z tej umowy obowiązany jest zwrócić w takim zakresie, w jakim ich nie zużył w celu wykonania umowy.

§ 3. Jeżeli producent po przystąpieniu do spółdzielni dokonywa indywidualnie sprzętu zakontraktowanych zbiorów, ponosi on wyłączną odpowiedzialność za wykonanie umowy kontraktacji.

## Tytuł XIII. UMOWA O ROBOTY BUDOWLANO-MONTAŻOWE LUB INNE ROBOTY INWESTYCYJNE

**Art. 570.** Przez umowę o roboty budowlano-montażowe organizacja socjalistyczna (wykonawca) zobowiązuje się do wykonania przewidzianych w planie robót w sposób zgodny z zatwierdzoną dokumentacją, a druga organizacja socjalistyczna (inwestor) zobowiązuje się do dokonania czynności potrzebnych do otrzymania przez wykonawcę z banku finansującego roboty wynagrodzenia za wykonane roboty oraz do odebrania tych robót.

**Art. 571.** § 1. Umowa o roboty budowlano-montażowe powinna być stwierdzona pismem.

§ 2. Wymagana przez właściwe przepisy dokumentacja techniczna stanowi część składową umowy.

**Art. 572.** Sposób ustalenia wynagrodzenia wykonawcy określają osobne przepisy.

**Art. 573.** W razie wątpliwości poczytuje się, że wykonawca podjął się wszystkich robót objętych dokumentem projektowym stanowiącym część składową umowy.

**Art. 574.** Wykonawca nie ma obowiązku rozpoczynania lub dalszego prowadzenia robót, dopóki nie zostanie zawiadomiony o istnieniu pokrycia finansowego w banku finansującym te roboty.

**Art. 575.** Jeżeli dostarczona przez inwestora dokumentacja, teren budowy, maszyny lub urządzenia nie nadają się do prawidłowego wykonania robót albo jeżeli zajdą inne okoliczności, które mogą przeszkodzić prawidłowemu wykonaniu robót, wykonawca powinien niezwłocznie zawiadomić o tym inwestora.

**Art. 576.** Jeżeli wykonawca przejął protokolarnie od inwestora teren budowy, ponosi on odpowiedzialność za szkody wynikłe na tym terenie aż do chwili oddania całości robót, chyba że szkoda nastąpiła wskutek okoliczności, za które odpowiedzialność ponosi inwestor.

**Art. 577.** Jeżeli wykonanie robót napotyka przeszkody, zarówno wykonawca, jak i inwestor powinni podjąć, każdy w swoim zakresie, odpowiednie starania o usunięcie przeszkód pod rygorem utraty roszczenia przeciwko drugiej stronie o naprawienie szkody.

**Art. 578.** Jeżeli wykonawca opóźnia się z rozpoczęciem lub wykończeniem robót tak dalece, że nie jest prawdopodobne, żeby zdołał je ukończyć w czasie umówionym, inwestor może bez wyznaczenia terminu dodatkowego od umowy odstąpić.

**Art. 579.** Jeżeli roboty są wykonywane w sposób wadliwy lub sprzeczny z umową, inwestor może wezwać wykonawcę do zmiany sposobu wykonania, wyznaczając mu w tym celu odpowiedni termin. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu inwestor może od umowy odstąpić albo powierzyć poprawienie lub dalsze prowadzenie robót innemu wykonawcy na koszt i niebezpieczeństwo pierwszego wykonawcy.

**Art. 580.** § 1. Jeżeli wykonane roboty mają wady, inwestor może żądać ich usunięcia, wyznaczając w tym celu wykonawcy odpowiedni termin z zastrzeżeniem, że po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu powierzy naprawę innemu wykonawcy na koszt i niebezpieczeństwo pierwszego wykonawcy.

§ 2. W wypadku gdy wady usunąć się nie dają albo gdy

z okoliczności wynika, że wykonawca nie zdoła ich usunąć w czasie odpowiednim, inwestor może od umowy odstąpić, jeżeli wady są istotne; jeżeli wady nie są istotne, inwestor może żądać obniżenia wynagrodzenia w odpowiednim stosunku. To samo dotyczy wypadku, gdy wykonawca nie usunął wad w terminie wyznaczonym przez inwestora.

§ 3. W zakresie nie objętym przepisami niniejszego tytułu do odpowiedzialności wykonawcy z tytułu rękojmi za wady wykonanych robót stosuje się odpowiednio przepisy o umowie o dzieło.

**Art. 581.** W braku odmiennego postanowienia umowy inwestor obowiązany jest na żądanie wykonawcy przyjmować wykonane roboty częściowo, w miarę ich ukończenia, i zlecać bankowi finansującemu roboty zapłatę stosunkowej części wynagrodzenia.

**Art. 582.** Jeżeli materiałów do wykonania robót dostarcza inwestor, niebezpieczeństwo przypadkowej ich utraty lub uszkodzenia przechodzi na wykonawcę z chwilą ich wydania.

**Art. 583.** Gdyby wykonane roboty uległy zniszczeniu lub uszkodzeniu wskutek wadliwości materiałów dostarczonych przez inwestora albo wskutek wykonania robót według wskazówek inwestora, wykonawca może żądać za wykonaną pracę umówionego wynagrodzenia lub jego odpowiedniej części, jeżeli uprzedził inwestora o niebezpieczeństwie zniszczenia lub uszkodzenia robót albo jeżeli mimo zachowania należytej staranności nie mógł stwierdzić wadliwości dostarczonych przez inwestora materiałów.

**Art. 584.** Dopóki roboty nie zostały ukończone, inwestor może od umowy odstąpić, obowiązany jednak jest naprawić szkodę poniesioną przez wykonawcę, chyba że odstąpienie nastąpiło z powodu okoliczności, za które odpowiedzialności nie ponosi. W każdym razie inwestor obowiązany jest zlecić bankowi finansującemu roboty zapłatę wynagrodzenia za wykonaną część robót i zwrócić wykonawcy poniesione wydatki.

**Art. 585.** Przepisy niniejszego tytułu stosuje się odpowiednio do umów o sporządzenie dokumentacji projektowo-kosztorysowej, o nadzór nad robotami budowlano-montażowymi oraz o wykonanie remontu kapitalnego.

## Tytuł XIV. UMOWA O DZIEŁO

**Art. 586.** Przez umowę o dzieło przyjmujący zamówienie zobowiązuje się do wykonania oznaczonego dzieła, a zamawiający — do zapłaty wynagrodzenia.

**Art. 587.** § 1. Wysokość wynagrodzenia można określić przez wskazanie podstaw do jego ustalenia. Jeżeli strony nie określiły wysokości wynagrodzenia ani nie wskazały podstaw do jego ustalenia, poczytuje się w razie wątpliwości, że strony miały na myśli zwykłe wynagrodzenie za dzieło tego rodzaju. Jeżeli także w ten sposób nie da się ustalić wysokości wynagrodzenia, należy się wynagrodzenie odpowiadające uzasadnionemu nakładowi pracy oraz innym nakładom przyjmującego zamówienie.

§ 2. Przepisy dotyczące sprzedaży według cen sztywnych, maksymalnych i wynikowych stosuje się odpowiednio.

**Art. 588.** Jeżeli strony określiły wynagrodzenie na podstawie zestawienia planowanych prac i przewidywanych kosztów (wynagrodzenie kosztorysowe), a w toku wykonywania dzieła zarządzenie właściwego organu państwowego zmieniło wysokość cen lub stawek obowiązujących dotychczas w obliczeniach kosztorysowych, każda ze stron może żądać odpowiedniej zmiany umówionego wynagrodzenia. Nie dotyczy to jednak należności za materiały lub robociznę uiszczonej przed zmianą cen lub stawek.

**Art. 589.** § 1. Jeżeli w toku wykonywania dzieła zajdzie konieczność przeprowadzenia prac, które nie były przewidziane w zestawieniu prac planowanych będących podstawą obliczenia wynagrodzenia kosztorysowego, a zestawienie sporządził zamawiający, przyjmujący zamówienie może żądać odpowiedniego podwyższenia umówionego wynagrodzenia. Jeżeli zestawienie planowanych prac sporządził przyjmujący zamówienie, może on żądać podwyższenia wynagrodzenia tylko wtedy, gdy mimo zachowania należytej staranności nie mógł przewidzieć konieczności prac dodatkowych.

§ 2. Przyjmujący zamówienie nie może żądać podwyższenia wynagrodzenia, jeżeli wykonał prace dodatkowe bez uzyskania zgody zamawiającego.

**Art. 590.** Gdyby w wypadkach przewidzianych w dwóch artykułach poprzedzających zaszła konieczność znacznego podwyższenia wynagrodzenia kosztorysowego, zamawiający może od umowy odstąpić, powinien jednak uczynić to niezwłocznie i zapłacić przyjmującemu zamówienie odpowiednią część umówionego wynagrodzenia.

**Art. 591.** § 1. Jeżeli strony umówiły się o wynagrodzenie ryczałtowe, przyjmujący zamówienie nie może żądać podwyższenia wynagrodzenia, chociażby w czasie zawarcia umowy nie można było przewidzieć rozmiaru lub kosztów prac.

§ 2. Jeżeli jednak skutkiem zmiany stosunków, której nie można było przewidzieć, wykonanie dzieła groziłoby przyjmują-

cemu zamówienie rażącą stratą, sąd lub państwowa komisja arbitrażowa może podwyższyć ryczałt lub rozwiązać umowę.

**Art. 592.** Jeżeli materiałów na wykonanie dzieła dostarcza zamawiający, przyjmujący zamówienie powinien ich użyć w sposób odpowiedni oraz złożyć rachunek i zwrócić nie zużytą część.

**Art. 593.** Jeżeli materiał dostarczony przez zamawiającego nie nadaje się do prawidłowego wykonania dzieła albo jeżeli zajdą inne okoliczności, które mogą przeszkodzić prawidłowemu wykonaniu, przyjmujący zamówienie powinien niezwłocznie zawiadomić o tym zamawiającego.

**Art. 594.** Jeżeli przyjmujący zamówienie opóźnia się z rozpoczęciem lub wykończeniem dzieła tak dalece, że nie jest prawdopodobne, żeby zdołał je ukończyć w czasie umówionym, zamawiający może bez wyznaczenia terminu dodatkowego od umowy odstąpić jeszcze przed upływem terminu do wykonania dzieła.

**Art. 595.** § 1. Jeżeli przyjmujący zamówienie wykonywa dzieło w sposób wadliwy albo sprzeczny z umową, zamawiający może wezwać go do zmiany sposobu wykonania i wyznaczyć mu w tym celu odpowiedni termin. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu zamawiający może od umowy odstąpić albo powierzyć poprawienie lub dalsze wykonanie dzieła innej osobie na koszt i niebezpieczeństwo przyjmującego zamówienie.

§ 2. Jeżeli zamawiający sam dostarczył materiału, może on w razie odstąpienia od umowy lub powierzenia wykonania dzieła innej osobie żądać zwrotu materiału i wydania rozpoczętego dzieła.

**Art. 596.** § 1. Jeżeli dzieło ma wady, zamawiający może żądać ich usunięcia, wyznaczając w tym celu przyjmującemu zamówienie odpowiedni termin z zagrożeniem, że po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu nie przyjmie naprawy. Przyjmujący może odmówić naprawy, gdyby wymagała nadmiernych kosztów.

§ 2. Gdy wady usunąć się nie dadzą albo gdy z okoliczności wynika, że przyjmujący zamówienie nie zdoła ich usunąć w czasie odpowiednim, zamawiający może od umowy odstąpić, jeżeli wady są istotne; jeżeli wady nie są istotne, zamawiający może żądać obniżenia wynagrodzenia w odpowiednim stosunku. To samo dotyczy wypadku, gdy przyjmujący zamówienie nie usunął wad w terminie wyznaczonym przez zamawiającego.

**Art. 597.** Jeżeli z artykułów poprzedzających nie wynika nic innego, do rękojmi za wady dzieła stosuje się odpowiednio przepisy o rękojmi przy sprzedaży.

**Art. 598.** Zamawiający nie może odmówić zapłaty wynagrodzenia mimo niewykonania dzieła, jeżeli przyjmujący zamówienie był gotów je wykonać, lecz doznał przeszkody z przyczyn dotyczących zamawiającego. Jednakże w wypadku takim zamawiający może odliczyć to, co przyjmujący zamówienie oszczędził z powodu niewykonania dzieła.

**Art. 599.** Jeżeli do wykonania dzieła potrzebne jest współdziałanie zamawiającego, a tego współdziałania brak, przyjmujący zamówienie może wyznaczyć zamawiającemu odpowiedni termin z zagrożeniem, iż po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu będzie uprawniony do odstąpienia od umowy.

**Art. 600.** § 1. Niebezpieczeństwo przypadkowej utraty lub uszkodzenia materiału na wykonanie dzieła obciąża tego, kto materiału dostarczył.

§ 2. Gdy dzieło uległo zniszczeniu lub uszkodzeniu wskutek wadliwości materiału dostarczonego przez zamawiającego albo wskutek wykonania dzieła według jego wskazówek, przyjmujący zamówienie może żądać za wykonaną pracę umówionego wynagrodzenia lub jego odpowiedniej części, jeżeli uprzedził zamawiającego o niebezpieczeństwie zniszczenia lub uszkodzenia dzieła.

**Art. 601.** § 1. W braku odmiennej umowy przyjmującemu zamówienie należy się wynagrodzenie w chwili oddania dzieła.

§ 2. Jeżeli dzieło ma być oddawane częściami, a wynagrodzenie zostało obliczone za każdą część z osobna, wynagrodzenie należy się z chwilą spełnienia każdego ze świadczeń częściowych.

**Art. 602.** Zamawiający obowiązany jest odebrać dzieło, które przyjmujący zamówienie wydaje mu zgodnie ze swym zobowiązaniem.

**Art. 603.** Dopóki dzieło nie zostało ukończone, zamawiający może w każdej chwili od umowy odstąpić płacąc umówione wynagrodzenie. Jednakże w wypadku takim zamawiający może odliczyć to, co przyjmujący zamówienie oszczędził z powodu niewykonania dzieła.

**Art. 604.** § 1. Umowa o dzieło, którego wykonanie zależy od osobistych przymiotów przyjmującego zamówienie, rozwiązuje się wskutek jego śmierci lub niezdolności do pracy.

§ 2. Jeżeli materiał był własnością przyjmującego zamówienie, a dzieło częściowo wykonane przedstawia ze względu na zamierzony cel umowy wartość dla zamawiającego, przyjmujący zamówienie lub jego spadkobierca może żądać, ażeby zamawiający odebrał materiał w stanie, w jakim się znajduje, za zapłatą jego wartości oraz odpowiedniej części wynagrodzenia.

**Art. 605.** § 1. W stosunkach między organizacjami socjalistycznymi a innymi osobami, jak również w stosunkach między osobami, z których żadna nie jest organizacją socjalistyczną, roszczenia wynikające z umowy o dzieło przedawniają się z upływem lat dwóch od dnia oddania dzieła, a jeżeli dzieło nie zostało oddane — od dnia, w którym zgodnie z treścią umowy miało być oddane.

§ 2. Przepisy powyższe nie uchybiają przepisom, które przewidują krótsze terminy do wykonania uprawnień z tytułu rękojmi za wady.

## Tytuł XV. NAJEM I DZIERŻAWA

### Dział I. NAJEM

### Rozdział I

### Przepisy ogólne

**Art. 606.** § 1. Przez umowę najmu wynajmujący zobowiązuje się oddać najemcy rzecz do używania przez czas oznaczony lub nie oznaczony, a najemca zobowiązuje się płacić wynajmującemu umówiony czynsz.

§ 2. Czynsz może być oznaczony w pieniądzach lub w świadczeniach innego rodzaju. Przepisy dotyczące sprzedaży według cen sztywnych, maksymalnych i wynikowych stosuje się odpowiednio.

**Art. 607.** Umowa najmu nieruchomości lub pomieszczenia na czas dłuższy niż rok powinna być zawarta na piśmie. W razie niezachowania tej formy poczytuje się umowę za zawartą na czas nie oznaczony.

**Art. 608.** Najem zawarty na czas dłuższy niż lat dziesięć poczytuje się po upływie tego terminu za zawarty na czas nie oznaczony.

**Art. 609.** § 1. Wynajmujący powinien wydać najemcy rzecz w stanie przydatnym do umówionego użytku i utrzymywać ją w takim stanie przez czas trwania najmu.

§ 2. Drobne nakłady połączone ze zwykłym używaniem rzeczy obciążają najemcę.

§ 3. Jeżeli rzecz najęta uległa zniszczeniu z powodu okoliczności, za które wynajmujący odpowiedzialności nie ponosi, wynajmujący nie ma obowiązku przywrócenia stanu poprzedniego.

**Art. 598.** Zamawiający nie może odmówić zapłaty wynagrodzenia mimo niewykonania dzieła, jeżeli przyjmujący zamówienie był gotów je wykonać, lecz doznał przeszkody z przyczyn dotyczących zamawiającego. Jednakże w wypadku takim zamawiający może odliczyć to, co przyjmujący zamówienie oszczędził z powodu niewykonania dzieła.

**Art. 599.** Jeżeli do wykonania dzieła potrzebne jest współdziałanie zamawiającego, a tego współdziałania brak, przyjmujący zamówienie może wyznaczyć zamawiającemu odpowiedni termin z zagrożeniem, iż po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu będzie uprawniony do odstąpienia od umowy.

**Art. 600.** § 1. Niebezpieczeństwo przypadkowej utraty lub uszkodzenia materiału na wykonanie dzieła obciąża tego, kto materiału dostarczył.

§ 2. Gdy dzieło uległo zniszczeniu lub uszkodzeniu wskutek wadliwości materiału dostarczonego przez zamawiającego albo wskutek wykonania dzieła według jego wskazówek, przyjmujący zamówienie może żądać za wykonaną pracę umówionego wynagrodzenia lub jego odpowiedniej części, jeżeli uprzedził zamawiającego o niebezpieczeństwie zniszczenia lub uszkodzenia dzieła.

**Art. 601.** § 1. W braku odmiennej umowy przyjmującemu zamówienie należy się wynagrodzenie w chwili oddania dzieła.

§ 2. Jeżeli dzieło ma być oddawane częściami, a wynagrodzenie zostało obliczone za każdą część z osobna, wynagrodzenie należy się z chwilą spełnienia każdego ze świadczeń częściowych.

**Art. 602.** Zamawiający obowiązany jest odebrać dzieło, które przyjmujący zamówienie wydaje mu zgodnie ze swym zobowiązaniem.

**Art. 603.** Dopóki dzieło nie zostało ukończone, zamawiający może w każdej chwili od umowy odstąpić płacąc umówione wynagrodzenie. Jednakże w wypadku takim zamawiający może odliczyć to, co przyjmujący zamówienie oszczędził z powodu niewykonania dzieła.

**Art. 604.** § 1. Umowa o dzieło, którego wykonanie zależy od osobistych przymiotów przyjmującego zamówienie, rozwiązuje się wskutek jego śmierci lub niezdolności do pracy.

§ 2. Jeżeli materiał był własnością przyjmującego zamówienie, a dzieło częściowo wykonane przedstawia ze względu na zamierzony cel umowy wartość dla zamawiającego, przyjmujący zamówienie lub jego spadkobierca może żądać, ażeby zamawiający odebrał materiał w stanie, w jakim się znajduje, za zapłatą jego wartości oraz odpowiedniej części wynagrodzenia.

**Art. 605.** § 1. W stosunkach między organizacjami socjalistycznymi a innymi osobami, jak również w stosunkach między osobami, z których żadna nie jest organizacją socjalistyczną, roszczenia wynikające z umowy o dzieło przedawniają się z upływem lat dwóch od dnia oddania dzieła, a jeżeli dzieło nie zostało oddane — od dnia, w którym zgodnie z treścią umowy miało być oddane.

§ 2. Przepisy powyższe nie uchybiają przepisom, które przewidują krótsze terminy do wykonania uprawnień z tytułu rękojmi za wady.

## Tytuł XV. NAJEM I DZIERŻAWA

### Dział I. NAJEM

### Rozdział I

### Przepisy ogólne

**Art. 606.** § 1. Przez umowę najmu wynajmujący zobowiązuje się oddać najemcy rzecz do używania przez czas oznaczony lub nie oznaczony, a najemca zobowiązuje się płacić wynajmującemu umówiony czynsz.

§ 2. Czynsz może być oznaczony w pieniądzach lub w świadczeniach innego rodzaju. Przepisy dotyczące sprzedaży według cen sztywnych, maksymalnych i wynikowych stosuje się odpowiednio.

**Art. 607.** Umowa najmu nieruchomości lub pomieszczenia na czas dłuższy niż rok powinna być zawarta na piśmie. W razie niezachowania tej formy poczytuje się umowę za zawartą na czas nie oznaczony.

**Art. 608.** Najem zawarty na czas dłuższy niż lat dziesięć poczytuje się po upływie tego terminu za zawarty na czas nie oznaczony.

**Art. 609.** § 1. Wynajmujący powinien wydać najemcy rzecz w stanie przydatnym do umówionego użytku i utrzymywać ją w takim stanie przez czas trwania najmu.

§ 2. Drobne nakłady połączone ze zwykłym używaniem rzeczy obciążają najemcę.

§ 3. Jeżeli rzecz najęta uległa zniszczeniu z powodu okoliczności, za które wynajmujący odpowiedzialności nie ponosi, wynajmujący nie ma obowiązku przywrócenia stanu poprzedniego.

**Art. 610.** Jeżeli w czasie trwania najmu rzecz wymaga napraw, które obciążają wynajmującego, a bez których rzecz nie jest przydatna do umówionego użytku, najemca może wyznaczyć wynajmującemu odpowiedni termin do wykonania napraw. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu najemca może dokonać koniecznych napraw na koszt wynajmującego.

**Art. 611.** § 1. Jeżeli rzecz najęta ma wady, które ograniczają jej przydatność do umówionego użytku, najemca może żądać odpowiedniego obniżenia czynszu za czas trwania wad.

§ 2. Jeżeli w chwili wydania najemcy rzecz miała wady, które uniemożliwiają przewidziane w umowie używanie rzeczy, albo jeżeli wady takie powstały później, a wynajmujący mimo otrzymanego zawiadomienia nie usunął ich w czasie odpowiednim, albo jeżeli wady usunąć się nie dadzą, najemca może wypowiedzieć najem bez zachowania terminów wypowiedzenia.

§ 3. Roszczenie o obniżenie czynszu z powodu wad rzeczy najętej, jak również uprawnienie do niezwłocznego wypowiedzenia najmu nie przysługuje najemcy, jeżeli w chwili zawarcia umowy wiedział o wadach.

**Art. 612.** Jeżeli osoba trzecia dochodzi przeciwko najemcy roszczeń dotyczących rzeczy najętej, najemca powinien niezwłocznie zawiadomić o tym wynajmującego.

**Art. 613.** § 1. Najemca powinien przez czas trwania najmu używać rzeczy najętej w sposób w umowie określony, a gdy umowa nie określa sposobu używania — w sposób odpowiadający właściwościom i przeznaczeniu rzeczy.

§ 2. Jeżeli w czasie trwania najmu okaże się potrzeba napraw, które obciążają wynajmującego, najemca powinien zawiadomić go o tym niezwłocznie.

**Art. 614.** § 1. Bez zgody wynajmującego najemca nie może czynić w rzeczy najętej zmian sprzecznych z umową lub z przeznaczeniem rzeczy.

§ 2. Jeżeli najemca używa rzeczy w sposób sprzeczny z umową lub z przeznaczeniem rzeczy i mimo upomnienia nie przestaje jej używać w taki sposób albo gdy rzecz zaniedbuje do tego stopnia, że zostaje ona narażona na utratę lub uszkodzenie, wynajmujący może wypowiedzieć najem bez zachowania terminów wypowiedzenia.

**Art. 615.** § 1. Najemca może rzecz najętą oddać w całości lub części osobie trzeciej do bezpłatnego używania albo w podnajem, jeżeli umowa mu tego nie zabrania. W razie oddania rzeczy osobie trzeciej zarówno najemca, jak i osoba trzecia są odpowiedzialni względem wynajmującego za to, że rzecz najęta bę-

dzie używana zgodnie z obowiązkami wynikającymi z umowy najmu.

§ 2. Stosunek wynikający z zawartej przez najemcę umowy o bezpłatne używanie lub podnajem rozwiązuje się najpóźniej z chwilą zakończenia stosunku najmu.

**Art. 616.** § 1. Najemca obowiązany jest uiszczać czynsz w terminie umówionym.

§ 2. Jeżeli termin płatności czynszu nie jest w umowie określony, czynsz powinien być płacony z góry, a mianowicie: gdy najem ma trwać nie dłużej niż miesiąc — za cały czas najmu, a gdy najem ma trwać dłużej niż miesiąc albo gdy umowa była zawarta na czas nie oznaczony — miesięcznie, do dziesiątego dnia miesiąca.

**Art. 617.** § 1. Dla zabezpieczenia czynszu oraz świadczeń dodatkowych, z którymi najemca zalega nie dłużej niż rok, przysługuje wynajmującemu ustawowe prawo zastawu na rzeczach ruchomych najemcy wniesionych do przedmiotu najmu, chyba że rzeczy te nie podlegają zajęciu.

§ 2. Przepisu powyższego nie stosuje się, gdy najemcą jest organizacja państwowa.

**Art. 618.** § 1. Przysługujące wynajmującemu ustawowe prawo zastawu wygasa, gdy rzeczy obciążone zastawem zostaną z przedmiotu najmu usunięte.

§ 2. Wynajmujący może się sprzeciwić usunięciu rzeczy obciążonych zastawem i zatrzymać je na własne niebezpieczeństwo, dopóki zaległy czynsz nie będzie zapłacony lub zabezpieczony.

§ 3. W wypadku gdy rzeczy obciążone zastawem zostaną usunięte na mocy zarządzenia organu państwowego, wynajmujący zachowuje ustawowe prawo zastawu, jeżeli przed upływem trzech dni zgłosi je organowi, który zarządził usunięcie.

**Art. 619.** Jeżeli najemca dopuszcza się zwłoki z zapłatą czynszu co najmniej za dwa pełne okresy płatności, wynajmujący może najem wypowiedzieć bez zachowania terminów wypowiedzenia.

**Art. 620.** § 1. Jeżeli czas trwania najmu nie jest oznaczony, zarówno wynajmujący, jak i najemca mogą wypowiedzieć najem z zachowaniem terminów umownych, a w ich braku z zachowaniem terminów ustawowych.

§ 2. Ustawowe terminy wypowiedzenia najmu są następujące: gdy czynsz jest płatny w odstępach czasu dłuższych niż miesiąc, najem można wypowiedzieć najpóźniej na trzy miesiące naprzód na koniec kwartału kalendarzowego; gdy czynsz jest płatny miesięcznie — na miesiąc naprzód na koniec miesiąca kalendarzo-

wego; gdy czynsz jest płatny w krótszych odstępach czasu — na trzy dni naprzód; gdy najem jest dzienny — na jeden dzień naprzód.

**Art. 621.** Jeżeli po upływie terminu oznaczonego w umowie albo w wypowiedzeniu najemca używa nadal rzeczy za zgodą wynajmującego, poczytuje się w razie wątpliwości, że najem został przedłużony na czas nie oznaczony.

**Art. 622.** § 1. Po zakończeniu najmu najemca obowiązany jest zwrócić rzecz wynajmującemu w stanie nie pogorszonym. Obowiązek ten ciąży również na osobie, której najemca oddał rzecz do bezpłatnego używania lub w podnajem.

§ 2. Najemca nie jest odpowiedzialny za zużycie rzeczy będące następstwem jej prawidłowego używania.

**Art. 623.** § 1. Jeżeli najemca ulepszył rzecz najętą za zgodą wynajmującego, wynajmujący obowiązany jest, w braku odmiennej umowy, ulepszenia zatrzymać za zapłatą sumy odpowiadającej ich wartości w chwili zwrotu rzeczy.

§ 2. Jeżeli ulepszenia zostały dokonane bez zgody wynajmującego, wynajmujący może, według swego wyboru, zatrzymać je za zapłatą sumy określonej w paragrafie poprzedzającym albo żądać przywrócenia stanu poprzedniego.

**Art. 624.** Roszczenia wynajmującego przeciwko najemcy o naprawienie szkody z powodu uszkodzenia lub pogorszenia rzeczy, jak również roszczenia najemcy przeciwko wynajmującemu o zwrot nakładów na rzecz albo o zwrot nadpłaconego czynszu przedawniają się z upływem roku od dnia zwrotu rzeczy.

**Art. 625.** § 1. W razie zbycia rzeczy najętej w czasie trwania najmu nabywca wstępuje w stosunek najmu na miejsce zbywcy; może jednak wypowiedzieć najem z zachowaniem ustawowych terminów wypowiedzenia.

§ 2. Powyższe uprawnienie do wypowiedzenia najmu nie przysługuje nabywcy, jeżeli umowa najmu była zawarta na czas oznaczony z zachowaniem formy pisemnej i z datą pewną, a rzecz została najemcy wydana.

**Art. 626.** § 1. Jeżeli wskutek wypowiedzenia najmu przez nabywcę rzeczy najętej najemca jest zmuszony zwrócić rzecz wcześniej, aniżeli byłby zobowiązany według umowy najmu, może on żądać od zbywcy naprawienia szkody.

§ 2. Najemca powinien niezwłocznie zawiadomić zbywcę o przedwczesnym wypowiedzeniu przez nabywcę; w przeciwnym razie przysługują zbywcy przeciwko najemcy wszelkie zarzuty, których najemca nie podniósł, a których podniesienie pociągnęłoby za sobą bezskuteczność wypowiedzenia ze strony nabywcy.

## Rozdział II

### Najem lokali mieszkalnych i użytkowych

**Art. 627.** Do najmu lokali mieszkalnych i użytkowych, który wynika z umowy albo z przewidzianej w prawie lokalowym decyzji organu państwowego, stosuje się przepisy niniejszego tytułu tylko o tyle, o ile stosunek ten nie jest odmiennie uregulowany w przepisach prawa lokalowego.

**Art. 628.** Do drobnych nakładów, które obciążają najemcę lokalu, należą w szczególności: malowanie ścian, podłóg oraz wewnętrznej strony drzwi i okien, jak również drobne naprawy instalacji i urządzeń technicznych, zapewniających korzystanie ze światła, ogrzewania lokalu, dopływu i odpływu wody.

**Art. 629.** Jeżeli wady najętego lokalu są tego rodzaju, że zagrażają zdrowiu najemcy lub jego domowników albo osób u niego zatrudnionych, najemca może wypowiedzieć najem bez zachowania terminów wypowiedzenia, chociażby w chwili zawarcia umowy wiedział o wadach.

**Art. 630.** Najemca lokalu powinien stosować się do porządku domowego, o ile ten nie jest sprzeczny z uprawnieniami wynikającymi z umowy; powinien również liczyć się z potrzebami innych mieszkańców i sąsiadów.

**Art. 631.** Najemca może założyć w najętym lokalu oświetlenie elektryczne, gaz, telefon, radio i inne podobne urządzenia, chyba że sposób ich założenia sprzeciwia się obowiązującym przepisom albo zagraża bezpieczeństwu nieruchomości. Jeżeli do założenia urządzeń potrzebne jest współdziałanie wynajmującego, najemca może domagać się tego współdziałania za zwrotem wynikłych stąd kosztów.

**Art. 632.** Jeżeli najemca lokalu wykracza w sposób rażący lub uporczywy przeciwko obowiązującemu porządkowi domowemu albo przez swoje niewłaściwe zachowanie czyni korzystanie z innych lokali w budynku uciążliwym, wynajmujący może wypowiedzieć najem bez zachowania terminów wypowiedzenia.

**Art. 633.** Ustawowe prawo zastawu wynajmującego lokal mieszkalny rozciąga się także na wniesione do lokalu ruchomości członków rodziny najemcy razem z nim mieszkających.

**Art. 634.** Jeżeli najemca lokalu dopuszcza się zwłoki z zapłatą czynszu co najmniej za dwa pełne okresy płatności, a wynajmujący zamierza najem wypowiedzieć bez zachowania terminów wypowiedzenia, powinien on uprzedzić najemcę na piśmie, udzielając mu dodatkowego terminu miesięcznego do zapłaty zaległego czynszu.

**Art. 635.** Jeżeli czas trwania najmu lokalu nie jest oznaczony, a czynsz jest płatny miesięcznie, najem można wypowiedzieć najpóźniej na trzy miesiące naprzód na koniec miesiąca kalendarzowego.

**Art. 636.** Jeżeli najem lokalu wynika z decyzji organu państwowego o przydziale lokalu, wypowiedzenie najmu przez wynajmującego może nastąpić tylko z przyczyn określonych w prawie lokalowym.

**Art. 637.** Do ochrony praw najemcy lokalu stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie własności.

**Art. 638.** W razie śmierci najemcy mieszkania osoby bliskie najemcy, które stale z nim mieszkały aż do chwili jego śmierci, wstępują w stosunek najmu. Jednakże osoby te mogą wypowiedzieć najem z zachowaniem ustawowych terminów wypowiedzenia; w razie wypowiedzenia najmu przez niektóre z nich najem kończy się względem tych, które wypowiedzenia dokonały. W braku osób bliskich stosunek najmu lokalu mieszkalnego wygasa.

**Art. 639.** Przepisów o wypowiedzeniu najmu przez nabywcę rzeczy najętej nie stosuje się do najmu lokali mieszkalnych, chyba że najemca nie objął jeszcze lokalu.

## Dział II. DZIERŻAWA

**Art. 640.** § 1. Przez umowę dzierżawy wydzierżawiający zobowiązuje się oddać dzierżawcy rzecz do używania i pobierania pożytków przez czas oznaczony lub nie oznaczony, a dzierżawca zobowiązuje się płacić wydzierżawiającemu umówiony czynsz.

§ 2. Czynsz może być zastrzeżony w pieniądzach lub świadczeniach innego rodzaju. Może być również oznaczony w ułamkowej części pożytków.

**Art. 641.** Do dzierżawy stosuje się odpowiednio przepisy o najmie z zachowaniem przepisów poniższych.

**Art. 642.** Dzierżawę zawartą na czas dłuższy niż lat dziesięć poczytuje się po upływie tego terminu za zawartą na trzy lata; w braku wypowiedzenia na rok przed upływem trzechlecia dzierżawa przedłuża się na dalsze trzy lata.

**Art. 643.** Dzierżawca powinien wykonywać swoje prawo zgodnie z wymaganiami prawidłowej gospodarki i nie może zmieniać przeznaczenia przedmiotu dzierżawy bez zgody wydzierżawiającego.

**Art. 644.** Dzierżawca ma obowiązek dokonywania napraw niezbędnych do zachowania przedmiotu dzierżawy w stanie nie pogorszonym.

**Art. 645.** § 1. Bez zgody wydzierżawiającego dzierżawca nie może oddawać przedmiotu dzierżawy osobie trzeciej do bezpłatnego używania ani go poddzierżawiać.

§ 2. W razie naruszenia powyższego obowiązku wydzierżawiający może dzierżawę wypowiedzieć bez zachowania terminów wypowiedzenia.

**Art. 646.** Jeżeli termin płatności czynszu nie jest w umowie oznaczony, czynsz jest płatny z dołu w terminie zwyczajowo przyjętym, a w braku takiego zwyczaju — półrocznie z dołu.

**Art. 647.** Jeżeli wskutek okoliczności, za które dzierżawca odpowiedzialności nie ponosi i które nie dotyczą jego osoby, zwykły przychód z przedmiotu dzierżawy uległ znacznemu zmniejszeniu, dzierżawca może żądać obniżenia czynszu przypadającego za dany okres gospodarczy.

**Art. 648.** Do rzeczy ruchomych objętych ustawowym prawem zastawu wydzierżawiającego należą także rzeczy służące do prowadzenia gospodarstwa lub przedsiębiorstwa, jeżeli znajdują się w obrębie przedmiotu dzierżawy.

**Art. 649.** Jeżeli w umowie zastrzeżono, że oprócz czynszu dzierżawca będzie obowiązany uiszczać podatki i inne ciężary związane z własnością lub z posiadaniem przedmiotu dzierżawy oraz ponosić koszty jego ubezpieczenia, ustawowe prawo zastawu przysługujące wydzierżawiającemu zabezpiecza również roszczenie wydzierżawiającego o zwrot sum przez niego zapłaconych oraz roszczenie o równowartość innych spełnionych przez niego świadczeń z powyższego tytułu.

**Art. 650.** Jeżeli dzierżawca dopuszcza się zwłoki z zapłatą czynszu co najmniej za dwa pełne okresy płatności, a w wypadku gdy czynsz jest płatny rocznie, jeżeli dopuszcza się zwłoki z zapłatą ponad trzy miesiące, wydzierżawiający może dzierżawę wypowiedzieć bez zachowania terminu wypowiedzenia. Jednakże wydzierżawiający powinien uprzedzić dzierżawcę udzielając mu dodatkowego trzymiesięcznego terminu do zapłaty zaległego czynszu.

**Art. 651.** W braku odmiennej umowy dzierżawę gruntu rolnego można wypowiedzieć na jeden rok naprzód na koniec roku dzierżawnego, inną zaś dzierżawę na sześć miesięcy naprzód przed upływem roku dzierżawnego.

**Art. 652.** Po zakończeniu dzierżawy dzierżawca obowiązany jest, w braku odmiennej umowy, zwrócić przedmiot dzierżawy

w takim stanie, w jakim powinien się znajdować stosownie do przepisów o wykonywaniu dzierżawy.

**Art. 653.** Jeżeli przy zakończeniu dzierżawy dzierżawca gruntu rolnego pozostawia zgodnie ze swym obowiązkiem zasiewy, może on żądać zwrotu poczynionych na te zasiewy nakładów o tyle, o ile wbrew wymaganiom prawidłowej gospodarki nie otrzymał odpowiednich zasiewów przy rozpoczęciu dzierżawy.

**Art. 654.** Jeżeli dzierżawa kończy się przed upływem roku dzierżawnego, dzierżawca obowiązany jest zapłacić czynsz w takim stosunku, w jakim pożytki, które w tym roku pobrał lub mógł pobrać, pozostają do pożytków z całego roku dzierżawnego.

**Art. 655.** Przepisy działu niniejszego stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy osoba biorąca grunt rolny do używania i pobierania pożytków nie jest obowiązana do uiszczania czynszu, lecz tylko do ponoszenia podatków i innych ciężarów związanych z własnością lub z posiadaniem gruntu.

**Art. 656.** Przepisy o dzierżawie rzeczy stosuje się odpowiednio do dzierżawy praw.

## Tytuł XVI. UŻYCZENIE

**Art. 657.** Przez umowę użyczenia użyczający zobowiązuje się zezwolić biorącemu, przez czas oznaczony lub nie oznaczony, na bezpłatne używanie oddanej mu w tym celu rzeczy.

**Art. 658.** Jeżeli rzecz użyczona ma wady, użyczający obowiązany jest do naprawienia szkody, którą wyrządził biorącemu przez to, że wiedząc o wadach nie zawiadomił go o nich. Przepisu powyższego nie stosuje się, gdy biorący mógł wadę z łatwością zauważyć.

**Art. 659.** § 1. Jeżeli umowa nie określa sposobu używania rzeczy, biorący może rzeczy używać w sposób odpowiadający jej właściwościom i przeznaczeniu.

§ 2. Bez zgody użyczającego biorący nie może oddać rzeczy użyczonej osobie trzeciej do używania.

**Art. 660.** Biorący do używania ponosi zwykłe koszty utrzymania rzeczy użyczonej. Jeżeli poczynił inne wydatki lub nakłady na rzecz, stosuje się odpowiednio przepisy o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia.

**Art. 661.** Biorący do używania jest odpowiedzialny za przypadkową utratę lub uszkodzenie rzeczy, jeżeli jej używa w spo-

sób sprzeczny z umową albo z właściwościami lub z przeznaczeniem rzeczy, albo gdy nie będąc do tego upoważniony przez umowę ani zmuszony przez okoliczności powierza rzecz innej osobie, a rzecz nie byłaby uległa utracie lub uszkodzeniu, gdyby jej używał w sposób właściwy albo gdyby ją zachował u siebie.

**Art. 662.** Jeżeli umowa użyczenia została zawarta na czas nie oznaczony, użyczenie kończy się, gdy biorący uczynił z rzeczy użytek odpowiadający umowie albo gdy upłynął czas, w którym mógł ten użytek uczynić.

**Art. 663.** Jeżeli biorący używa rzeczy w sposób sprzeczny z umową albo z właściwościami lub z przeznaczeniem rzeczy, jeżeli powierza rzecz innej osobie nie będąc do tego upoważniony przez umowę ani zmuszony przez okoliczności albo jeżeli rzecz stanie się potrzebna użyczającemu z powodów nie przewidzianych w chwili zawarcia umowy, użyczający może żądać zwrotu rzeczy, chociażby umowa była zawarta na czas oznaczony.

**Art. 664.** Jeżeli kilka osób wspólnie wzięło rzecz do używania, ich odpowiedzialność jest solidarna.

**Art. 665.** § 1. Po zakończeniu użyczenia biorący do używania obowiązany jest zwrócić użyczającemu rzecz w stanie nie pogorszonym; jednakże biorący nie ponosi odpowiedzialności za zużycie rzeczy będące następstwem prawidłowego używania.

§ 2. Jeżeli biorący do używania powierzył rzecz innej osobie, obowiązek zwrotu rzeczy użyczającemu ciąży także na tej osobie.

**Art. 666.** Roszczenie użyczającego przeciwko biorącemu do używania o naprawienie szkody za uszkodzenie lub pogorszenie rzeczy, jak również roszczenia biorącego do używania przeciwko użyczającemu o zwrot nakładów na rzecz oraz o naprawienie szkody poniesionej wskutek wad rzeczy przedawniają się z upływem roku od dnia zwrotu rzeczy.

## Tytuł XVII. POŻYCZKA

**Art. 667.** § 1. Przez umowę pożyczki dający pożyczkę zobowiązuje się przenieść przedmiot pożyczki na własność biorącego, a biorący zobowiązuje się zwrócić przedmiot pożyczki w rzeczach tego samego gatunku, takiej samej ilości i jakości.

§ 2. Przedmiotem pożyczki mogą być pieniądze lub inne rzeczy oznaczone tylko co do gatunku.

**Art. 668.** Dający pożyczkę może odstąpić od umowy i odmówić wydania przedmiotu pożyczki, jeżeli zwrot pożyczki jest wątpliwy z powodu złego stanu majątkowego drugiej strony.

Uprawnienie to nie przysługuje dającemu pożyczkę, jeżeli w chwili zawarcia umowy o złym stanie majątkowym drugiej strony wiedział lub z łatwością mógł się dowiedzieć.

**Art. 669.** Roszczenie biorącego pożyczkę o wydanie przedmiotu pożyczki przedawnia się z upływem sześciu miesięcy od chwili, gdy przedmiot miał być wydany.

**Art. 670.** Jeżeli termin zwrotu pożyczki nie jest oznaczony, dłużnik obowiązany jest zwrócić pożyczkę w ciągu sześciu tygodni po wypowiedzeniu przez dającego pożyczkę.

**Art. 671.** Jeżeli rzeczy otrzymane przez biorącego pożyczkę mają wady, dający pożyczkę obowiązany jest do naprawienia szkody, którą wyrządził biorącemu przez to, że wiedząc o wadach nie zawiadomił go o nich. Przepisu powyższego nie stosuje się w wypadku, gdy biorący mógł z łatwością wadę zauważyć.

## Tytuł XVIII. UMOWA RACHUNKU BANKOWEGO

**Art. 672.** Przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku, na czas oznaczony lub nie oznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych.

**Art. 673.** Bank może obracać czasowo wolne środki pieniężne zgromadzone na rachunku bankowym na potrzeby gospodarki narodowej z obowiązkiem ich zwrotu w całości lub w części na każde żądanie, chyba że umowa uzależnia obowiązek zwrotu od wypowiedzenia.

**Art. 674.** Bank może odmówić wykonania zlecenia posiadacza rachunku bankowego tylko w wypadkach przewidzianych w przepisach szczególnych.

**Art. 675.** § 1. Bank obowiązany jest przy każdej zmianie stanu rachunku bankowego przesyłać jego posiadaczowi wyciąg z rachunku z ustaleniem salda.

§ 2. Posiadacz rachunku bankowego obowiązany jest zgłosić bankowi niezgodność salda w ciągu czternastu dni od dnia otrzymania wyciągu z rachunku.

**Art. 676.** Posiadacz imiennego rachunku bankowego obowiązany jest zawiadamiać bank o każdej zmianie swego zamieszkania lub siedziby.

**Art. 677.** Rozwiązanie umowy rachunku bankowego zawartej na czas nie oznaczony może nastąpić w każdym czasie wskutek

wypowiedzenia przez którąkolwiek ze stron; bank może wypowiedzieć taką umowę tylko z ważnych powodów.

**Art. 678.** Roszczenia wynikające ze stosunku rachunku bankowego przedawniają się z upływem lat dwóch.

**Art. 679.** Przepisy niniejszego tytułu stosuje się również do rachunków prowadzonych przez spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe.

**Art. 680.** Przepisy niniejszego tytułu nie uchybiają przepisom o rozliczeniach pieniężnych między organizacjami socjalistycznymi.

## Tytuł XIX. ZLECENIE

**Art. 681.** § 1. Przez umowę zlecenia przyjmujący zlecenie zobowiązuje się do dokonania określonej czynności prawnej dla dającego zlecenie.

§ 2. W braku odmiennej umowy zlecenie obejmuje umocowanie do wykonania czynności w imieniu dającego zlecenie. Przepis ten nie uchybia przepisom o formie pełnomocnictwa.

**Art. 682.** § 1. Jeżeli ani z umowy, ani z okoliczności nie wynika, że przyjmujący zlecenie zobowiązał się wykonać je bez wynagrodzenia, za wykonanie zlecenia należy się wynagrodzenie.

§ 2. Jeżeli nie ma obowiązującej taryfy, a nie umówiono się o wysokość wynagrodzenia, należy się wynagrodzenie odpowiadające wykonanej pracy.

**Art. 683.** Kto zawodowo trudni się załatwianiem czynności dla drugich, powinien, jeżeli nie chce zlecenia przyjąć, zawiadomić o tym niezwłocznie dającego zlecenie. Taki sam obowiązek ciąży na osobie, która dającemu zlecenie oświadczyła gotowość załatwiania czynności danego rodzaju.

**Art. 684.** Przyjmujący zlecenie może bez uprzedniej zgody dającego zlecenie odstąpić od wskazanego przez niego sposobu wykonania zlecenia, jeżeli nie ma możności uzyskania jego zgody, a zachodzi uzasadniony powód do przypuszczenia, że dający zlecenie zgodziłby się na zmianę, gdyby wiedział o istniejącym stanie rzeczy.

**Art. 685.** § 1. Przyjmujący zlecenie może powierzyć wykonanie zlecenia osobie trzeciej tylko wtedy, gdy to wynika z umowy lub ze zwyczaju albo gdy jest do tego zmuszony przez okoliczności. W wypadku takim obowiązany jest zawiadomić niezwłocznie dającego zlecenie o osobie i o miejscu zamieszkania

swego zastępcy i w razie zawiadomienia odpowiedzialny jest tylko za brak należytej staranności w wyborze zastępcy.

§ 2. Zastępca odpowiedzialny jest za wykonanie zlecenia także względem dającego zlecenie. Jeżeli przyjmujący zlecenie ponosi odpowiedzialność za czynności swego zastępcy jak za swoje własne czynności, ich odpowiedzialność jest solidarna.

**Art. 686.** W wypadku gdy przyjmujący zlecenie powierzył wykonanie zlecenia innej osobie nie będąc do tego uprawniony, a rzecz należąca do dającego zlecenie uległa przy wykonywaniu zlecenia utracie lub uszkodzeniu, przyjmujący zlecenie jest odpowiedzialny także za utratę lub uszkodzenie przypadkowe, chyba że jedno lub drugie nastąpiłoby również wtedy, gdyby sam zlecenie wykonywał.

**Art. 687.** Przyjmujący zlecenie powinien udzielać dającemu zlecenie potrzebnych wiadomości o przebiegu sprawy, a po wykonaniu zlecenia lub po wcześniejszym rozwiązaniu umowy złożyć mu sprawozdanie. Powinien mu wydać wszystko, co przy wykonaniu zlecenia dla niego uzyskał, chociażby w imieniu własnym.

**Art. 688.** Przyjmującemu zlecenie nie wolno używać we własnym interesie rzeczy i pieniędzy dającego zlecenie. Od sum pieniężnych zatrzymanych ponad potrzebę wynikającą z wykonywania zlecenia powinien płacić dającemu zlecenie odsetki ustawowe.

**Art. 689.** Dający zlecenie powinien zwrócić przyjmującemu zlecenie wydatki, które ten poczynił w celu należytego wykonania zlecenia, wraz z odsetkami ustawowymi; powinien również zwolnić przyjmującego zlecenie od zobowiązań, które ten w powyższym celu zaciągnął w imieniu własnym.

**Art. 690.** Jeżeli wykonanie zlecenia wymaga wydatków, dający zlecenie powinien na żądanie przyjmującego udzielić mu odpowiedniej zaliczki.

**Art. 691.** W razie płatnego zlecenia wynagrodzenie należy się przyjmującemu dopiero po wykonaniu zlecenia, chyba że co innego wynika z umowy lub z przepisów szczególnych.

**Art. 692.** Jeżeli kilka osób dało lub przyjęło zlecenie wspólnie, ich odpowiedzialność względem drugiej strony jest solidarna.

**Art. 693.** § 1. Dający zlecenie może je wypowiedzieć w każdym czasie. Powinien jednak zwrócić przyjmującemu zlecenie wydatki, które ten poczynił w celu należytego wykonania zlecenia; w razie płatnego zlecenia obowiązany jest uiścić przyjmującemu zlecenie część wynagrodzenia odpowiadającą jego dotych-

czasowym czynnościom, a jeżeli wypowiedzenie nastąpiło bez ważnego powodu, powinien także naprawić szkodę.

§ 2. Przymujący zlecenie może je wypowiedzieć w każdym czasie. Jednakże gdy zlecenie jest płatne, a wypowiedzenie nastąpiło bez ważnego powodu, przyjmujący zlecenie jest odpowiedzialny za szkodę.

§ 3. Nie można zrzec się z góry uprawnienia do wypowiedzenia zlecenia z ważnych powodów.

**Art. 694.** W braku odmiennej umowy zlecenie nie wygasa ani wskutek śmierci dającego zlecenie, ani wskutek utraty przez niego zdolności do czynności prawnych. Jeżeli jednak, zgodnie z umową, zlecenie wygasło, przyjmujący zlecenie powinien, gdyby z przerwania powierzonych mu czynności mogła wyniknąć szkoda, prowadzić te czynności nadal, dopóki spadkobierca albo przedstawiciel ustawowy dającego zlecenie nie będzie mógł zarządzić inaczej.

**Art. 695.** W braku odmiennej umowy zlecenie wygasa wskutek śmierci przyjmującego zlecenie albo wskutek utraty przez niego pełnej zdolności do czynności prawnych.

**Art. 696.** Jeżeli zlecenie wygasło, uważa się je mimo to za istniejące na korzyść przyjmującego zlecenie aż do chwili, kiedy dowiedział się o wygaśnięciu zlecenia.

**Art. 697.** Do umów o świadczenie usług, które nie są uregulowane innymi przepisami, stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu.

**Art. 698.** Z upływem lat dwóch przedawniają się:

1) roszczenia o wynagrodzenie za spełnione czynności i o zwrot poniesionych wydatków przysługujące osobom, które stale lub w zakresie działalności przedsiębiorstwa trudnią się czynnościami danego rodzaju; to samo dotyczy roszczeń z tytułu zaliczek udzielonych tym osobom;
2) roszczenia z tytułu robót wykonanych w zakresie działalności przedsiębiorstwa oraz robót wykonanych przez rzemieślników;
3) roszczenia z tytułu utrzymania, pielęgnowania, wychowania lub nauki, jeżeli przysługują osobom trudniącym się zawodowo takimi czynnościami albo osobom utrzymującym zakłady na ten cel przeznaczone;
4) roszczenia powstałe w zakresie działalności przedsiębiorstw hotelowych i gastronomicznych z tytułu należności za dostarczone mieszkanie, utrzymanie i usługi oraz z tytułu wydatków poniesionych na rzecz osób, które korzystają z usług takich przedsiębiorstw.

## Tytuł XX. UMOWA AGENCYJNA

**Art. 699.** § 1. Przez umowę agencyjną przyjmujący zlecenie (agent) zobowiązuje się za wynagrodzeniem (prowizja) do stałego pośredniczenia przy zawieraniu oznaczonych umów na rzecz dającego zlecenie albo do zawierania takich umów w jego imieniu.

§ 2. Do zawierania umów w imieniu dającego zlecenie oraz do odbierania dla niego oświadczeń agent jest uprawniony tylko wtedy, gdy ma do tego umocowanie.

**Art. 700.** W razie wątpliwości poczytuje się, że agent jest upoważniony do przyjmowania zapłaty za świadczenie, które spełnia, oraz do przyjmowania świadczenia, za które płaci, jak również do odbierania zawiadomień o wadach oraz innych oświadczeń dotyczących wykonania umowy, którą zawarł w imieniu dającego zlecenie.

**Art. 701.** Agent obowiązany jest w zakresie powierzonych mu spraw podejmować czynności potrzebne do zabezpieczenia praw dającego zlecenie.

**Art. 702.** § 1. Agent może żądać prowizji od umów zawartych z jego udziałem. Jeżeli wysokość prowizji nie jest określona w umowie lub w taryfie, ustala się prowizję w wysokości w danych stosunkach przyjętej.

§ 2. Agentowi należy się prowizja z chwilą zawarcia umowy z osobą trzecią, a w razie zawarcia umowy sprzedaży — z chwilą, gdy dający zlecenie otrzymał rzecz albo cenę. Jeżeli umowa ma być wykonywana częściami, agentowi należy się prowizja w miarę wykonywania umowy.

§ 3. Jeżeli agentowi należy się prowizja dopiero z chwilą wykonania umowy, może on żądać prowizji także w razie niewykonania umowy z przyczyn dotyczących dającego zlecenie.

**Art. 703.** W braku odmiennej umowy agent może domagać się zwrotu wydatków związanych z wykonaniem zlecenia tylko o tyle, o ile były uzasadnione i o ile ich wysokość przekracza zwykłą w danych stosunkach miarę.

**Art. 704.** Umowa agencyjna zawarta na czas nie oznaczony może być wypowiedziana na trzy miesiące naprzód na koniec miesiąca kalendarzowego.

**Art. 705.** § 1. Dla zabezpieczenia roszczeń o prowizję oraz roszczeń o zwrot wydatków i zaliczek udzielonych dającemu zlecenie przysługuje agentowi ustawowe prawo zastawu na rzeczach dającego zlecenie otrzymanych w związku z umową

agencyjną, dopóki rzeczy te znajdują się u niego lub u osoby, która je dzierży w jego imieniu, albo dopóki może nimi rozporządzać za pomocą dokumentów.

§ 2. Przepisu powyższego nie stosuje się, gdy dającym zlecenie jest organizacja państwowa.

## Tytuł XXI. UMOWA KOMISU

**Art. 706.** Przez umowę komisu przyjmujący zlecenie (komisant) zobowiązuje się za wynagrodzeniem (prowizja) w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa do kupna lub sprzedaży rzeczy ruchomych na rachunek dającego zlecenie (komitenta), lecz w imieniu własnym.

**Art. 707.** Komisant powinien wydać komitentowi wszystko, co przy wykonaniu zlecenia dla niego uzyskał, w szczególności powinien przelać na niego wierzytelności, które nabył na jego rachunek. Powyższe uprawnienia komitenta są skuteczne także względem wierzycieli komisanta.

**Art. 708.** Jeżeli komisant zawarł umowę na warunkach korzystniejszych od warunków oznaczonych przez komitenta, uzyskana korzyść należy się komitentowi.

**Art. 709.** § 1. Jeżeli komisant sprzedał oddaną mu do sprzedaży rzecz za cenę niższą od ceny oznaczonej przez komitenta, obowiązany jest zapłacić komitentowi różnicę.

§ 2. Jeżeli komisant nabył rzecz za cenę wyższą od ceny oznaczonej przez komitenta, komitent może niezwłocznie po otrzymaniu zawiadomienia o wykonaniu zlecenia oświadczyć, że nie uznaje czynności za dokonaną na jego rachunek; brak takiego oświadczenia jest jednoznaczny z wyrażeniem zgody na wyższą cenę.

§ 3. Komitent nie może żądać zapłacenia różnicy ceny ani odmówić zgody na wyższą cenę, jeżeli zlecenie nie mogło być wykonane po cenie oznaczonej, a zawarcie umowy uchroniło komitenta od szkody.

**Art. 710.** § 1. Jeżeli rzecz jest narażona na zepsucie, a nie można czekać na zarządzenie komitenta, komisant jest uprawniony, a gdy tego interes komitenta wymaga — zobowiązany sprzedać rzecz z zachowaniem należytej staranności. O dokonaniu sprzedaży obowiązany jest zawiadomić niezwłocznie komitenta.

§ 2. Jeżeli komitent dopuścił się zwłoki z odebraniem rze-

czy, stosuje się odpowiednio przepisy o skutkach zwłoki kupującego z odebraniem rzeczy sprzedanej.

**Art. 711.** Komisant może wyłączyć swoją odpowiedzialność za ukryte wady fizyczne rzeczy, jak również za jej wady prawne, jeżeli przed zawarciem umowy podał to do wiadomości kupującego. Jednakże wyłączenie odpowiedzialności nie obejmuje wad rzeczy, o których komisant wiedział lub z łatwością mógł się dowiedzieć.

**Art. 712.** Komisant, który bez upoważnienia komitenta udzielił osobie trzeciej kredytu lub zaliczki, działa na własne niebezpieczeństwo.

**Art. 713.** § 1. Komisant nabywa roszczenie o zapłatę prowizji z chwilą, gdy komitent otrzymał rzecz albo cenę. Jeżeli umowa ma być wykonywana częściami, komisant nabywa roszczenie o prowizję w miarę wykonywania umowy.

§ 2. Komisant może żądać prowizji także wtedy, gdy umowa nie została wykonana z przyczyn dotyczących komitenta.

**Art. 714.** § 1. Dla zabezpieczenia roszczeń o prowizję oraz roszczeń o zwrot wydatków i zaliczek udzielonych komitentowi, jak również dla zabezpieczenia wszelkich innych należności wynikłych ze zleceń komisowych przysługuje komisantowi ustawowe prawo zastawu na rzeczach stanowiących przedmiot komisu, dopóki rzeczy te znajdują się u niego lub u osoby, która je dzierży w jego imieniu, albo dopóki może nimi rozporządzać za pomocą dokumentów.

§ 2. Wymienione należności mogą być zaspokojone z wierzytelności nabytych przez komisanta na rachunek komitenta, z pierwszeństwem przed wierzycielami komitenta.

§ 3. Przepisów powyższych nie stosuje się, gdy komitentem jest organizacja państwowa.

## Tytuł XXII. UMOWA PRZEWOZU

### Dział I. PRZEPISY OGÓLNE

**Art. 715.** Przez umowę przewozu przewoźnik zobowiązuje się w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa do przewiezienia za wynagrodzeniem osób lub rzeczy.

**Art. 716.** Przepisy tytułu niniejszego stosuje się do przewozu w zakresie poszczególnych rodzajów transportu tylko o tyle, o ile przewóz ten nie jest uregulowany odrębnymi przepisami.

## Dział II. PRZEWÓZ OSÓB

**Art. 717.** Przewoźnik obowiązany jest do zapewnienia podróżnym odpowiadających rodzajowi transportu warunków bezpieczeństwa i higieny oraz takich wygód, jakie ze względu na rodzaj transportu uważa się za niezbędne.

**Art. 718.** § 1. Za bagaż, który podróżny przewozi ze sobą, przewoźnik ponosi odpowiedzialność tylko wtedy, gdy szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa przewoźnika.

§ 2. Za bagaż powierzony przewoźnikowi przewoźnik ponosi odpowiedzialność według zasad przewidzianych dla przewozu rzeczy.

**Art. 719.** Roszczenia z umowy przewozu osób przedawniają się z upływem roku od dnia wykonania przewozu, a gdy przewóz nie został wykonany — od dnia, kiedy miał być wykonany.

## Dział III. PRZEWÓZ RZECZY

**Art. 720.** Wysyłający powinien podać przewoźnikowi swój adres oraz adres odbiorcy, miejsce przeznaczenia, oznaczenie przesyłki według rodzaju, ilości oraz sposobu opakowania, jak również wartość rzeczy szczególnie cennych.

**Art. 721.** § 1. Na żądanie przewoźnika wysyłający powinien wystawić list przewozowy, który zawiera dane wymienione w artykule poprzedzającym a ponadto oznaczenie wysokości przewoźnego oraz wszelkie inne istotne postanowienia umowy. Wysyłający ponosi skutki niedokładnego lub nieprawdziwego oświadczenia.

§ 2. Wysyłający może żądać od przewoźnika wydania mu odpisu listu przewozowego albo innego poświadczenia przyjęcia przesyłki do przewozu.

**Art. 722.** § 1. Jeżeli stan zewnętrzny przesyłki lub jej opakowanie nie jest odpowiednie dla danego rodzaju przewozu, przewoźnik może żądać, aby wysyłający złożył pisemne oświadczenie co do stanu przesyłki.

§ 2. Jeżeli przewoźnik przyjmie przesyłkę bez zastrzeżeń, domniemywa się, że znajdowała się w należytym stanie.

**Art. 723.** Wysyłający powinien dać przewoźnikowi wszelkie dokumenty potrzebne ze względu na przepisy celne, podatkowe, sanitarne i administracyjne.

**Art. 724.** Jeżeli rozpoczęcie lub dokonanie przewozu dozna czasowej przeszkody wskutek okoliczności dotyczącej przewoź-

nika, wysyłający może od umowy odstąpić, powinien jednak dać przewoźnikowi odpowiednie wynagrodzenie za dokonaną część przewozu w granicach tego, co na kosztach przewozu oszczędził. Nie wyłącza to roszczenia o naprawienie szkody, jeżeli przeszkoda była następstwem okoliczności, za które przewoźnik ponosi odpowiedzialność.

**Art. 725.** Przewoźnik powinien zawiadomić niezwłocznie odbiorcę o nadejściu przesyłki do miejsca przeznaczenia.

**Art. 726.** Po nadejściu przesyłki do miejsca przeznaczenia odbiorca może w imieniu własnym wykonać wszelkie prawa wynikające z umowy przewozu, w szczególności może żądać wydania przesyłki i listu przewozowego, jeżeli jednocześnie wykona zobowiązania wynikające z tej umowy.

**Art. 727.** Przez przyjęcie przesyłki i listu przewozowego odbiorca zobowiązuje się do zapłaty oznaczonych w liście przewozowym należności przewoźnika.

**Art. 728.** § 1. Jeżeli odbiorca odmawia przyjęcia przesyłki albo jeżeli z innych przyczyn nie można mu jej doręczyć, przewoźnik powinien niezwłocznie zawiadomić o tym wysyłającego. Jeżeli wysyłający nie nadeśle w odpowiednim czasie wskazówek, przewoźnik powinien oddać przesyłkę na przechowanie lub inaczej ją zabezpieczyć, zawiadamiając o tym wysyłającego i odbiorcę.

§ 2. Jeżeli przesyłka jest narażona na zepsucie albo jeżeli jej przechowanie wymaga kosztów, na które nie ma pokrycia, przewoźnik może ją sprzedać przy odpowiednim zastosowaniu przepisów o skutkach zwłoki kupującego z odebraniem rzeczy sprzedanej.

**Art. 729.** § 1. Odszkodowanie za utratę, ubytek lub uszkodzenie przesyłki w czasie od jej przyjęcia do przewozu aż do wydania odbiorcy nie może przewyższać zwykłej wartości przesyłki, chyba że szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa przewoźnika.

§ 2. Przewoźnik nie ponosi odpowiedzialności za ubytek nie przekraczający granic ustalonych we właściwych przepisach, a w braku takich przepisów — granic zwyczajowo przyjętych (ubytek naturalny).

§ 3. Za utratę, ubytek lub uszkodzenie pieniędzy, kosztowności, papierów wartościowych albo rzeczy szczególnie cennych przewoźnik ponosi odpowiedzialność jedynie wtedy, gdy właściwości przesyłki były podane przy zawarciu umowy, chyba że szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa przewoźnika.

**Art. 730.** § 1. Przewoźnik może oddać przesyłkę do przewozu innemu przewoźnikowi na całą przestrzeń przewozu lub jej część, jednakże ponosi odpowiedzialność za czynności dalszych przewoźników jak za swoje własne czynności.

§ 2. Każdy przewoźnik, który przyjmuje przesyłkę na podstawie tego samego listu przewozowego, ponosi solidarną odpowiedzialność za cały przewóz według treści listu.

§ 3. Przewoźnik, który z tytułu swej solidarnej odpowiedzialności za cały przewóz zapłacił odszkodowanie, ma zwrotne roszczenie do przewoźnika ponoszącego odpowiedzialność za okoliczności, z których szkoda wynikła. Jeżeli okoliczności tych ustalić nie można, odpowiedzialność ponoszą wszyscy przewoźnicy w stosunku do przypadającego na nich przewoźnego. Wolny od odpowiedzialności jest przewoźnik, który udowodni, że szkoda nie powstała na przestrzeni, przez którą przewoził.

**Art. 731.** § 1. Dla zabezpieczenia roszczeń wynikających z umowy przewozu, jako to: przewoźnego, składowego, opłat celnych i innych wydatków, jak również dla zabezpieczenia takich roszczeń przysługujących poprzednim spedytorom i przewoźnikom przysługuje przewoźnikowi ustawowe prawo zastawu na przesyłce, dopóki przesyłka znajduje się u niego lub u osoby, która ją dzierży w jego imieniu, albo dopóki może nią rozporządzać za pomocą dokumentów.

§ 2. Przepisu powyższego nie stosuje się, gdy wysyłającym jest organizacja państwowa.

**Art. 732.** § 1. Wskutek przyjęcia przesyłki bez zastrzeżeń i zapłaty należności przewoźnika wygasają wszelkie roszczenia przeciwko przewoźnikowi wynikające z umowy przewozu. Nie dotyczy to jednak roszczeń z tytułu niewidocznych uszkodzeń przesyłki, jeżeli odbiorca w ciągu tygodnia od chwili przyjęcia przesyłki zawiadomił o nich przewoźnika.

§ 2. Przepisu powyższego nie stosuje się, gdy szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa przewoźnika.

**Art. 733.** Roszczenia z umowy przewozu rzeczy przedawniają się z upływem roku od dnia dostarczenia przesyłki, a w razie całkowitej utraty przesyłki lub jej dostarczenia z opóźnieniem — od dnia, kiedy przesyłka miała być dostarczona.

**Art. 734.** Roszczenia przysługujące przewoźnikowi przeciwko innym przewoźnikom, którzy uczestniczyli w przewozie przesyłki, przedawniają się z upływem sześciu miesięcy od dnia, w którym przewoźnik naprawił szkodę, albo od dnia, w którym wytoczono przeciwko niemu powództwo.

## Tytuł XXIII. UMOWA SPEDYCJI

**Art. 735.** § 1. Przez umowę spedycji spedytor zobowiązuje się za wynagrodzeniem w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa do wysłania lub odbioru przesyłki albo do dokonania innych usług związanych z jej przewozem.

§ 2. Spedytor może występować w imieniu własnym albo w imieniu dającego zlecenie.

**Art. 736.** Przepisy niniejszego tytułu stosuje się do spedycji krajowej tylko o tyle, o ile nie jest ona uregulowana odrębnymi przepisami.

**Art. 737.** Jeżeli przepisy tytułu niniejszego albo przepisy szczególne nie stanowią inaczej, do umowy spedycji stosuje się odpowiednio przepisy o umowie zlecenia.

**Art. 738.** Spedytor obowiązany jest do podejmowania czynności potrzebnych do uzyskania zwrotu nienależnie pobranych sum z tytułu przewoźnego, cła i innych należności, związanych z przewozem przesyłki.

**Art. 739.** Spedytor obowiązany jest do podjęcia czynności potrzebnych do zabezpieczenia praw dającego zlecenie lub osoby przez niego wskazanej względem przewoźnika albo innego spedytora.

**Art. 740.** Spedytor jest odpowiedzialny za przewoźników i dalszych spedytorów, którymi posługuje się przy wykonaniu zlecenia, chyba że nie ponosi winy w wyborze.

**Art. 741.** Spedytor może sam dokonać przewozu. W tym wypadku spedytor ma jednocześnie prawa i obowiązki przewoźnika.

**Art. 742.** § 1. Odszkodowanie za utratę, ubytek lub uszkodzenie przesyłki w czasie od jej przyjęcia aż do wydania przewoźnikowi, dalszemu spedytorowi, dającemu zlecenie lub osobie przez niego wskazanej nie może przewyższać zwykłej wartości przesyłki, chyba że szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa spedytora.

§ 2. Spedytor nie ponosi odpowiedzialności za ubytek nie przekraczający granic ustalonych we właściwych przepisach, a w braku takich przepisów — granic zwyczajowo przyjętych (ubytek naturalny).

§ 3. Za utratę, ubytek lub uszkodzenie pieniędzy, kosztowności, papierów wartościowych albo rzeczy szczególnie cennych spedytor ponosi odpowiedzialność jedynie wtedy, gdy właściwości przesyłki były podane przy zawarciu umowy, chyba że szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa spedytora.

**Art. 743.** § 1. Dla zabezpieczenia roszczeń o przewoźne oraz roszczeń o prowizję, o zwrot wydatków i innych należności wynikłych ze zleceń spedycyjnych, jak również dla zabezpieczenia takich roszczeń przysługujących poprzednim spedytorom i przewoźnikom, przysługuje spedytorowi ustawowe prawo zastawu na przesyłce, dopóki przesyłka znajduje się u niego lub u osoby, która ją dzierży w jego imieniu, albo dopóki może nią rozporządzać za pomocą dokumentów.

§ 2. Przepisu powyższego nie stosuje się, gdy dającym zlecenie jest organizacja państwowa.

**Art. 744.** § 1. Roszczenia z umowy spedycji przedawniają się z upływem roku.

§ 2. Termin przedawnienia zaczyna biec: w wypadku roszczeń z tytułu uszkodzenia lub ubytku przesyłki — od dnia dostarczenia przesyłki; w wypadku całkowitej utraty przesyłki lub jej dostarczenia z opóźnieniem — od dnia, w którym przesyłka miała być dostarczona; we wszystkich innych wypadkach — od dnia wykonania zlecenia.

**Art. 745.** Roszczenia przysługujące spedytorowi przeciwko przewoźnikom i dalszym spedytorom, którymi się posługiwał przy przewozie przesyłki, przedawniają się z upływem sześciu miesięcy od dnia, kiedy spedytor naprawił szkodę, albo od dnia, kiedy wytoczono przeciwko niemu powództwo. Przepis ten stosuje się odpowiednio do wymienionych roszczeń między osobami, którymi spedytor posługiwał się przy przewozie przesyłki.

## Tytuł XXIV. UMOWA UBEZPIECZENIA

### Dział I. PRZEPISY OGÓLNE

**Art. 746.** § 1. Przez umowę ubezpieczenia zakład ubezpieczeń zobowiązuje się spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie zdarzenia (wypadku losowego), a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę.

§ 2. Świadczenie zakładu ubezpieczeń polega w szczególności na zapłacie:

1) przy ubezpieczeniu majątkowym — określonego odszkodowania za szkodę powstałą wskutek przewidzianego w umowie zdarzenia,
2) przy ubezpieczeniu osobowym — umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia w razie zajścia przewidzianego w umowie zdarzenia w życiu osoby ubezpieczonej.

§ 3. Do renty z umowy ubezpieczenia nie stosuje się przepisów kodeksu niniejszego o rencie.

**Art. 747.** § 1. Umowa ubezpieczenia jest nieważna, jeżeli w chwili jej zawarcia przewidziany w niej wypadek już zaszedł albo jeżeli odpadła już możliwość jego zajścia, chyba że ubezpieczenie obejmuje okres poprzedzający zawarcie umowy.

§ 2. Objęcie ubezpieczeniem okresu poprzedzającego zawarcie umowy jest bezskuteczne, jeżeli w chwili zawarcia umowy którakolwiek ze stron wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć, że wypadek zaszedł lub że odpadła możliwość jego zajścia w tym okresie. Przepisu tego nie stosuje się do ubezpieczeń zbiorowych, jeżeli umowa albo ogólne warunki ubezpieczenia przewidują odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń za wypadki zaszłe przed zawarciem umowy.

**Art. 748.** § 1. Ogólne warunki dotyczące umów ubezpieczenia zawieranych przez organizacje socjalistyczne mogą odmiennie od przepisów niniejszego tytułu unormować sposób zawierania umów, obliczania i pobierania składki, zgłaszania zmian zaszłych po zawarciu umowy, początek, zakres i ustanie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, sposób zawiadamiania o wypadku, ustalania szkód oraz ustalania odszkodowań i ich wypłaty.

§ 2. W innych wypadkach postanowienia umowy ubezpieczenia sprzeczne z przepisami tytułu niniejszego są nieważne, chyba że dalsze przepisy przewidują w tym względzie wyjątki.

**Art. 749.** Umowę ubezpieczenia można zawrzeć także na rzecz osoby trzeciej; osoba ta może nie być w umowie wymieniona.

**Art. 750.** § 1. Umowa ubezpieczenia powinna być stwierdzona przez zakład ubezpieczeń polisą, legitymacją ubezpieczeniową, tymczasowym zaświadczeniem albo innym dokumentem ubezpieczenia.

§ 2. Z zastrzeżeniem wyjątków, przewidzianych w dwóch artykułach następnych, umowę uważa się za zawartą z chwilą doręczenia przez zakład ubezpieczeń ubezpieczającemu dokumentu ubezpieczenia.

**Art. 751.** Jeżeli przed upływem czternastu dni od daty otrzymania oferty (wniosku) na piśmie zakład ubezpieczeń nie doręczył składającemu ofertę dokumentu ubezpieczenia, umowę uważa się z piętnastym dniem od otrzymania oferty za zawartą na podstawie ogólnych warunków ubezpieczenia. Przepisu tego nie stosuje się do ubezpieczeń na życie.

**Art. 752.** § 1. Jeżeli dokument ubezpieczenia zawiera postanowienia, które odbiegają na niekorzyść ubezpieczającego od

treści złożonej przez niego oferty lub od ogólnych warunków ubezpieczenia, zakład ubezpieczeń obowiązany jest zwrócić ubezpieczającemu na to uwagę na piśmie przy doręczeniu tego dokumentu, wyznaczając mu co najmniej siedmiodniowy termin do zgłoszenia sprzeciwu. W razie niewykonania tego obowiązku przez zakład zmiany dokonane na niekorzyść ubezpieczającego są nieważne.

§ 2. W braku sprzeciwu uważa się, że umowa doszła do skutku zgodnie z treścią dokumentu ubezpieczenia następnego dnia po upływie wyznaczonego terminu do złożenia sprzeciwu.

**Art. 753.** § 1. Zakład ubezpieczeń obowiązany jest podać w dokumencie ubezpieczenia tekst ogólnych warunków ubezpieczenia, na których podstawie umowa została zawarta.

§ 2. Jeżeli ogólne warunki ubezpieczenia były ogłoszone lub wyłożone do publicznej wiadomości, zakład ubezpieczeń może w dokumencie ubezpieczenia bądź tylko powołać się na ogólne warunki, bądź też zamieścić w umowie wyciąg z tych warunków zawierający najbardziej istotne ich postanowienia.

**Art. 754.** § 1. Składkę oblicza się za czas trwania odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń.

§ 2. Jeżeli nie umówiono się inaczej, składka powinna być zapłacona jednocześnie z zawarciem umowy ubezpieczenia, a jeżeli umowa doszła do skutku przed doręczeniem dokumentu ubezpieczenia — w ciągu czternastu dni od jego doręczenia.

**Art. 755.** § 1. Jeżeli nie umówiono się inaczej, odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń rozpoczyna się od dnia następującego po zawarciu umowy, nie wcześniej jednak niż dnia następnego po zapłaceniu składki. W wypadku gdy umowa doszła do skutku przed doręczeniem dokumentu ubezpieczenia, odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń rozpoczyna się od dnia, w którym umowa ubezpieczenia uważana jest za zawartą.

§ 2. Jeżeli zakład ubezpieczeń ponosi odpowiedzialność jeszcze przed zapłaceniem składki, a składka nie została zapłacona w terminie, zakład ubezpieczeń może odstąpić od umowy ze skutkiem natychmiastowym, zawiadamiając o tym jednocześnie ubezpieczającego, i żądać zapłaty składki za okres, przez który ponosił odpowiedzialność. W braku odstąpienia od umowy, rozwiązuje się ona z końcem okresu, na który przypadała nie zapłacona składka.

**Art. 756.** § 1. Ubezpieczający obowiązany jest podać do wiadomości zakładu ubezpieczeń wszystkie znane sobie okoliczności, o które zakład ubezpieczeń zapytywał w formularzu oferty albo przed zawarciem umowy w innych pismach. Jeżeli zakład ubez-

pieczeń zawarł umowę ubezpieczenia mimo braku odpowiedzi ubezpieczającego na poszczególne pytania, pominięte okoliczności uważa się za nieistotne.

§ 2. Jeżeli w umowie ubezpieczenia zastrzeżono, że w czasie jej trwania należy zgłaszać zmiany okoliczności wymienionych w paragrafie poprzedzającym, ubezpieczający obowiązany jest zawiadamiać o tych zmianach zakład ubezpieczeń niezwłocznie po otrzymaniu o nich wiadomości. Przepisu tego nie stosuje się do ubezpieczeń na życie.

§ 3. Jeżeli ubezpieczający podał niezgodnie z prawdą do wiadomości zakładu ubezpieczeń okoliczności, o których mowa w paragrafach poprzedzających, zakład wolny jest od odpowiedzialności, chyba że okoliczności te nie mają wpływu na powiększenie ryzyka objętego umową.

**Art. 757.** § 1. W razie ujawnienia okoliczności, która pociąga za sobą zwiększenie prawdopodobieństwa wypadku, zakład ubezpieczeń może odpowiednio zwiększyć składkę, poczynając od chwili, gdy zaszła ta okoliczność, nie wcześniej jednak niż od początku bieżącego okresu ubezpieczenia. W wypadku takim zakład wezwie ubezpieczającego do zapłaty podwyższonej składki, a ubezpieczający może w ciągu czternastu dni od otrzymania wezwania od umowy odstąpić. Jeżeli ujawnienie okoliczności nastąpiło po wypadku, zakład ubezpieczeń może odpowiednio zmniejszyć swoje świadczenie.

§ 2. Jeżeli ujawniona okoliczność pociąga za sobą takie zwiększenie prawdopodobieństwa wypadku, że zakład ubezpieczeń nie zawarłby umowy, gdyby o tej okoliczności wiedział, może on w ciągu miesiąca od ujawnienia rzeczonej okoliczności od umowy odstąpić. W razie odstąpienia od umowy należy się zakładowi ubezpieczeń tylko składka za czas trwania umowy. Jeżeli ujawnienie okoliczności nastąpiło już po wypadku lub w ciągu ostatniego miesiąca przed wypadkiem, a przyczyną wypadku była wyłącznie ujawniona okoliczność, zakład ubezpieczeń może odmówić spełnienia świadczenia.

§ 3. Przepisów paragrafów poprzedzających nie stosuje się do ubezpieczeń na życie.

**Art. 758.** § 1. Jeżeli nie umówiono się inaczej, zakład ubezpieczeń obowiązany jest spełnić świadczenie w terminie dni trzydziestu, licząc od daty otrzymania zawiadomienia o wypadku.

§ 2. Gdyby wyjaśnienie w powyższym terminie okoliczności koniecznych do ustalenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń albo wysokości świadczenia okazało się niemożliwe, świadczenie powinno być spełnione w ciągu czternastu dni od wyjaśnienia

tych okoliczności. Jednakże bezsporną część świadczenia zakład powinien spełnić w terminie przewidzianym w paragrafie poprzedzającym.

**Art. 759.** Przewidziane w umowie ubezpieczenia skutki niezawiadomienia zakładu ubezpieczeń o wypadku nie następują, jeżeli zakład ubezpieczeń otrzymał w terminie wyznaczonym do zawiadomienia urzędowo stwierdzoną wiadomość o okolicznościach, które należało podać do wiadomości zakładu.

**Art. 760.** § 1. Roszczenia z umowy ubezpieczenia przedawniają się z upływem lat trzech.

§ 2. Bieg przedawnienia przerywa się także przez zgłoszenie do zakładu ubezpieczeń roszczenia o świadczenie. W wypadku takim bieg przedawnienia rozpoczyna się na nowo od dnia, w którym osoba zgłaszająca roszczenie otrzymała na piśmie decyzję zakładu ubezpieczeń w sprawie zgłoszonego roszczenia.

**Art. 761.** Przepisów tytułu niniejszego nie stosuje się do ubezpieczeń morskich oraz do ubezpieczeń pośrednich (reasekuracji).

### Dział II. UBEZPIECZENIA MAJĄTKOWE

**Art. 762.** Ubezpieczenie majątkowe może dotyczyć mienia albo odpowiedzialności cywilnej.

**Art. 763.** Przez umowę ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zakład ubezpieczeń zobowiązuje się do zapłacenia określonego w umowie odszkodowania za szkody wyrządzone osobom trzecim, względem których odpowiedzialność za szkodę ponosi ubezpieczający albo osoba, na której rzecz zostaje zawarta umowa ubezpieczenia.

**Art. 764.** § 1. Jeżeli po zawarciu umowy ubezpieczenia własność ubezpieczonej nieruchomości przeszła na inną osobę, prawa i obowiązki z umowy tej wynikające przechodzą na nowego właściciela. Jednakże zarówno zakład ubezpieczeń, jak i nowy właściciel mogą umowę wypowiedzieć na zasadach określonych w ogólnych warunkach ubezpieczenia. Dawny i nowy właściciel ponoszą solidarną odpowiedzialność za zapłatę składki przypadającej za czas do chwili otrzymania przez zakład ubezpieczeń wiadomości o zmianie właściciela.

§ 2. Jeżeli nie umówiono się inaczej, umowa ubezpieczenia rzeczy ruchomych rozwiązuje się wskutek przejścia własności rzeczy ubezpieczonej na inną osobę.

**Art. 765.** § 1. Suma ubezpieczenia ustalona w umowie stanowi górną granicę odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń.

§ 2. Jeżeli po zawarciu umowy wartość ubezpieczonego mienia uległa zmniejszeniu, ubezpieczający może żądać odpowiedniego zmniejszenia sumy ubezpieczenia. Zmniejszenia sumy ubezpieczenia może także z tej samej przyczyny dokonać jednostronnie zakład ubezpieczeń, zawiadamiając o tym jednocześnie ubezpieczającego.

§ 3. Zmniejszenie sumy ubezpieczenia pociąga za sobą odpowiednie zmniejszenie składki począwszy od dnia pierwszego tego miesiąca, w którym ubezpieczający zażądał zmniejszenia sumy ubezpieczenia lub w którym zakład ubezpieczeń zawiadomił ubezpieczającego o jednostronnym zmniejszeniu tej sumy.

**Art. 766.** § 1. Odszkodowanie należne od zakładu ubezpieczeń nie może przewyższać wysokości szkody poniesionej przez ubezpieczającego.

§ 2. Sposób ustalenia wartości ubezpieczonego mienia, jak również sposób ustalenia szkody oraz wysokości odszkodowania, określają ogólne warunki ubezpieczenia.

**Art. 767.** § 1. W razie zajścia wypadku ubezpieczający obowiązany jest użyć wszelkich dostępnych mu środków w celu zmniejszenia szkody w ubezpieczonym mieniu oraz w celu zabezpieczenia bezpośrednio zagrożonego mienia przed szkodą.

§ 2. Jeżeli ubezpieczający dopuścił się rażącego niedbalstwa w wykonaniu powyższych obowiązków, odszkodowanie się nie należy, chyba że zapłata całości lub części odszkodowania odpowiada w danych okolicznościach zasadom współżycia społecznego albo interesom gospodarki narodowej.

§ 3. Zakład ubezpieczeń obowiązany jest, w granicach sumy ubezpieczenia, zwrócić ubezpieczającemu poniesione przez niego koszty wynikłe z zastosowania środków, o których mowa w paragrafie pierwszym, jeżeli środki te były celowe, chociażby okazały się bezskuteczne. Ogólne warunki ubezpieczenia dla poszczególnych rodzajów ubezpieczeń mogą zawierać postanowienia korzystniejsze dla ubezpieczającego.

**Art. 768.** Zakład ubezpieczeń jest wolny od odpowiedzialności, jeżeli ubezpieczający lub osoba, za którą ubezpieczający ponosi odpowiedzialność, wyrządziła szkodę umyślnie. W razie rażącego niedbalstwa odszkodowanie się nie należy, chyba że zapłata odszkodowania odpowiada w danych okolicznościach zasadom współżycia społecznego albo interesom gospodarki narodowej.

**Art. 769.** § 1. Jeżeli nie umówiono się inaczej, roszczenia ubezpieczającego przeciwko osobie trzeciej odpowiedzialnej za szkodę przechodzą z mocy prawa na zakład ubezpieczeń aż do wysokości zapłaconego przez zakład odszkodowania. Jeżeli za-

kład pokrył tylko część szkody, ubezpieczającemu przysługuje co do pozostałej części pierwszeństwo zaspokojenia przed roszczeniem zakładu ubezpieczeń.

§ 2. Nie przechodzą na zakład ubezpieczeń roszczenia ubezpieczającego przeciwko osobom, z którymi ubezpieczający pozostaje we wspólnym gospodarstwie domowym lub za które ponosi odpowiedzialność, chyba że sprawca wyrządził szkodę umyślnie.

## Dział III. UBEZPIECZENIA OSOBOWE

**Art. 770.** Ubezpieczenie osobowe może w szczególności dotyczyć:

1) przy ubezpieczeniu na życie — śmierci osoby ubezpieczonej lub dożycia przez nią oznaczonego wieku;
2) przy ubezpieczeniu następstw nieszczęśliwych wypadków — uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia lub śmierci wskutek nieszczęśliwego wypadku.

**Art. 771.** § 1. Przy ubezpieczeniu osobowym ubezpieczający może wypowiedzieć umowę w każdym czasie z zachowaniem terminu określonego w ogólnych warunkach ubezpieczenia.

§ 2. W braku odmiennego zastrzeżenia umowę uważa się za wypowiedzianą przez ubezpieczającego, jeżeli składka nie została zapłacona w terminie określonym w ogólnych warunkach ubezpieczenia mimo uprzedniego wezwania do zapłaty w dodatkowym terminie, określonym w ogólnych warunkach ubezpieczenia; w wezwaniu powinny być podane do wiadomości ubezpieczającego skutki niezapłacenia składki.

**Art. 772.** § 1. Ubezpieczony może wskazać jedną lub więcej osób uprawnionych do otrzymania sumy ubezpieczenia na wypadek jego śmierci; może również zawrzeć umowę ubezpieczenia na okaziciela. Ubezpieczony może to zastrzeżenie zmienić lub odwołać w każdym czasie.

§ 2. Jeżeli ubezpieczony wskazał kilka osób uprawnionych do otrzymania sumy ubezpieczenia, a nie oznaczył ich udziału w tej sumie, uważa się, że udziały tych osób są równe.

§ 3. Suma ubezpieczenia przypadająca uprawnionemu nie należy do spadku po ubezpieczonym.

**Art. 773.** § 1. Wskazanie uprawnionego do otrzymania sumy ubezpieczenia staje się bezskuteczne, jeżeli uprawniony zmarł przed śmiercią ubezpieczonego albo jeżeli umyślnie przyczynił się do jego śmierci.

§ 2. Jeżeli w chwilł śmierci ubezpieczonego nie ma osoby uprawnionej do otrzymania sumy ubezpieczenia, suma ta przy-

pada najbliższej rodzinie ubezpieczonego w kolejności ustalonej w ogólnych warunkach ubezpieczenia, chyba że umówiono się inaczej.

**Art. 774.** Przy ubezpieczeniu na życie samobójstwo ubezpieczonego nie zwalnia zakładu ubezpieczeń od obowiązku świadczenia, jeżeli samobójstwo nastąpiło po upływie roku od zawarcia umowy ubezpieczenia.

**Art. 775.** Po upływie lat trzech od zawarcia umowy ubezpieczenia na życie zakład ubezpieczeń nie może podnieść zarzutu, że przy zawieraniu umowy ubezpieczający podał wiadomości nieprawdziwe, w szczególności że zataił chorobę osoby ubezpieczonej. Ogólne warunki ubezpieczenia mogą skrócić powyższy termin.

## Tytuł XXV. PRZECHOWANIE

**Art. 776.** Przez umowę przechowania przechowawca zobowiązuje się zachować w stanie nie pogorszonym rzecz ruchomą oddaną mu na przechowanie.

**Art. 777.** Jeżeli wysokość wynagrodzenia za przechowanie nie jest określona w umowie albo w taryfie, przechowawcy należy się wynagrodzenie w danych stosunkach przyjęte, chyba że z umowy lub z okoliczności wynika, iż zobowiązał się przechować rzecz bez wynagrodzenia.

**Art. 778.** Przechowawca powinien przechowywać rzecz w taki sposób, do jakiego się zobowiązał, a w braku umowy w tym względzie w taki sposób, jaki wynika z właściwości przechowywanej rzeczy i z okoliczności.

**Art. 779.** Przechowawca jest uprawniony, a nawet obowiązany zmienić określone w umowie miejsce i sposób przechowania rzeczy, jeżeli okaże się to konieczne dla jej ochrony przed utratą lub uszkodzeniem. Jeżeli uprzednie uzyskanie zgody składającego jest możliwe, przechowawca powinien ją uzyskać przed dokonaniem zmiany.

**Art. 780.** Przechowawcy nie wolno używać rzeczy bez zgody składającego, chyba że jest to konieczne do jej zachowania w stanie nie pogorszonym.

**Art. 781.** § 1. Przechowawca nie może oddać rzeczy na przechowanie innej osobie, chyba że jest do tego zmuszony przez okoliczności. W wypadku takim obowiązany jest zawiadomić niezwłocznie składającego, gdzie i u kogo rzecz złożył, i w razie za-

wiadomienia odpowiedzialny jest tylko za brak należytej staranności w wyborze zastępcy.

§ 2. Zastępca odpowiedzialny jest także względem składającego. Jeżeli przechowawca ponosi odpowiedzialność za czynności swego zastępcy jak za swoje własne czynności, ich odpowiedzialność jest solidarna.

**Art. 782.** Jeżeli przechowawca, bez zgody składającego i bez koniecznej potrzeby, używa rzeczy albo zmienia miejsce lub sposób jej przechowywania albo jeżeli oddaje rzecz na przechowanie innej osobie, jest on odpowiedzialny także za przypadkową utratę lub uszkodzenie rzeczy, które by w przeciwnym razie nie nastąpiło.

**Art. 783.** Składający powinien zwrócić przechowawcy wydatki, które ten poniósł w celu należytego przechowania rzeczy, wraz z odsetkami ustawowymi oraz zwolnić przechowawcę od zobowiązań zaciągniętych przez niego w powyższym celu w imieniu własnym.

**Art. 784.** Jeżeli kilka osób wspólnie przyjęło lub oddało rzecz na przechowanie, ich odpowiedzialność względem drugiej strony jest solidarna.

**Art. 785.** § 1. Składający może w każdym czasie żądać zwrotu rzeczy oddanej na przechowanie.

§ 2. Przechowawca może żądać odebrania rzeczy przed upływem terminu oznaczonego w umowie, jeżeli wskutek okoliczności, których nie mógł przewidzieć, nie może bez własnego uszczerbku lub bez zagrożenia rzeczy przechowywać jej w taki sposób, do jakiego jest zobowiązany. Jeżeli czas przechowania nie był oznaczony albo jeżeli rzecz była przyjęta na przechowanie bez wynagrodzenia, przechowawca może żądać odebrania rzeczy w każdym czasie, byleby jej zwrot nie nastąpił w chwili nieodpowiedniej dla składającego.

§ 3. Zwrot rzeczy powinien nastąpić w miejscu, gdzie miała być przechowywana.

**Art. 786.** Jeżeli z przepisów szczególnych albo z umowy lub okoliczności wynika, że przechowawca może rozporządzać oddanymi na przechowanie pieniędzmi lub innymi rzeczami oznaczonymi tylko co do gatunku, stosuje się odpowiednio przepisy o pożyczce (depozyt nieprawidłowy). Czas i miejsce zwrotu określają przepisy o przechowaniu.

**Art. 787.** § 1. Utrzymujący zarobkowo hotele i podobne zakłady odpowiedzialni są za utratę lub uszkodzenie rzeczy wniesionych przez osoby korzystające z usług hotelu lub podobnego zakładu, chyba że szkoda wynikła z właściwości rzeczy

wniesionej lub wskutek siły wyższej albo powstała wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby, która mu towarzyszyła albo go odwiedzała.

§ 2. Rzeczą wniesioną w rozumieniu przepisów niniejszych jest rzecz powierzona utrzymującemu zarobkowo hotel lub podobny zakład lub osobie u niego zatrudnionej albo umieszczona w miejscu przez nich wskazanym lub na ten cel przeznaczonym.

§ 3. Odpowiedzialność powyższą można z góry wyłączyć lub ograniczyć tylko przez umowne zastrzeżenie na piśmie.

**Art. 788.** Roszczenie o naprawienie szkody z powodu utraty lub uszkodzenia rzeczy wniesionych do hotelu lub podobnego zakładu wygasa, jeżeli poszkodowany niezwłocznie po otrzymaniu wiadomości o szkodzie nie zawiadomił o niej utrzymującego zakład. Przepisu tego nie stosuje się, gdy szkodę wyrządził utrzymujący zarobkowo hotel lub podobny zakład albo gdy przyjął rzecz na przechowanie.

**Art. 789.** Roszczenia o naprawienie szkody wynikłej z utraty lub uszkodzenia rzeczy wniesionych do hotelu lub podobnego zakładu przedawniają się z upływem sześciu miesięcy od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie, a w każdym razie z upływem roku od dnia, w którym poszkodowany przestał korzystać z usług hotelu lub podobnego zakładu.

**Art. 790.** § 1. W razie utraty lub uszkodzenia pieniędzy, papierów wartościowych, kosztowności albo przedmiotów mających wartość naukową lub artystyczną, odpowiedzialność utrzymującego zarobkowo hotel lub podobny zakład względem jednej osoby korzystającej z usług zakładu ogranicza się do sumy, którą określi w drodze rozporządzenia Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z właściwymi ministrami.

§ 2. Powyższe ograniczenie odpowiedzialności nie dotyczy wypadku, gdy wymienione przedmioty zostały przyjęte na przechowanie, jak również wypadku, gdy szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa osoby utrzymującej zarobkowo hotel lub podobny zakład.

**Art. 791.** Dla zabezpieczenia należności za mieszkanie, utrzymanie i usługi dostarczone osobie korzystającej z usług hotelu lub podobnego zakładu, jak również dla zabezpieczenia roszczenia o zwrot wydatków dla tej osoby poniesionych przysługuje utrzymującemu zarobkowo hotel lub podobny zakład ustawowe prawo zastawu na rzeczach wniesionych. Prawo to podlega przepisom o ustawowym prawie zastawu wynajmującego.

**Art. 792.** § 1. Przepisy o odpowiedzialności i ustawowym prawie zastawu utrzymujących zarobkowo hotele i podobne zakłady stosuje się odpowiednio do zakładów kąpielowych, przed-

siębiorstw wagonów sypialnych i przedsiębiorstw żeglugi śródlądowej. Jednakże co się tyczy przedmiotów, które zazwyczaj nie bywają wnoszone przez osoby korzystające z usług przedsiębiorstwa lub zakładu danego rodzaju, odpowiedzialność prowadzącego przedsiębiorstwo lub zakład ogranicza się do wypadku, gdy szkoda wynikła z winy umyślnej lub wskutek rażącego niedbalstwa osoby prowadzącej przedsiębiorstwo lub zakład albo gdy przedmiot był przez nią przyjęty na przechowanie.

§ 2. Rozciągnięcie powyższej odpowiedzialności na przedsiębiorstwa i zakłady nie wymienione w paragrafie poprzedzającym następuje na mocy rozporządzenia Rady Ministrów.

## Tytuł XXVI. UMOWA SKŁADU

**Art. 793.** § 1. Przez umowę składu przedsiębiorstwo składowe zobowiązuje się do przechowania za wynagrodzeniem przyjętych na skład towarów.

§ 2. Przedsiębiorstwo składowe obowiązane jest wydać składającemu dowód składowy, który powinien wymieniać rodzaj, ilość, oznaczenie i sposób opakowania towarów, jako też inne istotne postanowienia umowy.

**Art. 794.** § 1. Przedsiębiorstwo składowe obowiązane jest do dokonywania odpowiednich czynności konserwacyjnych. Przeciwne postanowienie umowy jest nieważne.

§ 2. Przedsiębiorstwo składowe powinno zawiadamiać składającego niezwłocznie o ważnych wydarzeniach dotyczących stanu przyjętych na skład towarów, chyba że zawiadomienie nie jest możliwe.

§ 3. Jeżeli towary narażone są na zepsucie, a nie można czekać na zarządzenie składającego, przedsiębiorstwo składowe jest uprawnione, a gdy tego interes składającego wymaga — zobowiązane sprzedać te towary z zachowaniem należytej staranności.

**Art. 795.** Przedsiębiorstwo składowe powinno zezwolić składającemu na oglądanie przyjętych na skład towarów, dzielenie ich lub łączenie, pakowanie, branie próbek, jako też na dokonywanie czynności mających na celu zachowanie towarów w dobrym stanie.

**Art. 796.** § 1. Odszkodowanie za utratę, ubytek lub uszkodzenie towarów w czasie od ich przyjęcia na skład aż do wydania ich osobie uprawnionej nie może przewyższać zwykłej

wartości towarów, chyba że szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa przedsiębiorstwa składowego.

§ 2. Przedsiębiorstwo składowe nie ponosi odpowiedzialności za ubytek nie przekraczający granic ustalonych we właściwych przepisach, a w braku takich przepisów — granic zwyczajowo przyjętych (ubytek naturalny).

**Art. 797.** Dla zabezpieczenia roszczeń o składowe oraz roszczeń o zwrot wydatków i innych należności wynikłych z umowy składu przysługuje przedsiębiorstwu składowemu ustawowe prawo zastawu na towarach przyjętych na skład, dopóki znajdują się u niego lub u osoby, która je dzierży w jego imieniu, albo dopóki może nimi rozporządzać za pomocą dokumentów.

**Art. 798.** § 1. Wskutek odebrania towarów bez zastrzeżeń i zapłaty należności przedsiębiorstwa składowego wygasają roszczenia przeciwko przedsiębiorstwu składowemu wynikające z umowy składu. Nie dotyczy to jednak roszczeń z tytułu niewidocznych uszkodzeń towarów, jeżeli odbiorca w ciągu tygodnia od chwili odebrania towarów zawiadomił o nich przedsiębiorstwo składowe.

§ 2. Przepisu powyższego nie stosuje się, gdy szkoda wynikła z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa przedsiębiorstwa składowego.

**Art. 799.** Roszczenia z umowy składu przedawniają się z upływem roku.

## Tytuł XXVII. SPÓŁKA

**Art. 800.** § 1. Przez umowę spółki wspólnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów.

§ 2. Umowa spółki powinna być stwierdzona pismem.

**Art. 801.** § 1. Wkład wspólnika może polegać na wniesieniu do spółki własności lub innych praw albo na świadczeniu usług.

§ 2. Domniemywa się, że wkłady wspólników mają jednakową wartość.

**Art. 802.** Jeżeli wspólnik zobowiązał się wnieść do spółki własność rzeczy, do wykonania tego zobowiązania, jak również do odpowiedzialności z tytułu rękojmi oraz do niebezpieczeństwa utraty lub uszkodzenia rzeczy stosuje się odpowiednio przepisy o sprzedaży. Jeżeli rzeczy mają być wniesione tylko

do używania, stosuje się odpowiednio w powyższym zakresie przepisy o najmie.

**Art. 803.** § 1. Wspólnik nie może rozporządzać udziałem we wspólnym majątku wspólników ani udziałem w poszczególnych składnikach tego majątku.

§ 2. W czasie trwania spółki wspólnik nie może domagać się podziału wspólnego majątku wspólników.

§ 3. W czasie trwania spółki wierzyciel wspólnika nie może żądać zaspokojenia z jego udziału we wspólnym majątku wspólników ani z udziału w poszczególnych składnikach tego majątku.

**Art. 804.** Za zobowiązania spółki wspólnicy odpowiedzialni są solidarnie.

**Art. 805.** § 1. Każdy wspólnik jest uprawniony i zobowiązany do prowadzenia spraw spółki.

§ 2. Każdy wspólnik może bez uprzedniej uchwały wspólników prowadzić sprawy, które nie przekraczają zakresu zwykłych czynności spółki. Jeżeli jednak przed zakończeniem takiej sprawy chociażby jeden z pozostałych wspólników sprzeciwi się jej prowadzeniu, potrzebna jest uchwała wspólników.

§ 3. Każdy wspólnik może bez uprzedniej uchwały wspólników wykonać czynność nagłą, której zaniechanie mogłoby narazić spółkę na niepowetowane straty.

**Art. 806.** W braku odmiennej umowy lub uchwały wspólników każdy wspólnik jest umocowany do reprezentowania spółki w takich granicach, w jakich jest uprawniony do prowadzenia jej spraw.

**Art. 807.** § 1. Każdy wspólnik jest uprawniony do równego udziału w zyskach i w tym samym stosunku uczestniczy w stratach, bez względu na rodzaj i wartość wkładu. W umowie spółki można inaczej ustalić stosunek udziału wspólników w zyskach i stratach. Można nawet zwolnić niektórych wspólników od udziału w stratach. Natomiast nie można wyłączyć wspólnika od udziału w zyskach.

§ 2. Ustalony w umowie stosunek udziału wspólnika w zyskach odnosi się w razie wątpliwości także do udziału w stratach.

**Art. 808.** § 1. Wspólnik może żądać podziału i wypłaty zysków dopiero po rozwiązaniu spółki.

§ 2. Jednakże gdy spółka została zawarta na czas dłuższy, wspólnicy mogą żądać podziału i wypłaty zysków z końcem każdego roku obrachunkowego.

**Art. 809.** § 1. Jeżeli spółka została zawarta na czas nie oznaczony, każdy wspólnik może z niej wystąpić wypowiadając

swój udział na trzy miesiące naprzód przed końcem roku obrachunkowego.

§ 2. Z ważnych powodów wspólnik może wypowiedzieć swój udział bez zachowania terminów wypowiedzenia, chociażby spółka była zawarta na czas oznaczony. Zastrzeżenie przeciwne jest nieważne.

**Art. 810.** Jeżeli w ciągu ostatnich sześciu miesięcy została przeprowadzona bezskuteczna egzekucja z ruchomości wspólnika, jego wierzyciel osobisty, który uzyskał zajęcie praw przysługujących wspólnikowi na wypadek wystąpienia ze spółki lub jej rozwiązania, może wypowiedzieć jego udział w spółce na trzy miesiące naprzód, chociażby spółka była zawarta na czas oznaczony. Jeżeli umowa spółki przewiduje krótszy termin wypowiedzenia, wierzyciel może z tego terminu skorzystać.

**Art. 811.** § 1. Wspólnikowi występującemu ze spółki zwraca się w naturze rzeczy, które wniósł do spółki do używania, oraz wypłaca się w pieniądzu wartość jego wkładu oznaczoną w umowie spółki, a w braku takiego oznaczenia — wartość, którą wkład ten miał w chwili wniesienia. Nie ulega zwrotowi wartość wkładu polegającego na świadczeniu usług albo na używaniu przez spółkę rzeczy należących do wspólnika.

§ 2. Ponadto wypłaca się występującemu wspólnikowi w pieniądzu taką część wartości wspólnego majątku pozostałego po odliczeniu wartości wkładów wszystkich wspólników, jaka odpowiada stosunkowi, w którym występujący wspólnik uczestniczył w zyskach spółki.

**Art. 812.** Można zastrzec, że spadkobiercy wspólnika wejdą do spółki na jego miejsce. W wypadku takim powinni oni wskazać spółce jedną osobę, która będzie wykonywała ich prawa. Dopóki to nie nastąpi, pozostali wspólnicy mogą sami podejmować wszelkie czynności w zakresie prowadzenia spraw spółki.

**Art. 813.** Jeżeli mimo istnienia przewidzianych w umowie powodów rozwiązania spółki trwa ona nadal za zgodą wszystkich wspólników, poczytuje się ją za przedłużoną na czas nie oznaczony.

**Art. 814.** Z ważnych powodów każdy wspólnik może żądać rozwiązania spółki przez sąd.

**Art. 815.** § 1. Od chwili rozwiązania spółki stosuje się odpowiednio do wspólnego majątku wspólników przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych z zachowaniem przepisów poniższych.

§ 2. Z majątku pozostałego po zapłaceniu długów spółki

zwraca się wspólnikom ich wkłady, stosując odpowiednio przepisy o zwrocie wkładów w razie wystąpienia wspólnika ze spółki.

§ 3. Pozostałą nadwyżkę wspólnego majątku dzieli się między wspólników w takim stosunku, w jakim uczestniczyli w zyskach spółki.

## Tytuł XXVIII. PORĘCZENIE

**Art. 816.** § 1. Przez umowę poręczenia poręczyciel zobowiązuje się względem wierzyciela wykonać zobowiązanie na wypadek, gdyby dłużnik zobowiązania nie wykonał.

§ 2. Oświadczenie poręczyciela powinno być pod rygorem nieważności złożone na piśmie.

**Art. 817.** W razie poręczenia za dług osoby, która nie mogła się zobowiązać z powodu braku zdolności do czynności prawnych, poręczyciel powinien spełnić świadczenie jako dłużnik główny, jeżeli w chwili poręczenia o braku zdolności tej osoby wiedział lub z łatwością mógł się dowiedzieć.

**Art. 818.** § 1. Można poręczyć za dług przyszły do wysokości z góry oznaczonej.

§ 2. Bezterminowe poręczenie za dług przyszły może być przed powstaniem długu odwołane w każdym czasie.

**Art. 819.** § 1. O zakresie zobowiązania poręczyciela rozstrzyga każdoczesny zakres zobowiązania dłużnika.

§ 2. Czynność prawna dokonana przez dłużnika z wierzycielem po udzieleniu poręczenia nie może zwiększyć zobowiązania poręczyciela.

**Art. 820.** Jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia, wierzyciel powinien zawiadomić o tym niezwłocznie poręczyciela.

**Art. 821.** W braku odmiennego zastrzeżenia poręczyciel jest odpowiedzialny jak współdłużnik solidarny.

**Art. 822.** Jeżeli termin płatności długu nie jest oznaczony albo jeżeli płatność długu zależy od wypowiedzenia, poręczyciel może po upływie sześciu miesięcy od daty poręczenia, a jeżeli poręczył za dług przyszły — od daty powstania długu żądać, aby wierzyciel wezwał dłużnika do zapłaty albo z najbliższym terminem dokonał wypowiedzenia. Jeżeli wierzyciel nie uczyni zadość powyższemu żądaniu, zobowiązanie poręczyciela wygasa.

**Art. 823.** § 1. Poręczyciel może podnieść przeciwko wierzycielowi wszelkie zarzuty, które przysługują dłużnikowi; w szcze-

gólności poręczyciel może potrącić wierzytelność przysługującą dłużnikowi względem wierzyciela.

§ 2. Poręczyciel nie traci powyższych zarzutów, chociażby dłużnik zrzekł się ich albo uznał roszczenie wierzyciela.

§ 3. W razie śmierci dłużnika poręczyciel nie może powoływać się na ograniczenie odpowiedzialności spadkobiercy wynikające z przepisów prawa spadkowego.

**Art. 824.** Poręczyciel powinien niezwłocznie zawiadomić dłużnika o dokonanej przez siebie zapłacie długu, za który poręczył. Gdyby tego nie uczynił, a dłużnik zobowiązanie wykonał, nie może żądać od dłużnika zwrotu tego, co sam wierzycielowi zapłacił, chyba że dłużnik działał w złej wierze.

**Art. 825.** Jeżeli poręczenie udzielone zostało za wiedzą dłużnika, dłużnik powinien niezwłocznie zawiadomić poręczyciela o wykonaniu zobowiązania. Gdyby tego nie uczynił, poręczyciel, który zaspokoił wierzyciela, może żądać od dłużnika zwrotu tego, co wierzycielowi zapłacił, chyba że działał w złej wierze.

**Art. 826.** Jeżeli wierzyciel wyzbył się zabezpieczenia wierzytelności albo środków dowodowych, ponosi on względem poręczyciela odpowiedzialność za wynikłą stąd szkodę.

## Tytuł XXIX. DAROWIZNA

**Art. 827.** § 1. Przez umowę darowizny darczyńca zobowiązuje się do bezpłatnego świadczenia na rzecz obdarowanego kosztem swego majątku.

§ 2. Przyjęcie darowizny przez organizacje socjalistyczne niepaństwowe albo przez organizacje niesocjalistyczne wymaga zezwolenia organu państwowego, określonego przez rozporządzenie Rady Ministrów.

**Art. 828.** Nie stanowią darowizny następujące bezpłatne przysporzenia:

1) gdy zobowiązanie do bezpłatnego świadczenia wynika z umowy uregulowanej innymi przepisami kodeksu;
2) gdy kto zrzeka się prawa, którego jeszcze nie nabył albo które nabył w taki sposób, że w razie zrzeczenia się prawo jest uważane za nie nabyte.

**Art. 829.** § 1. Oświadczenie darczyńcy powinno być złożone w formie aktu notarialnego. Jednakże umowa darowizny zawarta bez zachowania tej formy staje się ważna, jeżeli przyrzeczone świadczenie zostało spełnione.

§ 2. Przepisy powyższe nie uchybiają przepisom, które ze

względu na przedmiot darowizny wymagają zachowania szczególnej formy dla oświadczeń obu stron.

**Art. 830.** § 1. Darczyńca obowiązany jest do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania tylko wtedy, gdy szkoda została wyrządzona umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa.

§ 2. Jeżeli darczyńca opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, obdarowany może żądać odsetek za opóźnienie dopiero od dnia wytoczenia powództwa.

**Art. 831.** Jeżeli rzecz darowana ma wady, darczyńca obowiązany jest do naprawienia szkody, którą wyrządził obdarowanemu przez to, że wiedząc o wadach nie zawiadomił go o nich w czasie właściwym. Przepisu tego nie stosuje się, gdy obdarowany mógł wadę z łatwością zauważyć.

**Art. 832.** Darczyńca może włożyć na obdarowanego obowiązek oznaczonego działania lub zaniechania, nie czyniąc nikogo wierzycielem (polecenie).

**Art. 833.** § 1. Darczyńca, który wykonał zobowiązanie wynikające z umowy darowizny, może żądać wypełnienia polecenia, chyba że ma ono wyłącznie na celu korzyść obdarowanego.

§ 2. Po śmierci darczyńcy wypełnienia polecenia mogą żądać spadkobiercy darczyńcy, a jeżeli polecenie ma na względzie interes społeczny — także właściwy organ państwowy.

**Art. 834.** § 1. Obdarowany może odmówić wypełnienia polecenia, jeżeli wskutek istotnej zmiany stosunków usprawiedliwiają to okoliczności.

§ 2. Jeżeli wypełnienia polecenia żąda darczyńca lub jego spadkobiercy, obdarowany może zwolnić się przez wydanie przedmiotu darowizny w naturze w takim stanie, w jakim przedmiot ten się znajduje. Przepisu tego nie stosuje się, gdy wypełnienia polecenia żąda właściwy organ państwowy.

**Art. 835.** Darczyńca może odwołać darowiznę, jeszcze nie wykonaną, jeżeli po zawarciu umowy jego stan majątkowy uległ takiej zmianie, że wykonanie darowizny nie może nastąpić bez uszczerbku dla jego własnego utrzymania odpowiednio do jego usprawiedliwionych potrzeb albo bez uszczerbku dla ciążących na nim ustawowych obowiązków alimentacyjnych.

**Art. 836.** Jeżeli po wykonaniu darowizny darczyńca popadnie w niedostatek, obdarowany ma obowiązek, w granicach istniejącego jeszcze wzbogacenia, dostarczać darczyńcy środków, których mu brak do utrzymania odpowiadającego jego usprawiedliwionym potrzebom albo do wypełnienia ciążących na nim

ustawowych obowiązków alimentacyjnych. Obdarowany może jednak zwolnić się od tego obowiązku zwracając darczyńcy wartość wzbogacenia.

**Art. 837.** § 1. Darczyńca może odwołać darowiznę nawet już wykonaną, jeżeli obdarowany dopuścił się względem niego rażącej niewdzięczności.

§ 2. Zwrot przedmiotu odwołanej darowizny powinien nastąpić stosownie do przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu. Od chwili zdarzenia, które uzasadnia odwołanie, obdarowany ponosi odpowiedzialność na równi z osobą bezpodstawnie wzbogaconą działającą w złej wierze.

**Art. 838.** § 1. Darowizna nie może być odwołana z powodu niewdzięczności, jeżeli darczyńca obdarowanemu przebaczył. Jeżeli w chwili przebaczenia darczyńca nie miał zdolności do czynności prawnych, przebaczenie jest skuteczne, gdy nastąpiło z dostatecznym rozeznaniem.

§ 2. Spadkobiercy darczyńcy mogą odwołać darowiznę z powodu niewdzięczności, jeżeli darczyńca w chwili śmierci był uprawniony do odwołania albo jeżeli obdarowany umyślnie pozbawił darczyńcę życia lub umyślnie wywołał rozstrój zdrowia, którego skutkiem była śmierć darczyńcy.

§ 3. Darowizna nie może być odwołana po upływie roku od dnia, w którym uprawniony do odwołania dowiedział się o niewdzięczności obdarowanego.

**Art. 839.** Odwołanie darowizny następuje przez oświadczenie złożone obdarowanemu na piśmie.

**Art. 840.** § 1. Przedstawiciel osoby ubezwłasnowolnionej może żądać rozwiązania umowy darowizny dokonanej przez tę osobę przed ubezwłasnowolnieniem, jeżeli darowizna ze względu na wartość świadczenia i brak uzasadnionych pobudek jest nadmierna.

§ 2. Rozwiązania umowy darowizny nie można żądać po upływie dwóch lat od jej wykonania.

**Art. 841.** Przepisów o odwołaniu darowizny nie stosuje się, gdy darowizna czyni zadość obowiązkowi wynikającemu z zasad współżycia społecznego.

## Tytuł XXX. RENTA I DOŻYWOCIE

### Dział I. RENTA

**Art. 842.** Przez umowę renty jedna ze stron zobowiązuje się względem drugiej do określonych świadczeń okresowych w pieniądzu lub w rzeczach oznaczonych tylko co do gatunku.

**Art. 843.** Jeżeli nie oznaczono inaczej terminów płatności renty, rentę pieniężną należy płacić miesięcznie z góry, a rentę polegającą na świadczeniach w rzeczach oznaczonych tylko co do gatunku należy uiszczać w terminach wynikających z właściwości świadczenia i celu renty.

**Art. 844.** Jeżeli uprawniony dożył dnia płatności renty płatnej z góry, należy mu się całe świadczenie przypadające za dany okres. Renta płatna z dołu powinna być zapłacona za czas do dnia, w którym obowiązek ustał.

**Art. 845.** § 1. Do renty ustanowionej za wynagrodzeniem stosuje się odpowiednio przepisy o sprzedaży.

§ 2. Do renty ustanowionej bez wynagrodzenia stosuje się przepisy o darowiźnie.

**Art. 846.** § 1. Przepisy działu niniejszego stosuje się w braku przepisów szczególnych także w wypadku, gdy renta wynika ze źródeł pozaumownych.

§ 2. Jeżeli obowiązek płacenia renty wynika z ustawy, każda ze stron może w razie zmiany stosunków żądać zmiany wysokości lub czasu trwania renty, chociażby wysokość renty i czas jej trwania były ustalone w orzeczeniu sądowym lub w umowie.

## Dział II. DOŻYWOCIE

**Art. 847.** § 1. Jeżeli w zamian za przeniesienie własności nieruchomości nabywca zobowiązał się zapewnić zbywcy dożywotnie utrzymanie (umowa o dożywocie), powinien on, w braku odmiennej umowy, przyjąć zbywcę w poczet domowników, dostarczać mu wyżywienia, ubrania, mieszkania, światła i opału, zapewnić mu odpowiednią pomoc i pielęgnowanie w chorobie oraz sprawić mu własnym kosztem pogrzeb odpowiadający zwyczajom miejscowym.

§ 2. Jeżeli w umowie o dożywocie nabywca nieruchomości zobowiązał się obciążyć ją na rzecz zbywcy użytkowaniem, którego wykonywanie jest ograniczone do części nieruchomości, służebnością mieszkania lub inną służebnością osobistą albo spełniać powtarzające się świadczenia w pieniądzach lub w rzeczach oznaczonych co do gatunku, użytkowanie, służebność osobista oraz uprawnienie do powtarzających się świadczeń należą do treści prawa dożywocia.

§ 3. Dożywocie można zastrzec także na rzecz osoby bliskiej zbywcy nieruchomości.

**Art. 848.** § 1. Przeniesienie własności nieruchomości na podstawie umowy o dożywocie następuje z jednoczesnym obciąże-

niem nieruchomości prawem dożywocia. Do takiego obciążenia stosuje się odpowiednio przepisy o prawach rzeczowych ograniczonych.

§ 2. W razie zbycia nieruchomości obciążonej prawem dożywocia nabywca ponosi także osobistą odpowiedzialność za świadczenia tym prawem objęte, chyba że stały się wymagalne w czasie, kiedy nieruchomość nie była jego własnością. Osobista odpowiedzialność współwłaścicieli jest solidarna.

**Art. 849.** Prawo dożywocia ustanowione na rzecz kilku osób ulega w razie śmierci jednej z tych osób odpowiedniemu zmniejszeniu.

**Art. 850.** Prawo dożywocia jest niezbywalne.

**Art. 851.** § 1. Jeżeli z jakichkolwiek powodów wytworzą się między dożywotnikiem a zobowiązanym takie stosunki, że nie można wymagać od stron, żeby pozostawały nadal w bezpośredniej ze sobą styczności, sąd na żądanie jednej z nich zamieni wszystkie lub niektóre uprawnienia objęte treścią prawa dożywocia na dożywotnią rentę odpowiadającą wartości tych uprawnień.

§ 2. W wypadkach wyjątkowych sąd może na żądanie zobowiązanego lub dożywotnika, jeżeli dożywotnik jest zbywcą nieruchomości, rozwiązać umowę o dożywocie.

**Art. 852.** Jeżeli zobowiązany z tytułu umowy o dożywocie zbył otrzymaną nieruchomość, dożywotnik może żądać zamiany prawa dożywocia na dożywotnią rentę odpowiadającą wartości tego prawa.

**Art. 853.** Przepisy dwóch artykułów poprzedzających stosuje się odpowiednio do umów, przez które nabywca nieruchomości zobowiązał się, w celu zapewnienia zbywcy dożywotniego utrzymania, do obciążenia nieruchomości użytkowaniem z ograniczeniem jego wykonywania do części nieruchomości.

**Art. 854.** Osoba, względem której ciąży na dożywotniku ustawowy obowiązek alimentacyjny, może żądać uznania umowy o dożywocie za bezskuteczną w stosunku do niej, jeżeli wskutek tej umowy dożywotnik stał się niewypłacalny. Uprawnienie to przysługuje bez względu na to, czy dożywotnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, oraz bez względu na czas zawarcia umowy.

## Tytuł XXXI. UGODA

**Art. 855.** Przez ugodę strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego

w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać.

**Art. 856.** § 1. Uchylenie się od skutków prawnych ugody zawartej pod wpływem błędu jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy błąd dotyczy stanu faktycznego, który według treści ugody obie strony uważały za niewątpliwy, a spór albo niepewność nie byłyby powstały, gdyby w chwili zawarcia ugody strony wiedziały o prawdziwym stanie rzeczy.

§ 2. Nie można uchylić się od skutków prawnych ugody z powodu odnalezienia dowodów co do roszczeń, których ugoda dotyczy, chyba że została zawarta w złej wierze.

## Tytuł XXXII. PRZYRZECZENIE PUBLICZNE

**Art. 857.** § 1. Kto przez ogłoszenie publiczne przyrzekł nagrodę za wykonanie oznaczonej czynności, obowiązany jest przyrzeczenia dotrzymać.

§ 2. Jeżeli w przyrzeczeniu nie był oznaczony termin wykonania czynności ani nie było zastrzeżenia, że przyrzeczenie jest nieodwołalne, przyrzekający może je odwołać. Odwołanie powinno nastąpić przez ogłoszenie publiczne w taki sam sposób, w jaki było uczynione przyrzeczenie. Odwołanie jest bezskuteczne względem osoby, która wcześniej czynność wykonała.

**Art. 858.** § 1. Jeżeli czynność wykonało kilka osób niezależnie od siebie, każdej z nich należy się nagroda w pełnej wysokości, chyba że została przyrzeczona tylko jedna nagroda.

§ 2. Jeżeli była przyrzeczona tylko jedna nagroda, otrzyma ją osoba, która pierwsza się zgłosi, a w razie jednoczesnego zgłoszenia się kilku osób — ta, która pierwsza czynność wykonała.

§ 3. Jeżeli czynność wykonało kilka osób wspólnie, w razie sporu sąd odpowiednio podzieli nagrodę.

**Art. 859.** § 1. Publiczne przyrzeczenie nagrody za najlepsze dzieło lub za najlepszą czynność jest bezskuteczne, jeśli nie został w nim oznaczony termin, w ciągu którego można ubiegać się o nagrodę.

§ 2. Ocena, czy i które dzieło lub czynność zasługuje na nagrodę, należy do przyrzekającego, chyba że w przyrzeczeniu nagrody inaczej zastrzeżono.

§ 3. Przyrzekający nagrodę nabywa własność nagrodzonego

dzieła tylko wtedy, gdy to zastrzegł w przyrzeczeniu. W wypadku takim nabycie własności następuje z chwilą wypłacenia nagrody. Przepis ten stosuje się również do nabycia praw autorskich albo praw wynalazczych.

## Tytuł XXXIII. PROWADZENIE CUDZYCH SPRAW BEZ ZLECENIA

**Art. 860.** Kto bez zlecenia prowadzi cudze sprawy, powinien działać z korzyścią osoby interesowanej i zgodnie z jej prawdopodobną wolą, a przy prowadzeniu spraw obowiązany jest zachowywać należytą staranność.

**Art. 861.** § 1. Prowadzący cudzą sprawę bez zlecenia powinien w miarę możności zawiadomić o tym osobę interesowaną i, stosownie do okoliczności, albo oczekiwać jej zleceń, albo prowadzić sprawę dopóty, dopóki osoba interesowana nie będzie mogła sama się nią zająć.

§ 2. Z czynności swych prowadzący cudzą sprawę powinien złożyć rachunek oraz wydać wszystko, co przy prowadzeniu sprawy uzyskał dla osoby interesowanej. Jeżeli działał zgodnie ze swoimi obowiązkami, może żądać zwrotu uzasadnionych wydatków i nakładów wraz z ustawowymi odsetkami oraz zwolnienia od zobowiązań, które zaciągnął przy prowadzeniu sprawy.

**Art. 862.** Kto prowadzi cudzą sprawę wbrew wiadomej mu woli osoby interesowanej, nie może żądać zwrotu poniesionych wydatków i odpowiedzialny jest za szkodę, chyba że wola osoby interesowanej sprzeciwia się ustawie lub zasadom współżycia społecznego.

**Art. 863.** Jeżeli prowadzący cudzą sprawę dokonał zmian w mieniu osoby interesowanej, bez wyraźnej potrzeby lub korzyści tej osoby albo wbrew wiadomej mu jej woli, obowiązany jest przywrócić stan poprzedni, a gdyby to nie było możliwe, naprawić szkodę przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej. Nakłady może zabrać z powrotem, o ile może to uczynić bez uszkodzenia rzeczy.

**Art. 864.** Potwierdzenie osoby interesowanej nadaje prowadzeniu sprawy skutki zlecenia.

**Art. 865.** Kto w celu odwrócenia niebezpieczeństwa grożącego drugiemu ratuje jego dobro, może żądać od niego zwrotu uzasadnionych wydatków, chociażby jego działanie nie odniosło skutku, i jest odpowiedzialny tylko za winę umyślną lub rażące niedbalstwo.

**Art. 866.** Kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, obowiązany jest do wydania korzyści w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości.

**Art. 867.** Obowiązek wydania korzyści obejmuje nie tylko korzyść bezpośrednio uzyskaną, lecz także wszystko, co w razie zbycia, utraty lub uszkodzenia zostało uzyskane w zamian tej korzyści albo jako naprawienie szkody.

**Art. 868.** Jeżeli ten, kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, rozporządził korzyścią na rzecz osoby trzeciej bezpłatnie, obowiązek wydania korzyści przechodzi na tę osobę trzecią.

**Art. 869.** § 1. Zobowiązany do wydania korzyści może żądać zwrotu nakładów koniecznych o tyle, o ile nie znalazły pokrycia w użytku, które z nich osiągnął. Zwrotu innych nakładów może żądać o tyle, o ile zwiększają wartość korzyści w chwili jej wydania; może jednak zabrać te nakłady, przywracając stan poprzedni.

§ 2. Kto czyniąc nakłady był w złej wierze co do tego, że korzyść mu się należy, może żądać zwrotu nakładów tylko o tyle, o ile zwiększają wartość korzyści w chwili jej wydania.

§ 3. Jeżeli żądający wydania korzyści jest zobowiązany do zwrotu nakładów, sąd lub państwowa komisja arbitrażowa może zamiast wydania korzyści w naturze nakazać zwrot jej wartości w pieniądzu z odliczeniem wartości nakładów, które żądający byłby obowiązany zwrócić.

**Art. 870.** Obowiązek wydania korzyści lub zwrotu jej wartości wygasa, jeżeli ten, kto korzyść uzyskał, zużył ją lub utracił w taki sposób, że nie jest już wzbogacony, chyba że wyzbywając się korzyści lub zużywając ją powinien był liczyć się z obowiązkiem zwrotu.

**Art. 871.** § 1. Przepisy artykułów poprzedzających stosuje się w szczególności do świadczenia nienależnego.

§ 2. Świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia.

**Art. 872.** Nie można żądać zwrotu świadczenia:

1) jeżeli spełniający świadczenie wiedział, że nie był do

świadczenia zobowiązany, chyba że spełnienie świadczenia nastąpiło z zastrzeżeniem zwrotu albo w celu uniknięcia przymusu lub w wykonaniu nieważnej czynności prawnej;
2) jeżeli spełnienie świadczenia czyni zadość zasadom współżycia społecznego;
3) jeżeli świadczenie zostało spełnione w celu zadośćuczynienia przedawnionemu roszczeniu, chyba że wskutek przedawnienia roszczenie wygasło;
4) jeżeli świadczenie zostało spełnione, zanim wierzytelność stała się wymagalna.

**Art. 873.** To, co zostało świadczone świadomie w zamian za dokonanie czynu zabronionego przez ustawę lub sprzecznego z zasadami współżycia społecznego albo w wykonaniu czynności prawnej mającej cel sprzeczny z ustawą lub z zasadami współżycia społecznego, ulega przepadkowi na rzecz państwa. Jeżeli przedmiot świadczenia został zużyty lub utracony, przepadkowi ulega jego wartość.

**Art. 874.** § 1. Kto spełnia świadczenie z gry lub zakładu, nie może żądać zwrotu, chyba że gra lub zakład były zakazane albo nierzetelne.

§ 2. Roszczeń z gry lub zakładu można dochodzić tylko wtedy, gdy gra lub zakład zostały zarządzone lub zatwierdzone przez właściwy organ państwowy.

**Art. 875.** Przepisy niniejszego tytułu nie uchybiają przepisom o obowiązku naprawienia szkody.

## Tytuł XXXV. CZYNY NIEDOZWOLONE

### Dział I. PODSTAWY ODPOWIEDZIALNOŚCI

**Art. 876.** Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia.

**Art. 877.** Osoba prawna jest obowiązana do naprawienia szkody wyrządzonej z winy jej organu.

**Art. 878.** § 1. Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza państwowego przy wykonywaniu powierzonej mu czynności.

§ 2. Funkcjonariuszami państwowymi w rozumieniu niniejszego tytułu są pracownicy organów władzy, administracji lub gospodarki państwowej. Za funkcjonariuszy państwowych uważa się również osoby działające na zlecenie tych organów, osoby powołane z wyboru, sędziów i prokuratorów oraz żołnierzy sił zbrojnych.

**Art. 879.** § 1. Jeżeli szkoda została wyrządzona przez funkcjonariusza państwowego na skutek wydania orzeczenia lub zarządzenia, Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność tylko wtedy, gdy przy wydaniu orzeczenia lub zarządzenia nastąpiło naruszenie prawa ścigane w trybie postępowania karnego lub dyscyplinarnego, a wina sprawcy szkody została stwierdzona wyrokiem karnym lub orzeczeniem dyscyplinarnym albo uznana przez organ przełożony nad sprawcą szkody.

§ 2. Brak stwierdzenia winy w wyroku karnym lub orzeczeniu dyscyplinarnym nie wyłącza odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkodę, jeżeli wszczęciu lub prowadzeniu postępowania karnego lub dyscyplinarnego stoi na przeszkodzie okoliczność wyłączająca ściganie.

**Art. 880.** W wypadku gdy Skarb Państwa nie ponosi według przepisów niniejszego tytułu odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza państwowego przy wykonywaniu powierzonej mu czynności, poszkodowany może żądać całkowitego lub częściowego naprawienia szkody przez Skarb Państwa, jeżeli doznał uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia albo utracił żywiciela, a z okoliczności, zwłaszcza ze względu na niezdolność poszkodowanego do pracy albo ze względu na jego ciężkie położenie materialne wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego.

**Art. 881.** Jeżeli szkoda została wyrządzona przez funkcjonariusza państwowej osoby prawnej, odpowiedzialność za szkodę, przewidzianą w trzech artykułach poprzedzających, ponosi zamiast Skarbu Państwa ta osoba prawna.

**Art. 882.** Przepisów czterech artykułów poprzedzających nie stosuje się, jeżeli odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza państwowego jest uregulowana w przepisach szczególnych.

**Art. 883.** Za szkodę odpowiedzialny jest nie tylko ten, kto ją bezpośrednio wyrządził, lecz także ten, kto inną osobę do wyrządzenia szkody nakłonił albo był jej pomocny, jak również ten, kto świadomie skorzystał z wyrządzonej drugiemu szkody.

**Art. 884.** Kto w obronie prawnie chronionego dobra przed bezpośrednim bezprawnym zamachem narusza dobro sprawcy zamachu, ten nie jest odpowiedzialny za wynikłą stąd szkodę, jeżeli naruszenie było konieczne dla odparcia zamachu.

**Art. 885.** Kto zniszczył lub uszkodził cudzą rzecz albo zabił lub zranił cudze zwierzę w celu odwrócenia od siebie lub od innych niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio od tej rzeczy lub zwierzęcia, ten nie jest odpowiedzialny za wynikłą stąd szkodę, jeżeli niebezpieczeństwu nie można było inaczej zapobiec,

a ratowane dobro jest oczywiście ważniejsze aniżeli dobro naruszone.

**Art. 886.** § 1. Osoba, która z jakichkolwiek powodów znajduje się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, nie jest odpowiedzialna za szkodę w tym stanie wyrządzoną.

§ 2. Jednakże kto uległ zakłóceniu czynności psychicznych wskutek użycia napojów odurzających albo innych podobnych środków, ten obowiązany jest do naprawienia szkody, chyba że stan zakłócenia został wywołany bez jego winy.

**Art. 887.** Małoletni, który nie ukończył lat czternastu, nie ponosi odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę. Małoletni, który ukończył lat czternaście, jest odpowiedzialny za wyrządzoną szkodę, chyba że działał bez rozeznania.

**Art. 888.** Kto z mocy ustawy lub umowy jest zobowiązany do nadzoru nad osobą, której z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego winy poczytać nie można, ten obowiązany jest do naprawienia szkody wyrządzonej przez tę osobę, chyba że uczynił zadość obowiązkowi nadzoru albo że szkoda byłaby powstała także przy starannym wykonywaniu nadzoru. Przepis ten stosuje się również do osób wykonywających bez obowiązku ustawowego ani umownego stałą pieczę nad osobą, której z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego winy poczytać nie można.

**Art. 889.** Gdy sprawca z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego nie jest odpowiedzialny za szkodę, a brak jest osób zobowiązanych do nadzoru albo gdy nie można od nich uzyskać naprawienia szkody, poszkodowany może żądać całkowitego lub częściowego naprawienia szkody od samego sprawcy, jeżeli z okoliczności, a zwłaszcza z porównania stanu majątkowego poszkodowanego i sprawcy wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego.

**Art. 890.** Kto powierza wykonanie czynności drugiemu, ten jest odpowiedzialny za szkodę wyrządzoną przez sprawcę przy wykonywaniu powierzonej mu czynności, chyba że nie ponosi winy w wyborze albo że wykonanie czynności powierzył osobie, przedsiębiorstwu lub zakładowi, które w zakresie swej działalności zawodowej trudnią się wykonywaniem takich czynności.

**Art. 891.** Kto na własny rachunek powierza wykonanie czynności osobie, która przy wykonywaniu tej czynności podlega jego kierownictwu i ma obowiązek stosować się do jego wskazówek, ten jest odpowiedzialny za szkodę wyrządzoną z winy tej osoby przy wykonywaniu powierzonej jej czynności.

**Art. 892.** § 1. Kto zwierzę chowa albo się nim posługuje, obowiązany jest do naprawienia wyrządzonej przez nie szkody niezależnie od tego, czy było pod jego nadzorem, czy też zabłąkało się lub uciekło, chyba że ani on, ani osoba, za którą ponosi odpowiedzialność, nie ponoszą winy.

§ 2. Chociażby osoba, która zwierzę chowa lub się nim posługuje, nie była odpowiedzialna według przepisów paragrafu poprzedzającego, poszkodowany może od niej żądać całkowitego lub częściowego naprawienia szkody, jeżeli z okoliczności, a zwłaszcza z porównania stanu majątkowego poszkodowanego i tej osoby wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego.

**Art. 893.** § 1. Posiadacz gruntu może zająć cudze zwierzę, które wyrządza szkodę na gruncie, jeżeli zajęcie jest potrzebne do zabezpieczenia roszczenia o naprawienie szkody.

§ 2. Na zajętym zwierzęciu posiadacz gruntu uzyskuje ustawowe prawo zastawu dla zabezpieczenia należnego mu naprawienia szkody oraz kosztów żywienia i utrzymania zwierzęcia.

§ 3. Przepisów powyższych nie stosuje się, gdy zwierzę jest przedmiotem własności państwowej.

**Art. 894.** Za szkodę wyrządzoną wyrzuceniem, wylaniem lub spadnięciem jakiegokolwiek przedmiotu z pomieszczenia jest odpowiedzialny ten, kto pomieszczenie zajmuje, chyba że szkoda nastąpiła wskutek siły wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą zajmujący pomieszczenie nie ponosi odpowiedzialności i której działaniu nie mógł zapobiec.

**Art. 895.** Za szkodę wyrządzoną przez zawalenie się budowli lub oderwanie się jej części odpowiedzialny jest samoistny posiadacz budowli, chyba że zawalenie się budowli lub oderwanie się jej części nie wynikło ani z braku utrzymania budowli w należytym stanie, ani z wady w budowie.

**Art. 896.** § 1. Prowadzący na własny rachunek przedsiębiorstwo lub zakład wprawiany w ruch za pomocą sił przyrody (pary, gazu, elektryczności, paliw płynnych itp.) ponosi odpowiedzialność za szkodę na osobie lub mieniu, wyrządzoną komukolwiek przez ruch przedsiębiorstwa lub zakładu, chyba że szkoda nastąpiła wskutek siły wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą nie ponosi odpowiedzialności.

§ 2. Przepis powyższy stosuje się odpowiednio do przedsiębiorstw lub zakładów wytwarzających środki wybuchowe albo posługujących się takimi środkami.

**Art. 897.** § 1. Odpowiedzialność przewidzianą w artykule poprzedzającym ponosi również samoistny posiadacz mechanicz-

nego środka komunikacji poruszanego za pomocą sił przyrody. Jednakże gdy posiadacz samoistny oddał środek komunikacji w posiadanie niesamoistne, odpowiedzialność ponosi posiadacz niesamoistny.

§ 2. W razie zderzenia się mechanicznych środków komunikacji poruszanych za pomocą sił przyrody wymienione osoby mogą wzajemnie żądać naprawienia poniesionych szkód tylko na zasadach ogólnych. Również tylko na zasadach ogólnych osoby te są odpowiedzialne za szkody wyrządzone tym, których przewożą z grzeczności.

**Art. 898.** Nie można wyłączyć ani ograniczyć z góry odpowiedzialności określonej w dwóch artykułach poprzedzających.

**Art. 899.** Kto w celu odwrócenia grożącej drugiemu szkody albo w celu odwrócenia wspólnego niebezpieczeństwa przymusowo lub nawet dobrowolnie poniósł szkodę majątkową, może żądać naprawienia poniesionych strat w odpowiednim stosunku od osób, które z tego odniosły korzyść.

**Art. 900.** Ten, komu wskutek zachowania się innej osoby, w szczególności wskutek braku należytego nadzoru nad ruchem kierowanego przez nią przedsiębiorstwa lub zakładu albo nad stanem posiadanego przez nią budynku lub innego urządzenia, zagraża bezpośrednio szkoda, może żądać, ażeby osoba ta przedsięwzięła środki niezbędne do odwrócenia grożącego niebezpieczeństwa, a w razie potrzeby także by dała odpowiednie zabezpieczenie.

**Art. 901.** W stosunkach między osobami fizycznymi zakres obowiązku naprawienia szkody może być stosownie do okoliczności ograniczony, jeżeli ze względu na stan majątkowy poszkodowanego lub osoby odpowiedzialnej za szkodę wymagają takiego ograniczenia zasady współżycia społecznego.

**Art. 902.** § 1. Jeżeli kilka osób ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym, ich odpowiedzialność jest solidarna.

§ 2. Jeżeli szkoda była wynikiem działania lub zaniechania kilku osób, ten, kto szkodę naprawił, może żądać od pozostałych zwrotu odpowiedniej części zależnie od okoliczności, a zwłaszcza od winy danej osoby oraz od stopnia, w jakim przyczyniła się do powstania szkody.

§ 3. Ten, kto naprawił szkodę, za którą jest odpowiedzialny mimo braku winy, ma zwrotne roszczenie do sprawcy, jeżeli szkoda powstała z winy sprawcy.

**Art. 903.** § 1. Roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym ulega przedawnieniu z upływem lat

trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia. W każdym wypadku roszczenie przedawnia się z upływem lat dziesięciu od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wyrządzające szkodę.

§ 2. Jeżeli szkoda wynikła ze zbrodni lub występku, roszczenie o naprawienie szkody ulega przedawnieniu z upływem lat dziesięciu od dnia popełnienia przestępstwa bez względu na to, kiedy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia.

**Art. 904.** Okoliczność, że działanie lub zaniechanie, z którego szkoda wynikła, stanowiło niewykonanie lub nienależyte wykonanie istniejącego uprzednio zobowiązania, nie wyłącza roszczenia o naprawienie szkody z tytułu czynu niedozwolonego, chyba że z treści istniejącego uprzednio zobowiązania wynika co innego.

### Dział II. SZCZEGÓLNE WYPADKI NAPRAWIENIA SZKODY

**Art. 905.** § 1. W razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia naprawienie szkody obejmuje wszelkie wynikłe z tego powodu koszty. Na żądanie poszkodowanego zobowiązany do naprawienia szkody powinien wyłożyć z góry sumę potrzebną na koszty leczenia, a jeżeli poszkodowany stał się inwalidą, także sumę potrzebną na koszty przygotowania do innego zawodu.

§ 2. Jeżeli poszkodowany utracił całkowicie lub częściowo zdolność do pracy zarobkowej albo jeżeli zwiększyły się jego potrzeby lub zmniejszyły widoki powodzenia na przyszłość, może on żądać od zobowiązanego do naprawienia szkody odpowiedniej renty.

§ 3. Jeżeli w chwili wydania wyroku szkoda nie da się dokładnie ustalić, poszkodowanemu może być przyznana renta tymczasowa.

**Art. 906.** § 1. W wypadkach przewidzianych w artykule poprzedzającym sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

§ 2. Przepis powyższy stosuje się również w wypadku pozbawienia wolności oraz w wypadku, gdy kobietę skłoniono za pomocą podstępu, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności do poddania się czynowi nierządnemu.

§ 3. Roszczenie o zadośćuczynienie przechodzi na spadkobierców tylko wtedy, gdy zostało uznane na piśmie albo gdy powództwo zostało wytoczone za życia poszkodowanego.

**Art. 907.** § 1. Jeżeli wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia nastąpiła śmierć poszkodowanego, zobo-

wiązany do naprawienia szkody powinien zwrócić koszty leczenia i pogrzebu temu, kto je poniósł.

§ 2. Osoba, względem której ciążył na zmarłym ustawowy obowiązek alimentacyjny, może żądać od zobowiązanego do naprawienia szkody renty obliczonej stosownie do potrzeb poszkodowanego oraz do możliwości zarobkowych i majątkowych zmarłego przez czas prawdopodobnego trwania obowiązku alimentacyjnego. Takiej samej renty mogą żądać inne osoby bliskie, którym zmarły dobrowolnie i stale dostarczał środków utrzymania, jeżeli z okoliczności wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego.

§ 3. Sąd może ponadto przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego stosowne odszkodowanie, jeżeli wskutek jego śmierci nastąpiło znaczne pogorszenie ich sytuacji życiowej.

**Art. 908.** Z ważnych powodów sąd może na żądanie poszkodowanego przyznać mu zamiast całej renty lub części renty jednorazowe odszkodowanie. Dotyczy to w szczególności wypadku, gdy poszkodowany stał się inwalidą, a przyznanie jednorazowego odszkodowania ułatwi mu wykonywanie nowego zawodu.

**Art. 909.** W razie umyślnego naruszenia dóbr osobistych poszkodowany może żądać, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków wyrządzonej szkody, ażeby sprawca uiścił odpowiednią sumę pieniężną na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża.

**Art. 910.** Roszczenia w dziale niniejszym przewidziane nie mogą być zbyte, chyba że są już wymagalne i że zostały uznane na piśmie albo przyznane prawomocnym orzeczeniem.

## KSIĘGA CZWARTA

## SPADKI

### Tytuł I. PRZEPISY OGÓLNE

**Art. 911.** Prawa i obowiązki majątkowe zmarłego przechodzą z chwilą jego śmierci jako całość (spadek) na jedną lub kilka osób (spadkobierców) stosownie do przepisów księgi niniejszej.

**Art. 912.** § 1. Nie należą do spadku prawa i obowiązki zmarłego ściśle związane z jego osobą, jak również prawa, które z chwilą jego śmierci przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami.

§ 2. Do długów spadkowych należą także koszty pogrzebu spadkodawcy odpowiadające zwyczajom przyjętym w danym środowisku, koszty postępowania spadkowego, obowiązek zaspokojenia roszczeń o zachowek oraz obowiązki wykonania zapisów i poleceń, jak również inne obowiązki przewidziane w przepisach księgi niniejszej.

**Art. 913.** § 1. Małżonek i inne osoby bliskie spadkodawcy, które mieszkały z nim do dnia jego śmierci, są uprawnione do korzystania w ciągu trzech miesięcy od otwarcia spadku z mieszkania i urządzenia domowego w zakresie dotychczasowym. Rozrządzenie spadkodawcy wyłączające lub ograniczające to uprawnienie jest nieważne.

§ 2. Przepisy powyższe nie ograniczają uprawnień małżonka i innych osób bliskich spadkodawcy, które wynikają z najmu lokali lub ze spółdzielczego prawa do lokalu.

**Art. 914.** § 1. Spadek otwiera się z chwilą śmierci spadkodawcy.

§ 2. Spadkobierca nabywa spadek z chwilą otwarcia spadku.

**Art. 915.** § 1. Powołanie do spadku wynika z ustawy albo z testamentu.

§ 2. Dziedziczenie ustawowe co do całości spadku następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może był spadkobiercą.

§ 3. Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, dziedziczenie ustawowe co do części spadku następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał do tej części spadkobiercy albo gdy którakolwiek z kilku osób, które powołał do całości spadku, nie chce lub nie może być spadkobiercą.

**Art. 916.** § 1. Nie może być spadkobiercą osoba fizyczna, która nie żyje w chwili otwarcia spadku, ani osoba prawna, która w tym czasie nie istnieje.

§ 2. Jednakże dziecko w chwili otwarcia spadku już poczęte może być spadkobiercą, jeżeli urodzi się żywe.

**Art. 917.** § 1. Spadkobierca może być uznany przez sąd za niegodnego, jeżeli:

1) dopuścił się umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy;
2) podstępem lub groźbą nakłonił spadkodawcę do sporządzenia lub odwołania testamentu albo w taki sam sposób przeszkodził mu w dokonaniu jednej z tych czynności;
3) umyślnie ukrył lub zniszczył testament spadkodawcy, podrobił lub przerobił jego testament albo świadomie skorzy-

stał z testamentu przez inną osobę podrobionego lub przerobionego.

§ 2. Spadkobierca niegodny zostaje wyłączony od dziedziczenia, tak jak by nie dożył chwili otwarcia spadku.

**Art. 918.** Uznania spadkobiercy za niegodnego może żądać każdy, kto ma w tym interes. Z żądaniem takim interesowany może wystąpić w ciągu roku od dnia, w którym dowiedział się o przyczynie niegodności, nie później jednak niż przed upływem lat trzech od otwarcia spadku.

**Art. 919.** § 1. Spadkobierca nie może być uznany za niegodnego, jeżeli spadkodawca mu przebaczył.

§ 2. Jeżeli w chwili przebaczenia spadkodawca nie miał zdolności do czynności prawnych, przebaczenie jest skuteczne, gdy nastąpiło z dostatecznym rozeznaniem.

## Tytuł II. DZIEDZICZENIE USTAWOWE

**Art. 920.** § 1. Do spadkobierców ustawowych należą:

1) zstępni;
2) małżonek;
3) rodzice;
4) rodzeństwo;
5) zstępni rodzeństwa;
6) państwo.

§ 2. W wypadku przysposobienia spadkobiercami ustawowymi są osoby określone w dalszych przepisach.

**Art. 921.** § 1. W pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek; dziedziczą oni w częściach równych. Jednakże część przypadająca małżonkowi nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości spadku.

§ 2. Jeżeli dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego dzieciom w częściach równych. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.

**Art. 922.** § 1. W braku zstępnych spadkodawcy powołani są do spadku z ustawy jego małżonek, rodzice i rodzeństwo.

§ 2. Udział spadkowy małżonka, który dziedziczy w zbiegu bądź z rodzicami, bądź z rodzeństwem, bądź z rodzicami i rodzeństwem spadkodawcy, wynosi połowę spadku.

**Art. 923.** § 1. Udział spadkowy każdego z rodziców, które dziedziczy w zbiegu z rodzeństwem spadkodawcy, wynosi jedną czwartą część tego, co przypada łącznie dla rodziców i rodzeń-

stwa. Pozostałą część dziedziczy rodzeństwo w częściach równych.

§ 2. Jeżeli jedno z rodziców nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada po połowie drugiemu z rodziców i rodzeństwu spadkodawcy.

§ 3. Jeżeli do spadku powołani są obok małżonka tylko rodzice albo tylko rodzeństwo, dziedziczą oni w częściach równych to, co przypada łącznie dla rodziców i rodzeństwa.

**Art. 924.** Jeżeli którekolwiek z rodzeństwa spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku pozostawiając zstępnych, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego zstępnym. Podział tego udziału następuje według zasad, które dotyczą podziału między dalszych zstępnych spadkodawcy.

**Art. 925.** § 1. W braku zstępnych, rodziców, rodzeństwa i zstępnych rodzeństwa spadkodawcy cały spadek przypada jego małżonkowi.

§ 2. W braku zstępnych i małżonka spadkodawcy cały spadek przypada jego rodzicom, rodzeństwu i zstępnym rodzeństwa.

§ 3. W braku małżonka spadkodawcy i krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy spadek przypada państwu.

**Art. 926.** § 1. Przysposobiony dziedziczy po przysposabiającym i jego krewnych tak, jak by był zstępnym przysposabiającego, a przysposabiający i jego krewni dziedziczą po przysposobionym tak, jak by przysposabiający był rodzicem przysposobionego.

§ 2. Przysposobiony nie dziedziczy po swoich wstępnych naturalnych i ich krewnych, a osoby te nie dziedziczą po nim.

**Art. 927.** Jeżeli skutki przysposobienia polegają wyłącznie na powstaniu stosunku między przysposabiającym a przysposobionym; stosuje się przepisy poniższe:

1) przysposobiony dziedziczy po przysposabiającym na równi z jego dziećmi, a zstępni przysposobionego dziedziczą po przysposabiającym na tych samych zasadach co dalsi zstępni spadkodawcy;
2) przysposobiony i jego zstępni nie dziedziczą po krewnych przysposabiającego, a krewni przysposabiającego nie dziedziczą po przysposobionym i jego zstępnych;
3) rodzice przysposobionego nie dziedziczą po przysposobionym, a zamiast nich dziedziczy po przysposobionym przysposabiający; poza tym przysposobienie nie narusza powołania do dziedziczenia wynikającego z pokrewieństwa.

**Art. 928.** Dziadowie spadkodawcy, jeżeli znajdują się w niedostatku i nie mogą otrzymać należnych im środków utrzymania od osób, na których ciąży względem nich ustawowy obowiązek alimentacyjny, mogą żądać od spadkobiercy nie obciążonego takim obowiązkiem środków utrzymania w stosunku do swoich potrzeb i do wartości jego udziału spadkowego. Spadkobierca może uczynić zadość temu roszczeniu także w ten sposób, że zapłaci dziadom spadkodawcy sumę pieniężną odpowiadającą wartości jednej czwartej części swojego udziału spadkowego.

**Art. 929.** § 1. Małżonek dziedziczący z ustawy w zbiegu z innymi spadkobiercami, wyjąwszy zstępnych spadkodawcy, którzy mieszkali z nim razem, może żądać ze spadku ponad swój udział spadkowy przedmiotów urządzenia domowego, z których za życia spadkodawcy korzystał wspólnie z nim lub wyłącznie sam. Do roszczeń małżonka z tego tytułu stosuje się odpowiednio przepisy o zapisie.

§ 2. Uprawnienie powyższe nie przysługuje małżonkowi, jeżeli wspólne pożycie małżonków ustało za życia spadkodawcy.

**Art. 930.** § 1. Małżonek jest wyłączony od dziedziczenia, jeżeli spadkodawca wystąpił o rozwód z jego winy, a żądanie rozwodu było uzasadnione.

§ 2. Wyłączenie małżonka od dziedziczenia następuje na mocy orzeczenia sądu. Wyłączenia może żądać każdy z pozostałych spadkobierców ustawowych powołanych do dziedziczenia w zbiegu z małżonkiem; termin do wytoczenia powództwa wynosi sześć miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o otwarciu spadku, nie więcej jednak niż jeden rok od otwarcia spadku.

## Tytuł III. ROZRZĄDZENIA NA WYPADEK ŚMIERCI

### Dział I. TESTAMENT

#### Rozdział I

#### Przepisy ogólne

**Art. 931.** Rozrządzić majątkiem na wypadek śmierci można jedynie przez testament.

**Art. 932.** Testament może zawierać rozrządzenia tylko jednego spadkodawcy.

**Art. 933.** Spadkodawca może w każdej chwili odwołać zarówno cały testament, jak i jego poszczególne postanowienia.

**Art. 934.** § 1. Sporządzić i odwołać testament może tylko osoba mająca pełną zdolność do czynności prawnych.

§ 2. Testamentu nie można sporządzić ani odwołać przez przedstawiciela.

**Art. 935.** § 1. Testament jest nieważny, jeżeli został sporządzony:

1) w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli;
2) pod wpływem błędu uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby spadkodawca nie działał pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu tej treści;
3) pod wpływem groźby.

§ 2. Na nieważność testamentu z powyższych przyczyn nie można się powołać po upływie lat trzech od dnia, w którym interesowany dowiedział się o przyczynie nieważności, a w każdym razie po upływie lat dziesięciu od otwarcia spadku.

**Art. 936.** Odwołanie testamentu może nastąpić bądź w ten sposób, że spadkodawca sporządzi nowy testament, bądź też w ten sposób, że w zamiarze odwołania testament zniszczy lub pozbawi go cech, od których zależy jego ważność, bądź wreszcie w ten sposób, że dokona w testamencie zmian, z których wynika wola odwołania jego postanowień.

**Art. 937.** Jeżeli spadkodawca sporządził nowy testament nie zaznaczając w nim, że poprzedni odwołuje, ulegają odwołaniu tylko te postanowienia poprzedniego testamentu, których nie można pogodzić z treścią nowego testamentu.

**Art. 938.** § 1. Testament należy tak tłumaczyć, ażeby zapewnić możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy.

§ 2. Jeżeli testament może być tłumaczony rozmaicie, należy przyjąć taką wykładnię, która pozwala utrzymać rozrządzenia spadkodawcy w mocy i nadać im rozsądną treść.

## Rozdział II

## Forma testamentu

### Oddział 1

### Testamenty zwykłe

**Art. 939.** § 1. Spadkodawca może sporządzić testament w ten sposób, że napisze go w całości pismem ręcznym, podpisze i opatrzy datą (testament własnoręczny).

§ 2. Jednakże brak daty nie pociąga za sobą nieważności testamentu własnoręcznego, jeżeli nie wywołuje wątpliwości co

do zdolności spadkodawcy do sporządzenia testamentu, co do treści testamentu lub co do wzajemnego stosunku kilku testamentów.

**Art. 940.** Testament może być sporządzony w formie aktu notarialnego.

**Art. 941.** § 1. Spadkodawca może sporządzić testament także w ten sposób, że w obecności dwóch świadków oświadczy swą ostatnią wolę ustnie wobec przewodniczącego, członka prezydium lub sekretarza prezydium gromadzkiej rady narodowej, miejskiej rady narodowej lub rady narodowej osiedla.

§ 2. Oświadczenie spadkodawcy spisuje się w protokole z podaniem daty jego sporządzenia. Protokół odczytuje się spadkodawcy w obecności świadków. Protokół powinien być podpisany przez spadkodawcę, przez osobę, wobec której wola została oświadczona, oraz przez świadków. Jeżeli spadkodawca nie może podpisać protokołu, należy to zaznaczyć w protokole ze wskazaniem przyczyny braku podpisu.

§ 3. Osoby głuche lub nieme nie mogą sporządzić testamentu w sposób przewidziany w artykule niniejszym.

## Oddział 2

### Testamenty szczególne

**Art. 942.** § 1. Jeżeli istnieje obawa rychłej śmierci spadkodawcy albo jeżeli wskutek szczególnych okoliczności zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe lub bardzo utrudnione, spadkodawca może oświadczyć ostatnią wolę ustnie przy jednoczesnej obecności co najmniej trzech świadków (testament ustny).

§ 2. Treść testamentu ustnego może być stwierdzona w ten sposób, że jeden ze świadków albo osoba trzecia spisze oświadczenie spadkodawcy przed upływem roku od jego złożenia, z podaniem miejsca i daty oświadczenia oraz miejsca i daty sporządzenia pisma, a pismo to podpiszą spadkodawca i dwaj świadkowie albo wszyscy świadkowie.

§ 3. W wypadku gdy treść testamentu ustnego nie została w powyższy sposób stwierdzona, można ją w ciągu sześciu miesięcy od dnia otwarcia spadku stwierdzić przez zgodne zeznania świadków złożone przed sądem. Jeżeli przesłuchanie jednego ze świadków nie jest możliwe lub napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody, sąd może poprzestać na zgodnych zeznaniach dwóch świadków.

**Art. 943.** Podczas podróży na polskim statku morskim lub powietrznym można sporządzić testament przed dowódcą statku lub jego zastępcą w ten sposób, że spadkodawca oświadcza swą wolę dowódcy statku lub jego zastępcy w obecności dwóch świadków; dowódca statku lub jego zastępca spisuje wolę spadkodawcy, podając datę jej spisania, i pismo to w obecności świadków odczytuje spadkodawcy, po czym pismo podpisują spadkodawca, świadkowie oraz dowódca statku lub jego zastępca. Jeżeli spadkodawca nie może podpisać pisma, należy w piśmie podać przyczynę braku podpisu spadkodawcy. Jeżeli zachowanie tej formy nie jest możliwe, można sporządzić testament ustny.

**Art. 944.** Szczególną formę testamentów wojskowych określi rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej wydane w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości.

**Art. 945.** Testament szczególny traci moc z upływem sześciu miesięcy od ustania okoliczności, które uzasadniały niezachowanie formy testamentu zwykłego, chyba że spadkodawca zmarł przed upływem tego terminu. Bieg terminu ulega zawieszeniu przez czas, w ciągu którego spadkodawca nie ma możności sporządzenia testamentu zwykłego.

### Oddział 3

### Przepisy wspólne dla testamentów zwykłych i szczególnych

**Art. 946.** Nie może być świadkiem przy sporządzaniu testamentu:

1) kto nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych;
2) niewidomy, głuchy lub niemy;
3) kto nie może czytać i pisać;
4) kto nie włada mową, w której spadkodawca sporządza testament;
5) skazany prawomocnie wyrokiem sądowym za fałszywe zeznania.

**Art. 947.** § 1. Nie może być świadkiem przy sporządzaniu testamentu osoba, dla której w testamencie została przewidziana jakakolwiek korzyść. Nie mogą być również świadkami: małżonek tej osoby, jej krewni lub powinowaci pierwszego i drugiego stopnia oraz osoby pozostające z nią w stosunku przysposobienia.

§ 2. Jeżeli świadkiem była jedna z osób wymienionych w paragrafie poprzedzającym, nieważne jest tylko postanowienie, które przysparza korzyści tej osobie, jej małżonkowi, krewnym lub powinowatym pierwszego lub drugiego stopnia albo osobie

pozostającej z nią w stosunku przysposobienia. Jednakże gdy z treści testamentu lub z okoliczności wynika, że bez nieważnego postanowienia spadkodawca nie sporządziłby testamentu danej treści, nieważny jest cały testament.

**Art. 948.** Testament sporządzony z naruszeniem przepisów rozdziału niniejszego jest nieważny, chyba, że przepisy te stanowią inaczej.

## Dział II. POWOŁANIE SPADKOBIERCY

**Art. 949.** Spadkodawca może powołać do całości lub części spadku jedną lub kilka osób.

**Art. 950.** Jeżeli spadkodawca powołał do spadku lub do oznaczonej części spadku kilku spadkobierców, nie określając ich udziałów spadkowych, dziedziczą oni w częściach równych.

**Art. 951.** Jeżeli spadkodawca przeznaczył oznaczonej osobie w testamencie poszczególne przedmioty majątkowe, które wyczerpują prawie cały spadek, osobę tę poczytuje się w razie wątpliwości nie za zapisobiercę, lecz za spadkobiercę powołanego do całego spadku. Jeżeli takie rozrządzenie testamentowe zostało dokonane na rzecz kilku osób, osoby te poczytuje się w razie wątpliwości za powołane do całego spadku w częściach ułamkowych odpowiadających stosunkowi wartości przeznaczonych im przedmiotów.

**Art. 952.** Zastrzeżenie warunku lub terminu, uczynione przy powołaniu spadkobiercy testamentowego, uważane jest za nie istniejące. Jeżeli jednak z treści testamentu lub z okoliczności wynika, że bez takiego zastrzeżenia spadkobierca nie zostałby powołany, powołanie spadkobiercy jest nieważne. Przepisów tych nie stosuje się, jeżeli ziszczenie się lub nieziszczenie się warunku albo nadejście terminu nastąpiło przed otwarciem spadku.

**Art. 953.** Można powołać spadkobiercę testamentowego na wypadek, gdyby inna osoba powołana jako spadkobierca ustawowy lub testamentowy nie chciała lub nie mogła być spadkobiercą (podstawienie).

**Art. 954.** Postanowienie testamentu, przez które spadkodawca zobowiązuje spadkobiercę do zachowania nabytego spadku i do pozostawienia go innej osobie, ma tylko ten skutek, że ta inna osoba jest powołana do spadku na wypadek, gdyby spadkobierca nie chciał lub nie mógł być spadkobiercą. Jeżeli jednak z treści testamentu lub z okoliczności wynika, iż spadkobierca bez takiego ograniczenia nie byłby powołany, powołanie spadkobiercy jest nieważne.

**Art. 955.** Jeżeli spadkodawca powołał kilku spadkobierców testamentowych, a jeden z nich nie chce lub nie może być spadkobiercą, przeznaczony dla niego udział, w braku odmiennej woli spadkodawcy, przypada pozostałym spadkobiercom testamentowym w stosunku do przypadających im udziałów (przyrost).

**Art. 956.** Gdy na mocy testamentu spadek przypadł spadkobiercy nie obciążonemu ustawowym obowiązkiem alimentacyjnym względem dziadów spadkodawcy, dziadowie, jeżeli znajdują się w niedostatku i nie mogą otrzymać środków utrzymania od osób, na których ciąży ustawowy obowiązek alimentacyjny, mogą żądać od spadkobiercy środków utrzymania w stosunku do swoich potrzeb i do wartości jego udziału spadkowego. Spadkobierca może uczynić zadość temu roszczeniu także w ten sposób, że zapłaci dziadom spadkodawcy sumę pieniężną odpowiadającą wartości jednej czwartej części swego udziału spadkowego.

**Art. 957.** § 1. Jeżeli osoba powołana jako spadkobierca testamentowy nie chce lub nie może być spadkobiercą, spadkobierca ustawowy, któremu przypadł przeznaczony dla tej osoby udział spadkowy, obowiązany jest, w braku odmiennej woli spadkodawcy, wykonać obciążające tę osobę zapisy, polecenia i inne rozrządzenia spadkodawcy.

§ 2. Przepis powyższy stosuje się odpowiednio do spadkobiercy podstawionego oraz do spadkobiercy, któremu przypada udział spadkowy z tytułu przyrostu.

## Dział III. ZAPIS I POLECENIE

**Art. 958.** § 1. Spadkodawca może przez rozrządzenie testamentowe zobowiązać spadkobiercę ustawowego lub testamentowego do spełnienia określonego świadczenia majątkowego na rzecz oznaczonej osoby (zapis).

§ 2. Spadkodawca może obciążyć zapisem także zapisobiercę (dalszy zapis).

**Art. 959.** Przyjęcie zapisu przez organizację socjalistyczną niepaństwową albo przez organizację niesocjalistyczną wymaga zezwolenia organu państwowego, określonego przez rozporządzenie Rady Ministrów.

**Art. 960.** W braku odmiennej woli spadkodawcy zapisobierca może żądać wykonania zapisu niezwłocznie po ogłoszeniu testamentu. Jednakże zapisobierca obciążony dalszym zapisem może wstrzymać się z jego wykonaniem aż do chwili wykonania zapisu przez spadkobiercę.

**Art. 961.** Jeżeli spadek przypada kilku spadkobiercom, zapis obciąża ich w stosunku do wielkości ich udziałów spadkowych, chyba że spadkodawca postanowił inaczej. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszego zapisu.

**Art. 962.** Przepisy o powołaniu spadkobiercy, o zdolności do dziedziczenia i o niegodności stosuje się odpowiednio do zapisów.

**Art. 963.** Jeżeli osoba, na której rzecz został uczyniony zapis, nie chce lub nie może być zapisobiercą, obciążony zapisem zostaje zwolniony od obowiązku jego wykonania, powinien jednak w braku odmiennej woli spadkodawcy wykonać dalsze zapisy.

**Art. 964.** Zapisobierca obciążony obowiązkiem wykonania dalszego zapisu może zwolnić się od tego obowiązku także w ten sposób, że dokona bezpłatnie na rzecz dalszego zapisobiercy przeniesienia praw otrzymanych z tytułu zapisu albo przelewu roszczenia o jego wykonanie.

**Art. 965.** Zapis może być uczyniony pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu.

**Art. 966.** W braku odmiennej woli spadkodawcy zapis rzeczy oznaczonej co do tożsamości jest bezskuteczny, jeżeli rzecz zapisana nie należy do spadku w chwili jego otwarcia albo jeżeli spadkodawca był w chwili swej śmierci zobowiązany do zbycia tej rzeczy.

**Art. 967.** Jeżeli przedmiotem zapisu jest rzecz oznaczona co do tożsamości, do roszczeń spadkobiercy o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy, o zwrot pożytków lub o zapłatę ich wartości, jak również do roszczeń obciążonego zapisem o zwrot nakładów na rzecz stosuje się odpowiednio przepisy o roszczeniach między właścicielem a samoistnym posiadaczem rzeczy.

**Art. 968.** Jeżeli przedmiotem zapisu jest rzecz oznaczona co do tożsamości, obciążony zapisem ponosi względem zapisobiercy odpowiedzialność za wady rzeczy jak darczyńca.

**Art. 969.** Jeżeli przedmiotem zapisu są rzeczy oznaczone tylko co do gatunku, obciążony powinien świadczyć rzeczy średniej jakości, uwzględniając przy tym potrzeby zapisobiercy.

**Art. 970.** Jeżeli przedmiotem zapisu są rzeczy oznaczone tylko co do gatunku, do odpowiedzialności obciążonego względem zapisobiercy za wady fizyczne i prawne rzeczy stosuje się odpowiednio przepisy o rękojmi przy sprzedaży. Jednakże zapisobierca może żądać od obciążonego zapisem tylko odszkodowania za nienależyte wykonanie zapisu albo dostarczenia zamiast rzeczy wadliwych rzeczy takiego samego gatunku wolnych od wad oraz naprawienia szkody wynikłej z opóźnienia.

**Art. 971.** Roszczenie z tytułu zapisu przedawnia się z upływem lat pięciu od dnia wymagalności zapisu.

**Art. 972.** Spadkodawca może w testamencie włożyć na spadkobiercę lub na zapisobiercę obowiązek oznaczonego działania lub zaniechania, nie czyniąc nikogo wierzycielem (polecenie).

**Art. 973.** Zapisobierca obciążony poleceniem może powstrzymać się z jego wykonaniem aż do chwili wykonania zapisu przez spadkobiercę. Przepis ten stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy polecenie obciąża dalszego zapisobiercę.

**Art. 974.** Jeżeli osoba, na której rzecz został uczyniony zapis z obowiązkiem wykonania polecenia, nie chce lub nie może być zapisobiercą, spadkobierca zwolniony od obowiązku wykonania zapisu powinien w braku odmiennej woli spadkodawcy polecenie wykonać. Przepis ten stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy polecenie obciąża dalszego zapisobiercę.

**Art. 975.** Wykonania polecenia może żądać każdy ze spadkobierców, jak również wykonawca testamentu, chyba że polecenie ma wyłącznie na celu korzyść obciążonego poleceniem. Jeżeli polecenie ma na względzie interes społeczny, wykonania polecenia może żądać także właściwy organ państwowy.

## Dział IV. WYKONAWCA TESTAMENTU

**Art. 976.** § 1. Spadkodawca może w testamencie powołać wykonawcę testamentu.

§ 2. Nie może być wykonawcą testamentu, kto nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych.

**Art. 977.** Jeżeli osoba powołana jako wykonawca testamentu nie chce tego obowiązku przyjąć, powinna złożyć odpowiednie oświadczenie przed sądem.

**Art. 978.** § 1. Jeżeli spadkodawca nie postanowił inaczej, wykonawca testamentu powinien zarządzać majątkiem spadkowym, spłacić długi spadkowe, w szczególności wykonać zapisy i polecenia, a następnie wydać spadkobiercom majątek spadkowy zgodnie z wolą spadkodawcy i z ustawą.

§ 2. Wykonawca testamentu może pozywać i być pozywany w sprawach wynikających z zarządu spadkiem. Może również pozywać w sprawach o prawa należące do spadku i być pozywany w sprawach o długi spadkowe.

**Art. 979.** § 1. Do wzajemnych roszczeń między spadkobiercą a wykonawcą testamentu wynikających ze sprawowania zarządu

spadkiem stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu za wynagrodzeniem.

§ 2. Koszty zarządu majątkiem spadkowym oraz wynagrodzenie wykonawcy testamentu należą do długów spadkowych.

**Art. 980.** Z ważnych powodów sąd może zwolnić wykonawcę testamentu.

## Tytuł IV. ZACHOWEK

**Art. 981.** § 1. Zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należy się ze spadku, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni — dwie trzecie wartości udziału spadkowego, jaki by mu przypadał przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach — połowa wartości tego udziału (zachowek).

§ 2. Jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź na mocy uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź z tytułu powołania na spadkobiercę, bądź też z tytułu zapisu, przysługuje mu roszczenie o zapłatę ze spadku sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia.

**Art. 982.** Przy ustalaniu udziału spadkowego stanowiącego podstawę do ustalenia zachowku liczy się także spadkobierców niegodnych oraz spadkobierców, którzy spadek odrzucili, natomiast nie liczy się spadkobierców, którzy zrzekli się dziedziczenia albo zostali wydziedziczeni.

**Art. 983.** Przy ustalaniu zachowku nie bierze się pod uwagę zapisów i poleceń, natomiast dolicza się do spadku stosownie do przepisów poniższych uczynione przez spadkodawcę darowizny.

**Art. 984.** § 1. Przy ustalaniu zachowku nie dolicza się do spadku drobnych darowizn, zwyczajowo w danych stosunkach przyjętych, ani dokonanych przed więcej niż dziesięciu laty licząc wstecz od otwarcia spadku darowizn na rzecz osób nie będących spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku.

§ 2. Przy ustalaniu zachowku należnego zstępnemu nie dolicza się do spadku darowizn uczynionych przez spadkodawcę w czasie, kiedy nie miał zstępnych. Nie dotyczy to jednak wypadku, gdy darowizna została uczyniona na mniej niż trzysta dni przed urodzeniem się zstępnego.

§ 3. Przy ustalaniu zachowku należnego małżonkowi nie dolicza się do spadku darowizn, które spadkodawca uczynił przed zawarciem z nim małżeństwa.

**Art. 985.** Wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a według cen z chwili otwarcia spadku.

**Art. 986.** Darowiznę uczynioną przez spadkodawcę uprawnionemu do zachowku zalicza się na należny mu zachowek. Jeżeli uprawnionym do zachowku jest dalszy zstępny spadkodawcy, zalicza się na należny mu zachowek także darowiznę uczynioną przez spadkodawcę wstępnemu uprawnionego.

**Art. 987.** Jeżeli uprawnionym do zachowku jest zstępny spadkodawcy, zalicza się na należny mu zachowek poniesione przez spadkodawcę koszty wychowania oraz wykształcenia ogólnego i zawodowego, o ile koszty te przekraczają przeciętną miarę przyjętą w danym środowisku.

**Art. 988.** § 1. Jeżeli uprawniony do zachowku jest powołany do dziedziczenia, ponosi on odpowiedzialność za zapisy i polecenia tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej wartość udziału spadkowego, który stanowi podstawę do ustalenia należnego uprawnionemu zachowku.

§ 2. Przepis powyższy stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy zapis na rzecz uprawnionego do zachowku został obciążony dalszym zapisem lub poleceniem albo uczyniony pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu.

**Art. 989.** Jeżeli spadkobierca obowiązany do zapłaty zachowku jest sam uprawniony do zachowku, jego odpowiedzialność ogranicza się tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej jego własny zachowek.

**Art. 990.** § 1. Jeżeli uprawniony nie może otrzymać ze spadku należnego mu zachowku, może on żądać od osoby, która otrzymała od spadkodawcy darowiznę doliczoną do spadku, sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku. Jednakże obdarowany jest obowiązany do zapłaty powyższej sumy tylko w granicach wzbogacenia będącego skutkiem darowizny.

§ 2. Jeżeli obdarowany sam jest uprawniony do zachowku, ponosi on odpowiedzialność względem innych uprawnionych do zachowku tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej jego własny zachowek.

§ 3. Obdarowany może zwolnić się od obowiązku zapłaty sumy potrzebnej do uzupełnienia zachowku przez wydanie przedmiotu darowizny w naturze.

**Art. 991.** Spośród kilku obdarowanych obdarowany wcześniej ponosi odpowiedzialność stosownie do przepisów artykułu poprzedzającego tylko wtedy, gdy uprawniony do zachowku nie

może uzyskać uzupełnienia zachowku od osoby, która została obdarowana później.

**Art. 992.** Roszczenie z tytułu zachowku przechodzi na spadkobiercę osoby uprawnionej do zachowku tylko wtedy, gdy spadkobierca ten należy do osób uprawnionych do zachowku po pierwszym spadkodawcy.

**Art. 993.** Spadkobiercy obowiązani do zaspokojenia roszczenia z tytułu zachowku mogą żądać stosunkowego zmniejszenia zapisów i poleceń.

**Art. 994.** § 1. Zmniejszenie zapisów i poleceń następuje w stosunku do ich wartości, chyba że z treści testamentu wynika odmienna wola spadkodawcy.

§ 2. W razie zmniejszenia zapisu obciążonego dalszym zapisem lub poleceniem, dalszy zapis lub polecenie podlega stosunkowemu zmniejszeniu.

**Art. 995.** § 1. Jeżeli spadkobierca obowiązany do zaspokojenia roszczenia z tytułu zachowku sam jest uprawniony do zachowku, może on żądać zmniejszenia zapisów i poleceń w takim stopniu, ażeby pozostał mu jego własny zachowek.

§ 2. Jeżeli zapisobierca sam jest uprawniony do zachowku, zapis uczyniony na jego rzecz podlega zmniejszeniu tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej jego własny zachowek.

**Art. 996.** Jeżeli zmniejszeniu podlega zapis, którego przedmiot nie da się podzielić bez istotnej zmiany lub bez znacznego zmniejszenia wartości, zapisobierca może żądać całkowitego wykonania zapisu, uiszczając odpowiednią sumę pieniężną.

**Art. 997.** § 1. Roszczenia uprawnionego z tytułu zachowku oraz roszczenia spadkobierców o zmniejszenie zapisów i poleceń przedawniają się z upływem lat trzech od ogłoszenia testamentu.

§ 2. Roszczenie przeciwko osobie obowiązanej do uzupełnienia zachowku z tytułu otrzymanej od spadkodawcy darowizny przedawnia się z upływem lat trzech od otwarcia spadku.

**Art. 998.** Spadkodawca może w testamencie pozbawić zstępnych, małżonka i rodziców zachowku (wydziedziczenie), jeżeli uprawniony do zachowku:

1) wbrew woli spadkodawcy postępuje uporczywie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego;
2) dopuścił się względem spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazy czci;

3) uporczywie nie dopełnia względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych.

**Art. 999.** Przyczyna wydziedziczenia uprawnionego do zachowku powinna wynikać z treści testamentu.

**Art. 1000.** § 1. Spadkodawca nie może wydziedziczyć uprawnionego do zachowku, jeżeli mu przebaczył.

§ 2. Jeżeli w chwili przebaczenia spadkodawca nie miał zdolności do czynności prawnych, przebaczenie jest skuteczne, gdy nastąpiło z dostatecznym rozeznaniem.

**Art. 1001.** Zstępni wydziedziczonego zstępnego są uprawnieni do zachowku, chociażby przeżył on spadkodawcę.

## Tytuł V. PRZYJĘCIE I ODRZUCENIE SPADKU

**Art. 1002.** Spadkobierca może bądź przyjąć spadek bez ograniczenia odpowiedzialności za długi (przyjęcie proste), bądź przyjąć spadek z ograniczeniem tej odpowiedzialności (przyjęcie z dobrodziejstwem inwentarza), bądź też spadek odrzucić.

**Art. 1003.** Przyjęcie spadku przez organizację socjalistyczną niepaństwową albo przez organizację niesocjalistyczną wymaga zezwolenia organu państwowego, określonego przez rozporządzenie Rady Ministrów.

**Art. 1004.** § 1. Przyjęcie lub odrzucenie udziału spadkowego przypadającego spadkobiercy z tytułu podstawienia może nastąpić niezależnie od przyjęcia lub odrzucenia udziału spadkowego, który temu spadkobiercy przypada z innego tytułu.

§ 2. Spadkobierca może odrzucić udział spadkowy przypadający mu z tytułu przyrostu, a przyjąć udział przypadający mu jako spadkobiercy powołanemu.

§ 3. Poza wypadkami przewidzianymi w paragrafach poprzedzających spadkobierca nie może spadku częściowo przyjąć, a częściowo odrzucić.

**Art. 1005.** § 1. Oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku może być złożone w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania.

§ 2. Brak oświadczenia spadkobiercy w powyższym terminie jest jednoznaczny z prostym przyjęciem spadku. Jednakże gdy spadkobiercą jest osoba nie mająca pełnej zdolności do czynności prawnych albo osoba, co do której istnieje podstawa do jej całkowitego ubezwłasnowolnienia, albo osoba prawna, brak oświadczenia spadkobiercy w terminie jest jednoznaczny z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza.

**Art. 1006.** Jeżeli jeden ze spadkobierców przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, uważa się, że także spadkobiercy, którzy nie złożyli w terminie żadnego oświadczenia, przyjęli spadek z dobrodziejstwem inwentarza.

**Art. 1007.** Jeżeli przed upływem terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku spadkobierca zmarł nie złożywszy takiego oświadczenia, oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku może być złożone przez jego spadkobierców. Termin do złożenia tego oświadczenia nie może się skończyć wcześniej aniżeli termin do złożenia oświadczenia co do spadku po zmarłym spadkobiercy.

**Art. 1008.** § 1. Oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku złożone pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu jest nieważne.

§ 2. Oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku nie może być odwołane.

§ 3. Oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku składa się przed sądem. Można je złożyć ustnie lub na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym. Pełnomocnictwo do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku powinno być pisemne z podpisem urzędowo poświadczonym.

**Art. 1009.** § 1. Jeżeli oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku zostało złożone pod wpływem błędu lub groźby, stosuje się przepisy o wadach oświadczenia woli z następującymi zmianami:

1) uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia powinno nastąpić przed sądem;
2) spadkobierca powinien jednocześnie oświadczyć, czy i jak spadek przyjmuje, czy też go odrzuca.

§ 2. Spadkobierca, który pod wpływem błędu lub groźby nie złożył żadnego oświadczenia w terminie, może w powyższy sposób uchylić się od skutków prawnych niezachowania terminu.

§ 3. Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku wymaga zatwierdzenia przez sąd.

**Art. 1010.** Spadkobierca, który spadek odrzucił, zostaje wyłączony od dziedziczenia, tak jak by nie dożył chwili otwarcia spadku.

**Art. 1011.** Jeżeli spadkobierca zarządzał spadkiem, a potem go odrzucił, do stosunków między nim a spadkobiercami, którzy zamiast niego doszli do spadku, stosuje się odpowiednio przepisy o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia.

**Art. 1012.** Spadkobierca powołany do spadku zarówno z mocy testamentu, jak i z mocy ustawy może spadek odrzucić jako spadkobierca testamentowy, a przyjąć spadek jako spadkobierca ustawowy.

**Art. 1013.** Państwo nie może odrzucić spadku, który mu przypadł z mocy ustawy. Państwo nie składa oświadczenia o przyjęciu spadku, a spadek uważa się za przyjęty z dobrodziejstwem inwentarza.

**Art. 1014.** § 1. Jeżeli spadkobierca odrzucił spadek z pokrzywdzeniem wierzycieli, każdy z wierzycieli, którego wierzytelność istniała w chwili odrzucenia spadku, może żądać, ażeby odrzucenie spadku zostało uznane za bezskuteczne w stosunku do niego według przepisów o ochronie wierzycieli w razie niewypłacalności dłużnika.

§ 2. Uznania odrzucenia spadku za bezskuteczne można żądać w ciągu sześciu miesięcy od chwili powzięcia wiadomości o odrzuceniu spadku, lecz nie później niż przed upływem trzech lat od odrzucenia spadku.

## Tytuł VI. STWIERDZENIE NABYCIA SPADKU I OCHRONA SPADKOBIERCY

**Art. 1015.** § 1. Sąd na wniosek osoby interesowanej stwierdza nabycie spadku przez spadkobiercę.

§ 2. Domniemywa się, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, jest spadkobiercą.

**Art. 1016.** Stwierdzenie nabycia spadku nie może nastąpić przed upływem sześciu miesięcy od dnia otwarcia spadku, chyba że wszyscy znani spadkobiercy złożyli już oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku.

**Art. 1017.** Jeżeli ten, kto uzyskał stwierdzenie nabycia spadku, lecz spadkobiercą nie jest, rozporządza prawem należącym do spadku na rzecz osoby trzeciej, osoba, na której rzecz rozporządzenie nastąpiło, nabywa prawo lub zostaje zwolniona od obowiązku, chyba że działała w złej wierze.

**Art. 1018.** § 1. Spadkobierca może żądać, ażeby osoba, która jako spadkobierca włada spadkiem, lecz spadkobiercą nie jest, wydała mu spadek. To samo dotyczy poszczególnych przedmiotów należących do spadku.

§ 2. Do roszczeń spadkobiercy o wynagrodzenie za korzystanie z przedmiotów należących do spadku, o zwrot pożytków lub o zapłatę ich wartości, jak również o naprawienie szkody z powodu zużycia, pogorszenia lub utraty tych przedmiotów

oraz do roszczeń przeciwko spadkobiercy o zwrot nakładów stosuje się odpowiednio przepisy o roszczeniach między właścicielem a posiadaczem rzeczy.

§ 3. Przepisy powyższe stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy żąda wydania swego majątku osoba, co do której zostało uchylone orzeczenie o uznaniu jej za zmarłą.

## Tytuł VII. ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA DŁUGI SPADKOWE

**Art. 1019.** Do chwili przyjęcia spadku spadkobierca ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe tylko ze spadku. Od chwili przyjęcia spadku ponosi odpowiedzialność za te długi z całego swego majątku.

**Art. 1020.** § 1. W razie prostego przyjęcia spadku spadkobierca ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe bez ograniczenia.

§ 2. W razie przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza spadkobierca ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe tylko do wartości stanu czynnego spadku, ustalonego w inwentarzu. Powyższe ograniczenie odpowiedzialności odpada, jeżeli spadkobierca podstępnie nie podał do inwentarza przedmiotów należących do spadku albo podał do inwentarza nie istniejące długi.

**Art. 1021.** § 1. Jeżeli spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, spłacił niektóre długi spadkowe nie wiedząc o istnieniu innych długów, ponosi on odpowiedzialność za nie spłacone długi tylko do wysokości różnicy między wartością stanu czynnego spadku, ustalonego w inwentarzu, a wartością świadczeń spełnionych na zaspokojenie długów, które spłacił.

§ 2. Jeżeli spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, spłacając niektóre długi spadkowe wiedział o istnieniu innych długów spadkowych, ponosi on odpowiedzialność za te długi ponad wartość stanu czynnego spadku, jednakże tylko do takiej wysokości, w jakiej byłby obowiązany je zaspokoić, gdyby spłacał należycie wszystkie długi spadkowe.

**Art. 1022.** Odpowiedzialność spadkobiercy z tytułu zapisów i poleceń ogranicza się zawsze do wartości stanu czynnego spadku.

**Art. 1023.** § 1. Jeżeli jest kilku spadkobierców, ich odpowiedzialność za długi spadkowe jest solidarna, chyba że szczególny przepis inaczej stanowi.

§ 2. Jeżeli jeden ze spadkobierców spełnił świadczenie, może on żądać zwrotu od pozostałych spadkobierców w częściach, które odpowiadają wielkości ich udziałów.

## Tytuł VIII. WSPÓLNOŚĆ MAJĄTKU SPADKOWEGO I DZIAŁ SPADKU

**Art. 1024.** Jeżeli spadek przypada kilku spadkobiercom, do wspólności majątku spadkowego oraz do działu spadku stosuje się odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych z zachowaniem przepisów poniższych.

**Art. 1025.** Spadkobierca może za zgodą pozostałych spadkobierców rozporządzić udziałem w przedmiocie należącym do spadku. W braku zgody któregokolwiek z pozostałych spadkobierców rozporządzenie jest bezskuteczne o tyle, o ile naruszałoby uprawnienia przysługujące temu spadkobiercy na podstawie przepisów o dziale spadku.

**Art. 1026.** § 1. Dział spadku może nastąpić bądź na mocy umowy między wszystkimi spadkobiercami, bądź na mocy orzeczenia sądu na żądanie któregokolwiek ze spadkobierców.

§ 2. Jeżeli do spadku należy nieruchomość, umowa o dział powinna być zawarta w formie aktu notarialnego.

**Art. 1027.** § 1. Sądowy dział spadku powinien obejmować cały spadek. Jednakże z ważnych powodów może być ograniczony do części spadku.

§ 2. Umowny dział spadku może objąć cały spadek lub być ograniczony do części spadku.

**Art. 1028.** § 1. Jeżeli w razie dziedziczenia ustawowego dział spadku następuje między zstępnymi albo między zstępnymi i małżonkiem, spadkobiercy ci są wzajemnie zobowiązani do zaliczenia na schedę spadkową otrzymanych od spadkodawcy darowizn, chyba że z oświadczenia spadkodawcy lub z okoliczności wynika, że darowizna została dokonana ze zwolnieniem od obowiązku zaliczenia.

§ 2. Spadkodawca może włożyć obowiązek zaliczenia darowizny na schedę spadkową także na spadkobiercę ustawowego nie wymienionego w paragrafie poprzedzającym.

§ 3. Nie podlegają zaliczeniu na schedę spadkową drobne darowizny zwyczajowo w danych stosunkach przyjęte.

**Art. 1029.** Jeżeli wartość darowizny podlegającej zaliczeniu przewyższa wartość schedy spadkowej, spadkobierca nie jest obowiązany do zwrotu nadwyżki. W wypadku takim nie

uwzględnia się przy dziale spadku ani darowizny, ani spadkobiercy zobowiązanego do jej zaliczenia.

**Art. 1030.** Dalszy zstępny spadkodawcy obowiązany jest do zaliczenia na schedę spadkową darowizny uczynionej przez spadkodawcę jego wstępnemu.

**Art. 1031.** § 1. Zaliczenie na schedę spadkową przeprowadza się w ten sposób, że wartość darowizn podlegających zaliczeniu dolicza się do spadku lub do części spadku, która ulega podziałowi między spadkobierców obowiązanych wzajemnie do zaliczenia, po czym oblicza się schedę spadkową każdego z tych spadkobierców, a następnie każdemu z nich zalicza się na poczet jego schedy wartość darowizny podlegającej zaliczeniu.

§ 2. Wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a według cen z chwili otwarcia spadku.

§ 3. Przy zaliczaniu na schedę spadkową nie uwzględnia się pożytków przedmiotu darowizny.

**Art. 1032.** Przepisy o zaliczeniu darowizn na schedę spadkową stosuje się odpowiednio do poniesionych przez spadkodawcę na rzecz zstępnego kosztów wychowania oraz wykształcenia ogólnego i zawodowego, o ile koszty te przekraczają przeciętną miarę przyjętą w danym środowisku.

**Art. 1033.** Na żądanie dwóch lub więcej spadkobierców sąd może wydzielić im schedy spadkowe w całości lub w części w taki sposób, że przyzna im pewien przedmiot lub pewne przedmioty należące do spadku jako współwłasność w określonych częściach ułamkowych.

**Art. 1034.** Uchylenie się od skutków prawnych umowy o dział spadku zawartej pod wpływem błędu może nastąpić tylko wtedy, gdy błąd dotyczył stanu faktycznego, który strony uważały za niewątpliwy.

**Art. 1035.** Po dokonaniu działu spadku spadkobiercy są wzajemnie obowiązani do rękojmi za wady fizyczne i prawne według przepisów o rękojmi przy sprzedaży. Rękojmia co do wierzytelności spadkowych rozciąga się także na wypłacalność dłużnika.

## Tytuł IX. UMOWY DOTYCZĄCE SPADKU

**Art. 1036.** Z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w artykułach poniższych, umowa o spadek po osobie żyjącej jest nieważna.

**Art. 1037.** Spadkobierca ustawowy może przez umowę z przyszłym spadkodawcą zrzec się dziedziczenia po nim. Umowa taka powinna być zawarta w formie aktu notarialnego.

**Art. 1038.** § 1. Zrzeczenie się dziedziczenia obejmuje również zstępnych zrzekającego się, chyba że umówiono się inaczej.

§ 2. Zrzekający się oraz jego zstępni, których obejmuje zrzeczenie się dziedziczenia, zostają wyłączeni od dziedziczenia, tak jak by nie dożyli chwili otwarcia spadku.

**Art. 1039.** § 1. Zrzeczenie się dziedziczenia może być uchylone przez umowę między tym, kto zrzekł się dziedziczenia, a tym, po kim się dziedziczenia zrzeczono.

§ 2. Umowa powinna być zawarta w formie aktu notarialnego.

**Art. 1040.** Spadkobierca, który spadek przyjął, może spadek ten zbyć w całości lub w części. To samo dotyczy zbycia udziału spadkowego.

**Art. 1041.** § 1. Umowa sprzedaży, zamiany, darowizny lub inna umowa, zobowiązująca do zbycia spadku, przenosi spadek na nabywcę, chyba że strony inaczej postanowiły.

§ 2. Jeżeli zawarcie umowy przenoszącej spadek następuje w wykonaniu zobowiązania wynikającego z uprzednio zawartej umowy zobowiązującej do zbycia spadku, ważność umowy przenoszącej spadek zależy od istnienia tego zobowiązania.

§ 3. Umowa zobowiązująca do zbycia spadku powinna być zawarta w formie aktu notarialnego. To samo dotyczy umowy przenoszącej spadek, która zostaje zawarta w celu wykonania istniejącego uprzednio zobowiązania do zbycia spadku.

**Art. 1042.** Nabywca spadku wstępuje w prawa i obowiązki spadkobiercy.

**Art. 1043.** § 1. Zbywca zobowiązany jest do wydania tego, co wskutek zbycia, utraty lub uszkodzenia przedmiotów należących do spadku zostało uzyskane w zamian tych przedmiotów albo jako naprawienie szkody, a jeżeli zbycie spadku było odpłatne, także do wyrównania ubytku wartości powstałego przez zużycie lub rozporządzenie pod tytułem darmym przedmiotami należącymi do spadku.

§ 2. Zbywca może żądać od nabywcy zwrotu wydatków i nakładów poczynionych na spadek.

**Art. 1044.** § 1. Nabywca spadku ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe w tym samym zakresie co zbywca. Ich odpowiedzialność względem wierzycieli jest solidarna.

§ 2. W braku odmiennej umowy nabywca ponosi względem zbywcy odpowiedzialność za to, że wierzyciele nie będą od

niego żądali spełnienia świadczeń na zaspokojenie długów spadkowych.

**Art. 1045.** W razie zbycia spadku spadkobierca nie ponosi odpowiedzialności z tytułu rękojmi za wady fizyczne i prawne poszczególnych przedmiotów należących do spadku.

**Art. 1046.** Korzyści i ciężary związane z przedmiotami należącymi do spadku, jak również niebezpieczeństwo ich przypadkowej utraty lub uszkodzenia przechodzą na nabywcę z chwilą zawarcia umowy o zbycie spadku, chyba że umówiono się inaczej.

## Tytuł X. PRZEPISY SZCZEGÓLNE O DZIEDZICZENIU GOSPODARSTW ROLNYCH

**Art. 1047.** § 1. W razie sądowego działu spadku gospodarstwo rolne może być przyznane tylko temu spośród spadkobierców, który wykonywa zawód rolnika albo który ma dostateczne kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego i który będzie to gospodarstwo prowadził. Przepis ten stosuje się również do działu umownego.

§ 2. Jeżeli takiego spadkobiercy nie ma, gospodarstwo rolne ulega sprzedaży stosownie do przepisów kodeksu postępowania cywilnego. W wypadku takim Skarbowi Państwa przysługuje prawo pierwokupu.

§ 3. Przepisy powyższe stosuje się także do zniesienia współwłasności powstałej w wyniku działu spadku.

**Art. 1048.** § 1. Gospodarstwo rolne może być podzielone tylko wtedy, gdy części utworzone przez podział bądź same przez się, bądź też wraz z nieruchomościami stanowiącymi już przed działem własność poszczególnych spadkobierców odpowiadają normom obszarowym ustalonym dla danej części terytorium państwa. Dotyczy to również działu umownego oraz zniesienia współwłasności powstałej w wyniku działu spadku.

§ 2. Przepisy powyższe stosuje się także w wypadku, gdy w czasie trwania wspólności majątku spadkowego ma nastąpić wydzielenie oznaczonych części gospodarstwa rolnego do wyłącznego posiadania i korzystania przez poszczególnych spadkobierców.

§ 3. Normy obszarowe ustala Rada Ministrów w drodze rozporządzenia.

**Art. 1049.** § 1. Jeżeli należące do spadku gospodarstwo rolne nie da się podzielić, sąd przyzna je w całości jednemu ze spadkobierców z obowiązkiem spłat na rzecz pozostałych.

§ 2. Sposób oszacowania gospodarstw rolnych w celu ustalenia wysokości spłat określi rozporządzenie Rady Ministrów.

**Art. 1050.** § 1. Spłaty stanowiące pełną wartość udziału spadkowego w gospodarstwie rolnym otrzymują:

1) spadkobierca, który w chwili działu jest trwale niezdolny do pracy;
2) spadkobierca małoletni;
3) rodzice spadkodawcy;
4) spadkobierca, który prowadzi inne gospodarstwo rolne albo w nim pracuje, jak również spadkobierca, który wprawdzie nie wykonywa zawodu rolnika, lecz którego praca służy bezpośrednio zaspokajaniu potrzeb wsi.

§ 2. Spłaty należne spadkobiercom, którzy nie należą do osób wymienionych w paragrafie poprzedzającym, będą obniżone co najmniej o jedną czwartą, nie więcej jednak niż o trzy czwarte części pełnej wartości udziału w gospodarstwie rolnym.

§ 3. Przy określaniu stopnia obniżenia spłaty sąd weźmie zwłaszcza pod uwagę:

1) wiek spadkobiercy uprawnionego do otrzymania spłaty, potrzebę zapewnienia temu spadkobiercy środków na pokrycie kosztów wykształcenia ogólnego lub zawodowego, społeczny koszt otrzymanego przez spadkobiercę wykształcenia ogólnego lub zawodowego, stan zdrowia spadkobiercy, jak również jego możliwości zarobkowe i majątkowe;
2) typ, wielkość i stan gospodarstwa rolnego, a w szczególności konieczność poczynienia w nim nakładów inwestycyjnych;
3) wiek, stan zdrowia oraz ewentualny stopień zmniejszenia zdolności do pracy spadkobiercy zobowiązanego do spłat.

**Art. 1051.** Jeżeli do spadku należy wkład gruntowy lub inwentarzowy w rolniczej spółdzielni produkcyjnej, a nie wszyscy spadkobiercy są członkami spółdzielni, wkład powinien przypaść spadkobiercom — członkom spółdzielni z obowiązkiem spłat na rzecz pozostałych. W wypadku gdy żaden ze spadkobierców członka spółdzielni nie odpowiada warunkom, od których zależy możność przyznania gospodarstwa rolnego, przysługuje spółdzielni względem wniesionego przez spadkodawcę wkładu gruntowego lub inwentarzowego prawo wykupu.

**Art. 1052.** Jeżeli spadek obejmuje gospodarstwo rolne, wysokość zachowku ustala się z uwzględnieniem przepisów dotyczących wysokości spłat należnych spadkobiercom, którzy nie otrzymują schedy spadkowej w naturze.

## PRZEPIS KOŃCOWY

**Art. 1053.** Kodeks niniejszy wchodzi w życie z dniem ..... jednocześnie z kodeksem rodzinnym i opiekuńczym oraz kodeksem postępowania cywilnego.

# USTAWA

**z dnia ..... 196.... r.**

## PRZEPISY WPROWADZAJĄCE KODEKS CYWILNY

### Rozdział I

### Przepisy ogólne

**Art. I.** § 1. Z dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego tracą moc wszelkie przepisy dotyczące przedmiotów w tym kodeksie unormowanych, chyba że przepisy poniższe stanowią inaczej.

§ 2. W szczególności tracą moc przepisy wymienione w artykułach poniższych, wraz ze wszystkimi zmianami i uzupełnieniami.

**Art. II.** Uchyla się:

1) przepisy ogólne prawa cywilnego — ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. (Dz.U. Nr 34, poz. 311);
2) przepisy wprowadzające przepisy ogólne prawa cywilnego — ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. (Dz.U. Nr 34, poz. 312);
3) prawo rzeczowe — dekret z dnia 11 października 1946 r. (Dz.U. Nr 57, poz. 319) z wyjątkiem art. 14—27, 190—249, 290—293, 295 oraz art. 114, 115, 118—120, 122—126 w zakresie ksiąg wieczystych i hipoteki;
4) przepisy wprowadzające prawo rzeczowe i prawo o księgach wieczystych — dekret z dnia 11 października 1946 r. (Dz.U. Nr 57, poz. 321) z wyjątkiem art. XIX—XXV, XXXVII, XXXVIII, XL—XLVI, L i LIV—LXIII w zakresie ksiąg wieczystych i hipoteki;
5) kodeks zobowiązań — rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. (Dz.U. Nr 82, poz. 598), z wyjątkiem art. 259 pkt 3 oraz art. 284 i 441—477;
6) przepisy wprowadzające kodeks zobowiązań — rozporzą-

dzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. (Dz.U. Nr 82, poz. 599), z wyjątkiem art. VIII—X;
7) prawo spadkowe — dekret z dnia 8 października 1946 r. (Dz.U. Nr 60, poz. 328);
8) przepisy wprowadzające prawo spadkowe — dekret z dnia 8 października 1946 r. (Dz.U. Nr 60, poz. 329).

**Art. III.** Uchyla się:

1) rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o rejestrowym zastawie rolniczym (Dz.U. Nr 38, poz. 360);
2) ustawę z dnia 14 marca 1932 r. o rejestrowym zastawie drzewnym (Dz.U. Nr 31, poz. 317);
3) ustawę z dnia 28 kwietnia 1938 r. o rejestrowych prawach rzeczowych na pojazdach mechanicznych (Dz.U. Nr 36, poz. 302);
4) ustawę z dnia 15 czerwca 1939 r. o zastawie rejestrowym na maszynach i aparatach (Dz.U. Nr 60, poz. 394).

**Art. IV.** Uchyla się kodeks handlowy — rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. (Dz.U. Nr 57, poz. 502) oraz przepisy wprowadzające kodeks handlowy — rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. (Dz.U. Nr 57, poz. 503), z wyjątkiem przepisów obu rozporządzeń dotyczących spółek jawnych, spółek z ograniczoną odpowiedzialnością i spółek akcyjnych, przy czym w stosunku do tych spółek pozostają również w mocy przepisy powołanych rozporządzeń o firmie, prokurze i rejestrze handlowym.

**Art. V.** Uchyla się:

1) rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 czerwca 1924 r. o lichwie pieniężnej (Dz.U. Nr 56, poz. 574);
2) dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 grudnia 1935 r. o wysokości odsetek ustawowych (Dz.U. Nr 88, poz. 545);
3) art. 3, 4, 5, 7 zdanie ostatnie oraz art. 9 dekretu z dnia 16 maja 1956 r. o umowach dostawy pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej (Dz.U. Nr 16, poz. 87);
4) art. 1—5, 7 i 8 ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów państwowych (Dz.U. Nr 54, poz. 243);
5) art. 8 i 9 oraz, w zakresie ubezpieczeń dobrowolnych, art. 12 ustawy z dnia 2 grudnia 1958 r. o ubezpieczeniach majątkowych i osobowych (Dz.U. Nr 72, poz. 357).

**Art. VI.** § 1. Pozostają w mocy:

1) przepisy dotyczące przedmiotów, co do których kodeks cywilny odwołuje się do przepisów ustawy;
2) przepisy dotyczące przedmiotów unormowanych w kodeksie

cywilnym, o ile przepisy te mają charakter przepisów szczególnych.

§ 2. W szczególności pozostają w mocy wraz ze wszystkimi zmianami i uzupełnieniami:

1) ustawa z dnia 25 czerwca 1948 r. o podziale nieruchomości na obszarach miast i niektórych osiedli (Dz.U. Nr 35, poz. 240);
2) dekret z dnia 27 lipca 1949 r. o zaciąganiu nowych i określaniu wysokości nie umorzonych zobowiązań pieniężnych (Dz.U. Nr 45, poz. 332);
3) dekret z dnia 16 sierpnia 1949 r. o wymianie gruntów (Dz.U. Nr 48, poz. 367);
4) art. 24—27 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97);
5) dekret z dnia 18 września 1954 r. o likwidacji nie podjętych depozytów i nie odebranych rzeczy (Dz.U. Nr 41, poz. 184) w zakresie nie uregulowanym przez przepisy kodeksu cywilnego o rzeczach znalezionych;
6) dekret z dnia 16 maja 1956 r. o umarzaniu i udzielaniu ulg w spłacaniu należności państwowych (Dz.U. Nr 17, poz. 92);
7) ustawa z dnia 28 maja 1957 r. o sprzedaży przez Państwo domów mieszkalnych i działek budowlanych (Dz.U. Nr 41, poz. 132);
8) ustawa z dnia 13 lipca 1957 r. o obrocie nieruchomościami rolnymi (Dz.U. Nr 39, poz. 172);
9) ustawa z dnia 28 grudnia 1957 r. o dostawach, robotach i usługach na rzecz jednostek państwowych (Dz.U. z 1958 r. Nr 3, poz. 7);
10) ustawa z dnia 12 marca 1958 r. o sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych oraz uporządkowaniu niektórych spraw, związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego (Dz.U. Nr 17, poz. 71);
11) ustawa z dnia 12 marca 1958 r. o umorzeniu niektórych długów i ciężarów (Dz.U. Nr 17, poz. 72);
12) ustawa z dnia 1 lipca 1958 r. o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej (Dz.U. Nr 44, poz. 215);
13) przepisy o zastawie zawarte w ustawie z dnia 2 grudnia 1958 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz.U. Nr 72, poz. 356);
14) ustawa z dnia 18 czerwca 1959 r. o zawieszeniu niektórych spłat spadkowych (Dz.U. Nr 36, poz. 227);
15) przepisy o zastawie zawarte w ustawie z dnia 13 kwietnia 1960 r. o prawie bankowym (Dz.U. Nr 20, poz. 121);
16) ustawa z dnia 31 stycznia 1961 r. prawo budowlane (Dz.U. Nr 7, poz. 46);

17) ustawa z dnia 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach (Dz.U. Nr 12, poz. 61);
18) przepisy kodeksu morskiego (Dz.U. z 1961 r. Nr 58, poz. 318).

**Art. VII.** Pozostają w mocy przepisy cywilnoprawne regulujące stosunki obrotu między organizacjami socjalistycznymi, zawarte w aktach normatywnych wydanych przez Radę Ministrów oraz przez inne naczelne organa administracji państwowej.

**Art. VIII.** Przepisy dekretu z dnia 7 lutego 1919 r. o fundacjach i o zatwierdzaniu darowizn i zapisów (Dz.U. Nr 15, poz. 215) wraz z późniejszymi zmianami pozostają w mocy tylko co do fundacji, mających siedzibę za granicą oraz do fundacji, których majątek znajduje się w całości lub w części za granicą.

**Art. IX.** § 1. Jeżeli obowiązujące przepisy powołują się na uchylone przepisy dotyczące przedmiotów unormowanych w kodeksie cywilnym albo odsyłają ogólnie do przepisów prawa cywilnego, stosuje się odpowiednio w tym zakresie przepisy kodeksu cywilnego.

§ 2. W szczególności:

1) do podmiotów określonych w obowiązujących przepisach jako jednostki gospodarki uspołecznionej stosuje się przepisy kodeksu cywilnego o organizacjach socjalistycznych;
2) do podmiotów określonych w obowiązujących przepisach jako jednostki gospodarki nie uspołecznionej stosuje się przepisy kodeksu cywilnego o organizacjach niesocjalistycznych;
3) do umów określonych w obowiązujących przepisach jako umowy dostawy stosuje się zależnie od ich treści przepisy kodeksu cywilnego bądź o umowie sprzedaży, bądź o umowie dostawy.

**Art. X.** Ilekroć w nie uchylonych przepisach prawa cywilnego przewidziane są terminy, z których upływem ustawa wyłącza dochodzenie roszczeń (terminy zawite), uważa się je od dnia wejścia w życie kodeksu cywilnego za terminy przedawnienia.

**Art. XI.** Jeżeli utrzymane w mocy przepisy prawa cywilnego nie określają szczególnego terminu przedawnienia, stosuje się odpowiednio przepisy art. 119 kodeksu cywilnego.

**Art. XII.** Jeżeli kodeks cywilny przewiduje wydanie przepisów szczególnych, pozostają w mocy aż do chwili wydania tych przepisów przepisy dotychczasowe, które tego przedmiotu dotyczą.

## Rozdział II

### Zmiany w przepisach obowiązujących

**Art. XIII.** § 1. W utrzymanych w mocy przez art. II pkt 3 przepisach prawa rzeczowego — dekret z dnia 11 października 1946 r. (Dz.U. Nr 57, poz. 319) wprowadza się zmiany następujące:

1) art. 14 otrzymuje brzmienie:

„Art. 14. W celu ustalenia praw rzeczowych na nieruchomościach prowadzi się księgi wieczyste.";

2) art. 191 otrzymuje brzmienie:

„Art. 191. Przedmiotem hipoteki może być także użytkowanie wieczyste oraz wierzytelność hipoteką zabezpieczona.";

3) po art. 215 dodaje się nowy art. 215 [1] w brzmieniu:

„Art. 215 [1]. § 1. Jeżeli nieruchomość obciążona hipoteką jest ubezpieczona, zakład ubezpieczeń może zapłacić odszkodowanie ubezpieczającemu tylko za zgodą wierzyciela hipotecznego.

§ 2. Jednakże zakład ubezpieczeń może bez zgody wierzyciela hipotecznego zapłacić ubezpieczającemu odszkodowanie w celu pokrycia poniesionych przez niego wydatków na przywrócenie nieruchomości do stanu poprzedniego; w wypadku takim zapłata odszkodowania może być dokonywana w ratach płatnych w miarę przywracania nieruchomości do stanu poprzedniego.";

4) po art. 243 dodaje się nowy dział IV w brzmieniu:

„Dział IV. **HIPOTEKA NA UŻYTKOWANIU WIECZYSTYM**

Art. 243 [1]. § 1. Do hipoteki na użytkowaniu wieczystym stosuje się odpowiednio przepisy o hipotece na nieruchomości.

§ 2. Wierzycielom hipotecznym wieczystego użytkownika, którzy utracili hipoteki wskutek wygaśnięcia użytkowania wieczystego, przysługuje ustawowe prawo zastawu na roszczeniach wieczystego użytkownika o wynagrodzenie za wzniesione przez niego lub nabyte na własność budynki lub inne urządzenia istniejące w dniu wygaśnięcia użytkowania.";

5) dotychczasowy dział IV Hipoteka przymusowa otrzymuje oznaczenie jako dział V;

6) art. 248 otrzymuje brzmienie:

„Art. 248. Przepisy działu niniejszego stosuje się odpowiednio do hipoteki na użytkowaniu wieczystym oraz do hipoteki na wierzytelności hipotecznej."

**Art. XIV.** Utrzymany w mocy przez art. II pkt 4 art. XIX przepisów wprowadzających prawo rzeczowe i prawo o księgach wieczystych — dekret z dnia 11 października 1946 r. (Dz.U. Nr 57, poz. 321) otrzymuje brzmienie:

„Art. XIX. Księgi wieczyste zakłada się z urzędu albo na żądanie właścicieli lub organów administracji państwowej."

**Art. XV.** W ustawie z dnia 14 lipca 1961 r. o gospodarce terenami w miastach i osiedlach (Dz.U. Nr 32, poz. 159) wprowadza się zmiany następujące:

1) uchyla się art. 6, 7, 12 ust. 3 i 4, 13 ust. 3, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 22 i 43;

2) art. 13 otrzymuje brzmienie:

„Art. 13. 1. Użytkowanie wieczyste terenów państwowych podlega przepisom tytułu II księgi drugiej kodeksu cywilnego.

2. Ustanowienie, przeniesienie i przedłużenie użytkowania wieczystego wymaga wpisu do księgi wieczystej; postanowienia umowy, określające sposób korzystania z terenu przez wieczystego użytkownika, podlegają ujawnieniu w księdze wieczystej.

3. Zakładanie i prowadzenie ksiąg wieczystych dla nieruchomości oddanych w użytkowanie wieczyste reguluje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości.

4. Przepisy o egzekucji z użytkowania wieczystego reguluje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości wydane w porozumieniu z Ministrem Gospodarki Komunalnej.";

3) ust. 2 art. 19 otrzymuje brzmienie:

„2. Prezydium powiatowej (miejskiej, dzielnicowej) rady narodowej może rozwiązać umowę i zarządzić odebranie terenu, jeżeli wieczysty użytkownik korzysta z terenu w sposób oczywiście sprzeczny z jego przeznaczeniem określonym w umowie, w szczególności jeżeli wbrew umowie nie wzniósł na terenie budynku. Przepis art. 18 ust. 3 stosuje się odpowiednio."

**Art. XVI.** Kto w pieniężnych stosunkach kredytowych zastrzega lub pobiera korzyści majątkowe przewyższające wysokość odsetek, określoną w rozporządzeniu Rady Ministrów wydanym na podstawie art. 342 § 3 kodeksu cywilnego, podlega karze aresztu do lat dwóch i grzywny albo jednej z tych kar.

## Rozdział III

### Przepisy przechodnie

**Art. XVII.** Do stosunków prawnych powstałych przed wejściem w życie kodeksu cywilnego stosuje się prawo dotychczasowe, chyba że przepisy poniższe stanowią inaczej.

**Art. XVIII.** § 1. Od dnia wejścia w życie kodeksu cywilnego zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych ocenia się według tego kodeksu.

§ 2. Ważność czynności prawnych, dokonanych przed dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego przez osoby nie mające zdolności do czynności prawnych lub w tej zdolności ograniczone, ocenia się według przepisów dotychczasowych.

**Art. XIX.** Kto zaginął biorąc udział w działaniach wojennych, może być uznany za zmarłego po upływie roku licząc od końca roku kalendarzowego, w którym działania wojenne zostały zakończone. To samo dotyczy osoby, która zaginęła przebywając na obszarze objętym działaniami wojennymi, jeżeli istnieje prawdopodobieństwo, że jej zaginięcie pozostaje w związku z wywołanym tymi działaniami niebezpieczeństwem dla życia.

**Art. XX.** Kto zaginął będąc w czasie wojny lub działań wojennych pozbawiony wolności przez władze obcego państwa i osadzony w miejscu, gdzie jego życiu groziło szczególne niebezpieczeństwo, może być uznany za zmarłego po upływie roku licząc od końca roku kalendarzowego, w którym wojna lub działania wojenne zostały zakończone.

**Art. XXI.** Kto zaginął będąc w czasie wojny lub działań wojennych wywieziony przymusowo poza granice państwa, może być uznany za zmarłego po upływie lat trzech licząc od końca roku kalendarzowego, w którym według istniejących wiadomości jeszcze żył, nie wcześniej jednak niż po upływie lat dwóch licząc od końca roku kalendarzowego, w którym wojna lub działania wojenne zostały zakończone.

**Art. XXII.** Jeżeli koniec terminów przewidzianych w art. 29, 30 lub 31 kodeksu cywilnego przypada na okres wojny lub działań wojennych, uznanie za zmarłego nie może nastąpić przed upływem roku licząc od końca roku kalendarzowego, w którym wojna lub działania wojenne zostały zakończone, chyba że według okoliczności nie mogły one mieć wpływu na wiadomości o życiu zaginionego.

**Art. XXIII.** Bieg terminów do uznania za zmarłego liczonych od końca roku kalendarzowego, w którym wojna lub działania

wojenne zostały zakończone, rozpoczyna się dla zaginionych w związku z wojną 1939—1945 z dniem 9 maja 1945 roku.

**Art. XXIV.** § 1. Przepisy kodeksu cywilnego o uznaniu za zmarłego stosuje się także do zaginionych przed dniem wejścia kodeksu w życie.

§ 2. Jednakże chwilę domniemanej śmierci zaginionych przed dniem 1 października 1950 r. oznacza się według przepisów prawa osobowego (dekret z dnia 29 sierpnia 1945 r. — Dz.U. Nr 40, poz. 223).

**Art. XXV.** Skutki uznania za zmarłego ocenia się według przepisów kodeksu cywilnego także wtedy, gdy uznanie za zmarłego zostało orzeczone według przepisów dotychczasowych.

**Art. XXVI.** Do roszczeń powstałych przed dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego, a według przepisów dotychczasowych w tym dniu jeszcze nie przedawnionych, stosuje się przepisy kodeksu dotyczące przedawnienia z następującymi ograniczeniami:

1) początek, zawieszenie i przerwanie biegu przedawnienia ocenia się według przepisów dotychczasowych, gdy chodzi o czas przed wejściem w życie kodeksu cywilnego;
2) jeżeli termin przedawnienia według przepisów kodeksu cywilnego jest krótszy niż według przepisów dotychczasowych, bieg przedawnienia rozpoczyna się z dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego; jeżeli jednak przedawnienie rozpoczęte przed dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego nastąpiłoby przy uwzględnieniu terminu przedawnienia określonego w prawie dotychczasowym wcześniej, przedawnienie następuje z upływem tego wcześniejszego terminu.

**Art. XXVII.** Przepisy artykułu poprzedzającego stosuje się odpowiednio do terminów ustawowych nie będących terminami przedawnienia, z zastrzeżeniem przepisów art. X.

**Art. XXVIII.** Prawa rzeczowe istniejące w chwili wejścia w życie kodeksu cywilnego pozostają w mocy, chyba że przepisy poniższe stanowią inaczej.

**Art. XXIX.** Treść praw rzeczowych istniejących w chwili wejścia w życie kodeksu cywilnego, jak również przeniesienie, obciążenie, zmiana treści lub pierwszeństwa oraz zniesienie takich praw podlega od chwili wejścia w życie kodeksu cywilnego przepisom tego kodeksu, o ile przepisy poniższe nie stanowią inaczej.

**Art. XXX.** Dokonane przed dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego czynności prawne mające za przedmiot przeniesienie,

obciążenie, zmianę treści lub pierwszeństwa albo zniesienie praw rzeczowych są skuteczne,. jeżeli odpowiadają przepisom dotychczasowym.

**Art. XXXI.** Treść praw rzeczowych, których powstanie po chwili wejścia w życie kodeksu cywilnego nie jest możliwe, lecz które pozostają nadal w mocy, podlega przepisom dotychczasowym. To samo dotyczy przeniesienia, obciążenia, zmiany treści lub pierwszeństwa oraz zniesienia takich praw.

**Art. XXXII.** § 1. Do zasiedzenia, którego bieg rozpoczął się przed wejściem w życie kodeksu cywilnego, stosuje się od tej chwili przepisy tego kodeksu; dotyczy to w szczególności możności nabycia prawa przez zasiedzenie.

§ 2. Jeżeli termin zasiedzenia według kodeksu cywilnego jest krótszy niż według przepisów dotychczasowych, bieg zasiedzenia rozpoczyna się z chwilą wejścia kodeksu w życie; jeżeli jednak zasiedzenie rozpoczęte przed wejściem w życie kodeksu cywilnego nastąpiłoby przy uwzględnieniu terminu określonego w przepisach dotychczasowych wcześniej, zasiedzenie następuje z upływem tego wcześniejszego terminu.

**Art. XXXIII.** Jeżeli przed dniem 1 stycznia 1947 r. istniał stan rzeczy, który według przepisów prawa rzeczowego (dekret z dnia 11 października 1946 r. — Dz.U. Nr 57, poz. 319) i kodeksu cywilnego prowadziłby do zasiedzenia, jakkolwiek według przepisów obowiązujących przed dniem 1 stycznia 1947 r. zasiedzenie nie byłoby w tym wypadku możliwe, termin zasiedzenia biegnie od dnia 1 stycznia 1947 r. i ulega skróceniu o czas, w ciągu którego ten stan rzeczy istniał przed tą datą, jednakże najwyżej o połowę.

**Art. XXXIV.** Przepisy dwóch artykułów poprzedzających stosuje się odpowiednio do terminów ustawowych, z których upływem następuje wygaśnięcie prawa rzeczowego.

**Art. XXXV.** § 1. Zastaw na rzeczach ruchomych lub na prawach powstały przed dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego podlega od tej chwili przepisom tego kodeksu także co do skutków obciążenia oraz co do praw i obowiązków zastawcy i zastawnika.

§ 2. Jednakże do zastawu rejestrowego istniejącego w chwili wejścia w życie kodeksu cywilnego stosuje się przepisy dotychczasowe.

**Art. XXXVI.** § 1. Do ciężarów realnych polegających na obowiązku świadczeń należnych dożywotnikowi na podstawie umowy o dożywocie stosuje się od dnia wejścia w życie kodeksu cywilnego przepisy art. 848 kodeksu.

§ 2. Inne ciężary realne ustanowione przed dniem 1 stycznia 1947 r. może właściciel nieruchomości obciążonej wykupić za trzymiesięcznym wypowiedzeniem, bez względu na zastrzeżenia przeciwne. Jeżeli cena wykupu nie była z góry ustalona, ustala ją w razie sporu sąd lub państwowa komisja arbitrażowa.

§ 3. Przepisów paragrafu poprzedzającego nie stosuje się, gdy ciężar realny był ustanowiony na czas życia uprawnionego.

**Art. XXXVII.** Szczególne przepisy o egzekucji dotyczące praw, których powstanie według kodeksu cywilnego nie jest możliwe, stosuje się nadal do takich praw powstałych przed wejściem kodeksu w życie.

**Art. XXXVIII.** Posiadanie istniejące w chwili wejścia w życie kodeksu cywilnego podlega od tej chwili przepisom tego kodeksu.

**Art. XXXIX.** § 1. Do zobowiązań, które powstały przed dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego, stosuje się przepisy tego kodeksu, jeżeli chodzi o skutki prawne zdarzeń, które nastąpiły po wejściu kodeksu w życie, a które nie są związane z istotą stosunku prawnego.

§ 2. W szczególności stosuje się do tych zobowiązań przepisy kodeksu cywilnego o przejściu praw i obowiązków, o odnowieniu, o potrąceniu, o skutkach niemożliwości świadczenia, o wygaśnięciu lub zmianie zobowiązań, jeżeli zdarzenie, z którego skutki te wynikły, nastąpiło po wejściu kodeksu w życie.

§ 3. Przepisy kodeksu cywilnego o skutkach niewykonania zobowiązań i o zwłoce wierzyciela stosuje się do zobowiązań powstałych przed wejściem kodeksu w życie, jeżeli niewykonanie zobowiązania lub zwłoka wierzyciela nastąpiła po wejściu kodeksu w życie.

**Art. XL.** Do istniejących już zobowiązań z umów kontraktacji, najmu, dzierżawy, rachunku bankowego, ubezpieczenia, renty lub dożywocia stosuje się z dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego przepisy tego kodeksu.

**Art. XLI.** Do spraw spadkowych stosuje się prawo obowiązujące w chwili śmierci spadkodawcy, o ile przepisy poniższe nie stanowią inaczej.

**Art XLII.** § 1. Do testamentów, do odwołania testamentów, jak również do umów o zrzeczenie się dziedziczenia stosuje się, jeżeli chodzi o zdolność osób, o formę i o wady oświadczenia woli, prawo obowiązujące w chwili złożenia tych oświadczeń.

§ 2. Do umów zbycia spadku stosuje się prawo obowiązujące w chwili ich zawarcia.

**Art. XLIII.** Przepisy kodeksu cywilnego o dziale spadku

stosuje się także do działu spadków otwartych przed dniem wejścia kodeksu w życie, chyba że umowa o dział została zawarta przed tym dniem albo że postępowanie przed sądem pierwszej instancji zostało już przed tym dniem zakończone.

**Art. XLIV.** Jeżeli zawieszenie spłat wynikające z przepisów ustawy z dnia 18 czerwca 1959 r. o zawieszeniu niektórych spłat spadkowych (Dz.U. Nr 36, poz. 227) ustanie lub zostanie uchylone, sąd na żądanie uprawnionego do spłat lub obciążonego spłatami dokona ponownego ustalenia spłat stosownie do przepisów kodeksu cywilnego.

**Art. XLV.** Przepisy kodeksu cywilnego o dziedziczeniu ustawowym państwa stosuje się, bez względu na rodzaj majątku, do wszelkich spadków otwartych przed dniem 1 stycznia 1947 r., jeżeli według przepisów obowiązujących przed tą datą spadki te były wakujące lub bezdziedziczne, chyba że postępowanie dotyczące spadku zostało już prawomocnie ukończone.

**Art. XLVI.** W razie wątpliwości, czy ma być stosowane prawo dotychczasowe czy kodeks cywilny, stosuje się kodeks cywilny.

**Art. XLVII.** Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ..... 196..... roku.

# UZASADNIENIE OGÓLNE
# PROJEKTU KODEKSU CYWILNEGO

## I. POTRZEBA KODYFIKACJI

Polskie prawo cywilne nie jest dotychczas prawem skodyfikowanym. Składa się ono z szeregu niedostatecznie zharmonizowanych aktów normatywnych, których część została wydana w Polsce Ludowej, część zaś pochodzi z poprzedniej formacji społeczno-ekonomicznej. Ażeby ocenić potrzebę i znaczenie kodyfikacji tej gałęzi prawa, konieczny jest pewien, chociażby najbardziej pobieżny rzut oka na historię obowiązującego w Polsce ustawodawstwa cywilnego.

Prawo dawnej Rzeczypospolitej feudalnej zostało wkrótce po rozbiorach wyparte przez ustawodawstwo pochodzenia obcego. Części terytorium Polski wcielone do Prus były w zakresie prawa cywilnego podporządkowane przepisom zawartym w „Powszechnym prawie krajowym pruskim" z 1794 roku (Allgemeines Landrecht fuer die Preussischen Staaten), a od roku 1900 kodeksowi cywilnemu niemieckiemu z 1896 roku. Na ziemie polskie włączone do Austrii zostało rychło rozciągnięte prawo cywilne tego państwa, od roku 1811 zawarte głównie w „Powszechnym kodeksie cywilnym" (Allgemeines Buergerliches Gesetzbuch). Księstwo Warszawskie, utworzone w 1807 roku z części ziem polskich na podstawie traktatu w Tylży, przyjęło z woli swego twórcy, cesarza Napoleona, kodeks cywilny francuski z roku 1804 [1]). Po upadku Księstwa kodeks stał się prawem cywilnym Królestwa Polskiego, utworzonego na podstawie traktatu wiedeńskiego z 1815 roku i związanego z cesarstwem rosyjskim. W zakresie prawa osobowego, rodzinnego, opiekuńczego i rzeczowego przepisy tego kodeksu zostały w latach 1818 i 1825 zmienione przez Sejm Królestwa (ustawy sejmowe: kodeks cywilny Królestwa Polskiego, księga pierwsza z roku 1825; prawo o ustaleniu własności dóbr nieruchomych, o przywilejach

---

[1]) Art. 69 konstytucji Księstwa: „Kodeks Napoleona będzie Prawem Cywilnem Xięstwa Warszawskiego".

i hipotekach z roku 1818; prawo o przywilejach i hipotekach z roku 1825; przepisy prawa małżeńskiego, zawarte w pierwszej z wymienionych ustaw, zostały częściowo zastąpione prawem o małżeństwie z 1836 roku narzuconym przez rząd carski). Na ziemie dawnej Rzeczypospolitej położone na wschód od Królestwa Kongresowego zostało rozciągnięte ustawodawstwo cywilne zawarte w „Zwodzie praw cesarstwa rosyjskiego".

Obcego pochodzenia było również wprowadzone w epoce rozbiorów na ziemie dawnej Rzeczypospolitej prawo handlowe (kodeksy handlowe: francuski, austriacki i niemiecki oraz ustawodawstwo rosyjskie).

W Polsce burżuazyjno-obszarniczej prace zmierzające do zastąpienia obcego ustawodawstwa cywilnego prawem własnym doprowadziły do wyników tylko częściowych. Wydano jednolity dla całego państwa kodeks zobowiązań i kodeks handlowy (który jednak nie obejmował handlowego prawa morskiego). Wydano również jednolite dla całego państwa prawo wekslowe i czekowe, przepisy o tzw. prawach na dobrach niematerialnych (prawo autorskie, prawo o patentach na wynalazki, wzorach użytkowych i znakach towarowych) oraz kilka innych aktów normatywnych o węższym zakresie. Natomiast większość podstawowych działów prawa cywilnego (mianowicie prawo osobowe, prawo rzeczowe, prawo spadkowe oraz zaliczane tradycyjnie do prawa cywilnego prawo rodzinne i opiekuńcze) podlegała nadal ustawodawstwom dzielnicowym odziedziczonym po okresie rozbiorów Polski. Terytorialny zasięg tych praw dzielnicowych był określony przez granice dawnych zaborów.

Ten fragmentaryczny charakter kodyfikacji prawa cywilnego w Polsce międzywojennej tłumaczy się przede wszystkim okolicznością, że ówczesne klasy panujące były zainteresowane w stworzeniu jednolitego ustawodawstwa cywilnego tylko o tyle, o ile chodziło o przepisy związane z obrotem towarowym, natomiast reforma i unifikacja innych działów tego ustawodawstwa nie miała dla nich istotnego znaczenia. Raczej przeciwnie. Wobec jawnie reakcyjnej polityki, prowadzonej zwłaszcza po roku 1926, było dla ówczesnego rządu i sejmu rzeczą bardziej wygodną pozostawić w mocy przepisy pochodzące z XIX wieku.

W Polsce Ludowej reforma prawa cywilnego została podjęta niezwłocznie po ustaniu działań wojennych. Miała ona na celu osiągnięcie w możliwie krótkim czasie jedności tej gałęzi prawa w państwie oraz demokratyzacji jego zasad. Zmierzała tym samym do usunięcia z ziem polskich obcego ustawodawstwa narzuconego w epoce rozbiorów. Mimo trudności, z którymi musiał walczyć tworzący się aparat władzy ludowej, dzieło reformy zostało dokonane w ciągu kilkunastu miesięcy (sierpień 1945 — listopad 1946).

Reforma ta — zwana potocznie „unifikacją prawa cywilnego" — była dokonywana etapami, przez wydanie szeregu odrębnych aktów ustawodawczych. Główne z nich są następujące (w kolejności chronologicznej): 1. prawo osobowe, 2. prawo małżeńskie, 3. prawo rodzinne, 4. prawo opiekuńcze, 5. prawo małżeńskie majątkowe, 6. prawo spadkowe, 7. prawo rzeczowe, 8. prawo o księgach wieczystych, 9. przepisy ogólne prawa cywilnego. Wydano również przepisy o aktach stanu cywilnego oraz liczne przepisy proceduralne, potrzebne do realizacji zasad nowego ustawodawstwa cywilnego

Nie zostały objęte reformą działy prawa cywilnego zunifikowane w okresie międzywojennym. Dotyczyło to między innymi kodeksu zobowiązań i kodeksu handlowego. Nie zostało również objęte reformą morskie prawo handlowe, regulowane przepisami pochodzenia obcego (księga IV kodeksu handlowego niemieckiego z 1897 roku).

Mimo swego szerokiego zakresu reforma z lat 1945—1946 nie miała charakteru kodyfikacji. Ukształtowane w jej wyniku polskie ustawodawstwo cywilne nie stanowiło zwartego, harmonijnego systemu ani z punktu widzenia założeń ogólnych, ani z punktu widzenia metody legislacyjnej. Niepodobna było tego uniknąć, ponieważ niektóre podstawowe działy tego ustawodawstwa pochodziły z okresu międzywojennego, a więc z innej formacji społeczno-ekonomicznej. Pod względem formy prawnej nie stanowiły również zharmonizowanej całości akty unifikacyjne z lat 1945—1946. Najważniejszym jednak brakiem tych aktów było to, że wobec skomplikowanego charakteru procesów społecznych w pierwszych latach istnienia Polski Ludowej podstawowe założenia socjalistycznego prawa cywilnego nie mogły jeszcze znaleźć w tych aktach wyrazu. Struktura prawna znacjonalizowanych przedsiębiorstw została w owym okresie oparta głównie na międzywojennych przepisach o tzw. „komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych" (rozp. Prez. RP z dnia 17 marca 1927 r. Dz. U. Nr 25, poz. 195). Część przejętych przez państwo przedsiębiorstw podlegała przepisom z 1918 roku o przymusowym zarządzie państwowym (dekret z dnia 16 grudnia 1918 r., Dz. praw Państwa Polskiego nr 21, poz. 67). Gdy chodzi o spółdzielczość — to jej struktura była w omawianym okresie przedmiotem walk politycznych i nie mogła stanowić podstawy do uogólnień cywilnoprawnych. W konsekwencji socjalistyczne przeobrażenia stosunków własności, dokonane w Polsce Ludowej już w pierwszym etapie przeobrażeń rewolucyjnych, nie znalazły odzwierciedlenia w zunifikowanym ustawodawstwie cywilnym. Ustawodawstwo to sankcjonuje jednolite, abstrakcyjne pojęcie prawa własności, a w dziedzinie zobowiązań i umów, normowanej aktami pocho-

dzącymi z formacji kapitalistycznej (kodeks zobowiązań i kodeks handlowy), nie zawiera elementów, które by mogły służyć za punkt wyjścia przy kształtowaniu obrotu socjalistycznego.

## II. PRACE KODYFIKACYJNE

Osiągnięcie jednolitości prawa cywilnego w Polsce Ludowej było zadaniem niezmiernie pilnym ze względu na zmiany terytorialne oparte na układach poczdamskich oraz ze względu na związane z tymi zmianami masowe migracje ludności. Kodyfikację tej gałęzi prawa uznano słusznie za sprawę stosunkowo odległą. Jednakże, licząc się z długotrwałością prac kodyfikacyjnych, Minister Sprawiedliwości powołał już w 1947 roku kilkuosobowy zespół, któremu powierzył prace nad projektem przyszłego kodeksu. Prace te nie wyszły jednak poza stadium wstępne. Już wkrótce stało się bowiem jasne, iż obowiązujące prawo cywilne wymaga przede wszystkim zasadniczej przebudowy założeń ogólnych, która w owym okresie byłaby jeszcze przedwczesna. [2])

Natomiast doprowadziły do pozytywnych wyników prace nad odrębną kodyfikacją prawa rodzinnego, podjęte wspólnie z zespołem prawników czechosłowackich [3]) (kodeks rodzinny z dnia 27 czerwca 1950 r., Dz. U. Nr 34, poz. 308). W związku z wydaniem tego kodeksu nastąpiło także ustawowe scalenie tzw. przepisów ogólnych prawa cywilnego (ustawa z dnia 18 lipca 1950 r., Dz. U. Nr 34, poz. 311, oparta na projekcie wstępnym części ogólnej kodeksu cywilnego opublikowanym w 1947 roku — zob. wyżej; ustawa ta zawiera przepisy o tłumaczeniu i stosowaniu prawa, o osobach, o czynnościach prawnych, o terminach oraz o przedawnieniu roszczeń).

Uchwałą z dnia 27 września 1950 roku (Monitor Polski Nr A-106, poz. 1339) Prezydium Rządu uznało kodyfikację prawa cywilnego za „pilną i konieczną". Projekt kodeksu, opracowany w wykonaniu tej uchwały przez kilkuosobowy zespół złożony z teoretyków, sędziów Sądu Najwyższego i przedstawicieli państwowego arbitrażu gospodarczego, został ogłoszony drukiem w roku 1954. Rozwinęła się nad nim dość szeroka dyskusja publiczna. Materiały dyskusji, których część została wydana w for-

---

[2]) Cztery księgi projektu uchwalonego w pierwszym czytaniu (część ogólna, prawo rodzinne, prawo rzeczowe, zobowiązania) zostały opublikowane w „Demokratycznym Przeglądzie Prawniczym" nr 12 z 1947 r., nr 4, 6, 8—12 z 1948 r. oraz nr 1—3 z 1949 r.

[3]) Współpraca ta nie była oparta na żadnym formalnym porozumieniu między obu krajami i miała tylko charakter współpracy koleżeńskiej. Ustalone w jej wyniku propozycje nie wiązały w niczym organów ustawodawczych Polski i Czechosłowacji.

mie książkowej [4]), dały podstawę do rewizji tekstu. Zmodyfikowany projekt ukazał się w druku z końcem 1955 r. Nie uzyskał on jednak aprobaty Rządu i nie został wniesiony do Sejmu.

Główną przyczyną niepowodzenia opisanych prób kodyfikacji było gwałtowne tempo przeobrażeń naszych stosunków politycznych i gospodarczych, które utrudniało ustalenie ogólnych założeń nowego ustawodawstwa cywilnego. Istotne znaczenie miały tu jednak także przyczyny związane z metodą ówczesnych prac kodyfikacyjnych. Zespoły powołane do opracowania kolejnych projektów były bardzo nieliczne, a szersza dyskusja nad projektami nie została należycie zorganizowana. W konsekwencji projekty — jako dzieło wąskiego grona specjalistów — nie mogły uniknąć poważnych nieraz błędów, których źródło tkwiło w nie dość pogłębionej analizie i ocenie stosunków społecznych stanowiących przedmiot zamierzonej reglamentacji (pogląd ten potwierdzają doświadczenia, wynikające z prowadzonych w latach 1951—1955 prac nad kodyfikacją prawa karnego i procesowego). Zapobieżenie tym brakom „subiektywnym" miała na celu nowa organizacja prac kodyfikacyjnych, oparta na zarządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1956 r. o utworzeniu Komisji Kodyfikacyjnej przy Ministrze Sprawiedliwości. Komisja Kodyfikacyjna, powołana do opracowania kodeksów z dziedziny prawa cywilnego, karnego i procesowego oraz — w miarę potrzeby — projektów innych aktów ustawodawczych z dziedziny wymiaru sprawiedliwości, składa się ze stosunkowo szerokiego grona przedstawicieli nauki i praktyki prawa. Może ona przyciągać do współpracy znawców poszczególnych zagadnień spoza swego składu. Nie jest ona ciałem urzędniczym, lecz ma raczej charakter organizacji społecznej. Minister Sprawiedliwości jest reprezentowany w pracach poszczególnych zespołów Komisji przez wyznaczonych przez siebie delegatów. Każdy w zasadzie projekt Komisji w odpowiednim stadium prac powinien być poddany dyskusji publicznej, której celem jest możliwie wszechstronna konfrontacja projektowanych przepisów z faktycznymi stosunkami i potrzebami społecznymi. Tekst projektów, które Komisja składa Ministrowi Sprawiedliwości, powinien w miarę możności uwzględniać wyniki dyskusji publicznej.

Projekt kodeksu cywilnego był przedmiotem prac Komisji Kodyfikacyjnej od stycznia 1957 r. do lipca 1962 r. Właściwy zespół roboczy przyjął za podstawę prac (jako materiał wstępny) tekst projektu z roku 1955 (zob. wyżej). W lutym 1960 roku, po ukończeniu pierwszego czytania w zespole, projekt został ogłoszony drukiem i przedstawiony do dyskusji publicznej. Zawierał on pięć ksiąg: I. Przepisy ogólne, II. Własność i inne prawa

---

[4]) „Materiały dyskusyjne do projektu kodeksu cywilnego", wydane przez Komitet Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1955.

rzeczowe, III. Zobowiązania, IV. Prawo rodzinne, V. Spadki. Jednakże włączenie do przyszłego kodeksu cywilnego przepisów o prawie rodzinnym i opiekuńczym było od początku prac nad projektem kwestią sporną, co zostało zaznaczone w notatce poprzedzającej ogłoszony projekt.

Dyskusja publiczna nad projektem toczyła się w czasopismach prawniczych i prasie codziennej, w audycjach radiowych, w organizacjach społecznych, w instytucjach naukowych, w sądach i w organach państwowego arbitrażu gospodarczego. Obfite materiały przyniosła zwłaszcza dyskusja prowadzona w oddziałach Zrzeszenia Prawników Polskich. Wyniki dyskusji publicznej okazały się bardzo cenne, jednakże nie dość wszechstronne. Zainteresowanie skupiło się w przeważającej mierze na problematyce prawa rodzinnego (księga IV projektu z 1960 r.), natomiast wiele istotnych zagadnień z dziedziny stosunków własności, z dziedziny zobowiązań oraz z dziedziny prawa spadkowego zostało w dyskusji pominięte. Najważniejszym brakiem dyskusji było niewątpliwie niedostateczne skoncentrowanie uwagi na problematyce prawnych form zarządzania gospodarką uspołecznioną. Trzeba jednak podkreślić, że mimo braków, których w dyskusjach prowadzonych w skali ogólnokrajowej niepodobna uniknąć, dyskusja publiczna wywarła istotny wpływ na tekst projektu, zarówno co do jego zakresu, jak i co do wielu poszczególnych rozwiązań. Będzie o tym mowa niżej, w związku z charakterystyką treści projektu.

Tekst ustalony w wyniku dyskusji publicznej przez właściwy zespół roboczy został przyjęty z pewnymi poprawkami przez prezydium Komisji Kodyfikacyjnej i w październiku 1961 r. przedstawiony Ministrowi Sprawiedliwości. Zarówno w zespole roboczym, jak i w prezydium Komisji przeważył pogląd, że prawo rodzinne i opiekuńcze nie powinno wchodzić do kodeksu cywilnego. W konsekwencji Komisja Kodyfikacyjna złożyła Ministrowi Sprawiedliwości dwa odrębne projekty: projekt kodeksu cywilnego oraz projekt kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Wnioski zgłoszone do projektu kodeksu cywilnego w toku uzgodnień międzyresortowych — wnioski w wielu punktach bardzo istotne — były rozważone przez prezydium Komisji Kodyfikacyjnej. Zmodyfikowany w wyniku tych prac tekst projektu wraz z uzasadnieniem ogólnym został uchwalony przez kolegium Ministerstwa Sprawiedliwości w lipcu 1962 roku.

## III. ZAKRES I UKŁAD PROJEKTU

A. Zakres kodyfikacji cywilnej nasuwa w każdym ustroju wiele kwestii wątpliwych, których rozstrzygnięcie powinno zależeć nie tyle od teoretycznych kryteriów systematyki prawniczej, ile

od rzeczywistych potrzeb społecznych. W ustroju społeczno-gospodarczym okresu przejściowego od kapitalizmu do socjalizmu zagadnienie zakresu kodeksu cywilnego jest szczególnie złożone, ponieważ w ustroju tym prawo cywilne obejmuje rozmaite, częściowo nawet przeciwstawne, formy własności [5]). Kodeks cywilny okresu przejściowego nie może ograniczać się do regulowania stosunków majątkowych, które należą do sfery dominującego typu własności — socjalistycznej własności społecznej — oraz do wywodzących się z tego dominującego typu stosunków własności osobistej, lecz powinien regulować także stosunki należące do sfery własności prywatnej, będące pozostałością poprzednich formacji społeczno-ekonomicznych. Tej szczególnej trudności nie ma w rozwiniętym w pełni ustroju socjalistycznym, w którym prywatna własność środków produkcji należy już do przeszłości. Problem nie ma w ogóle odpowiednika w ustroju kapitalistycznym, ponieważ w ustroju tym ustawodawstwo jest oparte na jednolitej koncepcji własności prywatnej.

W obecnej fazie rozwoju Polski Ludowej zagadnienie zakresu kodyfikacji cywilnej obejmuje przede wszystkim sześć następujących kwestii: 1. stosunek kodeksu cywilnego do tzw. ustawodawstwa gospodarczego albo — ściślej — do przepisów normujących prawne formy działania socjalistycznych organizacji gospodarczych; 2. stosunek kodeksu cywilnego do ustawodawstwa pracy; 3. stosunek kodeksu cywilnego do prawa rodzinnego i opiekuńczego; 4. stosunek kodeksu cywilnego do prawa ksiąg wieczystych i prawa hipotecznego; 5. stosunek kodeksu cywilnego do prawa handlowego; 6. stosunek kodeksu do ustaw szczególnych.

**Ad 1.** Według poglądu, który dominuje od lat w krajach obozu socjalistycznego, przedmiotem prawa cywilnego są wszelkie w zasadzie stosunki majątkowe kształtowane jako stosunki między podmiotami p r a w n i e r ó w n o r z ę d n y m i (w odróżnieniu od stosunków majątkowych kształtowanych na podstawie władztwa i podporządkowania, które stanowią przedmiot innych gałęzi prawa, zwłaszcza prawa administracyjnego). Wobec tego, że stosunki majątkowe między socjalistycznymi organizacjami gospodarczymi (przedsiębiorstwami państwowymi, organizacjami spółdzielczymi etc.) kształtują się z reguły na podstawie umów, przy czym organizacje zawierające umowę są traktowane jako strony prawnie równorzędne, uważa się te stosunki za stosunki cywilnoprawne i w konsekwencji uznaje się je za materię kodyfikacji cywilnej. Jest wprawdzie niesporne,

---

[5]) Termin „własność" użyty jest w tym kontekście w szerokim znaczeniu, w jakim występuje w Konstytucji PRL.

że stosunki majątkowe między socjalistycznymi organizacjami gospodarczymi wymagają co do wielu kwestii innego uregulowania aniżeli stosunki majątkowe między obywatelami albo stosunki między organizacją socjalistyczną a obywatelem; jednakże według dominującego poglądu, chodzi tu tylko o pewną specyfikę, która nie wykracza poza sferę kategorii cywilistycznych.

W ostatnich kilku latach omawiana koncepcja była przedmiotem krytyki, zwłaszcza w Związku Radzieckim, w Niemieckiej Republice Demokratycznej, jak również w Polsce (głównie w związku z dyskusją nad problematyką kodyfikacji cywilnej). Zarzucano jej, że jest sprzeczna z rzeczywistością społeczną, że nie liczy się ani z istnieniem odrębnego ustawodawstwa regulującego stosunki majątkowe w obrębie gospodarki socjalistycznej, ani ze szczególnymi potrzebami i właściwościami tej gospodarki; że przecenia podobieństwo między stosunkami majątkowymi, w których stronami są organizacje socjalistyczne, a stosunkami majątkowymi, w których obiema stronami lub jedną ze stron są obywatele; że cechy odróżniające te dwie kategorie stosunków mają w rzeczywistości większe znaczenie aniżeli cechy wspólne; że te cechy odróżniające nie polegają jedynie na pewnej specyfice, lecz są różnicami o charakterze jakościowym. Krytycy wskazują również na to, że omawiana koncepcja prowadzi do rozbicia kompleksu norm regulujących gospodarkę socjalistyczną między kodeks cywilny a przepisy administracyjnoprawne, co z punktu widzenia polityki legislacyjnej nie jest metodą właściwą, ponieważ utrudnia prawidłowe tłumaczenie i stosowanie prawa. W ostatecznym wyniku przeciwnicy dominującej koncepcji wypowiadają się przeciwko włączeniu stosunków majątkowych między socjalistycznymi organizacjami gospodarczymi do prawa cywilnego i wysuwają postulat, ażeby przepisy regulujące strukturę tych organizacji oraz stosunki majątkowe między nimi zostały uznane za odrębną gałąź prawa. [6])

Komisja Kodyfikacyjna, po wyczerpujących dyskusjach, oparła projekt na dominującej koncepcji socjalistycznego prawa cywilnego [7]), uznając scharakteryzowane wyżej zarzuty za nie przekonywające. Wprawdzie nie ulega kwestii, że nasze obecnie obowiązujące prawo cywilne jest w niewielkim stopniu przy-

---

[6]) Powyższa charakterystyka jest z konieczności bardzo uproszczona. Zagadnienie ma bogatą literaturę, w której podnoszone są także inne argumenty, a między poglądami uczestników kontrowersji zachodzą liczne różnice.

[7]) Koncepcję tę usankcjonowały ostatnio w krajach naszego obozu dwa podstawowe akty ustawodawcze, mianowicie kodeks cywilny Węgierskiej Republiki Ludowej z 1959 r. oraz Zasady ustawodawstwa cywilnego ZSRR z 1961 r.

datne dla stosunków gospodarki socjalistycznej. Dotyczy to nie tylko szczególnych stosunków nowego typu, lecz także wielu zasadniczych kwestii o charakterze ogólnym, jak na przykład kwestii zawierania umów między socjalistycznymi organizacjami gospodarczymi, wykonywania zobowiązań przez te organizacje, przedawnienia roszczeń majątkowych. Jednakże według poglądu Komisji Kodyfikacyjnej nie daje to podstawy do wniosku, jakoby w zakresie gospodarki socjalistycznej prawo cywilne miało być „nieadekwatne" ze względu na swój charakter. Tłumaczy się to raczej faktem, że większość obowiązujących u nas obecnie przepisów tej gałęzi prawa nie odpowiada — nawet w przybliżeniu — zasadom naszego ustroju. Opisany stan rzeczy uzasadnia więc tylko ten wniosek, że przyszły kodeks cywilny powinien być ujęty w taki sposób, ażeby mógł regulować stosunki majątkowe należące do wszystkich istniejących w naszym obecnym ustroju form własności. To stanowisko Komisji znajduje dobitny wyraz w naczelnym przepisie art. 1 projektu, który stanowi, że kodeks reguluje stosunki cywilnoprawne między osobami fizycznymi, między organizacjami — zarówno socjalistycznymi, jak i niesocjalistycznymi — oraz między osobami fizycznymi a wymienionymi organizacjami. [8])

Wypowiadając się za objęciem przepisami projektu stosunków majątkowych między organizacjami socjalistycznymi, Komisja Kodyfikacyjna liczyła się z tym, że jest to zadanie niezmiernie trudne ze względu na pewną płynność form prawnych naszej gospodarki. Toteż przepisy projektu dotyczące tych stosunków zostały ujęte z dużą ostrożnością. Co do niektórych istotnych zagadnień projekt ogranicza się do sformułowań o charakterze kierunkowym (zob. np. art. 37, 41, 129, 336 § 2, 368). Rozwinięcie pewnych zasad ogólnych pozostawia projekt pozaustawowym aktom normatywnym (zob. np. art. 366). Szczegółowa reglamentacja obrotu uspołecznionego dotyczy w zasadzie zagadnień, których projektowane uregulowanie można uważać za relatywnie trwałe. Wreszcie, licząc się ze szczególnymi, trudnymi nieraz do przewidzenia potrzebami gospodarki uspołecznionej, projekt postanawia w art. 2, że w razie powstania takich szczególnych potrzeb Rada Ministrów lub z jej upoważnienia inny naczelny organ administracji państwowej może regulować stosunki obrotu między organizacjami socjalistycznymi w sposób odbiegający od przepisów kodeksu.

**Ad 2.** Projekt nie zawiera przepisów o stosunkach pracy. Nie wymaga to bliższego uzasadnienia, ponieważ w ustroju so-

---

[8]) Należy podkreślić, że analogiczne stanowisko zajęły także projekty opracowane przed powołaniem Komisji Kodyfikacyjnej, ogłoszone drukiem w latach 1954 i 1955.

cjalistycznym prawo pracy jest powszechnie uznawane za odrębną gałąź prawa. [9])

Konsekwencją omawianego stanowiska projektu jest przepis art. II pkt 5 przepisów wprowadzających kodeks cywilny, który to przepis, uchylając kodeks zobowiązań z 1933 roku, utrzymuje w mocy artykuły 259 pkt 3, 284 oraz 441—477 tego kodeksu dotyczące stosunków pracy.

Wyodrębnienie prawa pracy jako osobnej gałęzi prawa nie stanowi przeszkody do analogicznego stosowania niektórych zasad ogólnych prawa cywilnego, jeżeli w ustawodawstwie pracy brak odpowiednich przepisów. Dotyczy to na przykład takich zagadnień, jak zawieranie umów, wady oświadczeń woli, obliczanie terminów, przerwanie biegu przedawnienia roszczeń.

**Ad 3.** Jak już zaznaczono wyżej, projekt przedstawiony do dyskusji publicznej zawierał księgę o prawie rodzinnym i opiekuńczym. Księga ta nie weszła do ostatecznej wersji projektu Komisji, przeważył bowiem pogląd, że prawo rodzinne i opiekuńcze powinno pozostać przedmiotem odrębnej kodyfikacji.

Prawo cywilne jest w zasadzie prawem majątkowym. Wprawdzie także prawo rodzinne zawiera pewne elementy majątkowe, nie może bowiem pomijać majątkowych konsekwencji małżeństwa, pokrewieństwa i opieki, jednakże te elementy majątkowe mają w prawie rodzinnym rolę czysto pochodną, drugoplanową. Nie one charakteryzują koncepcję rodziny w prawie socjalistycznym.

Przeciwnicy odrębności prawa rodzinnego powołują się zwłaszcza na to, że powiązania między prawem rodzinnym a prawem cywilnym, powiązania zresztą bezsporne, są tak liczne, iż świadczą raczej o jednorodności aniżeli o odrębności tych dwóch grup przepisów prawnych. Wskazują oni również na to, że socjalistyczne prawo cywilne obejmuje swym zakresem także pewne stosunki niemajątkowe (dotyczy to głównie przepisów o osobach). Zarzuty te są formalnie uzasadnione. Jednakże argumenty zaczerpnięte z arsenału pojęć i kategorii formalnych nie wyczerpują zagadnienia. Jeżeli spojrzeć na omawianą kontrowersję od strony rzeczywistości społecznej, rozwiązanie nie nasuwa trudności. W prawodawstwach opartych na prywatnej własności środków produkcji prawo cywilne jest gałęzią prawa, która reguluje przede wszystkim prywatną sferę jednostek. Wobec tego, że sfera ta obejmuje zarówno stosunki majątkowe, jak i stosunki osobiste, jest rzeczą zrozumiałą, iż w systemach prawnych poprzednich formacji prawo rodzinne jest uważane za część prawa cywilnego. W ustroju socjalistycznym ogromna

---

[9]) Przygotowanie reformy prawa pracy nie zostało powierzone Komisji Kodyfikacyjnej, lecz innej komisji projektodawczej.

większość stosunków własności znajduje się poza indywidualną sferą prawną jednostek. Do sfery prawnej jednostek należą, oprócz stosunków osobistych, stosunki majątkowe wynikające z własności przedmiotów indywidualnego spożycia, a więc stosunki majątkowe wywodzące się z jednej tylko formy własności, i to formy o charakterze pochodnym. W tym stanie rzeczy, skoro przedmiotem tej samej gałęzi ustawodawstwa powinny być normy prawne dotyczące pewnej jednorodnej kategorii stosunków społecznych, niepodobna obejmować zakresem kodeksu cywilnego stosunków tak różnorodnych, jak stosunki gospodarki socjalistycznej i stosunki rodzinne.

Oprócz powyższych argumentów teoretycznych, które można by zresztą rozwinąć, przeciwko włączeniu prawa rodzinnego do kodeksu cywilnego przemawiają także względy ogólnospołeczne. Jak podkreślano w dyskusji publicznej — zwłaszcza ze strony organizacji kobiecych — zniesienie odrębności prawa rodzinnego, odrębności będącej u nas od 1950 roku faktem dokonanym, obniżyłoby społeczną rangę tego działu ustawodawstwa nie przynosząc realnych korzyści.

W dyskusji publicznej głosy były podzielone. Ogólnie biorąc wśród zwolenników włączenia prawa rodzinnego do kodeksu cywilnego przeważali dyskutanci, którzy kładli główny nacisk na formalnoprawną stronę zagadnienia. Komisja Kodyfikacyjna podzieliła pogląd tych, którzy brali za punkt wyjścia względy społeczno-polityczne.

**Ad 4.** Instytucja ksiąg wieczystych ma w Polsce długą tradycję, wywodzi się bowiem jeszcze ze średniowiecza. Na naszych ziemiach zachodnich i południowych dawne prawo polskie zostało w okresie rozbiorów także w tej dziedzinie wyparte przez prawo państw zaborczych (Prus i Austrii). Natomiast na obszarze b. Królestwa Kongresowego przepisy o księgach wieczystych oraz ściśle z nimi związane przepisy o hipotece stanowiły jeden z nielicznych działów prawa cywilnego regulowanych przez ustawodawstwo polskie (ustawy sejmowe z 1818 i 1825 roku). Okres międzywojenny nie przyniósł w tej dziedzinie zmiany. W Polsce Ludowej przy unifikacji prawa cywilnego instytucje hipoteki i ksiąg wieczystych zostały zachowane, a ich jednolitość w skali ogólnopaństwowej zrealizował dekret z 1946 r. o prawie rzeczowym oraz dekret z tegoż roku o prawie ksiąg wieczystych.

Zasadniczą funkcją ksiąg wieczystych, funkcją wykształconą ostatecznie w formacji kapitalistycznej, jest zapewnienie maksymalnego bezpieczeństwa obrotu nieruchomościami i kredytu hipotecznego. Funkcję tę spełniają księgi wieczyste dzięki pewnym, dość skomplikowanym zasadom prawa materialnego i kosztownym urządzeniom formalnym, których całokształt umożli-

wia nadanie księgom tzw. „rękojmi wiary publicznej" (całkowita ochrona tych, którzy przez czynność prawną nabywają w dobrej wierze własność, hipotekę lub inne prawo rzeczowe na nieruchomości).

W rozwiniętym w pełni ustroju socjalistycznym zasadnicza funkcja ksiąg wieczystych traci rację bytu, ponieważ cywilnoprawny obrót ziemią oraz kredyt hipoteczny są to kategorie prawne gospodarki prywatnej. Jednakże w ustroju społeczno-gospodarczym okresu przejściowego obie omawiane instytucje mogą jeszcze zachować pewną użyteczność w sferze indywidualnej własności ziemi, jak również — zależnie od metod finansowania indywidualnego budownictwa — w sferze własności osobistej (hipoteka na domach jednorodzinnych traktowanych jako odrębne od gruntu nieruchomości).

Dekret z 1946 r. o prawie rzeczowym proklamował zasadę powszechności ksiąg wieczystych dla wszelkich nieruchomości z wyjątkiem nieruchomości państwowych (art. 14). Według art. XIX przepisów wprowadzających prawo rzeczowe i prawo o księgach wieczystych, księgi dla nieruchomości niepaństwowych powinny być zakładane z urzędu (dla nieruchomości należących do państwa zakłada się księgi tylko na żądanie właściciela). Jednakże ustawowa zasada powszechności ksiąg wieczystych nie została wprowadzona w życie. Niepodobna tego tłumaczyć jedynie trudnościami rozwoju, w szczególności okolicznością, że na znacznym obszarze państwa (b. Królestwo) księgi nie były nigdy instytucją powszechną [10]) i że wiele ksiąg, zwłaszcza na ziemiach zachodnich, uległo zniszczeniu w toku działań wojennych. Główną przyczynę stanowi tu raczej fakt, że w naszych warunkach ustrojowych społeczno-gospodarcze znaczenie ksiąg wieczystych nie usprawiedliwiałoby ogromnego nakładu pracy i środków materialnych, jaki byłby niezbędny w celu nadania księgom charakteru instytucji powszechnej.

W obecnym okresie naszego rozwoju zniesienie ksiąg wieczystych nie miałoby uzasadnienia. Jednakże włączenie do ko-

---

[10]) Ustawa sejmowa z 1818 r. nakazała zakładać „księgi hipoteczne" dla większej własności ziemskiej oraz dla nieruchomości w ośmiu miastach. Ustawa z 1825 r. uregulowała zakładanie ksiąg dla innych nieruchomości według uproszczonego wzoru („akta hipoteczne"), nie wprowadziła jednak obowiązku założenia tych ksiąg. Wskutek tego znaczna część nieruchomości na obszarze b. Królestwa nie miała urządzonych ksiąg wieczystych.

Należy również podkreślić, iż usankcjonowana przez prawo austriackie zasada powszechności ksiąg wieczystych („gruntowych") miała na naszych ziemiach włączonych do Austrii charakter do pewnego stopnia fasadowy. Wiele ksiąg dla gruntów chłopskich było założonych wadliwie, a z biegiem czasu rzeczywisty stan prawny odbiegał coraz bardziej od wpisów w księgach. W Polsce okresu międzywojennego ten stan rzeczy uległ dalszemu pogorszeniu.

deksu cywilnego przepisów regulujących tę instytucję nie wydaje się właściwe, ponieważ — wbrew normie art. 14 pr. rzecz. — jest to u nas instytucja o charakterze specjalnym — i to nawet w sferze indywidualnej własności ziemi. Byłoby oczywiście inaczej, gdyby za wzorem prawa rzeczowego z 1946 r. przyjąć założenie, że zasada powszechności ksiąg wieczystych będzie z czasem wprowadzona w życie. Jednakże założenie takie nie byłoby realne.

Co się tyczy hipoteki — to ze względu na jej ścisły związek z instytucją ksiąg wieczystych specjalny charakter tej formy kredytu jest konsekwencją braku powszechności ksiąg. Można by wprawdzie uniezależnić kredyt hipoteczny od ksiąg wieczystych, byłby to jednak krok wstecz, którego skutki — jak dowodzi doświadczenie wielu krajów — byłyby wręcz szkodliwe.

Kierując się powyższymi motywami, które spotkały się na ogół z aprobatą zarówno w dyskusji publicznej, jak i w toku uzgodnień międzyresortowych, Komisja Kodyfikacyjna postanowiła nie zamieszczać w projekcie kodeksu cywilnego ani przepisów tzw. materialnego prawa ksiąg wieczystych, ani przepisów o hipotece. Art. II projektu przepisów wprowadzających kodeks cywilny utrzymuje w mocy przepisy, które regulują obecnie obie wymienione materie (zob. pkt 3 i 4 cytowanego artykułu). Proponowane poprawki do tych przepisów są minimalne. Polegają one: 1. na dostosowaniu procedury zakładania ksiąg wieczystych do realnych potrzeb i możliwości (księgi zakłada się z urzędu albo na wniosek właścicieli lub organów administracji); 2. na uzupełnieniu przepisów o hipotece przepisami dotyczącymi hipoteki na użytkowaniu wieczystym oraz przepisami dotyczącymi zapłaty odszkodowania z tytułu ubezpieczenia; 3. na uchyleniu art. 294 prawa rzeczowego, który to przepis jest powszechnie uważany za pomyłkę ustawodawczą.

Po uchwaleniu kodeksu cywilnego przez Sejm wyłoni się zapewne kwestia scalenia przepisów o księgach wieczystych w jednej ustawie. Należałoby wtedy rozważyć, czy ustawa ta nie powinna objąć także przepisów o hipotece (za wzorem polskiego prawa z 1818 r. o ustaleniu własności dóbr nieruchomych, o przywilejach i hipotekach). Przepisy o hipotece mogłyby ulec pewnemu uproszczeniu, ponieważ dekret z 1946 r. o prawie rzeczowym rozwinął je ponad potrzebę. Natomiast merytoryczna rewizja przepisów o księgach wieczystych wydaje się sprawą wątpliwą. W każdym razie formalna struktura ksiąg nie powinna ulegać zmianom, ponieważ każda jej istotna zmiana pociągnęłaby za sobą duże trudności i koszty.

**Ad 5.** Zachowanie odrębności prawa handlowego nie miałoby w naszym ustroju uzasadnienia. Projekt kodeksu cywilnego normuje szereg materii objętych obecnie przepisami kodeksu han-

dlowego z 1934 roku. Można tu przykładowo wymienić sprzedaż na raty, rachunek bankowy, umowę agencyjną, umowę komisu, umowę przewozu, umowę spedycji, umowę składu. Jednakże nie weszły do projektu pewne instytucje kodeksu handlowego, których zniesienie nie byłoby obecnie celowe. Dotyczy to mianowicie spółek jawnych, spółek akcyjnych i spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Forma spółek akcyjnych okazuje się jeszcze przydatna dla niektórych przedsiębiorstw i banków państwowych. Może być również przydatna w tym zakresie forma spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Spółki jawne zachowały jeszcze pewne znaczenie w sektorze nie uspołecznionym. Ze względu na to, że włączenie przepisów o wymienionych typach spółek do kodeksu cywilnego zniekształcałoby jego oblicze, projekt utrzymuje w mocy odpowiednie przepisy kodeksu handlowego z 1934 roku, przy czym w stosunku do wymienionych spółek mają również pozostać w mocy obowiązujące dotychczas przepisy o firmie, prokurze i rejestrze handlowym (art. IV projektu przepisów wprowadzających kodeks cywilny).

**Ad 6.** Jak już wynika z dotychczasowych wywodów, projekt nie dąży do b e z p o ś r e d n i e g o regulowania swymi przepisami ogółu materii, które według kryteriów systematyki teoretycznej należą do dziedziny prawa cywilnego. Oprócz materii, o których była mowa wyżej (punkty 4 i 5), poza bezpośrednim zakresem projektu pozostaje wiele innych materii o charakterze cywilnoprawnym. Dotyczy to na przykład prawa wekslowego, prawa czekowego, cywilnoprawnej problematyki poszczególnych rodzajów przewozu (morskiego, kolejowego, lotniczego), stosunków własnościowych w zakresie wód i kopalin, prawa autorskiego, przepisów o wynalazkach. W toku prac nad projektem były czynione propozycje rozszerzenia jego zakresu. Propozycje takie były zgłaszane także w dyskusji publicznej. Niektóre z nich zostały uwzględnione przez Komisję (np. wnioski o uzupełnienie projektu przepisami o umowie ubezpieczenia, o umowie składu, o umowie przewozu osób). Jednakże na ogół Komisja Kodyfikacyjna ustosunkowała się powściągliwie do propozycji tego rodzaju. Kierowała się bowiem przekonaniem, że przeniesienie niektórych instytucji prawnych z ustaw szczególnych do kodeksu cywilnego nie ułatwiłoby stosowania prawa, lecz przeciwnie, mogłoby zaciemnić sens przepisów i utrudnić ich prawidłową wykładnię. Dotyczy to zwłaszcza wypadków, gdy pewne stosunki są regulowane w ustawach szczególnych k o m p l e k s o w o, to jest nie tylko z cywilistycznego punktu widzenia, lecz także z punktu widzenia innych gałęzi prawa, jak prawo administracyjne, prawo finansowe, a niekiedy także prawo karne. Przeniesienie problematyki cywilistycznej do kodeksu

doprowadziłoby w takich wypadkach do rozerwania jednolitej reglamentacji stosunków, raczej ze szkodą niż z pożytkiem. Chodzi tu np. o takie materie, jak stosunki własnościowe w prawie wodnym, stosunki własnościowe w prawie górniczym, problematyka cywilistyczna poszczególnych rodzajów przewozu, ochrona wynalazków. Według poglądu Komisji kryteria systematyki naukowej nie mogą uzasadnić rozpraszania przepisów w różnych aktach ustawodawczych, jeżeli potrzeby praktyczne przemawiają za uregulowaniem danej materii w ustawie szczególnej o charakterze kompleksowym.

Co do materii nie objętych bezpośrednio przepisami projektu a mających charakter czysto cywilistyczny, kwestia wymaga rozważenia w każdym poszczególnym wypadku. O spółkach obowiązującego obecnie prawa handlowego była już mowa wyżej. Gdy chodzi o prawo wekslowe lub o prawo czekowe — nie ma zasadniczych powodów, które by przemawiały przeciwko włączeniu tych materii do kodeksu. Nie ma jednak także argumentów, które by przemawiały za takim rozstrzygnięciem. Powinny decydować względy czysto praktyczne, a te przemawiają raczej za zachowaniem obecnego stanu rzeczy. Włączenie do kodeksu przepisów o prawie autorskim jest możliwe, jednakże przemawia przeciwko niemu wzgląd na to, że trzeba by w takim razie włączyć także do kodeksu przepisy o ochronie wynalazków, a przepisy te mają niewątpliwie charakter kompleksowy.

Ogólnie rzecz biorąc, postulat „zupełności kodeksu cywilnego" nie jest postulatem realnym. Żaden kodeks cywilny nie wyczerpał całej problematyki cywilnoprawnej. W każdym kraju, którego prawo cywilne zostało skodyfikowane, obowiązuje obok kodeksu wiele ustaw normujących stosunki cywilnoprawne o charakterze specjalnym. Cel kodyfikacji cywilnej zostaje osiągnięty, jeżeli kodeks obejmie t r z o n ustawodawstwa cywilnego, tzn. jeżeli wyrażone w nim zasady będą ułatwiać prawidłowe stosowanie przepisów normujących stosunki cywilnoprawne niezależnie od tego, czy normy regulujące te stosunki mieszczą się w samym kodeksie, czy też w odrębnych ustawach. W razie spełnienia tego warunku kodeks cywilny, nie realizując b e z p o ś r e d n i o postulatu zupełności swego zakresu, realizuje jednak ten postulat p o ś r e d n i o, stanowi bowiem źródło rozwiązań ogólnych także w odniesieniu do stosunków regulowanych przepisami, które formalnie pozostają poza jego zakresem.

B. Projekt dzieli się na cztery księgi. Księga pierwsza (art. 1—126) zawiera przepisy ogólne, mające znaczenie dla ca-

łokształtu prawa cywilnego (zakres kodeksu, stosowanie prawa, wykonywanie praw podmiotowych, ciężar dowodu, przepisy o osobach fizycznych i prawnych, przepisy o mieniu, przepisy o czynnościach prawnych, przepisy o obliczaniu terminów, przepisy o przedawnieniu roszczeń majątkowych). Punktem wyjścia przy opracowaniu tej księgi była ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. — przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 34, poz. 311). Księga druga (art. 127—333) normuje prawo własności, użytkowanie wieczyste, użytkowanie, służebności, prawo zastawu, posiadanie. Szereg przepisów tej księgi zostało przejętych z obowiązującego obecnie prawa rzeczowego (dekret z dnia 11 października 1946 r., Dz. U. Nr 57, poz. 319). Księga trzecia, która stanowi więcej niż połowę projektu (art. 334—910), reguluje rozległą dziedzinę zobowiązań. Zawiera ona materie objęte obecnie przepisami kodeksu zobowiązań z 1933 r. oraz część materii objętych kodeksem handlowym z 1934 r. (zob. wyżej). Wreszcie księga czwarta (art. 911—1052) została poświęcona prawu spadkowemu. Opiera się ona głównie na obowiązującym obecnie dekrecie z dnia 8 października 1946 r. (Dz. U. Nr 60, poz. 328).

W dyskusji publicznej i w toku uzgodnień międzyresortowych układ projektu nie wywołał zastrzeżeń, jakkolwiek z punktu widzenia metody legislacyjnej wyodrębnienie tak zwanej części ogólnej może budzić wątpliwości, prowadzi ono bowiem do ujmowania wielu kwestii w sposób bardzo abstrakcyjny (dotyczy to zwłaszcza przepisów o czynnościach prawnych). Komisja Kodyfikacyjna zdecydowała się na wyodrębnienie części ogólnej kodeksu głównie z dwóch względów. Po pierwsze — taka systematyka przepisów prawa cywilnego ma już w Polsce Ludowej pewną tradycję (ustawa z dnia 18 lipca 1950 roku — przepisy ogólne prawa cywilnego, a poprzednio dekret unifikacyjny tej samej nazwy z dnia 12 listopada 1946 r.). Zerwanie z tą tradycją powinno by się opierać na przekonywających argumentach, które trudno przytoczyć. Po drugie — i ten motyw wydaje się rozstrzygający — wyodrębnienie ogólnych zasad prawa cywilnego jest pożądane ze względu na to, że — jak już była wyżej mowa — przepisy kodeksu nie mogą wyczerpać całokształtu problematyki cywilistycznej, że obok kodeksu obowiązywać będzie szereg ustaw regulujących stosunki cywilnoprawne nie objęte szczegółowymi przepisami kodeksu. W tym stanie rzeczy przepisy części ogólnej będą stanowiły nadbudówkę nad całokształtem szczegółowych norm cywilnoprawnych — zarówno kodeksowych, jak i pozakodeksowych — ułatwiając prawidłowe tłumaczenie i stosowanie prawa.

# IV. GŁÓWNE ZMIANY W PRAWIE OBOWIĄZUJĄCYM

## Uwagi wstępne

1. Kodyfikacja tak rozległej dziedziny prawa, jaką jest prawo cywilne, obejmuje szereg zagadnień ogólnych o znaczeniu zasadniczym oraz ogromną ilość kwestii szczegółowych, bardziej lub mniej istotnych. W konsekwencji wyczerpujące przedstawienie zmian, które przyszły kodeks powinien wprowadzić w naszym dotychczasowym ustawodawstwie cywilnym, wymaga obszernej publikacji. W niniejszej charakterystyce ogólnej trzeba z konieczności poprzestać na krótkim omówieniu projektowanych rozwiązań, które należy uważać za najważniejsze.

Spośród rozwiązań tej kategorii na czoło wysuwają się oczywiście rozwiązania zmierzające do zharmonizowania ogólnych założeń ustawodawstwa cywilnego z zasadami naszego ustroju. W zestawieniu z obecnie obowiązującym ustawodawstwem cywilnym, którego trzon stanowią dekrety unifikacyjne z 1946 roku oraz kodeks zobowiązań z okresu międzywojennego, najważniejsza z projektowanych zmian polega na tym, że projekt — różnicując pojęcie prawa własności zgodnie z zasadami rozdziału 2 Konstytucji — obejmuje swymi przepisami stosunki majątkowe wywodzące się ze wszystkich istniejących u nas form własności (własności społecznej w obu jej formach — ogólnonarodowej i grupowej, indywidualnej własności środków produkcji, własności osobistej). To zasadnicze założenie, sformułowane ogólnie w omówionym wyżej (III, ad 1) naczelnym artykule projektu, znajduje konkretny wyraz zwłaszcza w przepisach księgi drugiej (własność i inne prawa rzeczowe) oraz w przepisach księgi trzeciej (zobowiązania). Konsekwencją omawianego stanowiska jest między innymi to, że projekt reguluje nie tylko stosunki cywilnoprawne, które w razie sporu podlegają kontroli sądów, lecz również stosunki, których kontrola stanowi kompetencję państwowego arbitrażu gospodarczego. Toteż w toku prac ustawodawczych projekt będzie niewątpliwie przedmiotem zainteresowania nie tylko Komisji Wymiaru Sprawiedliwości, lecz także wielu innych komisji sejmowych.

## Księga pierwsza — część ogólna

1. Omówiony wyżej w innym związku art. 1 projektu, który określa zakres kodyfikacji cywilnej, zawiera pewne propozycje terminologiczne rzutujące na sformułowanie wielu in-

nych projektowanych przepisów. Mianowicie, według przekonania redaktorów projektu, konieczny jest w kodeksie cywilnym termin ogólny, który by obejmował zarówno tzw. obecnie „państwowe jednostki organizacyjne" (przedsiębiorstwa i ich zjednoczenia, banki, instytucje państwowe etc.), jak i spółdzielnie i ich związki, kółka rolnicze, organizacje społeczne ludu pracującego w rozumieniu art. 72 Konstytucji. Wszystkie wymienione podmioty mają tę cechę wspólną, że ich podstawę materialną stanowi socjalistyczna własność społeczna — ogólnonarodowa lub grupowa. Dla prawa cywilnego, które jest w zasadzie prawem majątkowym, ta cecha wspólna ma znaczenie zasadnicze, ponieważ wynika z niej konieczność traktowania wymienionych podmiotów z pewnych punktów widzenia na równi. Dotyczy to w szczególności przepisów o przedawnieniu roszczeń (zob. np. art. 118 i 119), przepisów o ochronie własności społecznej (zob. np. art. 212, 245, 302), ogólnych warunków lub wzorów umów (art. 366), obowiązku współdziałania przy zawieraniu i wykonywaniu umów (zob. np. 368, 381—388, 433), zdolności do zawierania pewnych umów (zob. np. art. 544, 556, 570) oraz wielu innych kwestii. Oczywiście, nie wyłącza to odmiennego traktowania tych podmiotów z niektórych innych punktów widzenia (zob. np. art. 162, 168, 400, 440). Używany dotychczas syntetyczny termin „jednostka gospodarki uspołecznionej", termin nie dość zresztą ustalony, nie wydaje się poprawny, ponieważ — po pierwsze — według swego brzmienia nie obejmuje podmiotów niegospodarczych (instytucji państwowych, organizacji społecznych w rozumieniu art. 72 Konstytucji) oraz — po drugie — nadaje wyrazowi „jednostka" opaczne znaczenie. [11])

Syntetyczny termin „organizacje socjalistyczne" był już proponowany w dwóch wersjach projektu Ministerstwa Sprawiedliwości, opublikowanych w latach 1954 i 1955. Figurował on również w tekście projektu Komisji Kodyfikacyjnej ogłoszonym drukiem w 1960 roku. W dyskusji publicznej prowadzonej w latach 1954 i 1960 nie wywołał on żadnych zastrzeżeń. Nie był również kwestionowany przez językoznawcę, który ocenił redakcję projektu z 1955 roku. Oczywiście, jak wiele innych terminów technicznych, ma on charakter do pewnego stopnia konwencjonalny. Trzeba jednak podkreślić, że nie jest on wytworem redaktorów projektu. Termin „organizacja" w znaczeniu podmiotu nie będącego jednostką („osobą fizyczną") jest od

---

[11]) Rażące wydaje się zwłaszcza oznaczanie wyrazem „jednostka" podmiotów stanowiących pewien kolektyw, a więc zrzeszenie jednostek we właściwym tego słowa znaczeniu.

dawna przyjęty w prawie radzieckim. „Zasady ustawodawstwa cywilnego ZSRR" z 1961 r. używają tego terminu w długim szeregu artykułów. Posługuje się nim także kodeks cywilny węgierski z 1959 roku. Syntetyczny termin „organizacje socjalistyczne" występuje w „Zasadach ustawodawstwa cywilnego ZSRR" w art. 3, 35, 36. Jest on także przyjęty w CSRS, w szczególności używa go ustawa z dnia 17 października 1958 r. o stosunkach gospodarczych między organizacjami socjalistycznymi.

2. Istotną modyfikację ogólnych zasad dotychczasowego ustawodawstwa cywilnego wprowadza art. 5 projektu, dotyczący tzw. nadużycia prawa. Obecnie obowiązujący art. 3 ustawy z 1950 r. (przepisy ogólne prawa cywilnego) stanowi, że „nie można czynić ze swego prawa użytku, który by naruszał zasady współżycia społecznego w Państwie Ludowym". Przepis ten ma szerokie zastosowanie w orzecznictwie sądów. Według przekonania większości właściwego zespołu Komisji Kodyfikacyjnej prowadził on jednak często do wyników ujemnych, otwierał bowiem pole rozstrzygnięciom, które kładły nadmierny lub nawet wyłączny nacisk na ochronę interesów indywidualnych, bez należytego uwzględnienia interesów ogólnych. W pewnych wypadkach stał się on dogodną podstawą do zastępowania rozstrzygnięć opartych na szczegółowych przepisach ustawy rozstrzygnięciami opartymi na subiektywnym poczuciu słuszności (dotyczy to zwłaszcza przepisów o formie niektórych czynności prawnych). Z tego względu w wersji projektu ogłoszonej w 1960 r. omawiany przepis został pominięty. Jednakże w dyskusji publicznej nad projektem ogromna większość wypowiedziała się przeciwko temu stanowisku projektu, uważając ogólną normę o nadużyciu prawa za konieczny środek obrony przeciwko roszczeniom formalnie uzasadnionym, lecz realizowanym w sposób naganny. Uwzględniając wyniki dyskusji publicznej oraz wnioski zgłoszone w toku uzgodnień międzyresortowych, prezydium Komisji ustaliło ostatecznie tekst, który kwalifikuje jako nadużycie prawa korzystanie z tego prawa w sposób sprzeczny z jego społeczno-gospodarczym przeznaczeniem lub z zasadami współżycia społecznego w Państwie Ludowym. Zmiana powyższa czyni kryterium nadużycia prawa bardziej konkretnym. Poza tym umożliwia ona stosowanie omawianego przepisu w orzecznictwie arbitrażowym, ponieważ w stosunkach między organizacjami gospodarczymi społeczno-gospodarczy cel uprawnień przysługujących tym organizacjom jest na ogół łatwy do ustalenia.

Gdy chodzi o wzmiankowane wyżej wadliwości praktyki sądowej, to według poglądu prezydium Komisji mogą im zapobiec wytyczne Sądu Najwyższego.

3. Prawo obowiązujące wyodrębnia w czasie małoletności człowieka dwa okresy: aż do ukończenia 13 lat — zupełny brak zdolności do czynności prawnych, a od ukończenia 13 lat do chwili pełnoletności — ograniczona zdolność do takich czynności. Uwzględniając wyniki dyskusji publicznej Komisja Kodyfikacyjna podniosła granicę, od której zaczyna się ograniczona zdolność, z 13 do 14 lat (art. 12 projektu). Licząc się jednak z realnymi potrzebami projekt uznaje w zasadzie ważność umów zawartych przez osoby niezdolne do czynności prawnych, jeżeli umowy te dotyczą drobnych, bieżących spraw życia codziennego i jeżeli zostały już wykonane (art. 14 § 2).

4. Znacznie rozwinięte zostały przepisy o osobach prawnych ze względu na rolę tych organizacji w systemie gospodarki socjalistycznej. Projekt nie reguluje struktury poszczególnych typów osób prawnych, odsyłając tę materię do ustaw szczególnych (art. 36); jest to bowiem materia kompleksowa, w której elementy cywilnoprawne łączą się nierozerwalnie z elementami prawnoadministracyjnymi, finansowymi itp. Natomiast projekt stara się ustalić pewne zasady ogólne, które dotyczą najważniejszych typów osób prawnych. W szczególności projekt likwiduje obecny chaos terminologiczny, posługując się konsekwentnie podziałem osób prawnych na organizacje socjalistyczne i organizacje niesocjalistyczne. Artykuł 34 projektu zawiera katalog organizacji, które są albo mogą być w określonym trybie uznane za osoby prawne. Zgodnie z teorią i praktyką krajów socjalistycznych, a w przeciwieństwie do prawa burżuazyjnego, projekt przyjmuje zasadę tzw. specjalnej zdolności prawnej osób prawnych. Zdolność ta nie obejmuje w zasadzie praw i obowiązków wyłączonych przez ustawę lub statut, jak również praw i obowiązków, które nie są związane z zakresem zadań danej osoby prawnej. Zasada powyższa nie narusza bezpieczeństwa obrotu, ponieważ ograniczenie zdolności osoby prawnej nie wpływa na ważność dokonanych przez nią czynności prawnych, chyba że druga strona wiedziała lub z łatwością mogła się dowiedzieć, iż czynność przekracza zakres tej zdolności (art. 37 projektu).

5. Prawo obowiązujące sankcjonując zasadę ogólną, według której czynność prawna może być dokonana w dowolnej formie, przewiduje w pewnych wypadkach obowiązek zachowania określonej formy pod rygorem nieważności danej czynności prawnej. Projekt uzupełnia tę reglamentację przewidując także formę pisemną dla celów dowodowych, to jest taką formę, której niezachowanie ma tylko ten skutek ujemny, że w razie sporu strony będą ograniczone w korzystaniu z dowodu ze świadków oraz z dowodu z przesłuchania stron, gdy chodzi o fakt dokonania

czynności. Forma dla celów dowodowych istniała w naszym prawie cywilnym do roku 1950. Jednakże ustawodawstwo ówczesne kształtowało ją w sposób ułomny, nie ustaliło bowiem żadnej zasady ogólnej, lecz stosowało omawiany rodzaj formy od wypadku do wypadku, bez określonej myśli przewodniej. Praktyczna potrzeba przywrócenia formy dla celów dowodowych zachodzi zarówno w dziedzinie obrotu socjalistycznego, w której należyta dokumentacja ważniejszych czynności prawnych jest nieodzownym warunkiem kontroli, jak i w dziedzinie czynności prawnych zawieranych przez obywateli lub przez organizacje niesocjalistyczne, przyczynia się bowiem w tej dziedzinie stosunków do wzmocnienia dyscypliny społecznej i ogranicza niepewny dowód ze świadków. Projekt, niezależnie od nielicznych przepisów, które przewidują formę dowodową dla poszczególnych czynności prawnych, ustanawia w art. 75 generalną zasadę, według której forma dla celów dowodowych obowiązuje co do wszelkich czynności prawnych, w których wartość przedmiotu czynności przenosi 10 000 zł. Jednocześnie jednak projekt przewiduje szeroko ujęte wyjątki, kiedy mimo niezachowania omawianej formy może być dopuszczony zarówno dowód ze świadków, jak i dowód z przesłuchania stron (art. 74 § 2).

6. Projekt upraszcza wydatnie problematykę terminów dochodzenia roszczeń, stapiając istniejące dotychczas — bez dostatecznego uzasadnienia społeczno-gospodarczego — odrębne instytucje przedawnienia i prekluzji w jednolitą instrukcję przedawnienia (art. 118—126). Dzięki temu projekt ogranicza istniejące obecnie w tej dziedzinie różnice między stosunkami podlegającymi orzecznictwu państwowego arbitrażu gospodarczego a stosunkami podlegającymi orzecznictwu sądów. Pewne różnice należało jednak zachować (zob. art. 118 § 2, 119, 124 § 2, 126 § 2 projektu).

### Księga druga — własność i inne prawa rzeczowe

1. Jak już zaznaczono wyżej, obowiązujące dotychczas prawo cywilne jest oparte na jednolitym, abstrakcyjnym pojęciu własności. W projekcie zróżnicowanie poszczególnych form własności jest przeprowadzone zgodnie z zasadami Konstytucji. Projekt rozróżnia zatem własność społeczną, własność indywidualną i własność osobistą. Regulując indywidualną własność środków produkcji, projekt nie zawiera osobnych przepisów o własności drobnotowarowej i o własności kapitalistycznej. To rozróżnienie — bardzo istotne — nie daje w zakresie prawa cywilnego dostatecznych kryteriów dla odmiennej reglamentacji obu form

własności indywidualnej. Natomiast ma ono zasadnicze znaczenie przy tłumaczeniu i stosowaniu przepisów prawa cywilnego, co znajduje wyraz w regule interpretacyjnej zawartej w art. 133 projektu.

2. W art. 129 projekt sankcjonuje zasadę jedności własności ogólnonarodowej (państwowej), zasadę powszechnie przyjętą w krajach obozu socjalistycznego (zob. zwłaszcza art. 21 „Zasad ustawodawstwa cywilnego ZSRR" z 1961 r. oraz art. 170 kodeksu cywilnego Węgierskiej Republiki Ludowej z 1959 r.). Szczególna sytuacja prawna statków morskich, wynikająca z przepisów kodeksu morskiego z 1961 roku, znalazła wyraz w art. VI § 2 pkt 18 projektu przepisów wprowadzających kodeks cywilny.

3. Szczególną wagę przykłada projekt do ochrony własności społecznej. Znalazło to wyraz nie tylko w ogólnej regule interpretacyjnej zawartej w art. 130, lecz przede wszystkim w licznych przepisach szczegółowych (por. zwłaszcza art. 128, 162, 168, 207 § 2, 212 § 2, 214 § 3, 245 § 2, 302 § 2). Analiza tych przepisów wykazuje, że niektóre z nich dotyczą obu form własności społecznej (państwowej i spółdzielczej), podczas gdy inne zapewniają szczególną ochronę tylko własności państwowej. Formułując te zasady projekt wychodzi z założenia, że wprawdzie ochrona własności społecznej stanowi jedno z naczelnych zadań prawa, jednakże nie wyłącza to pewnych różnic w traktowaniu obu jej form ze względu na charakter własności państwowej jako mienia ogólnonarodowego (art. 8 Konstytucji PRL).

4. Konkretyzując zasadę wyrażoną w art. 13 Konstytucji, który poręcza całkowitą ochronę oraz prawo dziedziczenia własności osobistej obywateli, projekt uznaje za przedmiot tej formy własności wszelkie środki osobistego spożycia stanowiące mienie jednostki, a więc przedmioty przeznaczone do zaspokajania osobistych potrzeb materialnych i kulturalnych właściciela i jego bliskich (art. 134 § 1). Przykładowe wyliczenie przedmiotów własności osobistej zawiera art. 135 § 1. Projekt zalicza do nich także drobne środki produkcji, jeżeli służą one do wytwarzania rzeczy przeznaczonych do zaspokajania osobistych potrzeb właściciela i jego bliskich (art. 134 § 2). W rolniczych spółdzielniach produkcyjnych projekt uznaje za przedmiot własności osobistej, w granicach określonych statutem, również rzeczy przeznaczone do prowadzenia gospodarstwa na działce przyzagrodowej (art. 135 § 2). Natomiast projekt nie uwzględnia zgłaszanego w toku dyskusji publicznej postulatu, ażeby w pewnych wypadkach (np. działka pod domem jednorodzinnym) za przedmiot własności osobistej można było uznać ziemię. Konstytucja uznaje i ochrania indywidualną własność ziemi, jednakże zapewnia jej tylko

gwarancje wynikające ze zwykłego ustawodawstwa (art. 12). Nie wydaje się możliwe, żeby przeznaczenie określonej działki gruntu na cele czysto konsumpcyjne uzasadniało zapewnienie właścicielowi „całkowitej ochrony", o której mowa w art. 13 Konstytucji, a więc gwarancji o charakterze nadrzędnym w stosunku do zwykłego ustawodawstwa.

5. W projekcie — tak samo jak w obowiązującym obecnie ustawodawstwie cywilnym — termin „własność" oznacza stosunek społeczny stanowiący podstawową formę prawną władania przedmiotami materialnymi (rzeczami w rozumieniu art. 46 projektu). Jest to zatem pojęcie węższe aniżeli pojęcie własności, którym posługuje się Konstytucja, a które w zasadzie obejmuje wszelkie prawa majątkowe, a więc np. także wierzytelności, ograniczone prawa rzeczowe, prawa na tzw. przedmiotach niematerialnych. Przyjęte w projekcie pojęcie własności jest konkretyzacją pojęcia konstytucyjnego w zakresie stosunków normowanych przez prawo cywilne.

6. Artykuły 205—214 projektu regulują szczegółowo roszczenia wynikające z własności. W ustawodawstwie obowiązującym brak syntetycznego uregulowania tej problematyki, co wywoływało trudności w praktyce.

7. Ustawa z dnia 14 lipca 1961 r. o gospodarce terenami w miastach i osiedlach (Dz.U. Nr 32, poz. 159) wprowadziła instytucję użytkowania wieczystego, znosząc jednocześnie instytucję własności czasowej przewidzianą w prawie rzeczowym z 1946 r. Ogłoszony drukiem na przełomie 1961 i 1962 roku projekt kodeksu cywilnego nie regulował wieczystego użytkowania. Przyczyną było to, że redaktorzy projektu mieli wątpliwości, czy byłoby rzeczą celową włączać do kodeksu przepisy zawarte w świeżo uchwalonej ustawie o charakterze kompleksowym, zwłaszcza że włączenie nie byłoby wykonalne bez zmiany sformułowania niektórych przepisów tej ustawy. Ostatecznie jednak przeważył pogląd, że cywilnoprawne normy dotyczące użytkowania wieczystego powinny się znaleźć w kodeksie. Za realizacją powyższego postulatu przemawia przede wszystkim ten wzgląd, że uregulowanie tak ważnej instytucji w kodeksie cywilnym nadaje jej w opinii społecznej wyższą rangę, co może wpłynąć dodatnio na jej atrakcyjność dla obywateli. Poza tym istotny jest również wzgląd na to, że w razie pominięcia użytkowania wieczystego kodeks cywilny nie odzwierciedlałby należycie rzeczywistości społecznej. Zagadnienie tak wielkiej wagi społecznej i gospodarczej, jak reżim prawny gruntów państwowych na obszarze miast i osiedli, nie miałoby w kodeksie żadnego odbicia.

Pierwszą kwestię, którą należało rozstrzygnąć, stanowiła kwestia miejsca omawianej instytucji w kodeksie cywilnym.

Z formalnego punktu widzenia użytkowanie wieczyste jest prawem rzeczowym ograniczonym. Jednakże ze społeczno-ekonomicznego punktu widzenia instytucja ta — w ujęciu ustawy z 14 lipca 1961 r. — stanowi w istocie szczególną formę własności podzielonej, podobnie jak zniesiona przez powołaną ustawę instytucja własności czasowej w rozumieniu przepisów prawa rzeczowego z 1946 r. Który z tych punktów widzenia powinien przeważyć?

Według poglądu Komisji Kodyfikacyjnej znaczenie decydujące należało przyznać względom społeczno-ekonomicznym. Zaliczenie użytkowania wieczystego do ograniczonych praw rzeczowych mogłoby się odbić niekorzystnie na atrakcyjności tej instytucji. Względy oparte na dotychczasowych kryteriach systematyki prawniczej powinny ustąpić na plan dalszy, tym bardziej że są to kryteria raczej tradycyjne, nie dostosowane do naszych obecnych warunków. Wydawało się jednak, że nie byłoby również rozwiązaniem właściwym, gdyby przepisy o użytkowaniu wieczystym zostały włączone do tytułu I księgi drugiej, który zawiera przepisy o prawie własności; prowadziłoby to do szkodliwego pomieszania pojęć. Za najlepsze wyjście uznano wyodrębnienie przepisów o użytkowaniu wieczystym w osobny tytuł, który został umieszczony między tytułem o prawie własności a tytułem o prawach rzeczowych ograniczonych. Rozwiązanie to ma niewątpliwie pewne strony ujemne, ponieważ kształtuje użytkowanie wieczyste jako instytucję pośrednią między prawną kategorią własności a kategorią tzw. praw rzeczowych ograniczonych. Jednakże harmonizuje ono z celem społeczno-gospodarczym omawianej instytucji. Trudności interpretacyjne, które mogą wynikać z przyjętego w projekcie rozwiązania, trzeba pozostawić teorii i orzecznictwu.

Zawarte w projekcie przepisy o użytkowaniu wieczystym nie wyczerpują całokształtu związanych z tą instytucją zagadnień, które reguluje ustawa o gospodarce terenami w miastach i osiedlach, projekt bowiem ogranicza się — z konieczności — do problematyki cywilnoprawnej. Zostały one ujęte w taki sposób, ażeby — o ile to było możliwe — nie wprowadzać merytorycznych zmian w obecnym stanie prawnym. Nie można było jednak uniknąć zmiany pewnych sformułowań ustawy o gospodarce terenami, ponieważ przejęte z niej przepisy musiały być zharmonizowane z ogólnymi zasadami projektu i jego techniką redakcyjną.

Wobec tego, że projekt nie normuje tzw. materialnego prawa ksiąg wieczystych i hipoteki, przepisy dotyczące wpisu użytkowania wieczystego do ksiąg oraz przepisy dotyczące obciążeń hipotecznych zostały umieszczone w przepisach wprowadzających kodeks cywilny (art. XIII i XV).

8. A. Przepisy o prawach rzeczowych ograniczonych wykazują — w zestawieniu z obowiązującymi obecnie przepisami dekretu o prawie rzeczowym z 1946 r. — szereg istotnych zmian. Rewizji uległa zwłaszcza instytucja użytkowania. Było to konieczne, ponieważ w dekrecie z 1946 r. użytkowanie zostało ujęte głównie pod kątem widzenia potrzeb indywidualnych, podczas gdy w naszym obecnym ustroju ma ono szerokie zastosowanie także w sferze własności społecznej. Wystarczy wskazać na użytkowanie gruntów państwowych i wkładów gruntowych przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne oraz na użytkowanie nieruchomości państwowych przez inne organizacje socjalistyczne. Nowe ujęcie znajduje wyraz w samej systematyce projektu: dział o użytkowaniu jest podzielony na cztery rozdziały: rozdział I zawiera przepisy ogólne, które dotyczą wszelkich w zasadzie rodzajów użytkowania; rozdział II normuję użytkowanie przez osoby fizyczne; rozdział III poświęcony jest użytkowaniu przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne; rozdział IV zawiera parę ogólnych norm, które dotyczą użytkowania przez inne organizacje (zarówno socjalistyczne, jak i niesocjalistyczne).

Do rozdziału o użytkowaniu przez spółdzielnie rolnicze weszły — w nie zmienionej postaci — odpowiednie przepisy ustawy z 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach. Nadto rozdział ten zawiera kilka przepisów o użytkowaniu przez spółdzielnie rolnicze gruntów państwowych (przepisy te mieściły się już w projekcie ogłoszonym w 1960 r. i nie wzbudziły zastrzeżeń w dyskusji publicznej). Według przekonania redaktorów projektu omawiany rozdział, który obejmuje całokształt problematyki użytkowania przysługującego spółdzielniom rolniczym, jest w kodeksie niezbędny, ponieważ kodeks nie powinien pomijać stosunków cywilnoprawnych mających tak wielkie znaczenie społeczne.

Przepisy dotyczące użytkowania przez inne organizacje socjalistyczne mają charakter bardzo ogólny. Odsyłają one w zasadzie do ogólnych przepisów o użytkowaniu (rozdział I) oraz do przepisów ustaw szczególnych.

B. Projekt nie przejął z dotychczasowego prawa rzeczowego instytucji ciężarów realnych. W obecnym układzie naszych stosunków społeczno-gospodarczych ciężary realne zachowują pewną użyteczność tylko jako forma prawna zabezpieczenia tzw. dożywocia. W projekcie zabezpieczenie to zapewnia konstrukcja „prawa dożywocia", do którego należy odpowiednio stosować ogólne przepisy o prawach rzeczowych ograniczonych (art. 848 § 1 projektu). Zachowanie instytucji ciężarów realnych stało się zatem zbyteczne.

C. Względy, dla których projekt nie zawiera przepisów o hipotece, zostały już przedstawione przy omawianiu zakresu projektu (zob. wyżej, III, ad 4).

D. Jak była o tym wyżej mowa, użytkowanie wieczyste jest w projekcie przedmiotem osobnego tytułu. Przepisy zawarte w dziale o użytkowaniu nie mają zastosowania do użytkowania wieczystego. Mimo bowiem podobieństwa nazwy są to w istocie instytucje odrębne.

E. Projekt nie przejął z ustawy o spółdzielniach i ich związkach przepisów o rzeczowym spółdzielczym prawie do lokalu (art. 147 powołanej ustawy). Tłumaczy się to tym, że instytucja spółdzielczego prawa do lokalu może być należycie uregulowana tylko na tle całokształtu przepisów o spółdzielniach budownictwa mieszkaniowego.

## Księga trzecia — zobowiązania

1. Podstawowe instytucje prawne z dziedziny stosunków zobowiązaniowych są dotychczas normowane przez kodeks zobowiązań i kodeks handlowy, a więc przez akty ustawodawcze pochodzące z okresu międzywojennego. Nie wymaga przeto motywacji twierdzenie, że nie są one dostosowane do zasad i potrzeb naszego obecnego ustroju społeczno-gospodarczego. Projekt ujmuje zasady prawa zobowiązań i umów w taki sposób, ażeby obejmowały one zarówno problematykę obrotu między organizacjami socjalistycznymi, jak i problematykę obrotu między tymi organizacjami a obywatelami oraz stosunki zobowiązaniowe między obywatelami. Gdy chodzi o specyfikę zobowiązań i umów między organizacjami socjalistycznymi, można przykładowo wymienić następujące przepisy projektu:

a) art. 336 § 2, który wymaga szczególnego stopnia staranności, gdy chodzi o zobowiązania dotyczące mienia społecznego;

b) art. 366, według którego Rada Ministrów lub z jej upoważnienia inny naczelny organ administracji państwowej może ustalać ogólne warunki lub wzory umów między organizacjami socjalistycznymi albo między tymi organizacjami a innymi osobami;

c) art. 368, który określa szczególne obowiązki organizacji socjalistycznych przy zawieraniu i wykonywaniu umów;

d) art. 381—388, które stanowią pierwszą próbę skodyfikowania cywilnoprawnych skutków, wynikających z włożonego na organizacje socjalistyczne obowiązku zawarcia umowy;

e) art. 401—408, które zawierają szczegółową reglamentację tzw. prawa zatrzymania w stosunkach obrotu zagranicznego;

f) art. 427—429, które normują podstawową z punktu widzenia dyscypliny umownej instytucję kary umownej;

g) art. 433, który dotyczy wykonywania zobowiązań wzajemnych między organizacjami socjalistycznymi.

2. Zgodnie ze swym ogólnym założeniem, projekt nie reguluje instytucji prawnych o charakterze kompleksowym, to jest takich instytucji, w których elementy cywilnoprawne przeplatają się z elementami prawnoadministracyjnymi lub finansowymi (np. kwestie rozliczeń w obrocie uspołecznionym, normy, standardy itp.).

3. Przepisy o sprzedaży (art. 479—541) zostały ujęte w taki sposób, ażeby mogły być przydatne także dla umów sprzedaży między organizacjami socjalistycznymi; w szczególności należy wskazać na przepisy o cenach sztywnych, maksymalnych i wynikowych (art. 481—485) i o cywilnoprawnych skutkach ustalania takich cen. W imię walki o podniesienie jakości produkcji oraz o ochronę interesów nabywcy projekt rozszerza tradycyjną listę uprawnień kupującego z tytułu rękojmi za wady fizyczne, pozwalając mu w pewnych wypadkach żądać usunięcia wady (art. 501). Na podkreślenie zasługują przepisy art. 516—521, które zawierają próbę uregulowania tzw. gwarancji. Z kodeksu handlowego przejął projekt przepisy o sprzedaży na raty, uwzględniając aktualny sposób finansowania tego typu sprzedaży przez ORS (art. 527).

4. W art. 544—555 została podjęta próba ogólnego ujęcia umowy dostawy i jej odgraniczenia od umowy sprzedaży. Istotnym elementem umowy dostawy ma być okoliczność, że dostawca jest zarazem producentem i że odbiorcy przysługuje pewien wpływ na sposób produkcji. Umowa dostawy została ujęta jako umowa między organizacjami socjalistycznymi.

5 Po raz pierwszy w prawie polskim zostały skodyfikowane przepisy o umowie kontraktacji (art. 556—569).

6. Art. 570—585 projektu zawierają ogólne przepisy o umowach o roboty budowlano-montażowe oraz o inne roboty inwestycyjne. Podobnie jak przepisy o umowie dostawy, dotyczą one wyłącznie stosunków między organizacjami socjalistycznymi. Należy zauważyć, iż przepisy te, tak samo jak przepisy o umowie dostawy, powinny być oceniane w związku z cytowanym wyżej przepisem art. 366, który upoważnia naczelne organa administracji państwowej do wydawania ogólnych warunków i wzorów umów. Poza tym istotne znaczenie ma tu także omówiony na innym miejscu przepis art. 2, według którego w wypadkach gdy wy-

magają tego szczególne potrzeby gospodarki narodowej, Rada Ministrów lub z jej upoważnienia inny naczelny organ administracji państwowej może regulować stosunki między organizacjami socjalistycznymi w sposób odbiegający od przepisów kodeksu. Projektowana reglamentacja umów o dostawę i umów o roboty inwestycyjne jest zatem wystarczająco elastyczna (dotyczy to zresztą także innych umów między organizacjami socjalistycznymi).

7. Umowa rachunku bankowego (art. 672—680) nie jest recepcją przepisów kodeksu handlowego o rachunku bieżącym, lecz stanowi dostosowaną do potrzeb ustroju socjalistycznego regulację cywilnoprawnego stosunku między bankiem a klientem.

8. Z dotychczasowego kodeksu handlowego weszły do projektu przepisy o umowie agencyjnej oraz o umowach: komisu, przewozu, spedycji i składu. Nie jest to prosta recepcja, lecz w wielu punktach gruntowna reforma tych przepisów. Komisja Kodyfikacyjna korzystała przy tych pracach z wydatnej pomocy rzeczoznawców. Na uwagę zasługuje fakt, że po raz pierwszy został ogólnie uregulowany przewóz osób i bagażu oraz że zgodnie z faktycznym układem stosunków rozszerzono znacznie zakres czynności objętych umową spedycji.

Projektowane przepisy o umowie przewozu będą miały charakter posiłkowy, ponieważ wejdą w zastosowanie tylko w braku przepisów szczególnych dla poszczególnych rodzajów transportu (zob. art. 716); powinny one jednak przyczynić się do pewnego scalenia prawa przewozowego.

9. Artykuły 746—775 projektu zawierają przepisy o umowie ubezpieczenia, zarówno w zakresie ubezpieczeń majątkowych, jak i w zakresie ubezpieczeń osobowych. Włączenie umowy ubezpieczenia do projektu nastąpiło w wyniku dyskusji publicznej; postulat reglamentacji kodeksowej został zgłoszony przede wszystkim przez Państwowy Zakład Ubezpieczeń, którego przedstawiciele opracowali projekt wstępny i brali wydatny udział w obradach Komisji Kodyfikacyjnej nad tym projektem.

10. W zakresie czynów niedozwolonych (art. 876—910) została utrzymana w mocy, mimo wątpliwości teoretycznych, norma art. 134 kodeksu zobowiązań (art. 876 projektu), który formułuje podstawowe przesłanki odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną z winy sprawcy. Umożliwia to utrzymanie w mocy bogatego orzecznictwa, które w sposób zgodny z potrzebami społecznymi rozwiązuje liczne problemy, jakie nasuwał recypowany przepis.

Zostały włączone do projektu ogólne przepisy ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności państwa za szkody wy-

rządzone przez funkcjonariuszy państwowych przy wykonywaniu powierzonych im czynności.

Kodeks zobowiązań z 1933 roku nie ustanowił sztywnej granicy wieku, od której rozpoczyna się odpowiedzialność małoletnich za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym. Projekt, zgodnie z postulatami zgłoszonymi w dyskusji, wyłącza odpowiedzialność małoletnich, którzy nie ukończyli lat czternastu. Małoletni ponad lat czternaście ponoszą odpowiedzialność, chyba że działali bez rozeznania (art. 887).

Ograniczono w stosunku do kodeksu zobowiązań możność przyznania poszkodowanemu tzw. zadośćuczynienia pieniężnego za szkodę niemajątkową (art. 906). W szczególności w razie umyślnego naruszenia dóbr osobistych projekt pozwala poszkodowanemu żądać jedynie, ażeby sprawca uiścił odpowiednią sumę pieniężną na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża (art. 909).

## Księga czwarta — spadki

Przepisy tej księgi zostały w znacznym stopniu oparte na obowiązującym dotychczas prawie spadkowym z 1946 r. Zmiany są podyktowane głównie dwoma względami, a mianowicie: po pierwsze — tendencją do uproszczenia prawa spadkowego przez pominięcie instytucji, które w obecnym układzie stosunków społecznych utraciły znaczenie praktyczne (np. oddzielenie spadku od majątku spadkobiercy, likwidacja spadku); po drugie — koniecznością uzupełnienia przyszłego kodeksu szczególnymi przepisami o dziedziczeniu gospodarstw rolnych.

1. Co się tyczy dziedziczenia ustawowego, projekt polepsza sytuację pozostałego przy życiu małżonka, który w zbiegu ze zstępnymi ma dziedziczyć na równi z nimi, jednakże otrzymuje co najmniej jedną czwartą spadku (art. 921 § 1; dotychczas w wypadku takim małżonek otrzymuje zawsze tylko jedną czwartą). Nieco powiększony został także udział spadkowy rodziców (art. 923 § 2). Wreszcie projekt zmienia w sposób istotny dziedziczenie ustawowe w wypadku przysposobienia (art. 926—927), co stanowi konsekwencję wprowadzenia przez projekt kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dwóch postaci adopcji — mianowicie adopcji pełnej i niepełnej.

2. Uwzględniając postulaty wyrażone w dyskusji publicznej, Komisja Kodyfikacyjna postanowiła utrzymać w mocy instytucję zachowku pieniężnego. Instytucja ta polega na tym, że zstępni, małżonek i rodzice spadkodawcy, jeżeli nie otrzymali w drodze darowizny za życia albo w drodze rozrządzenia testamentowego określonej korzyści majątkowej, mogą żądać jedynie ze spadku

odpowiedniej sumy pieniężnej. System ten, przyjęty w prawie spadkowym z 1946 r., stanowi pewien hamulec przeciwko rozdrabnianiu gospodarstw chłopskich, nie prowadzi bowiem bezpośrednio do podziału spadku w naturze (w przeciwieństwie do tzw. systemu rezerwy polegającego na tym, że pominięty spadkobierca konieczny może domagać się odpowiedniej części majątku spadkowego). Inaczej niż w prawie obowiązującym została uregulowana wysokość zachowku. Podczas gdy obecnie zachowek wynosi dla wszystkich uprawnionych połowę wartości udziału spadkowego, który by przypadł uprawnionemu przy dziedziczeniu ustawowym, to według projektu (art. 981 § 1) zachowek został zróżnicowany. Wynosi on dwie trzecie wartości udziału, gdy uprawniony jest małoletni albo trwale niezdolny do pracy, w pozostałych zaś wypadkach połowę tej wartości. Na podkreślenie zasługuje przepis art. 987, według którego zalicza się na zachowek poniesione przez spadkodawcę koszty wychowania i wykształcenia uprawnionego, o ile przekraczają one przeciętną miarę w danym środowisku przyjętą. Analogiczną zasadę zawiera art. 1032 dotyczący zaliczeń, których dokonywa się przy dziale spadku między zstępnymi albo między zstępnymi a małżonkiem.

3. Postulaty społeczno-gospodarcze, które w miarę możności powinny znaleźć wyraz w przepisach dotyczących spadków chłopskich, idą zasadniczo w trzech kierunkach:

a) należy — w zakresie prawa spadkowego — stopniowo realizować zasadę „ziemia dla tych, którzy ją uprawiają";

b) należy przeciwdziałać nadmiernemu rozdrabnianiu gospodarstw rolnych wskutek działów spadkowych;

c) należy dążyć do zapobiegania ogołacaniu wsi ze środków pieniężnych wskutek wszelkiego rodzaju spłat z tytułu dziedziczenia.

Projekt stara się realizować powyższe postulaty przez przyjęcie następujących zasad:

a) Należące do spadku gospodarstwo rolne może przypaść tylko temu spośród spadkobierców, który wykonywa zawód rolnika albo który ma kwalifikacje do wykonywania tego zawodu i będzie faktycznie gospodarstwo prowadził. Jeżeli takiego spadkobiercy nie ma, gospodarstwo powinno być sprzedane, przy czym Skarbowi Państwa przysługuje prawo pierwokupu (art. 1047 projektu).

b) Należące do spadku gospodarstwo rolne może ulec podziałowi między spadkobierców tylko wtedy, gdy podział nie narusza przepisów określających pewne minimum obszaru. Minimum to powinno być różne w poszczególnych częściach państwa. Kodeks cywilny powinien tylko usankcjonować samą zasadę minimalnego

obszaru, odsyłając wydanie szczegółowych przepisów do rozporządzenia Rady Ministrów (zob. art. 1048).

c) Wysokość spłat na rzecz spadkobierców nie otrzymujących udziałów spadkowych w naturze ulega zróżnicowaniu:

Pełna wartość udziału należy się spadkobiercom trwale niezdolnym do pracy, spadkobiercom małoletnim, rodzicom spadkodawcy, innym zaś spadkobiercom tylko wtedy, gdy wykonywają zawód rolnika albo gdy ich praca służy bezpośrednio zaspokajaniu potrzeb wsi (art. 1050 § 1).

Wysokość spłat, które według ogólnych zasad prawa spadkowego należą się pozostałym spadkobiercom, ulega obniżeniu w granicach od 25% do 75%. Przy ustalaniu wysokości spłat uwzględnia się okoliczności konkretnego wypadku, jak np. wiek spadkobiercy uprawnionego do otrzymania spłaty, możliwości zarobkowe tego spadkobiercy, wielkość, typ i stan gospodarstwa rolnego (zob. art. 1050 § 2 i § 3 projektu).

Istotne znaczenie przy ustalaniu spłat spadkowych ma sposób szacowania gospodarstw rolnych należących do spadku. Chodzi o to, ażeby przy tym oszacowaniu wyeliminować w miarę możności wszelkie czynniki, które nie mają gospodarczego uzasadnienia (zwłaszcza czynniki spekulacyjne). Trzeba się przy tym liczyć z faktem, że na poszczególnych obszarach państwa sprawa ta nie przedstawia się jednolicie. Z tego względu projekt odsyła uregulowanie sposobu oszacowania do rozporządzenia Rady Ministrów (art. 1049 § 2 projektu).

Wkłady gruntowe lub inwentarzowe wniesione do rolniczych spółdzielni produkcyjnych powinny według projektu przypadać spadkobiercom będącym członkami spółdzielni, pozostałym zaś spadkobiercom należą się tylko spłaty. Na wypadek gdyby żaden ze spadkobierców członka spółdzielni nie odpowiadał warunkom, od których zależy możność przyznania gospodarstwa rolnego (zob. wyżej art. 1047 § 1), projekt przyznaje spółdzielni względem wniesionego przez spadkodawcę wkładu gruntowego lub inwentarzowego prawo pierwokupu (art. 1051).

Wysokość zachowku przypadającego spadkobiercom koniecznym właściciela gospodarstwa rolnego ustala się z uwzględnieniem przepisów, które określają wysokość spłat należnych spadkobiercom, którzy nie otrzymują schedy spadkowej w naturze (zob. art. 1052 w związku z art. 1050 § 2 i § 3).

Przewidziane w projekcie ograniczenia podziału gospodarstw rolnych między spadkobierców oraz ograniczenia wysokości spłat spadkowych dotyczą zarówno działów dokonywanych w trybie postępowania sądowego, jak i działów umownych (zob. art. 1047 § 1 i art. 1048 § 1). Przestrzeganie tych ograniczeń przy działach umownych zapewnia przepis art. 1026 § 2 projektu, według którego umowa o dział spadku obejmującego nieruchumość wymaga do

swej ważności formy aktu notarialnego (notariusz odmówi sporządzenia aktu, jeżeli umowa sprzeciwia się przepisom ustawy). Jest jednak oczywiste, że żadne ograniczenia tego rodzaju nie zapobiegną dowolności działów „dobrowolnych" dokonywanych nieformalnie, a działy te — mimo swej nieważności — mogą tworzyć stany faktyczne niezgodne z interesem społecznym. Wydaje się jednak, że nawet w zakresie działów nieformalnych projektowane przepisy będą w pewnym stopniu przeciwdziałały rozdrabnianiu gospodarstw oraz ogołacaniu wsi ze środków pieniężnych z tytułu spłat spadkowych. Wynika to stąd, że dzięki tym przepisom spadkobierca obejmujący gospodarstwo rolne będzie miał silniejszą niż obecnie pozycję wobec współspadkobierców, ponieważ — działając we własnym interesie — będzie mógł hamować ich roszczenia o podział spadku i o spłaty wskazując na niekorzystną dla nich perspektywę działu sądowego.

Właściwe uregulowanie działów spadku nie wystarcza do skutecznego przeciwdziałania nadmiernemu rozdrabnianiu gospodarstw rolnych. Proces rozdrabniania następuje także wskutek czynności prawnych między żyjącymi, w szczególności wskutek tzw. działów za życia (będących w istocie antycypowanym spadkobraniem), oraz wskutek sprzedaży, darowizn i innych rozporządzeń. Projekt nie zawiera przepisów ograniczających obrót nieruchomościami, utrzymując w mocy dotychczasowe przepisy w tej materii (art. VI projektu przepisów wprowadzających). Według przekonania redaktorów projektu omawiane zagadnienie nie należy do kodeksu cywilnego, stanowi bowiem w dużym stopniu domenę przepisów administracyjnoprawnych. Poza tym jest to zagadnienie, którego normowanie w kodeksie cywilnym nie byłoby celowe ze względu na zmieniające się szybko potrzeby społeczne i wynikającą stąd zmienność kryteriów polityki rolnej. Wydawało się więc, że najwłaściwszym rozwiązaniem będzie umieszczenie w projekcie przepisu, który upoważnia Radę Ministrów do uregulowania omawianej materii w drodze rozporządzenia (zob. art. 159 projektu).

# SPIS RZECZY

## KODEKS CYWILNY

(Ustawa z dnia ..... 19..... r. .....)

### KSIĘGA PIERWSZA

### Część ogólna


Str.

Tytuł I. Przepisy wstępne
(Art. 1 — art. 7) . . . . . 3

Tytuł II. Osoby

Dział I. Osoby fizyczne
Rozdział I. Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych (art. 8 — art. 24) . . . . . 4
Rozdział II. Miejsce zamieszkania (art. 25 — art. 28) . . . 6
Rozdział III. Uznanie za zmarłego (art. 29 — art. 33) . . . 7
Dział II. Osoby prawne (art. 34 — art. 44) . . . . . 8

Tytuł III. Mienie
(Art. 45 — art. 56) . . . . . 9

Tytuł IV. Czynności prawne
Dział I. Przepisy ogólne (art. 57 — art. 65) . . . . . 11
Dział II. Zawarcie umowy (art. 66 — art. 72) . . . . . 12
Dział III. Forma czynności prawnych (art. 73 — art. 81) . . . . 13
Dział IV. Wady oświadczenia woli (art. 82 — art. 88) . . . . 15
Dział V. Warunek (art. 89 — art. 94) . . . . . 16
Dział VI. Przedstawicielstwo (art. 95 — art. 109) . . . . . 17

Tytuł V. Termin
(Art. 110 — art. 117) . . . . . 19

Tytuł VI. Przedawnienie roszczeń
(Art. 118 — art. 126) . . . . . 20

## KSIĘGA DRUGA

### Własność i inne prawa rzeczowe


Tytuł I. Własność — Str.

Dział I. Przepisy ogólne (art. 127 — art. 138) . . . . . 23
Dział II. Treść i wykonywanie własności (art. 139 — art. 153) . . 24
Dział III. Nabycie i utrata własności (art. 154 — art. 184) . . . 27
Dział IV. Współwłasność (art. 185 — art. 204) . . . . . 31
Dział V. Ochrona własności (art. 205 — art. 214) . . . . . 33

Tytuł II. Użytkowanie wieczyste
(Art. 215 — art. 226) . . . . . 35

Tytuł III. Prawa rzeczowe ograniczone
Dział I. Przepisy ogólne (art. 227—art. 233) . . . . . 37
Dział II. Użytkowanie
Rozdział I. Przepisy ogólne (art. 234 — art. 247) . . . . . 38
Rozdział II. Użytkowanie przez osoby fizyczne
(art. 248 — art. 252) . . . . . 40
Rozdział III. Użytkowanie przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne (art. 253 — art. 263) . . . . . 41
Rozdział IV. Użytkowanie przez inne organizacje
(art. 264 — 265) . . . . . 43
Dział III. Służebności
Rozdział I. Służebności gruntowe (art. 266—276) . . . . . 43
Rozdział II. Służebności osobiste (art. 277—285) . . . . . 45
Dział IV. Zastaw
Rozdział I. Zastaw na rzeczach ruchomych
(art. 286 — art. 306) . . . . . 46
Rozdział II. Zastaw na prawach (art. 307 — art. 315) . . . 49

Tytuł IV. Posiadanie
(Art. 316 — art. 333) . . . . . 50


## KSIĘGA TRZECIA

### Zobowiązania


Tytuł I. Przepisy ogólne
(Art. 334 — art. 348) . . . . . 52

Tytuł II. Wielość dłużników albo wierzycieli
Dział I. Zobowiązania solidarne (art. 349 — art. 360) . . . . 54
Dział II. Zobowiązania podzielne i niepodzielne
(art. 361 — art. 365) . . . . . 56

Tytuł III. Ogólne przepisy o zobowiązaniach umownych
(Art. 366 — art. 380) . . . . . 56

Str.

Tytuł IV. Obowiązek zawierania umów między organizacjami socjalistycznymi (Art. 381 — art. 388) . . . . . 59

Tytuł V. Wykonanie zobowiązań i skutki ich niewykonania

Dział I. Wykonanie zobowiązań (art. 389 — art. 417) . . . . 61

Dział II. Skutki niewykonania zobowiązań (art. 418 — art. 430) . 65

Dział III. Wykonanie i skutki niewykonania zobowiązań z umów wzajemnych (art. 431 — art. 441) . . . . . 68

Tytuł VI. Potrącenie. Odnowienie. Zwolnienie z długu (Art. 442 — art. 452) . . . . . 70

Tytuł VII. Zmiana wierzyciela lub dłużnika

Dział I. Zmiana wierzyciela (art. 453 — art. 462) . . . . . 71

Dział II. Zmiana dłużnika (art. 463 — art. 470) . . . . . 73

Tytuł VIII. Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika (Art. 471 — art. 478) . . . . . 74

Tytuł IX. Sprzedaż

Dział I. Przepisy ogólne (art. 479 — art. 495) . . . . . 76

Dział II. Rękojmia za wady (art. 496 — art. 515) . . . . . 79

Dział III. Gwarancja (art. 516 — art. 521) . . . . . 84

Dział IV. Szczególne rodzaje sprzedaży

Rozdział I. Sprzedaż na raty (art. 522 — art. 527) . . . . 85

Rozdział II. Zastrzeżenie własności rzeczy sprzedanej. Sprzedaż na próbę (art. 528 — art. 531) . . . . . 87

Rozdział III. Prawo odkupu (art. 532 — art. 534). . . . . 87

Rozdział IV. Prawo pierwokupu (art. 535 — art. 541) . . . 88

Tytuł X. Zamiana (Art. 542 — art. 543) . . . . . 89

Tytuł XI. Dostawa (Art. 544 — art. 555) . . . . . 89

Tytuł XII. Kontraktacja (Art. 556 — art. 569) . . . . . 91

Tytuł XIII. Umowa o roboty budowlano-montażowe lub inne roboty inwestycyjne (Art. 570 — art. 585) . . . . . 93

Tytuł XIV. Umowa o dzieło (Art. 586 — art. 605) . . . . . 95

Tytuł XV. Najem i dzierżawa Str.
Dział I. Najem
Rozdział I. Przepisy ogólne (art. 606 — art. 626) . . . . . 99
Rozdział II. Najem lokali mieszkalnych i użytkowych (art. 627 — art. 639) . . . . . 103
Dział II. Dzierżawa (art. 640 — art. 656) . . . . . 104

Tytuł XVI. Użyczenie
(Art. 657 — art. 666) . . . . . 106

Tytuł XVII. Pożyczka
(Art. 667 — art. 671) . . . . . 107

Tytuł XVIII. Umowa rachunku bankowego
(Art. 672 — art. 680) . . . . . 108

Tytuł XIX. Zlecenie
(Art. 681 — art. 698) . . . . . 109

Tytuł XX. Umowa agencyjna
(Art. 699 — art. 705) . . . . . 112

Tytuł XXI. Umowa komisu
(Art. 706 — art. 714) . . . . . 113

Tytuł XXII. Umowa przewozu
Dział I. Przepisy ogólne (art. 715 — art. 716) . . . . . 114
Dział II. Przewóz osób (art. 717 — art. 719) . . . . . 115
Dział III. Przewóz rzeczy (art. 720 — art. 734) . . . . . 115

Tytuł XXIII. Umowa spedycji
(Art. 735 — art. 745) . . . . . 118

Tytuł XXIV. Umowa ubezpieczenia
Dział I. Przepisy ogólne (art. 746 — art. 761) . . . . . 119
Dział II. Ubezpieczenia majątkowe (art. 762 — art. 769) . . . . . 123
Dział III. Ubezpieczenia osobowe (art. 770 — art. 775) . . . . . 125

Tytuł XXV. Przechowanie
(Art. 776 — art. 792) . . . . . 126

Tytuł XXVI. Umowa składu
(Art. 793 — art. 799) . . . . . 129

Tytuł XXVII. Spółka
(Art. 800 — art. 815) . . . . . 130

Tytuł XXVIII. Poręczenie
(Art. 816 — art. 826) . . . . . 133

Tytuł XXIX. Darowizna Str.
(Art. 827 — art. 841) . . . . . 134

Tytuł XXX. Renta i dożywocie
Dział I. Renta (art. 842 — art. 846) . . . . . 135
Dział II. Dożywocie (art. 847 — art. 854) . . . . . 137

Tytuł XXXI. Ugoda
(Art. 855 — art. 856) . . . . . 138

Tytuł XXXII. Przyrzeczenie publiczne
(Art. 857 — art. 859) . . . . . 139

Tytuł XXXIII. Prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia
(Art. 860 — art. 865) . . . . . 140

Tytuł XXXIV. Bezpodstawne wzbogacenie
(Art. 866 — art. 875) . . . . . 141

Tytuł XXXV. Czyny niedozwolone
Dział I. Podstawy odpowiedzialności (art. 876 — art. 904) . . . 142
Dział II. Szczególne wypadki naprawienia szkody (art. 905 — art. 910) . . . . . 147

## KSIĘGA CZWARTA

### Spadki

Tytuł I. Przepisy ogólne
(Art. 911 — art. 919) . . . . . 148

Tytuł II. Dziedziczenie ustawowe
(Art. 920 — art. 930) . . . . . 150

Tytuł III. Rozrządzenia na wypadek śmierci
Dział I. Testament
Rozdział I. Przepisy ogólne (art. 931 — art. 938) . . . . . 152
Rozdział II. Forma testamentu
Oddział 1. Testamenty zwykłe (art. 939 — art. 941) . . . . 153
Oddział 2. Testamenty szczególne (art. 942 — art. 945) . . . 154
Oddział 3. Przepisy wspólne dla testamentów zwykłych i szczególnych (art. 946 — art. 948) . . . . . 155
Dział II. Powołanie spadkobiercy (art. 949 — art. 957) . . . . 156
Dział III. Zapis i polecenie (art. 958 — art. 975) . . . . . 157
Dział IV. Wykonawca testamentu (art. 976 — art. 980) . . . . 159

Tytuł IV. Zachowek Str.
(Art. 981 — art. 1001) . . . . . 160

Tytuł V. Przyjęcie i odrzucenie spadku
(Art. 1002 — art. 1014) . . . . . 163

Tytuł VI. Stwierdzenie nabycia spadku i ochrona spadkobiercy
(Art. 1015 — art. 1018) . . . . . 165

Tytuł VII. Odpowiedzialność za długi spadkowe
(Art. 1019 — art. 1023) . . . . . 166

Tytuł VIII. Wspólność majątku spadkowego i dział spadku
(Art. 1024 — art. 1035) . . . . . 167

Tytuł IX. Umowy dotyczące spadku
(Art. 1036 — art. 1046) . . . . . 168

Tytuł X. Przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych
(Art. 1047 — art. 1052) . . . . . 170

PRZEPIS KOŃCOWY

(Art. 1053). . . . . 171

**PRZEPISY WPROWADZAJĄCE KODEKS CYWILNY**

**(Ustawa z dnia . . . . . 196 . . . r.)**

Rozdział I. Przepisy ogólne (Art. I — Art. XII) . . . . . 173
Rozdział II. Zmiany w przepisach obowiązujących
(Art. XIII — Art. XVI) . . . . . 177
Rozdział III. Przepisy przechodnie (Art. XVII — Art. XLVII) . 179

**UZASADNIENIE OGÓLNE PROJEKTU KODEKSU CYWILNEGO** . 185

Cena zł 15,—